Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ ΕΝ ΤΗ ΝΕΑ.

Πρὸς πάντα ὅστις ἐνδιαφέρεται ἵνα αἱ μεγάλαι τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος μορφαὶ οὐχὶ κεναὶ σκιαὶ μένωσιν, ἀλλὰ πρὸς ζῶν καὶ σαρκὶ καὶ αἵματι συνεστηκὸς σῶμα ἀφομοιωθῶσιν, ἓν εἶναι τὸ ἐπαγωγότατον καὶ ὀνησιμώτατον πρόβλημα, ἡ ἐν τῇ σημερινῇ Ἑλλάδι ἀναζήτησις καὶ ἀνεύρεσις τῆς ἀρχαίας· πρὸς ἀνεύρεσιν· ὅμως αὐτῆς προαπαιτεῖται καὶ ἐπιστήμη τις περὶ τὸ ἐρευνᾶν, καὶ οὐχί, ὡς ἐκ κακῶς ἐννοουμένου πατριωτισμοῦ, ἢ ὅλως ἀκαίρου φιλελληνισμοῦ, ὡς πολλοὶ ἰθαγενεῖς τε καὶ ξένοι πολλάκις ἔπραξαν, ἀνεπιτήδειός τις παραλληλισμὸς τῶν πρότερον καθόλου πρὸς τὰ μετὰ ταῦτα.

Φυσικῷ τῷ λόγῳ, οὔτε περὶ τῆς ἀναμφιβόλου ἀληθείας ἐνταῦθα τὸν λόγον ποιούμεθα, ὅτι π. χ. ἡ δι' ἀκριβοῦς τοπογραφικῆς ἐρεύνης διάγνωσις τῆς κλασικῆς γῆς πλουτίζει τὴν ἀρχαιογνωσίαν, οὔτε περὶ τοῦ ἑτέρου, ὅτι δηλονότι ἐκ τῆς ἀείποτε ἀξιοθεάτου πηγῆς τῶν σωζομένων ἐν τόπῳ καὶ θέσει μνημείων δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν ζωηρότατα μαρτύρια τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς φύσεως τῶν παρελθόντων χρόνων. Ἔτι σπουδαιότερον εἶναι τόδε (ὅπερ ὅμως ἐπιπολαίως μόνον ἐνταῦθα ἐξετασθήσεται), νὰ γνωσθῇ δηλονότι διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς τε ἑλληνικῆς χώρας καὶ φύσεως ἡ ἐπιρροὴ ἣν αὗται πολλαχῶς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἐξήσκησαν, ἢ, ἵνα μεταχειρισθῶ ἀρεστήν τινα τοῖς νεωτέροις ἔκφρασιν, νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ σχέσις «χώρας» καὶ «ἀνθρώπων.» Ἐν τούτοις ὅμως πρέπει πρότερον καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ τις κατὰ τῆς ἀσυνέτου τινῶν μονομεροῦς κρίσεως, δι' ἧς ἤδη οὐχὶ σπανίως ἐξασκοῦσι τὸν τῆς παρατηρήσεως τοῦτον τρόπον, νομίζοντες ὅτι δύνανται νὰ ὁρίσωσι τὸν σύμπαντα ὁλοκλήρου ἔθνους χαρακτῆρα μόνον ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τοῦτο τὴν φύσιν τῆς διαμονῆς αὐτοῦ κατειργάσατο. Ἀλλὰ φυσικὰ, καὶ τίς ἤθελεν ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἰθαγενὴς ἀτομικότης οἱουδήποτε μὲν λαοῦ, πολλῷ δὲ μᾶλλον τοῦ ἐν τῇ νηπιότητι ἔτι εὑρισκομένου, ἐπη-

ρεάζεται ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τῆς περικυκλούσης φύσεως πολλαχῶς καὶ μακροχρονίως. Καὶ ἴσως οὐδαμοῦ τοῦτο παρίσταται ζωηρότερον, ὅσῳ ἐν Ἀθήναις καὶ Σπάρτῃ, ἔνθα πᾶσα ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο τούτων μεγάλων κέντρων τοῦ ἑλληνικοῦ βίου ἐν τῇ φύσει ἤδη οἱονεὶ προδιετυπώθη.

Τοῖς Ἀθηναίοις π. χ. ἡ φύσις δὲν παρέσχε γῆν πρόσφορον. Τὸ πετρῶδες, αὐχμηρὸν καὶ μὴ πρὸς καλλιέργειαν χρήσιμον ἔδαφος, οὐδέποτε ἀποφέρον τοὺς ἀναγκαίους καρποὺς, ἠνάγκαζεν αὐτοὺς εἰς ἀεὶ νέαν καὶ ἀκατάπαυστον δραστηριότητα· ἡ θέσις τῆς χώρας των ἐδείκνυεν αὐτοῖς ἀπ' εὐθείας τὴν θάλασσαν καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ τοὺς ἐβίαζε νὰ ζητῶσιν ἔξωθεν οὗτινος οἶκοι ἐστεροῦντο. Ἀλλ' οὐχὶ ὅμως καὶ ἀλόγως αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἡ πόλις τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Θεᾶς τοῦ Αἰθέρος. Ὁ σχεδὸν ἀείποτε φαιδρὸς καὶ κυανόχρους τῆς Ἀττικῆς οὐρανὸς, ἡ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησι θάμβος καὶ ζηλοτυπίαν ἐμποιοῦσα λεπτότης καὶ καθαρότης τῆς ἀτμοσφαίρας προεκάλουν καὶ μάλα γε τὴν εὔστροφον ἐνέργειαν τῆς πρωτοτύπου πνευματικῆς ὀξυνοίας τῶν Ἀθηναίων καὶ συνέβαλλον εἰς τὸ νὰ ἀνυψώσωσι τὰ πρὸς τὴν τέχνην καὶ τοὺς τύπους αἴσθημα εἰς τὸ ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀπαράμιλλον ἐκεῖνο ὕψος, οὗτινος ἔτι καὶ σήμερον μαρτύριον εἶναι τὰ ἔργα τῆς τέχνης των. Τούτοις δὲ προσθετέον, ὅτι πάντα τὰ Ἀττικὰ ὄρη, ἅτινα σύμπαντά εἰσιν ἡφαιστειώδη τὴν ἀρχὴν, ἔχουσι λεπτότητά τινα γραμμῶν καὶ σκιαγραφημάτων, αὐξουμένην ἐκ τῆς τῶν πλείστων ἀδενδρίας. Καὶ αὗται αἱ θαυμάσιαι καὶ ὡραίως ἐσχηματισμέναι τῶν ὀρέων γραμμαὶ διαγράφονται ἐπὶ τοῦ κυανοῦ ὁρίζοντος μετὰ μεγίστης ἀκριβείας. Πρὸς ταῦτα δὲ οὐχὶ τυχαίως ἀνταποκρίνεται ὁ δεινὸς περὶ τὴν πλαστικὴν καὶ συμμετρίαν τῶν Ἀθηναίων νοῦς, παρέχων ἡμῖν τεκμήρια πάντα τὰ προϊόντα τόσῳ τῶν εἰκαστικῶν ὅσῳ καὶ τῶν φωνητικῶν τεχνῶν. Ναὶ, δύναταί τις τολμηρῶς νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τινὰ τῶν ἐντελεστάτων αὐτῶν τεχνουργημάτων μόνον ὑπὸ τοιοῦτον οὐρανὸν ἦσαν δυνατὰ, καὶ ὅτι ἡ ὑψίστη λεπτότης ὡς πρὸς τοὺς τύπους καὶ τὰς ἀναλογίας ἐν τῷ Παρθενῶνι καὶ τῷ Ἐρεχθείῳ μόνον εἰς τόσῳ διαφανῆ αἰθέρα ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ.

Πάντῃ δὲ διάφορον εἰκόνα παρουσιάζει ἡμῖν ἡ περιοχὴ τῆς Σπάρτης. Ἡ Σπάρτη εἶναι ἀποκεκλεισμένη πρὸς Β. καὶ Δ. διὰ τριῶν σειρῶν ἀλληλοδιαδόχως ὑψουμένων καὶ λαμπρῶς ἐπ' ἀλλήλα ἐπιτεσωρευμένων ὀρέων τοῦ Ταϋγέτου. Μεταξὺ δὲ τούτων βαθὺ κειμένη καὶ δι' ὑψηλῶν παρόδων ἐκ τῶν περιχώρων κεχωρισμένη κεῖται ἡ μόνον πρὸς Μεσημβρίαν καὶ Ἀνατολὰς τετραμμένη εὐφορωτάτη σπαρτιατικὴ πεδιὰς, περιλαμβάνουσα ἐν τῷ ἑαυτῆς κόλπῳ πάντα τὰ πρὸς τὸ ἀνέτως ζῆν συντελοῦντα. Ἡ φύσις ἄρα παρέσχε πάντα τῇ Σπάρτῃ· οἱ κάτοικοί της εὗρισκον οἶκοι ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια, διόπερ καὶ πλήρεις αὐταρκείας καὶ ἀποκλειστικότητος, μάλιστα δὲ μέχρι τινὸς βαθμοῦ καὶ περιοριστικοῦ πνεύματος, παρίστανται ἡμῖν ἀνέκαθεν οἱ Σπαρτιᾶται ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν γένει δὲ, ἓν ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ ἐδάφους πολλάκις ἐξηγεῖ ἡμῖν πολλὰ, ἅτινα ἐν τῷ ἡμετέρῳ σπουδαστηρίῳ αἰωνίως ἤθελον μένει ἀμυδρὰ καὶ ἀνεξήγητα.

Πολλάκις ἐρωτῶσί τινες, πῶς οἱ Ἕλληνες, καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς κλασικοὺς χρόνους, φαίνονται παντελῶς στερούμενοι τοῦ φυσικοῦ αἰσθήματος. Ἀλλ' ἡ ἐρώτησις αὕτη πρέπει πρῶτον διὰ τοῦ ὁρισμοῦ «φυσικὸν αἴσθημα» νὰ ἐξακριβωθῇ, καθόσον ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν ἰδέαν «φυσικὸν αἴσθημα» δύναται μόνον νὰ νοηθῇ ἡ αἰσθητὴ τάσις τῶν νέων χρόνων, καὶ μάλιστα τῶν Γερμανῶν, ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς φύσεως, ἥτις τάσις θηρεύει τὴν ὅλην μὲν φύσιν νὰ πνευματοποιήσῃ, πάντα δὲ ἡμῶν τὰ αἰσθήματα ὑπὸ χαρὰν ἢ λύπην νὰ καθυποβάλῃ· ἡ κυρία ἄρα αἰτία κεῖται φυσικῶς εἰς τὸν καθόλου διάφορον τοῦ θεωρεῖν τρόπον τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων· ὥστε ἐνταῦθα μάλιστα πρέπει νὰ ἀναλογισθῶμεν τὴν ἰδιοτροπίαν τοῦ φυσικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου ὑπὸ ὅλως διαφέρουσαν σημασίαν. Ἐνῷ δηλ. παρ' ἡμῖν ἡ φύσις τὸν μὲν χειμῶνα εὔδει βαθὺν καὶ μακροχρόνιον ὕπνον, τὸ δ' ἔαρ αἴφνης, ὥσπερ μιᾷ στροφῇ, ἀνεγείρεται ἀποσπῶσα παρὰ τῆς ζωηρᾶς τοῦ Γερμανοῦ συμπαθείας τὸν οἰκτρὸν τοῦ φθινοπώρου ἔλεγον καὶ τὸ εὔθυμον τοῦ ἔαρος ἆσμα, ἐν ταῖς μεσημβριναῖς χώραις ἀφαιρεῖ τοὐναντίον ἀπὸ τῶν κατοίκων ἡ οὐδέποτε καθ' ὁλοκληρίαν θνήσκουσα φύσις τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ συνεορτάσωσιν ἢ θρηνήσωσι μετ' αὐτῆς. Γερμανικὰ τοῦ ἔαρος καὶ φθινοπώρου αἰσθήματά εἰσιν ἐκεῖ ἀδύνατα. Πρὸς τούτοις δὲ λείπει ἐν Ἑλλάδι σχεδὸν παντελῶς τὸ ἄμεσον καὶ εἰδυλλικὸν ἐκεῖνο θέλγητρον, ὅπερ ἡμεῖς ἐν ὡραίαις ἐξοχαῖς ὡς ἀναπόφευκτον ἀνάγκην συνειθίσαμεν νὰ θεωρῶμεν. Σεμνὸν καὶ ἁγνὸν παρίσταται ἐνταῦθα τὸ ὑψηλὸν

ἀλλ' ἀφελὲς τῆς μορφῆς μεγαλεῖον εἰς τὸν παρατηροῦντα ὀφθαλμόν. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ὑπάρχει ὅριον εἰς τὸν ἀπεριόριστον πόθον τῆς φαντασίας, ἥτις ταχέως ἅμα τῇ θέᾳ τῆς εὐαρέστου ἡμῶν πατρίδος ἀναπτύσσεται ἐν ἡμῖν, ἔπεται ὅτι μεγίστη ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια τῶν ἰδεῶν καθίσταται οἷον καθῆκον ἐν μέσῳ τοιούτων ἀντικειμένων.

Ἔπειτα δὲ τίς ἡμῶν, τῶν ὑπὸ τὸν ἄχρουν οὐρανὸν τοῦ Βορρᾶ οἰκούντων, σείων τὴν κεφαλὴν δὲν ἤθελε παραδεχθῇ τὴν νέαν διδασκαλίαν, ὅτι δηλ. οἱ ἀρχαῖοι σύμπαντα τὰ ἔργα τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Γλυπτικῆς ἐχρωμάτισαν; Καὶ βεβαίως ἡ ἀμφιβολία ἡμῶν ἦτο καταληπτή. Ἀλλ' οἱ ἐμβριθεῖς ἡμῶν ἐνδοιασμοὶ εὐκόλως ἐξαφανίζονται, ἐὰν ἀναπολήσωμεν τὰ ἰδιάζοντα πλεονεκτήματα τοῦ ζωηροτέρου ἡλίου καὶ τῆς καθαρωτέρας ἀτμοσφαίρας τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν. Ἵνα δὲ λάβωμεν ἀκριβῶς χαρακτηριστικὴν τούτου εἰκόνα, ἀναβῶμεν π. χ. εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, δύοντος τοῦ ἡλίου! Ἐνταῦθα ἐξ εὐωνύμων μὲν κεῖται πορφυροῦς ὁ πετρώδης Ὑμηττὸς, ὄπισθεν δὲ κυανόχρουν τὸ οἷον βασιλικήν τις σκηνὴ ἐντεταμένον Πεντελικόν· δεξιόθεν σμαράγδιναι αἱ μαρμαίρουσαι τοῦ Πάρνηθος χαράδραι, καὶ κάτωθεν ἡμῶν διαυγάζουσα ἡ θάλασσα, ἥτις ὑπὸ τὸ μεταβαλλόμενον φῶς τῶν τελευταίων τοῦ ἡλίου ἀκτίνων, ἀναπολεῖ τὴν πλησμονὴν τῶν ἐπιθέτων, δι' ὧν ὁ ἀρχαῖος Ὅμηρος ἐξεικονίζει τὰς ποικίλας αὐτῆς, ὥσπερ Πρωτέως, μεταβολάς. Στρέψωμεν ἤδη τὸ βλέμμα καὶ εἰς τὰ πρὸ ἡμῶν ἱστάμενα λαμπρὰ κτίρια, τὰ καλύπτοντα τὸ ἔδαφος τῆς ἱερᾶς Ἀκροπόλεως, τὰ Προπύλαια, τὸν Παρθενῶνα, τὸ Ἐρεχθεῖον! Πῶς! δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι ἀληθῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐν μέσῳ τόσης χρωμάτων πλησμονῆς, ἐντὸς τοσαύτης ποικιλίας ἤθελον ἱδρύσει τὰ τεμένη των ἐκ ψυχροῦ καὶ τυφλώττοντος λευκοῦ μόνον μαρμάρου; Οὐχί, ἀλλ' ἔπρεπε καὶ ταῦτα ἐπίσης δι' ὁμοίας χρωμάτων ἀφθονίας νὰ κοσμήσωσι, καθόσον ἄλλως ἄλγος ἀντὶ χαρᾶς θὰ ἐπροξένουν εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Ταὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη ἀναγκαίως καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀγάλματα, ὧν τὰ πλεῖστα δὲν ἵσταντο ἐν σκοτεινῷ οἰκήματι, ἀλλ' ἐν ὑπαίθρῳ, ἢ ἐν ἀνοικτοῖς καὶ ἐκ λαμπροτάτου φωτὸς περιαυγαζομένοις ναοῖς καὶ στοαῖς. Αὐτοὶ δηλονότι οἱ ζῶντα σώματα παριστῶντες οὐδαμῶς ἠδύναντο νὰ θεωρῶσιν ὑπὸ τὰ θερμὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ τῆς φύσεως χρώματα, ὥσπερ νεκρὸν, ψυχρὸν καὶ λευκὸν μάρμαρον.

Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ ἐδάφους, οὐχὶ μόνον ἡ φύσις παρέχει ἐνδόσιμον χρησιμωτάτης σπουδῆς, ἀλλὰ πολὺ σπουδαιότερον καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ νέος τῆς Ἑλλάδος λαὸς, μετὰ τῆς πρὸς αὐτὸν μεταβιβασθείσης καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι ζώσης παραδόσεως.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἰδέα, ὅτι εἰς τὰς φλέβας τῶν νέων Ἑλλήνων οὔτε σταγὼν ῥέει καθαροῦ Ἑλληνικοῦ αἵματος, καὶ ὅτι οὗτοι εἶναι μᾶλλον φύραμά τι συνελθόντων βαρβάρων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Σλαβικῆς φυλῆς, καθ' ἃ ἐγνωμάτευσεν οὐχὶ εὐκαταφρόνητος συγγραφεὺς, ἀλλ' ἐπίσημος ὑπομνηματιστὴς, ὁ ἐκ Μονάχου Φαλμεράϋερ. Ἀλλὰ καίτοι λαμπραὶ ἅμα δὲ καὶ σοφιστικαί εἰσιν αἱ ἀποδείξεις αὐτοῦ, καίτοι αἱ σατυρικαὶ αὐτοῦ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος πολλάκις εὔσκοπα βάλλουσιν, ἡ δὲ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων κενοδοξία, καίπερ ἐπιπεσοῦσα μετὰ πολλῆς ὕβρεως καὶ ὀργῆς (ἕνεκα τῆς ἀμαθείας), ἐξ οὐδενὸς ἐπικαίρου σημείου ἀπέκρουσεν αὐτὸν, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἡ μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας, ἅμα δὲ καὶ πεισμονῆς ἀναπτυχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ θεωρία εἶναι πρόῤῥιζα ψευδής. Ἐπιμελὴς χρῆσις τῶν ἁρμοδίων πηγῶν καὶ ἐσκεμμένη τις ἔρευνα ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς ἀρκούντως διάφορα συμπεράσματα. Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῶν αἰώνων ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀνεμίχθη οὐχὶ μετ' ὀλίγου ξενικοῦ αἵματος, ἀλλ' ἑκάστοτε ὅμως μετὰ τόσῳ ἐλαχίστου μέρους, ὥστε ἀφωμοίωσε καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ξένα στοιχεῖα ἕνεκα τῆς ἐξόχου αὐτοῦ πνευματικῆς δυνάμεως, οὐδόλως δ' ὑπ' αὐτῶν ἐξωντώθη. Ἀριθμητικῶς μὲν σπουδαία ἦτο μόνον ἡ μετανάστευσις τῶν Ἀλβανῶν, κυρίως ἡ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος συμβᾶσα. Ἀλλὰ μετὰ τῶν βαρβάρων Ἀλβανῶν, τῶν τυχὸν τὸ $^1/_5$ τοῦ σημερινοῦ τῆς Ἑλλάδος πληθυσμοῦ ἀποτελούντων, οἱ Ἕλληνες δι' ἀμοιβαίων συνοικεσίων συγχωνευθέντες, ἐδείχθησαν μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων πολὺ αὐτῶν ἀνώτεροι. Ἡ δὲ ἐπανάστασις, καθ' ἣν τὰ μέγιστα κατὰ ξηρὰν κατορθώματα, ὡς καὶ ἀποκλειστικῶς σύμπασαι αἱ ναυμαχίαι, ὀφείλονται εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἀνδρίαν τῶν Ἀλβανῶν, κατέῤῥιψε κατὰ πρῶτον τὸ λεπτὸν διάφραγμα τὸ διαχωρίζον αὐτοὺς ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων, καὶ ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν Ἀλβανῶν προβαίνει ἔκτοτε ταχέσι βήμασι πρὸς τὰ πρόσω.

Καὶ, ἵνα εἰς τὸ ἀρνητικὸν τοῦτο, ἀλλὰ περιεκτικὸν κεφάλαιον προσθέσωμεν καί τι θετικώτερον ἀναγόμενον εἰς τὴν σωματικὴν διάπλασιν καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν φυσιογνωμιῶν, δείκνυνται μὲν φυσικὰ τῇδε κἀκεῖσε φανερὰ τοῦ Σλαβικοῦ τύπου ἴχνη, ἀλλ' ὅπου ὅμως τὸ ἀρχαῖον αἷμα πασιφανῶς καθαρώτατον διετηρήθη, ὡς ἐν Μάνῃ π. χ., εἰς τὰς Κυκλάδας, μάλιστα δὲ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ παρὰ τοῖς Φαναριώταις, ἐκεῖ ἀπαντῶμεν παντα-χοῦ τὰς ὡραιοτάτας ἀρχαίας μορφὰς, καὶ κεφαλὰς ἐχούσας ἀλη-θῶς κλασικὴν τὴν τομήν.

Τέλος δὲ εἶναι δὰ γνωστὸν ὅτι ἡ ἐθνικότης λαοῦ τινος οὐδέ-ποτε εἶναι ἀπολύτως ξένων στοιχείων ἀπηλλαγμένη. Μήπως τάχα ἡμεῖς δὲν εἴμεθα πλέον Γερμανοὶ, διότι ἔχομεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καλόν τι ποσὸν Σλαβικοῦ καὶ Βενδικοῦ αἵματος; Ἡ οὐ-σία καὶ ἰδιότης ἔθνους τινὸς κεῖται, νομίζω, πολὺ μᾶλλον ἐν τῇ γλώσσῃ του, ἐν τῷ σκέπτεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι, ἐν τοῖς καθόλου αὐτοῦ ἤθεσι καὶ ἔθεσιν. Εἶεν! καὶ δὲν παρίστανται λοιπὸν οἱ νεώ-τεροι Ἕλληνες, οἵτινες ἐν τούτοις ὡς ἀκριβὲς ἔκτυπον ἐθνικό-τητος δύνανται νὰ ἀναγνωρισθῶσι, δὲν παρίστανται, λέγω, ὡς τὰ γνήσια, καίτοι (ὡς τοῦτο ἐν τοῖς φυσικοῖς νόμοις ἀναγκαίως κεῖται) πολλάκις κακοδαίμονα, τῶν ἀρχαίων τέκνα;

Μίαν ψηλαφητὴν ἀπόδειξιν τούτου δίδωσιν ἡμῖν προπαντὸς ἡ γλῶσσα, εἰς ἣν κατὰ πρῶτον οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν μακροχρό-νιον δουλείαν ὀφείλουσι τὴν διάσωσιν τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν. Αὕτη δὲν παρεισήχθη, ὡς ἀνοήτως τινὲς ἐνόμισαν, εἰς τὴν καθ' ὁλο-κληρίαν ἐκσλαβωθεῖσαν χώραν ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ ἱερατείου, ἀλλ' εἶναι μία περαιτέρω τῆς ἀρχαίας δημώδους γλώσσης μόρ-φωσις, φυσικῶς κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πάντα μεταβάλλοντος χρόνου προελθοῦσα, μετ' εὐαρίθμων μὲν τουρκικῶν καὶ ἰταλικῶν λέξεων μιγεῖσα, πάσης δὲ Σλαβικῆς ἐπιῤῥοῆς ἐλευθέρα μείνασα, ἥτις ἐν πάσαις μὲν ταῖς ἐπαρχίαις, μάλιστα δὲ ἐν Κρήτῃ, Μάνῃ, ταῖς Κυκλάσι καὶ πολλῷ μᾶλλον μεταξὺ ποιμένων καὶ ἁλιέων, διετήρησε διαλεκτικὰ ἰδιώματα καὶ παναρχαίους φράσεις εἰς μέ-γα ποσόν. Ναὶ, ἐν αὐτῇ διεσώθησαν τύποι, ἡ βεβαιοτέρα αὕτη ἀπόδειξις γνησίας κοινῆς διαλέκτου, οἵτινες ὅσῳ ἱστορικῶς πρω-τοτυπώτεροι, τόσῳ καὶ ἀρχαιότεροί εἰσιν, ἢ αἱ ἰσοδυναμοῦσαι λέξεις ἐν τοῖς ἀρχαίοις μνημείοις τῆς κλασικῆς φιλολογίας. Μόλις ἤρξαντο ἐπὶ τοῦ καρποφόρου τούτου ἐδάφους αἱ συλλο-

γαὶ καὶ παρατηρήσεις, καὶ ἡ ἀντίληψις τούτου ὤφειλε νὰ ἦναι δικαίως πρὸ παντὸς ἄλλου τὸ μόνον ἔργον τῶν ἐπὶ τῇ εὐγενείᾳ αὐτῶν ἐγκαυχωμένων Ἑλλήνων.

Ἐπίσης δὲ ὁ ἀρχαῖος ἐθνικὸς τῶν Ἑλλήνων χαρακτὴρ ἀξιοση-μειώτως διετηρήθη πιστὸς ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ παρὰ τῷ ἀληθῶς γνησίῳ τούτῳ λαῷ, καίτοι ἐνίοτε, ὡς εὐκόλως ἐξηγεῖται, κατὰ τὸ ἧττον χρηστὸν αὐτοῦ μέρος.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τῶν ἀρχαίων, ἐκτὸς τῆς ἐθνι-κῆς ἀνεξαρτησίας, παρὰ τοῖς σημερινοῖς Ἕλλησι δὲν διεσώθη-σαν. Δυστυχῶς δηλ. τὸ πρὸς τὴν τέχνην καὶ τοὺς τύπους αἴ-σθημα, ὅπερ ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς τὸ φυσικὸν κληροδότημα ἑκά-στου Ἕλληνος, πλῆρες ἀπώλετο (α). Ἀλλ' ὅμως κατὰ τὰ λοι-πὰ ὁποία ἐκπληκτικὴ ταυτότης! Ἤδη ὡς τότε ὁ αὐτὸς ὑψηλὸς βαθμὸς πνευματικῆς δραστηριότητος, μετ' ἐκτάκτου εὐγλωττίας καὶ διαλεκτικῆς ἡνωμένης, ἡ αὐτὴ ἔμπειρος διάταξις, ἡ αὐτὴ πρὸς τὸ τολμᾷν θρασύτης, ἡ αὐτὴ ἀξιοθαύμαστος τοῦ πνεύμα-τος ἐλαστικότης, ἀλλ' ἐπίσης ἡ αὐτὴ ἀστασία καὶ μάλιστα ἡ αὐτὴ ἐγωϊστικὴ φιλοδοξία, ἡ μεγίστη πασῶν τῶν πράξεων ἀφορ-μή. Καὶ κατὰ τοῦτο τὴν εἰκόνα ὅλων τῶν νέων Ἑλλήνων ἱκα-νῶς ἐκπροσωπεῖ ὁ κόμης Καποδίστριας. Καὶ, ὡς ἐν παρόδῳ λε-κτέον, δὲν εἶναι τυχαῖον ὅτι τόσῳ εἰς τὸ ἀρχαῖον ὅσῳ καὶ εἰς τὸ νέον ἑλληνικὸν λεξικὸν ἐλλείπει ἡ λέξις «Μετριοφροσύνη» καὶ ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη οὐδέποτε ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ Ἕλληνος.

Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ παρασιωπήσωμεν ἑτέρας τινὰς ἑλληνι-κὰς ἰδιοτροπίας· τὸ διαφέρον δηλ. ἰδίωμα τῶν νέων Ἑλλήνων, ὡς γνωστὸν, εἶναι ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην, ἅτινα ὡς καθαρὰ ἄσκησις ἰδιαιτέρας ὀξυνοίας θεω-ροῦνται καὶ ἀσκοῦνται, χωρὶς παντάπασι νὰ σκέπτωνται περὶ τοῦ θεμιτοῦ ἢ μὴ τῆς πράξεως. Καὶ, ἂς ὁμολογήσωμεν καθαρὰ, ἦτον ἆρά γε τοῦτο ἄλλο τι κατ' οὐσίαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι; Δὲν παριστῶσιν εὐθὺς ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ αὐτῶν ἐθνι-κῷ ἔπει, τῇ Ὀδυσσείᾳ, τὸ ἴδιον αὐτῶν κάτοπτρον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐν τῷ πρωταγωνιστῇ τοῦ ἔπους, τῷ πολυ-

(α) Ὅρα Gervinus Gesch. des 19 jahrh. Τόμ. V Σελ. III.
«Οὗτοι (οἱ Ἕλληνες) εἶχον ἀπολέσει ἤδη πρὸ πολλοῦ πᾶν πρός τε τὴν τέ-χνην καὶ τὸ ὡραῖον αἴσθημα, πρὶν ἢ οἱ Σλάβοι ἀναφανῶσιν, εἰς ὧν τὴν μετανά-στευσιν ὁ Φαλμεράυερ τὸ αἴτιον ἀποδίδει.»

πλάγκτῳ Ὀδυσσεῖ; Ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπη καὶ ἡ τιμιότης, ὡς ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ ἐννοοῦμεν τὰς ἀρετὰς ταύτας, δὲν εἶναι ξένα ἐπίσης πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας ὡς καὶ πρὸς τὸν πολύτροπον ἐκεῖνον πανοῦργον; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστείδης, οὗτινος συνεχῶς ἀναμιμνήσκονταί τινες, ὀλίγον δύναται νὰ βελτιώσῃ τὴν περὶ τῶν Ἑλλήνων ἰδέαν ἡμῶν κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν. Δὲν ῥίπτει ἄρά γε καὶ οὗτος λίαν διφορούμενον ἐπὶ τῶν συγχρόνων του φῶς,—καὶ οἱ τότε χρόνοι ἦσαν βέβαια οἱ ἀδιαφθορώτατοι,—ἐὰν τὸ ἁπλοῦν γεγονὸς, ὅτι οὗτος ἐν τῇ διοικήσει τῶν κοινῶν χρημάτων οὐδαμῶς ἐσφετερίσθη, καὶ ὡς δικαστὴς οὐδὲν ὑπὲρ τῶν ἀντιδίκων μέρος ἐλάμβανε, τόσην διήγειρεν ἔκπληξιν, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν νὰ τὸν κοσμήσωσι μὲ τὸ ἐπίθετον τοῦ δικαίου;

Γνήσιαι ἐπίσης τῶν ἀρχαίων εἰκόνες εἶναι οἱ σημερινοὶ τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι καὶ κατὰ τὰ πολιτικὰ αὐτῶν σφάλματα, ἢ ὀρθότερον τὰς πονηρίας, καὶ τὴν ἀπεριόριστον τάσιν πρὸς τὴν διαίρεσιν καὶ τὸ αὐτοδιοίκητον. Οὐδεμία πεῖρα, οὐδεμία δυστυχία, ἠδυνήθησάν ποτε νὰ κινήσωσι τοὺς Ἕλληνας τῶν ἀρχαίων τε καὶ νέων χρόνων εἰς ὁμόφρονα ἐνέργειαν περὶ τῆς κοινῆς πατρίδος. Ὁ ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ ἀπειλῶν κίνδυνος δύναται νὰ ἦναι, ὅσῳ καὶ ἂν θέλῃ, μέγας, μεγαλήτερα εἶναι πάντοτε ἡ πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπία, ὁ φθόνος, καὶ ὁ παντὸς εἴδους ἐγωϊσμός. Οὐδέποτε οἱ ἀρχαῖοι ὑπερίσχυσαν τοῦ πνεύματος τῶν μικρῶν πολιτειῶν, καὶ πάλιν ἐν τοῖς κατ' ἰδίαν κοινότησι τῶν οἰκτροτάτων στάσεων.

Ἐκ τῶν ἤδη Ἑλλήνων, ποτὲ δύο δὲν ἔχουσιν ἀληθὲς καὶ καθαρὸν περὶ τοῦ κοινοῦ ἐνδιαφέρον. Ἕκαστος σκέπτεται περὶ ἑαυτοῦ πρῶτον, — καὶ τοῦτο πρὸ παντὸς ἄλλου, — ἔπειτα δὲ περὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν φίλων του, καὶ ἂν προθῇ καὶ περαιτέρω, περὶ τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ πατρίδος, οὐδεὶς δὲ περὶ τῆς κοινῆς.

Γινώσκω καλῶς, ὅτι πολλάκις ἐπῄνεσαν τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων πολέμους, ὡς γενομένους εἰς ἁγίους ἐθνικῆς ὁμοφροσύνης χρόνους. Καὶ ὡς πρὸς τὸν τελευταῖον μὲν κατωχρίασε βαθμηδὸν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐνθουσιῶσι φιλέλλησιν ἡ ἀρχικὴ ζέσις· διότι ἐν ἀληθείᾳ ἀκριβῶς τὰ ἔτη ταῦτα πληροῦνται ὑπὸ σειρᾶς λίαν χαμερπῶν μικροφιλοτιμιῶν, ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς φιλαυτίας τινῶν στα-

σιαρχῶν, οἵτινες πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ των κατέῤῥιψαν ἀσπλάγχνως τὴν πατρίδα εἰς κινδύνους. Ἀλλ' ἔχουσιν ἄρά γε δίκαιον νὰ φωνασκῶσι περὶ τῆς κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἐθνικῆς ἰδέας, ἥτις τότε εἶχε κατενθουσιάσει ὅλους τοὺς Ἕλληνας; Δὲν ἀναφέρω, ὅτι Ἄργος καὶ Ἀχαΐα, Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία, Κρήτη καὶ Κέρκυρα, ἤτοι μὰ τὴν ἀλήθειαν οὐχὶ μικρὸν τῆς Ἑλλάδος μέρος, εἰς σαπρὰν οὐδετερότητα ἔμεινεν, ἡ Βοιωτία δὲ καὶ Θεσσαλία πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἐχθρὸν ἠτομόλησεν. Εὐκατάληπτον ἐπίσης εἶναι ὅτι ἡ Ἀριστοκρατία μᾶλλον ἐμήδιζε, διότι προέβλεπεν ὡς ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τοιούτου μόνον διὰ τοῦ πλήθους διεξαγομένου πολέμου δημοκρατικήν τινα ἰσχύν. Ἀποκλειστικοὶ δὲ εὐγενόπαιδες πάντοτε πολλῷ μᾶλλον τὴν διάσωσιν τῶν προνομίων τῆς μερίδος των περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο, ἢ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος! Ἀλλ' ὁποία ὑπῆρχε καὶ ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῶν δύο τοῦ ἀγῶνος ἡγεμόνων, Ἀθηνῶν δηλ. καὶ Σπάρτης; Πρὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης πρὸς βοήθειαν προσκληθέντες οἱ Σπαρτιᾶται προεβάλοντο ἀπηρχαιωμένον τινὰ ἱερὸν θεσμὸν, καὶ ἐγκατέλιπον τοὺς Ἀθηναίους μόνους εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ Περσικῷ πολέμῳ, ὁ μόνος τῶν ἰδίων Σπαρτιατῶν σκοπὸς ἦν, νὰ ἀφήσωσι τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ νὰ ἐξασθενισθῶσιν, ὥς τε ἐν τῷ μέλλοντι οὐδεμία πλέον νὰ ὑπάρχῃ ὑπόνοια περὶ ἀμίλλης μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης. Διὸς παρεῖδον τὴν πόλιν καὶ χώραν τῶν Ἀθηναίων ἑκουσίως καὶ ἐναντίον ῥητῶν ὑποσχέσεων καταστρεφομένην καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ὅτε τέλος ἐν Πλαταιαῖς τῆς Βοιωτίας παρετάχθησαν, τοῦτο ἐγένετο, μὰ τὴν ἀλήθειαν, οὐχὶ κατὰ συνέπειαν εὐγενοῦς καὶ πατριωτικοῦ ζήλου, ἀλλὰ μόνον διότι πρόδηλον ἦτο, ὅτι ἔπρεπεν ἤδη νὰ πράξωσί τι ὑπὲρ Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ παραδώσαντες αὐτὰς ἐντελῶς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, κινδυνεύσωσι κατόπιν καὶ αὐτοὶ ὁ ἴδιοι. Ἀναμφιβόλως, ἐγένοντο μὲν λαμπραὶ καὶ ἔνδοξοι ἐν τοῖς περσικοῖς πολέμοις πράξεις, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς προθύμως προσήνεγκον ἑαυτοὺς θῦμα, πρᾶγμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνήκουστον· τὸ νὰ καταδειχθῶσιν ὅμως περιστάσεις, οἵαι εἰσὶν αἱ προειρημέναι, μὲ τὸν χαρακτῆρα ἐθνικῆς ὁμοφροσύνης, τοῦτο κεῖται πέραν τῶν ὁρίων τοῦ δυνατοῦ!

Ἄμεσον τῆς ἀρχαιότητος συνέχειαν δεικνύουσι τέλος τὰ ὑπο-

λειπόμενα ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς εἰδωλολατρείας καὶ ἀρχαῖος τῆς παραστάσεως τῶν ἰδεῶν τρόπος, ἅπερ εἰσὶ διαδεδομένα ἐν τῇ σημερινῇ Ἑλλάδι εἰς μύθους καὶ παραδόσεις, εἰς τὴν λατρείαν, εἰς τὰς τοῦ λαοῦ δοξασίας καὶ δεισιδαιμονίας, εἰς ἤθη καὶ ἔθιμα, εἰς παροιμίας καὶ παροιμιώδεις φράσεις, καὶ ἐν συντόμῳ εἰς τὸν σύμπαντα τοῦ σκέπτεσθαι τρόπον.

Ἐνταῦθα δὲ κατὰ πρῶτον δικαίως ποιούμεθα μνείαν τῶν νεοελληνικῶν παραμυθίων, θησαυροῦ, τὸν ὁποῖον πρῶτον ἤδη κατὰ τὸν παρελθόντα ἐνιαυτὸν ἤρξαντο νὰ ἀνορύττωσι, καὶ ὅστις εἰς ἡσύχως ἀνορύττοντας ὑπόσχεται ἔτι πολύτιμά τινα ψήγματα χρυσοῦ. Ἀφ' ὅτου οἱ ἀδελφοὶ Γρὶμμ (Grimm) διὰ τῆς συλλογῆς καὶ ἐπιστημονικῆς χρήσεως τῶν Γερμανικῶν παραμυθίων ἐνεκαίνιασαν τὴν νέαν ταύτην ἐπιστήμην, προῆλθεν ἤδη εἰς φῶς διὰ τῆς ἐκ τοῦ παραδείγματός των προκληθείσης δραστηρίου σπουδῆς, ὅτι ἐν τοῖς παραμυθίοις διεσώθησαν οἱ τελευταῖοι βλαστοὶ παναρχαίων μύθων καὶ λείψανα εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἀνηκούσης δοξασίας. Ὅπως δὲ διὰ τούτων ἀποδεικνύεται ἀναμφίλεκτός τις συγγένεια τῶν μύθων ἁπάντων τῶν λαῶν τῆς μεγάλης Ἰνδογερμανικῆς οἰκογενείας καὶ ἅμα ἀρχαιοτάτη τῶν ἐθνικῶν τούτων προϊόντων ἡ ἡλικία, οὕτως ἔχουσι πάλιν παρὰ τὴν κοινὴν ταύτην βάσιν τῶν ἐπικῶν καὶ μυθικῶν στοιχείων τὰ παραμύθια ἑκάστου λαοῦ τὰς ἰδιαζούσας αὐτῶν διαφορὰς, αἵτινες μετὰ τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ ἐθνικῆς μυθολογίας πολλάκις μὲν ἐν φανερᾷ σχέσει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κεῖνται, πολλάκις δὲ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ μᾶλλον ἐξησκημένον τοῦ ἀνιχνευτοῦ βλέμμα ἕνεκα ἀφανισθείσης σχέσεως παρίστανται ἀσαφεῖς.

Τοιουτοτρόπως καὶ τὰ νεοελληνικὰ παραμύθια, μεταπεφυτευμένα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν διὰ τοῦ συντηρητικωτάτου μέρους τῆς ἀνθρωπότητος, τῶν γραϊδίων δηλαδὴ καὶ τροφῶν, αἵτινες μόνον εἰς στενότατον κύκλον εὐπίστων ἀκροατῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παίδων τὰ κειμήλιά των ἀνεκοίνουν (ἔτι καὶ σήμερον τοῖς ξένοις ἀδύνατον σχεδὸν ἀποβαίνει καὶ μόνον ἓν παραμύθιον ν' ἀκούσωσι παρὰ τῶν εἰδημόνων γυναικῶν), τοιουτοτρόπως, λέγω, καὶ τὰ νεοελληνικὰ παραμύθια δὲν εἶναι συνυφασμένα, ὡς εἴκαζον πρὶν ἢ ἔτι γένηται, συλλογή τις ἐκ τῶν ἀραβικῶν μύθων, μεθ' ὧν πολλῷ μᾶλλον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν, ἀλλὰ διεφύλαξαν εἰς καθαρὰν καὶ ἀρχικὴν σημασίαν καὶ ὑπὸ πολλὰς

ἐπόψεις ἐγγύτατα πρὸς τὰ γερμανικὰ παραμύθια κειμένην ποικίλας ταὐτότητας μὲ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν. Οὐδαμοῦ δὲ τοῦτο εἶναι ὀφθαλμοφανέστερον, ὅσῳ εἰς τὸ μυθάριον τὸ πιστότατα ἀπομιμούμενον τὸν περὶ τῆς μεταμορφώσεως τῆς Φιλομήλας εἰς ἀηδόνα καὶ τῆς Πρόκνης εἰς χελιδόνα ἑλληνικὸν μῦθον (α).

Ἐκτὸς δὲ τούτων, καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας θεολογίας διετηρήθη τι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν οὐσιώδη αὐτῆς πυρῆνα. Καὶ ἥκιστα μὲν διεσώθη τι ἐκ τῶν μεγάλων θεῶν, οἵτινες ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἐξαφανισμὸν αὐτῶν σπουδῆς τοῦ χριστιανικοῦ ἱερατείου αὐστηρότατα κατεδιώχθησαν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ὀνόματα αὐτῶν κατέφυγον τῇδε κἀκεῖσε εἰς ἐσκοτισμένα ἐπιφωνήματα, ὡς ἴσως ὁ Ζεὺς εἰς ὅρκον τινὰ τῶν Κρητῶν (β).

Τοὐναντίον ὅμως, αἱ προκείμεναι μορφαὶ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ μύθου εὐκολώτερον ἐκρύβησαν καὶ ἐσώθησαν. Οὕτως ἀκριβῶς εἰδωλολατρικοὶ εἶναι καὶ μόνον κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἐξηγητέοι οἱ μῦθοι τῶν νέων Ἑλλήνων περὶ θανάτου καὶ τοῦ μετὰ θάνατον βίου, ὅπως τούτους ἐκεῖ «ἔνθα πάντοτε ἡ καθαρωτάτη καὶ ἀληθεστάτη ἔκφρασις τῶν κοινῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἑνὸς λαοῦ διατυποῦται,» ἐν τοῖς δημώδεσιν αὐτῶν ἄσμασι διεδήλωσαν. Ὁ Χάρων, ὁ σκυθρωπὸς καὶ γέρων Ἐρέτης τῶν ἀρχαίων, ὁ παρ' ἐκείνοις οὐ μόνον ὡς κοινὸς πορθμεὺς τὰς συνελθούσας τῶν νεκρῶν ψυχὰς διὰ τῆς Ἀχερουσίας λίμνης διαπορθμεύων, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ χειρὶ γέροντας καὶ νέους ἐκ τῆς γῆς ἅρπαγος δίκην εἰς τὸν Ἅιδην κατάγων, αὐτὸς οὗτος παρίσταται ἐπίσης παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι, μόνον κατὰ τὴν κατάληξιν διαφέρων (Χάρος) ὡς ἡ προσωποποίησις τοῦ θανάτου, ἰδίως δὲ τοῦ ἀπροσδοκήτου καὶ ἀώρου. Καὶ διαφοροτρόπως μέν, μάλιστα δὲ εἰς πτηνὸν ἢ εἰς οἱονδήποτε ἄλλο ζῶον μεταποιούμενος, ἐνεδρεύει τοὺς δυστυχεῖς θνητούς, ἐπιτίθεται κατ' αὐτῶν, καὶ μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα μένει τέλος νικητὴς καὶ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὰ λάφυρά του. Θεᾶται δὲ ὡς ἐπὶ

(α) Μάλιστα δὲ καὶ μὲ τὴν διατήρησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τῆς Πρόκνης, ἀντὶ «Ἴτυς» εἰς «Ἴζυς» κεκολοβωμένου. Αὐτὴ δὲ μάλιστα ἡ κολόβωσις καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν λοιπῶν μυθολογικῶν ὀνομάτων «Πανδίων» ,«Τηρεὺς» κλπ. παρέχουσιν ἡμῖν βεβαίαν τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι δὲν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν πεπαιδευμένην τυχὸν εἰς τὸν λαὸν εἰσφόρησιν, ἀλλ' ἀληθῆ ἐθνικὴν παράδοσιν.

(β) Ἠλοῦτέ μου Ζῶνε Θεέ. Ὅρα Σούτσου ἱστορ. τῆς Ἑλλ. ἐπαν. Σ. 91.

τὸ πλεῖστον μετὰ τοῦ μέλανος αὐτοῦ ὁμίλου ἐπὶ τῶν ὀρέων ἀνερχόμενος. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐλαύνει ἔφιππος (ὡς ἐπίσης κατὰ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν Γερμανῶν ὁ θάνατος φαίνεται ἔφιππος καὶ καθίζει τοὺς νεκροὺς ἐπὶ τοῦ ἵππου του), νεανίαι δὲ προπορεύονται, γέροντες ἕπονται, τὰ δὲ βρέφη εἶναι δεδεμένα ἐπὶ τῆς σάγης. Οὕτως ἐξεικονίζεται ἡμῖν ἐν τῷ περιφήμῳ δημώδει ᾄσματι, οὗτινος ἡ διαφέρουσα καλλονὴ καὶ αὐτὸν τὸν Γαίθην ἐξέπληξεν.

«Τί εἶναι μαῦρα τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκωμένα ;
Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ ; μήνα βροχὴ τὰ δέρνει ;
Κ' οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, κ' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει.
Μόναι διαβαίν' ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμένους.
Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ' ἐμπροστὰ, τοὺς γέροντας κατόπι,
Τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα σ' τὴν σέλλ' ἀραδιασμένα.
Παρακαλοῦν οἱ γέροντες κ' οἱ νέοι γονατίζουν,
Χάρε μου, κόνεψ' εἰς Χωριὸν, κόνεψ' εἰς κρύαν βρύσιν,
Νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερὸν, κ' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
Καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα νὰ μάσουν λουλουδάκια.
Κ' οὐδ' εἰς χωριὸν κονεύω 'γὼ, κ' οὐδὲ εἰς κρύαν βρύσιν.
Ἔρχονται ἡ μάνες γιὰ νερὸν γνωρίζουν τὰ παιδιά των,
Γνωρίζονται τ' ἀνδρόγυνα, καὶ χωρισμὸν δὲν ἔχουν.» (α)

Οὕτω παραπέμπει ὁ Χάρων τὰς ψυχὰς εἰς τὸν Ἅδην, ὅστις ἐπίσης καὶ παρὰ τοῖς σημερινοῖς Ἕλλησιν εἶναι ἔτι σκοτεινὴ, ψυχρὰ καὶ ἄνυδρός τις ὑπὸ τὴν γῆν οἴκησις, καθόλου δὲ ἀπαρηγόρητός τις διαμονὴ (β), καθόσον ὕδωρ (γ) καὶ φῶς εἶναι τοῖς Ἕλλησι δύο τιμιώτατα καὶ πρὸς τὸν βίον ἀναγκαιότατα πράγματα. Κλίμαξ τις ἄγει εἰς τὸν Ἅδην τοῦτον, καὶ θύρα τις κλείει αὐτόν. Ἐνταῦθα κάθηται ὁ ἄκαμπτος φύλαξ Χάρων καὶ οὐδεμίαν ἀφίησιν εἰς τὸ φῶς ψυχὴν, τοῦτο ἐπιποθοῦσαν.

Καὶ ἀστρονομικοὺς δὲ μύθους ἀπαντᾷ τις ἔτι σποράδην, διότι ἐὰν οἱ ναυτίλοι τῶν ἑλλ. Κυκλάδων καὶ σήμερον ἔτι διηγοῦνται περὶ τοῦ μέγα ἐπηρεάζοντος τὴν θαλασσοπλοΐαν ἀστερισμοῦ τῶν ἑπτὰ Πλειάδων καὶ τοῦ Ὡρίωρος, ὅτι αἱ ἓξ ἀδελφαὶ ἐφόνευσαν τὴν ἑβδόμην, ὁ δὲ Ὡρίων εἶναι ὁ μνηστήρ των, τοῦτο εἶναι ἐναργὴς ἀπήχησις τῆς φαντασιώδους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιήσεως, προκληθείσης ἐκ τοῦ διττοῦ τούτου συμβεβηκότος, ὅτι δηλ. ὁ μὲν Ὡρίων ἀκολουθεῖ τὴν Πλειάδα κατὰ πόδα, ἡ δὲ

(α) Fauriel E. Neugr Volkslieder p. g.
(β) Χωρὶς νερὸ βρεγμένο 'μαι, χωρὶς φωτιὰ καυμένο.
(γ) Κάτω 'ς τὰ τάρταρα τῆς γῆς τὰ κρυοπαγωμένα. Πρ. Passow popul. Carmina CCCLIX, καὶ CCCLXIX.

Πλειὰς ἰδίως μὲν ἐξ ἑπτὰ ἀστέρων σύγκειται, σαφῶς δὲ μόνον 6 τούτων ὁρῶνται.

Τόσῳ γυμνὴ ὡς εἰς ταύτας τὰς περιστάσεις δὲν κεῖται φυσικὰ λίαν συνεχῶς ἡ παράδοσις τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κάλυμμα τοῦ χριστιανισμοῦ δείκνυνται εἰς πλῆθος ἐν Ἑλλάδι, λεπτῶς μόνον περικεκαλυμμένα, τὰ ἴχνη τῆς εἰδωλολατρείας.

Ὅτε δηλ. κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πέμπτου καὶ ἕκτου αἰῶνος σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων εἰς ἀλλαγὴν θρησκεύματος ἠναγκάσθη, εὗρεν ὁ χριστιανισμὸς καθ' ὑπερβολὴν δύσκολον εἴσοδον εἰς τὸν ἔτι καθόλου εἰδωλολάτρην ἐναπομείναντα ὄχλον. Τούτου ἕνεκεν καὶ οἱ ἱερεῖς εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην ὅπως τὸ δυνατὸν ἐπιεικῶς νὰ προσφέρωνται πρὸς τὴν ἀρχαίαν δόξαν, χριστιανικὰς διδασκαλίας δηλ. νὰ παραλληλίζωσι μὲ ὁμοίας τῆς εἰδωλολατρείας παραστάσεις, ὡς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς, τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἥρωας νὰ ἀντικαθιστῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν διὰ κατ' οὐσίαν συγγενῶν χριστιανικῶν ἁγίων, ὡς τὸν Ποσειδῶνα, τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης, διὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ προστάτου τῶν ναυτιλλομένων, ὅστις ὥσπερ ἐκεῖνος τὸν κυμαινόμενον πόντον καθησυχάζει, καὶ οὕτω κατὰ ἑκατοστύας μέχρι χιλιάδων ὅμοια παραδείγματα. Ὡς δέ που δυνατὸν, διετήρησαν τότε διὰ τὴν νέαν λατρείαν καὶ τόπους τέως δι' εἰδωλολατρικῆς τιμῆς καθιερωμένους. Οὕτω π. χ. ὁ Παρθενὼν, ὁ ναὸς τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς, μετετράπη εἰς ἐκκλησίαν τῆς Παρθένου Μαρίας, μητρὸς τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω τὸν ἐπὶ τοῦ πυρόεντος ἅρματος περὶ τὸν οὐρανὸν ὀχούμενον θεὸν τοῦ φωτὸς Ἥλιον διεδέξατο ἐν τοῖς ἐπὶ ὑψηλῶν ὀρέων κειμένοις ναοῖς ὁ ἐπὶ πυρόεντος ἅρματος οὐρανόνδε ὀχούμενος καὶ τῇ προφορᾷ ἐπίσης ἐγγὺς αὐτῷ ἱστάμενος Ἠλίας. Οὕτω λοιπὸν ὑπὸ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὀνόματος ἡ ῥιζικὴ τῆς τιμωμένης οὐσίας σημασία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔμεινεν ἡ αὐτὴ, καὶ ἐπὶ μακρὸν σχεδὸν λεληθότως ἐλάτρευεν ἴσως ὁ λαὸς ὑπὸ τὰ νέα ὀνόματα τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ θεούς.

Καθ' ὅμοιον τρόπον διεδόθη ἐν θολερᾷ ὀλίγον μορφῇ οὐχὶ μικρὸν μέρος τῶν ἀρχαίων μυθικῶν δοξασιῶν, αἵτινες ταχέως μετεποιήθησαν εἰς τοὺς ὡς μεσίτας τῆς ὑψίστης θεότητος ἐγ-

γύτερον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἁπλοῦ ἀνθρώπου ἱσταμένους Ἁγίους. Ὥσπερ δηλ. οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἠλευθέρωσε τὴν Κρήτην ἐξ ἀγρίων καὶ βλαβερῶν θηρίων, καὶ τούτου ἕνεκεν οὔτε λύκοι οὔτε ἄρκτοι οὔτε ὄφεις ἐκεῖ ὑπῆρχον, οὕτω καὶ οἱ σημερινοὶ Κρῆτες διηγοῦνται περὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὁμοίως δὲ τὰ κατὰ τὸν τῆς ἀμπέλου θεὸν Διόνυσον διεδέξατο ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸς ἅγιος Διονύσιος, ὥσπερ τερπνόν τι διήγημα καταδείκνυσιν, ὅπερ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ στόματος γηραιοῦ τινος Βοιωτοῦ χωρικοῦ σπεύδω ὁλόκληρον νὰ ἀνακοινώσω.

« Ὅτε ὁ Διονύσιος ἦτον ἀκόμη μικρὸς, ἔκαμε ταξείδιόν τι διὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμῶν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Νάξον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δρόμος ἦτο πολὺ μακρὸς, ἀπηύδησε καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ μιᾶς πέτρας διὰ νὰ ἀναπαυθῇ. Ἀλλ' ἐνῷ καθήμενος ἔβλεπε πρὸς τὰ κάτω, ἴδε παρὰ τοὺς πόδας του νὰ φυτρώνῃ ἐκ τοῦ ἐδάφους φυτάριόν τι, τὸ ὁποῖον εὗρε τόσον ὡραῖον, ὥστε εὐθὺς ἀπεφάσισε νὰ τὸ λάβῃ μαζῆ του καὶ νὰ τὸ φυτεύσῃ. Ἐξερρίζωσε λοιπὸν τὸ φυτάριον καὶ τὸ ἔφερε μαζῆ του μακρύτερα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἥλιος τῷ ἐφαίνετο πολὺ καυστικὸς, ἐφοβήθη μήπως ξηρανθῇ πρὶν φθάσῃ εἰς τὴν Νάξον. Εὗρε λοιπὸν μίαν κνήμην πτηνοῦ, ἔθεσε τὸ μικρόν του φυτὸν εἰς αὐτὴν καὶ προεχώρησε μακρύτερα. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν εὐλογημένην του χεῖρα ἤυξησε τόσον ταχέως τὸ φυτάριον, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ βλαστοί του πρὸς τὰ κάτω καὶ ἄνω τῆς κνήμης ἐξεῖχον, ἐφοβήθη πάλιν μήπως ξηρανθῇ καὶ ἐσυλλογίσθη νὰ διορθώσῃ τὸ κακόν. Εὑρῆκε λοιπὸν κνήμην λέοντος παχυτέραν τῆς τοῦ πτηνοῦ, καὶ ἔθεσε τὴν κνήμην τοῦ πτηνοῦ μετὰ τοῦ φυταρίου εἰς τὴν τοῦ λέοντος. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἤυξησεν ἐπίσης τὸ φυτάριον εἰς τὴν κνήμην τοῦ λέοντος. Εὑρῆκε λοιπὸν κνήμην ὄνου, παχυτέραν ἔτι τῆς τοῦ λέοντος, ἔθεσε τὸ φυτάριον μὲ τὴν κνήμην τοῦ πτηνοῦ καὶ λέοντος εἰς τὴν τοῦ ὄνου καὶ τοιουτοτρόπως ἔφθασεν εἰς τὴν Νάξον. Ἀφοῦ δὲ ἐκεῖ ἠθέλησε νὰ φυτεύσῃ τὸ φυτάριον, εὑρῆκεν ὅτι αἱ ρίζαι του μὲ τὰς κνήμας τοῦ πτηνοῦ, τοῦ λέοντος καὶ τοῦ ὄνου ἦσαν δυνατὰ συμπεπλεγμέναι, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ ἐκριζώσῃ χωρὶς νὰ βλάψῃ καὶ τὰς ρίζας, τὸ ἐφύτευσεν ὅπως ἦτο. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐμεγάλωσε τὸ φυτάριον πρὸς τὰ ἄνω, καὶ παρήγαγε πρὸς χαράν του τὰς ὡραιοτέρας σταφυλὰς, ἐκ τῶν ὁποίων εὐθὺς παρεσκεύασε τὸν πρῶτον οἶνον καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς

ἀνθρώπους νὰ πίωσιν. Ὁποῖον ὅμως ἴδε θαῦμα! ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔπινον, κατ' ἀρχὰς ἐτραγῴδουν ὅπως τὰ πτηνὰ, ἐὰν ὅμως ὀλίγῳ περισσότερον ἔπινον, ἐγίνοντο δυνατοὶ ὡς οἱ λέοντες, καὶ ἐὰν ἀκόμη περισσότερον, μετεβάλλοντο εἰς ὄνους. »

Πόσῳ δὲ στενῶς ὁ χριστιανισμὸς ἐν Ἑλλάδι συνεπλέχθη εἰς ἑορτὰς καὶ θρησκευτικὰς τελετὰς μετὰ τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων, ἅπερ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπικοσμήσας διεφύλαξε, δεικνύουσι πρὸς πάντα αὐτόπτην σαφέστατα αἱ σημεριναὶ ἑορταὶ τῆς μεγάλης Παρασκευῆς καὶ τοῦ Πάσχα. Καθ' ὅλην τὴν μεγάλην Παρασκευὴν προτίθεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὁ ἐκ κηροῦ νεκρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἀσπάζεται ἐμπαθῶς ὁ συῤῥέων λαός. Ἅμα δὲ σύμπασα ἡ ἐκκλησία ἀπηχεῖ ἐκ λυπηρῶν καὶ μονοτόνων θρηνῳδημάτων. Περὶ δὲ δείλην ὀψίαν, τοῦ σκότους ἤδη ἐπιγενομένου, περιφέρεται ἡ κηρόπλαστος αὕτη εἰκὼν (α) ἐπὶ τοῦ ἐκ κίτρων, ῥόδων, ἰάσμης καὶ ἄλλων ἀνθέων κεκοσμημένου νεκρικοῦ φερέτρου εἰς τὰς ὁδοὺς, ἑπομένου κολοσσιαίου νέφους πυκνῶς ὠθουμένου ὄχλου, πομπωδῶς καὶ βραδέσι βήμασι καθ' ὅλην τὴν πόλιν κινουμένου. Καὶ ἕκαστος μὲν ἀνὴρ φέρει τὴν λαμπάδα του καὶ ἀλγεινὰς ἀναπέμπει οἰμωγὰς, πρὸ πάσης δὲ οἰκίας, τῆς πομπῆς διερχομένης, γυναῖκες ἱστάμεναι τὴν ἐκφορὰν θυμιῶσιν. Οὕτω πανηγυρικῶς ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία κηδεύει τὸν Χριστόν της, ὡσανεὶ ἀληθῶς οὗτος πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀποθάνει. Τέλος δὲ, παρακατατίθεται πάλιν ἡ ἐκ κηροῦ εἰκὼν ἐν τῷ ναῷ, ἔνθα καὶ ἀντηχοῦσιν αὖθις τὰ αὐτὰ ἀπαραμύθητα θρηνῳδήματα, ἅπερ μετ' αὐστηροτάτης νηστείας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου τοῦ μεγάλου Σαββάτου διαρκοῦσιν. Ἐκτύπησε δὲ τότε ἡ δωδεκάτη ὥρα; Εἰσέρχεται ὁ ἀρχιερεὺς, ἀναγγέλλει τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν «Χριστὸς ἀνέστη» τοῦ πλήθους «ἀληθῶς ἀνέστη» ἀνταποκρινομένου, καὶ παραχρῆμα σύμπασα ἡ πόλις ἀναπτεροῦται ὑπὸ τῆς ἀνεκφράστου ἀγαλλιάσεως, ἥτις ἐν ἀλαλαγμοῖς ὡς καὶ ἐν πυροβολισμοῖς καὶ παντὸς εἴδους πυροτεχνήμασιν ἐκδηλοῦται. Ταὐτοχρόνως δὲ ὁρμᾷ ὁ ὄχλος μετὰ τὴν ἄμετρον νηστείαν πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ πασχαλινοῦ ἀμνοῦ καὶ τοῦ ἀκράτου.

(α) Ἐνταῦθα πλανᾶται ὁ συγγραφεὺς ἐκ τῶν παρὰ τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ εἰθισμένων. Ὁ ἐπὶ τοῦ ἐπιταφίου Χριστὸς εἶναι γεγραμμένος, καὶ οὐχὶ ἐκ κηροῦ πεπλασμένος. — Σ. τοῦ Μ.

Ἡ θρηνώδης λοιπὸν αὕτη νυκτερινὴ καὶ πένθιμος τελετὴ, ἡ λαμπαδηφορία, ἡ ἐμπαθὴς μετάβασις ἐξ ἀλγεινῆς ἀπωλείας εἰς ἀγαλλίασιν ὡς ἐκ τῆς εὐτυχοῦς τοῦ ἀπολωλότος ἐπανόδου, εἰς ἃ προστίθεται καὶ ἡ ἐκ τῶν ἀσκητικῶν νηστειῶν εἰς ἀχαλίνωτον ἀπόλαυσιν μετάβασις, πάντα ταῦτα ἀπομιμοῦνται ἀκριβῶς τὰς πομπώδεις τελετὰς τῶν Ἐλευσινίων (α). Καὶ τότε ὠλοφύροντο μεγάλαις οἰμωγαῖς διὰ τὴν εἰς τὸν Ἅδην κατελθοῦσαν τῆς Δήμητρος θυγατέρα μετὰ μεγάλης νυκτερινῆς λαμπαδηφορίας· καὶ τότε ἐνήστευον ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας, ὡς ἡ πλήρης ἄλγους Δημήτηρ, ἥτις ἄνευ φαγητοῦ καὶ ποτοῦ ἐν ταῖς χερσὶ λαμπρῶς καιομένην λαμπάδα ἔχουσα περιεπορεύετο ζητοῦσα τὸ ἁρπασθὲν αὐτῆς τέκνον. Καὶ ὅτε τέλος τὴν δωδεκάτην νύκτα ἀνεῦρε τὴν ἀπολωλυῖαν αὐτῆς θυγατέρα, τότε κατέπαυεν ἐπίσης ἡ λύπη τῶν ἀνθρώπων μεταβληθεῖσα εἰς ἐμμανεστάτην ἀγαλλίασιν διὰ τὴν ἐπανελθοῦσαν Περσεφόνην. Πρὸς δὲ, ἡ μεγαλητέρα τῶν Ἐλευσινίων τούτων ἑορτὴ συνέπιπτεν ἐπίσης καθ' ὃν χρόνον καὶ τὸ χριστιανικὸν πάσχα· διότι περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ἐχαιρέτιζον τὴν ἐπάνοδον τῆς Περσεφόνης, δηλ. τὴν κατὰ τὸ ἔαρ ἀνάστασιν τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν. Καὶ δὲν ἀνεγνώριζον ὡσαύτως οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἐπανόδῳ τῆς ἀπαχθείσης Κόρης ὑποτύπωσίν τινα τοῦ νέου βίου, ὃς μετὰ θάνατον ἀγήρατος τοῖς εὐσεβέσιν ἀνατέλλει, καθόλου ὡς ὁ ἀναστὰς Χριστὸς εἶναι ὁ πρόδρομος, ᾧ παραπλησίως πάντες οἱ ὀπαδοὶ μετὰ θάνατον ἀναβιώσονται; Βλέπει λοιπόν τις ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχον πολλὰ τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς, καὶ ὡς παρ' ἡμῖν τοῖς Γερμανοῖς ἡ ἑορτὴ τῆς Ἐθνικῆς τοῦ ἔαρος καὶ φωτὸς θεᾶς «Ὀστάρας» (Otara) εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως μετέστη,—πασχαλινὰ ὠὰ καὶ πῦρ εἰσιν ἔτι ἀναμρίβολα λείψανα τῆς εἰδωλολατρείας — οὕτως ἐν Ἑλλάδι τὴν ἐαρινὴν ἑορτὴν τῆς ἀναστάσεως τῆς Περσεφόνης μετέβαλον εἰς τὴν τοῦ Πάσχα, διατηρήσαντες τὰς τότε εἰθισμένας τελετάς.

Καθόλου ὅμοιον ταῖς τῶν ἀρχαίων θρησκευτικαῖς πράξεσιν,

(α) Παρατρέχω ἐνταῦθα ὅλως ὅτι τοιαύτη μιμικὴ παράσασις, ὡς ἡ ἠδη ἐπὶ τῇ κηδείᾳ τοῦ Χριστοῦ συνήθης, καὶ ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις δὲν ἔλειπε· καὶ ὅτι τοιούτου εἴδους παραστάσεις βλέπομεν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὡς π. χ. ἐν Κρήτῃ, ἔνθα ὁ γάμος τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἐν Δελφοῖς, ἔνθα ὁ φόνος τοῦ Πύθωνος καὶ ὁ ἐξιλασμὸς τῶν Δελφῶν ἐν πομπώδεσι τελεταῖς μιμικῶς ἐξετελοῦντο.

εἶναι ἔπειτα τὸ σημερινὸν ἑλλην. ἔθιμον, ὅτι οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ τύχωσι θεραπείας, ἢ ταύτης τυχόντες, τῷ πρὸς τοῦτο ἱκετευθέντι ἁγίῳ ἀπείκασμά τι τοῦ ἀσθενοῦς εἴτε τεθεραπευμένου μέλους ἐπὶ ἀργυρᾶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλακὸς ἀφιεροῦσιν· ἐκτὸς μόνον ὅτι τοὺς ἀρχαίους σωτῆρας Θεοὺς καὶ Ἥρωας διεδέξαντο ἤδη ἰαματικοὶ ἅγιοι.

Ἔτι δὲ ἡ ἀρεστὴ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν ἐθιμοταξία, τὸ προσεύχεσθαι, ὅταν ὁ ἕσπερος ἀνατείλῃ, εἶναι ἀναμφίβολον λειψανον παναρχαίου φυσικῆς λατρείας (α).

Ἐὰν δὲ καὶ ἄλλως ἡ εἰδωλολατρεία ἀμέσως μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ βιαίως ἐτόλμησε νὰ περιελιχθῇ, ἕπεται ὅτι καὶ εἰδωλολατρικὴ δόξα καὶ δεισιδαιμονία πολλῷ μᾶλλον παρὰ τῷ τῶν μύθων δεομένῳ λαῷ προσεκολλήθη καὶ πανταχοῦ ὅπου ἡ νέα διδασκαλία ἀφῆκε θέσεις κενάς.

Ὡς δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σύμπασα ἡ φύσις,—ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἀντικειμένοις, ἅπερ ἤδη ἡμεῖς νεκρὰ ὀνομάζομεν, — ἦν πλήρης τοῦ ζῶντος Θεοῦ, καὶ ἐν δάσεσι καὶ ἄντροις, ἐν πηγαῖς καὶ ποταμοῖς πανταχοῦ ἐκινοῦντο θεοὶ καὶ ἡμίθεοι, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοὶ Ἕλληνες ἐπλήρωσαν πᾶσαν τὴν γῆν ὑπερχθονίων πνευμάτων καὶ ὥσπερ ἀδάμας στερεὰ ἵσταται ἔτι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἁπλοϊκοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἔννοιαν καὶ ἰσχὺν ἡ δοξασία αὕτη τεθεμελιωμένη (β), αἱ ἀρχῆθεν νύμφαι τῶν ὑδάτων νεραϊδές των, αἱ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς γενικωτέραν σημασίαν

(α) Πρβ. Grimm Deutsche Mythologie p. 684. Ἀξιομνημόνευτος ἐπίκλησις τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης ἀπαντᾶται ἐπίσης ἐν μεσσηνιακῷ τινι ᾄσματι παρὰ Pouqueville voyage dans la Grèce VI p. 391.

(β) Ὡς ἰδίως ἀξίαν λόγου ἀπόδειξιν ὡς πρὸς τὴν σταθερὰν τοῦ λαοῦ πίστιν εἰς τοιούτου εἴδους φαντάσματα (ὑπὸ τὸ ὄνομα «στοιχεῖα», καὶ κατ' εὐφημισμὸν «καλότυχοι»), ἀνακοινῶ ἐνταῦθα ἐκ τῶν διηγήσεων ἑνὸς κατοίκου ἐκ Βεσσάνης τῆς Πωγωνιανῆς, ὅσα ὁ λαὸς εἰς τὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου διηγεῖται καὶ πιστεύει. Ὡς τόπος κυρίως συναθροίσεως τούτων νομίζεται ὑψηλόν τι ὄρος Πλανίτσα. Ἐκεῖ λοιπὸν φέρουσι πρὸς αὐτὰ, διὰ νὰ τὰ ἐξιλεώσωσι, μέλι, αἶγας, πλακούντια (οὕτως ὡς οἱ ἀρχαῖοι τὸ δεῖπνον τῆς Ἑκάτης). Θέτουσι δὲ πρὸς τούτοις ἄρακτον ἐκεῖ, ὅπως τὰ πνεύματα δύνανται νὰ κλώθωσιν. Κατὰ τὸν Μάρτιον, διηγοῦνται, ὅτι περιφέρονται μετὰ κυμβάλων καὶ συρίγγων, αὐλῶν καὶ τυμπάνων χορεύοντα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, εἰσέρχονται ἐπίσης εἰς αὐτὰς τὰς οἰκίας καὶ προσκαλοῦσι κατ' ὄνομα τοὺς κατοίκους. Ἐὰν δὲ ἀπροσέκτως πως ἀποκριθῇ τις εἰς τὴν φωνὴν ταύτην, εὐθὺς γίνεται ἄφωνος· ὁ δὲ κατὰ τοῦτον ἢ ἄλλον τρόπον ὑπὸ τῶν πνευμάτων βλαφθεὶς μόνον διὰ τοῦ ἐξωτικοῦ νεροῦ πλυνόμενος δύναται νὰ θεραπευθῇ. Ἀνάγκη ὅμως τὸ ὕδωρ τοῦτο νὰ ἦναι ἀμίλητον (ἀμίλητο νερὸν) δηλ. ἀντλῶν τις τὸ ὕδωρ δὲν πρέπει νὰ ὁμιλῇ.

ἐξαπλωθεῖσαι, καὶ κατ' εὐφημισμὸν «καλαὶ κυράδες» ὀνομασθεῖσαι (α), οὐ μόνον ἐν ποταμοῖς καὶ πηγαῖς διατρίβουσιν (β), ἀλλ' ὅμοιαι ταῖς ἀρχαίαις νύμφαις, ἐν τρώγλαις καὶ σπηλαίοις (γ), ἐν δάσεσι καὶ ὄρεσιν. Ἐξασκοῦσι δὲ τὴν ἐπιβλαβῆ αὐτῶν ἰσχὺν ἰδίως κατὰ τὴν μεσημβρίαν, καὶ ὅστις κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον διαβῇ ἐκεῖθεν, ἔνθα αὗται διατρίβουσιν, — καὶ διατρίβουσιν εὐχαρίστως τότε ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων, ἰδίως δὲ πλατάνου εἴτε αἰγείρου, ὡς καὶ παρὰ πηγὰς ἢ ῥέον ὕδωρ,—λαμβάνει παρὰ τούτων πληγὴν, ἐξ ἧς περιπίπτει εἰς νευρικὴν ἀσθένειαν (δ). Καὶ

(α) Οἱ τύποι εἰσὶ ναραγίδα, ναραΐδα, ἀναραΐδα, νεραΐδα, νεράδα· ἐσχηματίσθησαν δὲ ἐκ τοῦ ναρὸν (Πρβ. Στυμ. Μεγ. 497,43) καὶ νερὸν, ὡς αἱ ἀρχαῖαι Νηρηΐδες ἐκ τοῦ νηρόν. Λίαν δὲ συνήθης εἶναι ἐπίσης ἡ ἔκφρασις «καλαὶς ἀρχόντισσαις» εἴτε καλαὶς κυράδες, ἐκλαμβανομένης τῆς λέξεως «καλὸς» κατὰ τὴν σημερινὴν αὐτῆς σημασίαν, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τοῦ «ὡραῖος» ὡς ὁ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ συνήθης τύπος «καλὴ τῶν ὀρέων» τοῦτο ἐκφράζει. Ἐν γένει δὲ τὰς σημειώσεις τοῦ Ψελλοῦ, διὰ τὰς συγκεχυμένας αὐτοῦ γνώσεις καὶ τὴν πρὸς ὅ,τι παράδοξον σπουδήν του, πρέπει τις μετὰ μεγίστης προσοχῆς νὰ παραδέχηται. Φυσικὰ αἱ Νηρηΐδες ἐκλαμβάνονται ἐπίσης ὡς πολὺ ὡραῖαι, ὥστε καὶ πρὸς ταύτας παραβάλλει ὅ,τι ἀνώτατον ἐνθουσιῶν τις νεανίας περὶ τῆς ἐρωμένης του δύναται νὰ εἴπῃ (ὅρ. π. χ. παρὰ Passow pap. carm. δίστιχον 652 καὶ 682). Διεξοδικὴν περὶ τῶν Νηρηΐδων τούτων πραγματείαν ἔγραψεν Ἰωάννης Μάγιστρος Καναβούτιος «περὶ νυμφῶν, τίνες εἰσὶ καὶ πόσα γένη τούτων εἰσὶ καὶ ὅτι γένη δαιμόνων εἰσὶν, ἃ καλοῦσι βαρβαρίζοντες νεραγίδας» ἥτις ἔτι ἀνέκδοτος κεῖται ἐν τῇ Βιβλιοθ. Βιεν. (ὅρ. Nessel catalog. bibl. Vindobon Theil V p. 168)· ἐπίσης ἐν νεωτέροις χρόνοις συχνότερον μνημονεύονται, ἰδίως δὲ ὑπὸ Λ. Ἀλλατίου «De Graecorum hodie quorundam opinionibus epistola» ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἰωάννην Μορῖνον «De templis Graecorum recentioribus» συγγραφῇ του. (Colon. Agrippin. 1645) p. 158 ff. Κορ. ἄτακτ. IV, 241.

(β) Τοῦ ποταμοῦ νεραΐδες μνημονεύει π. χ. τὸ δημῶδες ᾆσμα παρὰ Passow pop. carm. DXXV. Περὶ πηγαίων νυμφῶν ἐγίνωσκον ἐπίσης οἱ ἀρχαῖοι (ὅρ. Ἀρτεμίδ. ὀνειροκρ. 11, 27 «νύμφαι τε γάρ εἰσιν ἐν τῷ φρέατι» ἐκτενῆ διήγησιν). Τίνι τρόπῳ τοιαῦται φρεάτιαι Νηρηΐδες παῖδα τοῖς φρέασιν ἐπισπῶνται διὰ νὰ παίξωσι μετ' αὐτοῦ, καὶ εἶτα ἄβροχον ἀφίνουσι νὰ ἐπανέλθῃ, παρέχει ἡμῖν Allatius p. 158.

(γ) Ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαίους ὅρα Prophyrius de antro nympharum Cap. VIII. Περίεργον εἶναι, ὅτι οὗτοι ταῖς ὕδωρ αὐτοῖς παρεχούσαις νύμφαις τεμένη ἐν τοῖς τῶν ὀρέων κόλποις ἀφιέρουν πρὸς δὲ καὶ κήπους, ὡς τὸ ἐν Ὑμηττῷ ἄντρον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς διδάσκει «Ἀρχίδαμος ὁ Θηραῖος κᾶπον Νύμφαις ἐφύτευσεν (ὅρ. Curtius Griech. quellen und brunnen inschriften p. 161). Περὶ τῶν σημερινῶν τοῦ λαοῦ περὶ Νεραΐδων παραδόσεων ἐκτενῶς ἐκτίθησι Χουρμούζης, Κρητικὰ σελ. 69. Σημ. α.

(δ) Περὶ τοιούτου λέγουσιν Ἰσκιοπατήθη, καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὴν κλῆσιν τοῦ ὀνόματος, εἴτε «ὥρα τὸν εὗρεν» ἢ «ἀπὸ ἔξω ἔχει.» Πρβ. τὴν ὁμοίαν περὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ νυμφῶν (Elben) δεισιδαιμονίαν παρὰ Olrimm Deusche Mythologie p. 429.

ὡς πᾶσαι αἱ «Ἔλβαι» καὶ «Νίξαι» (α) (Elbe und Nixen), οὕτω καὶ αὗται μεγάλως εὐχαριστοῦνται πρὸς τὸν χορὸν, μουσικὴν καὶ ᾆσμα καὶ προσκαλοῦσι μάλιστα τοὺς θνητοὺς πρὸς τὸ παίζειν καὶ ᾄδειν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, καὶ οἰκείως διάκεινται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὧν οἱ τοῦ προνομίου τούτου τυχόντες συχνάκις μὲν πλούτη ἀποκτῶσιν, ὡς ἐπὶ τὸ μᾶλλον δὲ δειναὶ ἀσθένειαι καὶ θάνατος ἐπὶ τέλους τούτοις ἐπέρχονται, ὁμοίως ὡς αἱ νύμφαι τῶν ἀρχαίων τοὺς ἀγαπητούς των διὰ τοῦ θανάτου ἀφήρπαζον. Διαφερόντως δὲ ὡραίους ἐπιθυμοῦσι παῖδας, οὓς πρὸς ἑαυτὰς ἐν τῷ ὕδατι ἐπισπῶνται, ὡς ἐπίσης κατὰ τὸν ἑλληνικὸν μῦθον καὶ ὁ ὡραῖος Ὕλας ὑπὸ τῶν νυμφῶν εἰς τὸ ὕδωρ ἀπήχθη. Βασιλὶς δὲ τῶν νεραΐδων τούτων νομίζεται τοὐλάχιστον ἐν Ἥλιδι (ἀγνοῶ ἂν καὶ ἄλλοθί που) ἡ Λάμια, ἥτις ἀληθῶς ταὐτιζομένη παραδόξως μὲ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς σημασίαν ἐν τῇ ἑλλην. μυθολογίᾳ ἔτι καὶ σήμερον ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἰσχυρόν τι πνεῦμα βασιλεύει. Αὕτη εἰς τοὺς ναυτίλους εἶναι ἐχθρική τις καὶ κινδυνώδης οὐσία. Τὰ ἔργα της εἶναι ὁ σίφων καὶ πᾶς ἄλλος στρόβιλος (β), οὓς τελευταῖον ἀποδίδουσι συνήθως ἁπλῶς εἰς τὰς νεραΐδας, αἵτινες ἀπειλητικώτατα ἐν τοιαύταις καταιγίσι βαδίζουσιν. Ὅστις δὲ τότε ἀγαπᾷ τὴν ζωήν του, οὗτος μετὰ προσοχῆς ὀφείλει νὰ κύψῃ, καὶ τὰ ἐν Ἀθήναις γραΐδια, ὅπως διαθέσωσι τὰς δυσμενεῖς εὐνοϊκῶς, ἐν ὥρᾳ στροβίλου ὑποτονθορύζουσι « μέλι καὶ γάλα ’ς τὸν δρόμον σας. »

Ἀλλ' ἡ πρὸ μικροῦ μνημονευθεῖσα Λάμια εἶναι ἐπίσης κατὰ τὴν γνωστὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τρομερὰν αὐτῆς μορφὴν ὡς παιδοφάγος οὐσία, μεθ' ὅλων τῶν λοιπῶν φαντασμάτων, δι' ὧν οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰ κακότροπα αὐτῶν τέκνα τὸν φόβον ἐνέ-

(α) Νύμφαι ἐν γένει ὑδάτων παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. — Σ. Μ.

(β) Τὰς περὶ τούτων ἀγνώστους πρότερον ἐμοὶ σημειώσεις καὶ τὰ περὶ τῆς μάλα γε ἐνδιαφερούσης μορφῆς τῆς Λάμιας ὡς θαλασσίου θεᾶς χρεωστῶ πρὸς ἠλεῖόν τινα, οὗτινος καὶ ἡ γνῶσις κατὰ τὸν θησαυρὸν τοῦτον τοῦ λαοῦ του καὶ ἡ πρὸς ἀνακοίνωσιν προθυμία μεγίστη. Ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς προστίθημι ὅτι ἐν τοῖς περιχώροις Ζούρτσα ἐν Ἥλιδι πιστεύουσιν ὅτι ἡ Λάμια αὕτη διαμένει ἐφ' ἑνὸς ἐν τῷ Κυπαρισιακῷ κόλπῳ κειμένου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νεφέλαις κεκαλυμμένου ὄρους. Οὐχὶ δὲ ὀλίγον ἐκπλήττεταί τις βλέπων ἐνταῦθα τὴν Λάμιαν ἐν μορφῇ δαιμονικοῦ τινος κράτους τῆς θαλάσσης, ὅπερ ἀναμφιβόλως ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἑλλην. μύθοις κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχε, καθόσον αὕτη ὀνομάζεται ἡ μήτηρ τῆς Σκύλλης, δηλ. τῆς προσωποποιημένης θαλασσίου δίνης. — Ἤδη ἡ Λάμια τοῦ Γιαλοῦ, ἡ Λάμια τοῦ πελάγους καλεῖται.

βαλλον, δηλ. τῆς Ἐμπούσης, Γοργοῦς καὶ Μορμοῦς, ἐν τῇ πίστει τοῦ λαοῦ ἀκόμη ζωηροτάτη (α). Ἐν πηγαῖς κατοικοῦσιν ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλα ὅλως διαφέροντα πνεύματα (β). Οὕτω π.χ. ἐν Μυκόνῳ οὐδεὶς νὰ ἀντλήσῃ ὕδωρ τολμᾷ, ἂν πρότερον αἰδημόνως δὲν χαιρετίσῃ τρὶς τὸν φρεάτιον δαίμονα.

Τὴν δὲ ἐμφάνισιν πάντων τούτων τῶν φαντασμάτων ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ὀκνεῖ διὰ τῶν λαμπροτάτων χρωμάτων νὰ ἐπικοσμήσῃ. Γεωργός τις π. χ. ἐξ Ἀργολίδος διηγεῖτο πρὸς τὸν Σοῦτσον τὸν μέγαν καὶ ζωηρὸν τοῦτον Ἕλληνα ποιητήν, ὅτι πλησίον ἑνὸς μύλου Νεράϊδά τις ἔχουσα πράσινον καὶ διὰ μαργαριτῶν καὶ κορασίων ἐστολισμένην κόμην ἐν ἡμέρᾳ ἐνησχολεῖτο ξηραίνουσα ἐπὶ τῶν πετρῶν τὰ φορέματά της, καὶ συχνάκις κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς Σελήνης ἐχόρευε περιχαρῶς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Καὶ ὅτε ὁ Σοῦτσος προσεποιήθη τὸν ἄπιστον, ποιήσας τὸν σταυρόν του ἐπανειλημμένως ὁ χωρικὸς « πῶς, εἶπε, δὲν πιστεύεις σὺ φαντάσματα; Δὲν εἶναι ἀκόμη μὴν ὅτε ἐν τούτων εἶχε μηχανευθῆ ἀνάθεμα καταστροφῆς εἰς τὸ χωρίον· ἦτο παχύ, ὡς εἷς μέγας πλοίου ἱστός, διέτεμνε τὸν ἀέρα, ὡς βέλος, ἐκολύμβα μεταξὺ τῶν κυμάτων μὲ τὴν ταχύτητα ἑνὸς Δελφῖνος, ἀνεπήδα ἐξ ἑνὸς ὄρους εἰς τὸ ἕτερον, καὶ ἀπεξεδύετο ἑκάστην στιγμὴν ἓν καθημαγμένον φόρεμα, ὥστε ἀντὶ τούτου νὰ ἐνδυθῇ πάλιν ἕτερον μετὰ σαπφείρων καὶ σμαράγδων κεκοσμημένον. » (α)

Καὶ μετὰ τῆς γενέσεως φοβερῶν ἀσθενειῶν συνδέουσιν ἔτι καὶ σήμερον οἱ Ἕλληνες μυθικὰς παραστάσεις ὡς οἱ πρόγονοί των. Ὡς οὗτοι π. χ. ἐφαντάζοντο τὸν Λοιμὸν ὥς τι δυσειδὲς μελανὰ ἐνδεδυμένον γραΐδιον, ὅπερ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐν τῷ παρέρχεσθαι θανατηφόρον ἀπέπνεε δηλητήριον, οὕτω καὶ οἱ διάδοχοί των παριστῶσιν αὐτὸν ὡς τυφλήν τινα γυναῖκα, ἥτις, ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν τὰς πόλεις διατρέχουσα, φονεύει πάντα ὅσων ἐπιψαύει. Ἀλλ' ἐπειδὴ μόνων τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων ψηλαφᾷ, ἕπεται ὅτι καὶ δὲν ἐπιτυγχάνει ἐκείνων, ὅσοι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς οἰκίας μετὰ προσοχῆς προφυλάσσονται. Ἔτι δὲ κλασικωτέρα καὶ ποιητικωτέρα εἶναι καὶ ἄλλη τις σημερινὴ ἐν Ἑλλάδι δόξα, ἥτις τὴν ἀρχαίαν μυθικὴν ἔννοιαν περὶ τῶν τριῶν μοιρῶν αὐθαιρέτως πως μετακόπτει. Κατὰ ταύτην δηλ. συνίστανται ὁ Λοιμὸς ἐκ τριῶν γυναικῶν, αἵτινες κοινῇ περιφερόμεναι ἐρημοῦσι τὰς πόλεις. Ἡ μία φέρει μέγαν κύλινδρον χάρτου, ἡ ἑτέρα κρατεῖ ὀξεῖαν ψαλίδα καὶ ἡ τρίτη σάρωθρον. Οὕτω λοιπὸν εἰσέρχονται ἐν ταῖς οἰκίαις, ἐξ ὧν θέλουσι νὰ σύρωσι τὰ θύματά των, καὶ ἡ μὲν τούτων ἐγγράφει τὸ ὄνομα τοῦ δυστυχοῦς ἐν τῷ κυλίνδρῳ, ἡ δὲ πλήττει αὐτὸν διὰ τῆς ψαλίδος, καὶ ἡ ἑτέρα τὸν σαίρει.

Αἱ δεισιδαίμονες δοξασίαι τῶν ἀρχαίων εἶναι καὶ σήμερον ἔτι

(α) Περὶ τῶν ἀρχαίων λέγει Στράβ. σελ. 19 «τοῖς παισὶ προσφέρομεν εἰς ἀποτροπὴν τοὺς φοβεροὺς (μύθους)· ἥ τε γὰρ Λάμια μῦθός ἐστι καὶ ἡ Γοργὼ καὶ ὁ Ἐφιάλτης καὶ ἡ Μορμολύκη (ὅρ. Becker Charicles II p. 17). Ἡ Λαμία, ἥτις ὑπὸ τοῦ Διὸς ἠγαπᾶτο, καὶ διότι ὑπὸ τῆς Ἥρας πάντα αὐτῆς τὰ τέκνα ἁφηρπάγησαν, ὑπὸ φθόνου ἁπασῶν τῶν μητέρων τὰ τέκνα προσεπάθει νὰ ἁπαγάγῃ καὶ φονεύσῃ, ἔτι καὶ σήμερον εἶναι τὸ αὐτὸ παιδοφάγον καὶ ἁρπακτικὸν φάσμα. Λέγουσι π. χ. περὶ αἴφνης ἀποθανόντος παιδὸς «τὸ παιδὶ τὸ ἔπνιξεν ἡ Λάμια». Ἐν Ἠπείρῳ δὲ περὶ κακῆς γυναικὸς λέγουσι «σᾶν ἡ κακὴ Λάμια.» Περὶ Ἐμπούσης, Γοργοῦς, Μορμοῦς ὅρ. Hâhn alban stud I, 201. Σκαρλάτου λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλλην. διαλέκτου σ. 359 καὶ λεξ. στρίγλα.

(β) Ὀνομάζονται στοιχειὰ τοῦ πηγαδιοῦ ἐπίσης ὁράκοντες διατρ βοντες ἐν πηγαῖς. Ὡσαύτως διηγοῦνται ὅτι αἰθίοπες ἐκεῖ διαμένουσι καὶ συχνάκις παρὰ τὴν πηγὴν καθ ρῶνται, ὅτι νεύουσι πρὸς ὡραίας παρθένους προσηνῶς, καὶ ἂν αὗται τὰ δελεάσματα τούτων ἀκολουθήσωσι, τὰς φιλοδωροῦσι μὲ πλούτη, ἄγουσιν ἐπίσης ταύτας εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ ὑποχθόνια οἰκήματά των καὶ ἐκεῖ τὰς ἀναψύχουσι διὰ φαγητῶν καὶ ποτῶν (ὅρ. Leo Allatius p. 166). Εἰς ποτάμιόν τινα πηγὴν ἐν Χίῳ ἀναφέρεται ἑτέρα τις εἰδικὴ δεισιδαιμονία. Ἐνταῦθα διατρίβει ἄνθρωπός τις ὀνόματι Βένια, ὅστις περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπὶ ἀγρίου ἵππου ἐλαύνων ἐγκαταλείπει τὴν πηγὴν καὶ μετὰ μανιακήν τινα ἱππασίαν καταῤῥίπτεται αὖθις εἰς αὐτήν. Ὁ ἐκ ταύτης τῆς πηγῆς πίνων ἀπόλλυσι τὸ λογικόν, διὸ καὶ πρὸς μωρὸν λέγουσιν «ἔπιες ἀπὸ τὸ πηγάδι τῆς Βένιας.» Τοῦτο δ' ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον καὶ ὁ περιπατητικὸς μάλιστα Ἀρίστων διηγεῖτο τοῦτο (ὅρ. Westermann paradoxographi p. 187).

(α) Τοῦ λόγου ἐνταῦθα περὶ Νεραΐδων, ἀνακοινοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν πολλῶν τὸ ἑξῆς·

Ποιμήν τις διηγεῖτό ποτε ἡμῖν ὅτι ἐκ τοῦ πλησίον τῆς οἰκίας του κήπου ἐκλέπτοντο καθ' ἑκάστην διάφοροι ὀπῶραι, καὶ νομίζων ὅτι κακοὶ γείτονες ἔπραττον τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ καὶ δὴ λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὴν κάππαν καὶ τὸ ὅπλον του ἐπορεύθη ἐν μιᾷ ἑσπέρᾳ ἐκεῖ καὶ κατακλινθεὶς ὑπὸ σωρόν τινα ξύλων παρεφύλαττε. Περὶ τὸ μεσονύκτιον λοιπὸν ἀκούει θόρυβον, ἀνίσταται ἡσύχως, λαμβάνει τὸ ὅπλον του καὶ παρασκευάζεται νὰ πυροβολήσῃ. Ἀλλ' ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς του. Ἀντὶ ἐχθρῶν βλέπει χορόν τινα παρθένων, αἵτινες ἐγέλων, ἐψιθύριζον, ἐχόρευον, ἦδον ἀγγελικώτατα, ἐφόρουν λαμπρὰ καὶ πολυτελῆ ἱμάτια, καὶ ἡ ἐξαισία καλλονή των ἐτύφλονε τοὺς ὀφθαλμούς του· καταθέτει ἀμέσως τὸ ὅπλον του, συστέλλεται περὶ τὴν κάππαν του, τρέμει καὶ οὔτε ἀνάπαυσις οὔτε ὕπνος καταλαμβάνει τὸν καλόν μας ποιμένα. Τέλος δὲ, τοῦ ἀλέκτορος τρὶς φωνήσαντος, ἐξηφανίσθησαν γελῶσαι αἱ νύμφαι, καὶ ὁ ποιμὴν ἔντρομος ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια. — Σ. Μ.

ἰσχυραὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἂν οὐχὶ καὶ ἰσχυρότεραι. Γενικῶς εἶναι ἔτι ἐξηπλωμένος ὁ ἐκ τῆς βασκανίας φόβος (α). Ἄνθρωποι καὶ ζῶα εἶναι ἐκτεθειμένα εἰς αὐτὴν, καὶ ἀνάγκη διὰ τοῦτο ἀμφότεροι νὰ περιφρουρηθῶσι δι' ἀναρτήσεως περιαμμάτων (βασκανίων). Ἰδίως δὲ σκόροδον, ἅλας καὶ ἄνθραξ, πρὸς

(α) Περίεργος εἶναι ὁ τρόπος τῆς θεραπείας ᾧ τὰ γραίδια ἐν Κρήτῃ χρῶνται, ὥσπερ Χουρμούζης σελ. 26 σημ. 3 διηγεῖται·

Δένει (τὸ γραίδιον) τρεῖς κόκκους ἅλατος εἰς τὴν ἄκραν ἑνὸς μανδηλίου, καὶ ἀφοῦ τὸ μετρήσῃ μὲ τὸν πῆχυν του, πλησιάζει εἰς τὸν ἀσθενῆ καὶ ἐγγίζει τὸν κόμπον μὲ τὸ ἅλας εἰς τὸ μέτωπόν του, ἔπειτα εἰς τὴν γῆν τρεῖς φοραῖς λέγον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς κτλ. Ἔπειτα ἀρχίζει « ποῦ πᾷς φθαρμὲ, ποῦ πᾷς κακὲ, ποῦ πᾷς κακαπιδεμένε; φύγε ἀπὸ τὰς 72 φλέβας τοῦ παιδιοῦ μου, καὶ ἄμε στὰ ὄρη στὰ βουνὰ, ποῦ πετεινὸς δὲν κράζει καὶ σκύλος δὲν γαυγάζει, νὰ βρῇς τ' ἄγριο θεριὸ νὰ πιῇς ἀπ' τὸ αἷμά του, νὰ φᾷς ἀπ' τὸ κρέας του (χασμιριέται), ἐλούσθη κ' ἡ κουρά μας ἡ παναγιὰ χτενίσθηκε καὶ ἐσὸ θρονί της κάθησε καὶ περάσασ' οἱ ἄγγελοι κ' οἱ ἀρχάγγελοι καὶ φθαρμίσασί την (χασμιριέται), καὶ πάγει ἀφέντης ὁ Χριστὸς καὶ τῆς λέγει· ἦν τάχης μάνα, ἦν τάχης μητέρα; ἐλούσθηκα, παιδί μου, χτενίσθηκα καὶ στὸ θρονί μου κάθισα, καὶ περάσασ' οἱ ἄγγελοι κ' οἱ ἀρχάγγελοι καὶ φθαρμίσασί με (χασμιριέται), καλὲ μάνα, καλὲ μητέρα δὲν εὑρέθηκε χριστιανὸς ἁγιασμένος καὶ τὴν ἁγιὰ πέφτη λειτουργημένος, νὰ πάρ' ἀλάτσι ἀπ' τὴν ἁλικὴ ἢ τρία φύλλ' ἀπ' τὴν ἐλιὰ καὶ νὰ πῇ μιὰ φορὰ τὸ πάτερ ἡμῶν, δύω φοραῖς τὸ πάτερ ἡμῶν (ἕως τὰς ἐννέα).» Τὸν ἐξορκισμὸν τοῦτον τὸν λέγει τρὶς χασμιριούμενον συγχρόνως, ἔπειτα ξαναμετρᾷ μὲ τὸν πῆχυν του τὸ μανδῆλι καὶ τὸ εὑγάζει κοντότερον ἐξ δάκτυλα ἀπὸ τὸ πρῶτον μέτρον.

Ὅτι ἡ ἀνάτασις τῶν πέντε δακτύλων ἐν τῇ ἀρᾷ «τὰ πέντε στὰ 'μάτιά σου» ἀρχῆθεν συμβολικὴν σημασίαν εἶχεν, εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἐκτός. Εἶναι μωρὰ ἡ ἐξήγησις, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Ἕλληνες δίδουσι, λέγοντες ὅτι τὸ «τὰ πέντε» σημαίνει τὴν εὐχὴν « εἴθε ὁ ἐχθρὸς λάβει πέντε πληγὰς ὡς ὁ ἐσταυρωμένος». Πολὺ πιθανώτερον εἶναι ὅ,τι ὁ Otto Jahn λέγει, ἐκλαμβάνων τοῦτο ὡς ἔθος ἀρχαῖον, ὡς ἀρὰν δηλ. ἐναντίον τῶν βλαπτόντων· ἢ μᾶλλον, ἡ χρῆσις τούτου ἐπέχει τόπον τῶν προφυλακτικῶν περιαμμάτων κατὰ τῶν βασκαινόντων.

Ἄλλως τε δὲ ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ ἡ τῶν Ταυρείων κεφαλῶν χρῆσις, ἡ καὶ ὑπὸ τοῦ Otto Jahn ὡς ἀρχαῖον ἔθιμον παραδεχθεῖσα, ὡς προβασκάνιον ἐξηγητέα. Πανταχοῦ π. χ. τῆς Ἑλλάδος ὡς καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἁπανταχοῦ τις βοειόκρανα μετὰ τῶν κεράτων ἐπὶ καμάκων ἐπιτεθειμένα, εἴτε ἐπὶ δένδρων κρεμάμενα. Ἡ περὶ τούτων ὑπὸ τοῦ Fellow ἐξήγησις ὡς φοβήτρου κατὰ τῶν πτηνῶν ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Otto Jahn ἰδέα, ὡς ταὐτοσήμων τοῖς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κεραμβήλοις, φαίνονταί μοι οὐχὶ ὀρθαὶ, καὶ τοῦτο ἐὰν ἀναπολήσῃ τις εἰς τὸν νοῦν ὅτι οὐχὶ μόνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοῖς τοιούτοις ἀποκρουστικὴν δύναμιν ἀπέδιδον, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Πρακτωρίου (Practorius Weltbeschreib II. 162, 163) καὶ οἱ Βένδοι πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς τῶν βοσκημάτων φθορᾶς περὶ τὸν σηκὸν κεφαλὰς ἵππων καὶ βοῶν ἐπὶ πασσάλων ἀνήρτων, καὶ ὅτι καὶ οἱ σημερινοὶ Βλάχοι ἐπὶ λόφων κριόκρανα πρὸς ἀνατολ. τετραμμένα ἐπίσης ὡς ἀλεξητήρια κατὰ τῆς λύμης τῶν βοσκημάτων ἐπιθέτουσιν (ὅρ. Schott Walachische Märchen p. 301).

δὲ χηλαὶ (καρκίνου χεῖρες) καὶ χοίρινοι ὀδόντες χρησιμεύουσιν ὡς τοιαῦτα. Ἀπωθητικὴν ἔτι δύναμιν ἔχουσιν ἔμπτυσις καὶ ἐπίχρισις ἐκ ῥύπους, ἧς ἀβάπτιστα βρέφη κατ' ἐξοχὴν δέονται. Ἐν γένει δὲ τὰ βρέφη εἶναι ἔτι ὅλως ἐκτεθειμένα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν αἰθερίων φαντασμάτων, ὧν τὸ καθολικὸν ὄνομα «δράκοι» καὶ αὐτὰ ταῦτα ἔχουσιν. Ὥστε καὶ ὁ πρὸς τοιοῦτόν τι νεογεννηθὲν βρέφος προσβλέψας εὐθὺς σκόροδον πρέπει νὰ εἴπῃ καὶ νὰ ἐμπτύσῃ τὸ νεογνόν.

Οὐχ ἧττον δὲ ζωηρὰ μέχρι σήμερον ἐν τῷ λαῷ διαμένει ἡ πίστις πρὸς τὰς καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι περιφημοτάτας θεσσαλικὰς φαρμακευτρίας, καὶ πρὸς τὴν ἐπιῤῥοὴν αὐτῶν ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων. Ὅμοιαι ταῖς ἀρχαίαις, δύνανται νὰ διακόψωσι τὸν δρόμον τῆς φύσεως, ὅπου θέλουσι, νὰ προστάξωσιν ὥστε ἀστέρες νὰ ἀνατείλωσι καὶ νὰ δύσωσι· τὴν σελήνην μάλιστα αὐτὴν ἐκ τοῦ στερεώματος νὰ καθέλξωσι, καὶ εἰς βοῦν νὰ ἀφομοιώσωσιν, ὅπως ἀμέλξασαι ταύτην ἐκτελέσωσι διὰ τοῦ γάλακτος ἀνυποστάτους μαγείας. Ὡσαύτως δὲ εὔκολον εἶναι αὐταῖς διὰ μικρᾶς ῥάβδου νὰ κτίσωσι καὶ νὰ κατακρημνίσωσι παλάτια, καὶ ἐν συνόλῳ, ὅ,τι τερατῶδες. Ὡς δὲ αἱ μάγισσαι τῶν ἀρχαίων, οὕτω καὶ αὗται ψυθυρίζουσι τὰς ἀκαταλήπτους ἐπῳδάς των κατὰ τὴν ἐμφάνειαν τῆς Σελήνης, ἐπιπάσσουσαι ἅμα ἐπὶ ἐμπύρων ἀνθράκων ἅλας, ἄλευρον καὶ ξηρὰ δάφνης φύλλα. Ἔτι πᾶσαν τὴν πομπώδη μαγείαν τῶν ἀρχαίων φαρμακευτριῶν, αἵτινες ἐπὶ σανίδος ἀγρίου ξύλου ἐν καιρῷ νυκτὸς ὄφιν τινὰ κατέκαιον, τὴν τέφραν τοῖς ἀνέμοις παρέδιδον, ὅπως τὴν μεταφέρωσιν εἰς τὰ ὄρη, εἶτα χωρὶς νὰ ὑποστρέψωσιν, ἐπανήρχοντο οἴκαδε, πᾶσαν, λέγω, τὴν μαγείαν ταύτην δύναταί τις καὶ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας ἔτι καὶ σήμερον νὰ ἴδῃ ἐπαναλαμβανομένην.

Τέλος δὲ ἄπειρον πλῆθος ἐθιμοταξιῶν, ἠθῶν καὶ ἐθῶν παντὸς εἴδους μέχρι καὶ τῶν σωματικῶν κινήσεων τῆς παντομιμικῆς πιστῶς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς παρούσης ἐποχῆς περιῆλθον (α). Ταῦτα παρέμειναν, ὥσπερ φυσικὸν, εὐκολώτατα καὶ ὡς

(α) Ἐλλείπει ἔτι ἔργον τι παραβάλλον ἐκ συγγραφέων καὶ τεχνουργημάτων, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς πλουσίας τῶν ἀγγείων ὕλης, ὅ,τι ἡμεῖς περὶ σωματικῶν κινήσεων καὶ παντομιμῶν γινώσκομεν, καὶ παραλληλίζον τὰ ἔθιμα τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων τοῖς τῶν Νεαπολιτανῶν (οἱ Νεαπολιτανοὶ διακρίνονται κατὰ τοῦτο

ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς σπουδαιοτάτοις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου συμβεβηκότοι, κυρίως δὲ ἐν τῷ ἀρχικῷ, προαγωγικῷ καὶ τελικῷ τούτου σημείῳ, ὅ ἐστιν ἐν τῇ γεννήσει, τῷ γάμῳ καὶ τῷ θανάτῳ. Ἐν τούτοις, παρατρέχω πάντα ταῦτα, καθόσον ἐνταῦθα τὴν πλησμονὴν νὰ ἐξαντλήσῃ τις καὶ μόνον κατὰ τοὺς τύπους εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον· μνείαν δὲ μόνον ἐν τέλει ποιοῦμαι τῶν τερπνῶν παιδικῶν ἑορτῶν, ἃς ἔκπαλαι ἤδη ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔαρος ἐν Ἑλλάδι ἦγον.

Ὅταν κατὰ τὸ ἔαρ ἡ πρώτη χελιδὼν ἐφαίνετο, περιήρχοντο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὰ τέκνα ἐν Ῥόδῳ μετὰ χελιδόνος περὶ τὴν πόλιν, καὶ ᾄδοντα μικρόν τι ἐαρινὸν ἀσμάτιον μετὰ παιδικοῦ καὶ χαρίεντος τόνου ἐζήτουν παντοῖα δῶρα συνιστάμενα ἐξ ἐδεσμάτων καὶ ποτῶν, ὅπερ χελιδονίζειν ὠνόμαζον. Εἶχε δὲ οὕτως·

« Ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν, καλὰς ὥρας
Ἄγουσα καὶ καλοὺς ἐνιαυτούς,

πολὺ τῶν λοιπῶν Ἰταλῶν, ὅπερ εὐεξήγητον διὰ τοὺς κατοίκους τούτους τῆς μεγάλης Ἑλλάδος). Τὸ ἀξιόλογον καὶ πλούσιον σύγγραμμα τοῦ De Jorie εἶναι ἀνεπαρκὲς καὶ ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ διότι ὅλως ἐκτὸς προσοχῆς παραλείπει τὰς νεοελληνικὰς συνηθείας.

Ἐνταῦθα δὲ ἄξιον προσοχῆς παρατίθημι καὶ τὸ ἑξῆς. Ἐν Νεαπόλει, Ἑλλάδι, ὡς καὶ ἐν γένει ἐν τῇ Ἀνατολῇ (ὅρ. Petermann, Reisen im Orient 1861, I. σ. 173) εἴθισται πρὸς ἔκφρασιν διὰ σωματικῆς κινήσεως τοῦ « ὅλως διόλου » (niente affato) νὰ θέτωσι τὸν ὄνυχα τοῦ μεγάλου δεξιοῦ δακτύλου εἰς τὸν ἄνω ὀδόντα, καὶ διὰ μιᾶς ταχείας κινήσεως νὰ τὸν ἀποσύρωσιν. Οἱ δὲ νεώτεροι Ἕλληνες χρῶνται ἅμα καὶ τῷ «οὐδὲ τόσον» ἢ «οὐδὲ γρῦ». Ἐὰν ἀναμνησθῇ τις τῆς ἐξηγήσεως, ἥτις παρὰ τοῖς ἑλλ. παροιμιογράφοις (1. p. 144 v. Leutsch) ἀπαντᾶται, «τὸν ἐν τοῖς ὄναξι ῥυπὸν λέγουσι γρῦ», δύναται πασιφανῶς νὰ ἴδῃ τὴν ταὐτότητα τοῦ ἀρχαίου μετὰ τοῦ σημερινοῦ ἔθους.

Τίς δὲ βλέπων σήμερον Ἑλληνίδας ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὀργῇ των πᾶν ὅ,τι κακὸν εὐχομένας τοῖς ἐχθροῖς των, ὀργίλως διὰ τῆς παλάμης τὴν γῆν κτυπώσας, δὲν ἤθελεν ἀκριβῶς παραλληλίσει τοῦτο μὲ τὴν ἐν Ἰλιάδι Ἀλθαίαν, ἥτις ἐν τῇ μανιώδει ὀργῇ της διὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου φόνον τοῦ ἀδελφοῦ της τὴν γῆν διὰ τῆς παλάμης κτυπῶσα ἐπεκαλεῖτο τὸν Ἅδην καὶ τὴν Περσεφόνην, ἵνα διαφθείρωσι τὸν υἱόν της;

Πολλὰ δὲ καὶ γαῖαν πολυφόρβην χερσὶν ἁλοία
Κικλήσκουσ' Ἀΐδην καὶ ἐπαινὴν Περσεφόνειαν.
(Ὁμήρ. Ἰλ. I. 568.)

Ὁ νοῦς τοῦ κρούειν τὴν γῆν εἶναι τόσῳ τότε ὅσῳ καὶ νῦν (καίτοι βέβαια ἤδη ἄγνωστος) ἡ ἐπίκλησις τῶν καταχθονίων δαιμόνων ὅπως ὦσι μάρτυρες τῆς ἀρᾶς, ὡς τοῦτο ῥητῶς καταδείκνυται ἐν Ἰλιάδι I. 571.

Τῆς δ' ἠεροφοῖτις Ἐριννὺς
Ἔκλυεν ἐξ ἐρέβευσφιν, ἀμείλιχον ἦτορ ἔχουσα.

Ἐπὶ γαστέρα λευκὰ, κἀπὶ νῶτα μέλαινα.
Παλάθαν οὐ προκυκλεῖς
Ἐκ πίονος οἴκου,
Οἴνου τε δέπαστρον,
Τυροῦ τε κάνιστρον,
Καὶ πυρῶν;
Ἀ χελιδὼν καὶ λεκιθίταν
Οὐκ ἀπωθεῖται.
Πότερ' ἀπίωμες; ἢ λαβώμεσθα;
Εἰ μέν τι δώσεις. Εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐάσομες,
Ἢ τὰν θύραν φέρωμες, ἢ τὸ ὑπέρθυρον,
Ἢ τὰν γυναῖκα τὰν ἔσω καθημέναν·
Μικρὰ μέν ἐστι, ῥᾳδίως μιν οἴσομες.
Ἂν δὴ φέρῃς τι, μέγα (γε) δή τι καὶ φέροις.
Ἄνοιγ', ἄνοιγε τὴν θύραν χελιδόνι.
Οὐ γὰρ γέροντές ἐσμεν, ἀλλὰ παιδία. »
Ἀθην. Δειπν. VIII σ. 360.

Οὕτω χελιδονίζει ἔτι καὶ τὴν σήμερον ἡ νεωτέρα Ἑλληνέοτης ἑκάστην πρώτην Μαρτίου καὶ περιστρέφουσα ἀπαύστως ξύλινόν τινα χελιδόνα ἐπὶ κυλίνδρου ἄδει·

« Ἦρθεν, ἦρθε χελιδόνα
Ἦρθε κι' ἄλλη μελιηδόνα
Κάθησε καὶ λάλησε,
Καὶ γλυκὰ κελάδησε·
« Μάρτη, μάρτη μου καλὲ
Καὶ φλεβάρη φοβερὲ,
Κἂν φλεγίσῃς, κἂν τσικνίσῃς,
Καλοκαῖρι θὰ μυρίσῃς.
Κἂν χιονίσῃς, κἂν κακίσῃς,
Πάλιν ἄνοιξιν θ' ἀνθήσῃς.
Θάλασσαν ἐπέρασα
Τὴν στεριὰν δὲν ξέχασα,
Κύματα κἂν ἔσχισα,
Ἔσπειρα, κονόμησα,
Ἔφυγα κ' ἀφῆκα σῦκα,
Καὶ σταυρὸν καὶ θημωνίτσαν,
Κ' ἤρθα τώρα κ' ἤβρα φίτρα,
Κ' ἤβρα χόρτα, σπάρτα, βλίτρα,
Βλίτρα, βλίτρα, φίτρα, φίτρα.
Σὺ καλὴ οἰκοκυρὰ
Ἔμπα 'ς τὸ κελλάρι σου
Φέρ' αὐγὰ περδικωτὰ
Καὶ πωλιὰ σαρακωστὰ,
Δόσε καὶ μιὰν ὀρνιθίτσαν,
Φέρε καὶ μιὰν κουλουρίτσαν.
Ὥρισεν ὁ δάσκαλος,
Καὶ ὁ Θιὸς ποῦ τἄδωκε,

Ν' ἀγοράσωμεν ὀχτὼ,
Νὰ πωλῶμεν δεκοχτὼ,
Νὰ κερδαίνωμεν τριάντα,
Διάφορα μεγάλα πάντα,
Καὶ 'ς τὸ σπίτι καὶ 'ς τὴν χώρα
Μέσα 'δῶ πορθαμεν τώρα
Μέσα 'γειὰ, μέσα χαρὰ,
'Σ τὸν ἀφέντην 'ς τὴν κυρὰν,
Στὰ παιδιὰ καὶ 'ς τοὺς γονεῖς,
'Σ ὅλους τους τοὺς συγγενεῖς.
Μέσα Μάρτης, ἔξω ψύλλοι,
'Εξ' ἐχθροὶ, σᾶς τρῶν οἱ σκῦλλοι.
Μέσα φίλοι, μέσα φθήνια
Καὶ χαραῖς, χοροὶ, παιγνίδια
Κ' ἐφέτος καὶ τοῦ χρόνου
Καὶ τοῦ χρόνου κι' ἄλλα χίλια. »

Οὕτω λοιπὸν ἐν ταύταις καὶ ἐν μυρίαις ἄλλαις σχέσεσιν, αἵτινες ἐνταῦθα μόνον ἐν συνόψει ἦν δυνατὸν νὰ ἐκδηλωθῶσι, τὸ παρὸν ἀπομιμεῖται τὸ παρελθόν.

Ὁ διὰ τούτου ἀκουσίως προκληθεὶς παραλληλισμὸς ἀμφοτέρων τῶν χρόνων παρέχει ἡμῖν τὴν ἀφορμὴν διττὸν νὰ συναισθανθῶμεν τὸ ἄλγος διὰ τὴν λυπηρὰν διαφορὰν μεταξὺ τῆς σημερινῆς ἐλεεινότητος καὶ τοῦ τότε μεγαλείου. Ἄσμενοι δ' εὐξόμεθα τῷ ἔλλην. τούτῳ ἔθνει, πρὸς ὃ δὲν δυνάμεθα ἔτι νὰ ἀρνηθῶμεν μέγα τι ἐνδιαφέρον, ἵνα τὸ μέλλον κατὰ τοσοῦτον διαφέρῃ τοῦ παρόντος, ὅσον τοῦτο τοῦ παρελθόντος. Ἔτι καὶ πόρρω πάσης συμπαθείας, ἀμερόληπτος δοκιμασία τεκμηριοῖ ὅτι ἀληθῶς στοιχεῖά τινα διεσώθησαν καὶ παρὰ τῷ νεωτέρῳ ἑλληνικῷ λαῷ, ἅτινα καὶ μάλα γε ἱκανά εἰσιν, ὥστε νὰ καταστήσωσι τοῦτον τὸ ἅλας τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον, βέβαιον εἶναι καὶ τόδε. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες παραμελῶσι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἐσωτερικὴν ἀναγέννησιν, ἥτις πάντοτε πρέπει νὰ προηγῆται καὶ νὰ ἦναι ἡ βάσις μιᾶς πολιτικῆς ἀναστάσεως, τότε δὴ τότε παρ' ὅλα ταῦτα πληρωθήσονται αἱ πικραὶ τοῦ Φαλμεράυερ προφητεῖται!

Curt. Wachsmuth.

(Μετάφρασις ΕΜΜ. ΓΑΛΑΝΟΥ.)

Η ΙΤΑΛΙΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ.

Ἡ Ἰταλία ἐθεωρήθη ὑπὸ πολλῶν ἡ γῆ τῶν νεκρῶν. Ὁ ζυγὸς τῶν Αὐστριακῶν τῇ ἐδώρησε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο. Πολλοὶ δὲ τὸ ἐπανέλαβον, χωρὶς ἴσως νὰ γινώσκωσι περὶ τίνος πρόκειται. Χάριν τοῦ τίτλου τούτου τοῦ ἀναξίου διὰ τὴν Ἰταλίαν, τὴν γῆν τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐγράφη ὁλόκληρον σύγγραμμα, φέρον ὡς τίτλον τὸ L'Italie est-elle la terre des morts? Συγγραφεὺς εἶναι ὁ Marc Monnier.

Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἰταλίαν πρὸ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς, οἱ μεταβαίνοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν Santa Croce καὶ δακρυχέοντες ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ Γαλιλαίου, τοῦ Δάντου, τοῦ Μακιαβέλου, οἰκτείροντες δ' ἀφ' ἑτέρου τὴν τότε κατάστασιν τῆς Ἰταλίας ἀνέκραζον μετὰ τοῦ Φοσκόλου: Ἡ Ἰταλία εἶναι πτῶμα! Καὶ ἡ ἠχὼ τῶν σοφῶν ἐπανελάμβανεν ὅσα ἔλεγον!

Καὶ ὅμως ἡ ἱστορία, ἀρχαία τε καὶ νεωτέρα, ἑκατοντάδας σελίδων ἐδαπάνησε διὰ τὴν Ἰταλίαν. Εἶναι ἀνάγκη παλινδρομοῦντες εἰς τὸ παρελθὸν νὰ κλίνωμεν τὸ γόνυ πρὸ τῶν Βρούτων καὶ τῶν Κατώνων; Εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὸν μεσαιῶνα φωτεινότερον τῆς εὐρωπαϊκῆς περιφερείας κέντρον ἦν ἡ Ἰταλία, ὅτι αὐτὴ ἐγέννησε τὸν Γαλιλαῖον καὶ τὸν Δάντην, αὐτὴ τὸν Ῥαφαὴλ καὶ τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐνεφυτεύθη ὁ πρώτιστος σπόρος τῆς ἀναγεννήσεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων φυγάδων;

Καὶ ὅμως οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἰταλίας ἐπαναλαμβάνουσιν ὅτι σήμερον εἶναι γῆ τῶν νεκρῶν! Ἀφίνομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τὸ παρελθὸν καὶ παραβάλλομεν τὴν πόλιν τῶν Μεδίκων πρὸς αὐτὴν τὴν Γαλλίαν, διὰ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς μέχρι τῆς σήμερον εἶπεν ὅτι

μετεβλήθη εἰς κοιμητήριον. Οὐδὲ ποίησις, οὐδὲ μουσικὴ, οὐδὲ ζωγραφικὴ, οὐδ' ἔρως πρὸς τὴν πατρίδα, οὔτε ἀνδραγαθήματα πολεμικὰ, οὐδὲ τάσεις πρὸς ἀνεξαρτησίαν πλεονάζουσιν ἐν Γαλλίᾳ πλειότερον ἢ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἔχουσιν οἱ Γάλλοι τὸν Σατωβριάνον, ἔχουσιν οἱ Ἰταλοὶ τὸν Μανζόνην. Ἡ Γαλλία καυχᾶται διὰ τὸν Βερανζέρον καὶ ἡ Ἰταλία δεικνύει ἡμῖν τὸν Giusti. Οἱ Γάλλοι δεικνύουσι τὸν Λαμαρτῖνον, τὸν Οὐγὼ, τὸν Μυσσέτον καὶ ἰδοὺ οἱ Ἰταλοὶ μετ' εὐφημιῶν ἐπαναλαμβάνοντες τὰ ὀνόματα τοῦ Φοσκόλου, τοῦ Μόντη, τοῦ Λεοπάρδου, τοῦ Πελλίκου, οὗ αἱ Εἱρκταὶ εὑρίσκονται ἀνὰ πάντων τὰ στόματα. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν μουσικὴν, ἐν ᾧ ἡ Ἰταλία ἐγέννησε τὸν Ῥοσσίνην, τὸν Δονιζέτην, τὸν Βελλίνην, τὸν Βέρδην, τίνα δεικνύει ἡμῖν ἡ Γαλλία; Ἐπίσης ὅσον ἀφορᾷ τὸν πατριωτισμὸν, νομίζομεν ὅτι τὰ συμβάντα τοῦ 1848, τὰ ὀνόματα τοῦ Ματσίνου, τοῦ Γαριβάλδου, τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου ἀπαλλάσσουσιν ἡμᾶς τοῦ κόπου ἵνα σκιαγραφήσωμεν τί ὑπέστησαν οἱ δύσμοιροι Ἰταλοὶ ἕως ὅτου ἀναγορεύσωσι τὴν Φλωρεντίαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους καὶ τί ὑφίστανται μέχρι τοῦδε βλέποντες τὴν φυσικὴν αὐτῶν μητρόπολιν εἰς χεῖρας ἐκείνου ὅστις εἶναι τὸ αἰώνιον σκάνδαλον οὐ μόνον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ ἁπάσης τῆς Εὐρώπης, ἐκτὸς ἑνὸς ἀνδρὸς, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας.

Τοιαύτης οὔσης τῆς Ἰταλίας, ἑκάστη σελὶς τῆς ἱστορίας αὐτῆς περιέχει ἓν σπουδαῖον γεγονὸς, μίαν θυμήρη ἀνάμνησιν, ἓν ἀνδραγάθημα, μίαν ἡρωϊκὴν πρᾶξιν. Καὶ ὅμως εἰς πόσους εἶναι ἆρά γε ἄγνωστος οὐ μόνον ἡ μεσαιωνικὴ αὐτῆς ἱστορία, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ νεώτατα καὶ πρόσφατα πολιτικὰ αὐτῆς γεγονότα; Πάντες ὁμιλοῦμεν περὶ τῶν μυρίων τῶν Ἰταλῶν δεινοπαθημάτων, πάντες μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀπαγγέλλομεν τὰ ὀνόματα τῶν πρωτίστων αὐτῶν ἡρώων, καὶ ὅμως ὀλίγοι εἰσὶν οἱ γινώσκοντες λεπτομερείας, ὀλίγοι οἱ ἔχοντες ἐν χερσὶ τὸ νῆμα τῆς νεωτέρας ἱστορίας.

Χάριν τῶν ἀγνοούντων τὴν σύγχρονον ἱστορίαν, ἐπιλαμβανόμεθα ἵνα διὰ τῆς Ἐπταλόφου ὁδηγήσωμεν τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ 1814 μέχρι τοῦ 1859 συμβάντα ἐν Ἰταλίᾳ, ἐποχὴν καθ' ἣν συνεσωματεύθη αὕτη, καθ' ἣν ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ἰταλικοῦ κράτους καὶ ἐκλονίσθη οὐ μόνον ὁ αὐστριακὸς ζυγὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ παπικὸς θρόνος, λέγοντες ὀ-

λίγα τινὰ καὶ περὶ τοῦ πολυθρηλήτου ῥωμαϊκοῦ ζητήματος, ὡς καὶ τῆς τελευταίας πολιτικῆς αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ ἀπολυτοφροσύνη, τὸ θεῖον δίκαιον καὶ ἡ τῶν λαῶν καταπίεσις λαμβάνει καταπληκτικὰς διαστάσεις, ὁ ἀσθενέστερος ἐπαναστατικὸς σπινθὴρ εἶναι ἐπιδημικὸν νόσημα διὰ τὰς κυβερνήσεις, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς λαοῦ εἰς ἕτερον μεταβαῖνον καὶ ἀλληλοδιάδοχον καθιστῶν τὴν ἀνατροπὴν τῶν μοναρχικῶν θρόνων. Ἡ θεωρία αὕτη, καὶ ἐν ἄλλαις μὲν ἐποχαῖς — ὡς περὶ τὸ 1830 — ἐφηρμόσθη, ἰδίᾳ ὅμως περὶ τὴν μεγάλην γαλλικὴν ἐπανάστασιν. «Ὁπόταν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, λέγει ὁ γράψας τὴν βιογραφίαν τοῦ Σιλβίου Πελλίκου Philippon de la Madelaine, ἀνεπέτασε τὰς σημαίας της, τὰ παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἄλπεων ἔθνη ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὸ ἐνθουσιῶδες αὐτῆς διεγερτήριον. Οἱ στρατοὶ ἡμῶν ὀφείλουσι μέρος τῆς ταχυτάτης αὐτῶν ἐπιτυχίας εἰς τὸ κατὰ τῆς Αὐστρίας μῖσος, μῖσος ὅπερ γεννᾶται μετὰ τοῦ Ἰταλοῦ, τὸν βαυκαλίζει ἐν τῇ κοιτίδι του, καὶ καθιζᾷ αὐτὸν συνωμότην ὁπόταν οὗτος ἀφιχθῇ εἰς τὴν ἡλικίαν τοῦ θάρσους καὶ τῆς ἰσχύος.» Ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη ἦν τὸ σύνθημα τῆς ἀναστάσεως τῶν λαῶν, καὶ ὡς λέγει ὁ K. Alphonse Esquiros, ἦν αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον ἐνσεσαρκωμένον. Εὐαγγέλιον ὅπερ πρὸς τῇ ἰσότητι καὶ τῇ ἀδελφότητι προσέθηκε τὴν ὁμαίμονα αὐταῖς ἐλευθερίαν, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ὑπὸ ῥίγους κατελήφθησαν αἱ τότε κλονιζόμεναι μοναρχίαι.

Καὶ ὅμως τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην, τὰ αἵματα τῶν Μαράτων καὶ τῶν Ῥοβεσπιέρρων, τὸ ἰκρίωμα τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ΄., τοὺς θριάμβους τῶν Ὀρεινῶν, τὴν καθιερωθεῖσαν ἐλευθερίαν, τὸ καθιερωθὲν σύνταγμα τοῦ 1792 ἐπῆλθε μία μοναρχία νὰ καταλύσῃ, ἐπῆλθεν ὁ λέων τῆς Κορσικῆς νὰ ἐξουδετερώσῃ, ἐπῆλθεν εἰς Βοναπάρτης νὰ καταστήσῃ σποδὸν καὶ κόνιν καὶ εἴδωλον καὶ σκιάν. Τί ἐκπροσωπεῖ ὁ Ναπολέων; — Τὴν στρατοκρατίαν. Τί ἐθριάμβευσεν ἐπ' αὐτοῦ; Ἡ κατάκτησις. — Καὶ τί κατελύθη; Ἡ ἐλευθερία.

Τοῦτο εἶναι πλέον ἢ βέβαιον ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1789 ἐσφαγιάσθη εἰς τὸ στέμμα τοῦ Ναπολέοντος, στέμμα συντριφθὲν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Ἑλένης καὶ κοσμῆσαν ἓν ὠχρὸν μέτωπον ἰδιώ-

του. Ὁ ἰδιώτης ἐκεῖνος ἦν ὁ Μ. Ναπολέων, αὐτὸς ὁ πτοήσας τὴν Εὐρώπην ἅπασαν, αὐτὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἴσως ὀφείλονται πᾶσαι αἱ ἀπὸ τοῦ 1812 μέχρι τῆς σήμερον περιπέτειαι τῆς Γαλλίας, αὐτὸς ὁ ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Καὶ ὅμως, ὡς λέγει γάλλος τις συγγραφεύς, ἅμα οἱ Γάλλοι ἠθέλησαν νὰ κηρυχθῶσι δεσπόται, ἡ Ἰταλία ἠγέρθη καὶ ἐπανέστη ἄνευ δισταγμοῦ.

Τὸ ἔτος 1814 εἶναι διὰ τὴν Ἰταλίαν ἡ ἀφετηρία τῆς ἀναγεννήσεώς της. Δύο τινὰ βλέπει τις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀφ' ἑνὸς μὲν σύστασιν ἑταιριῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐπίῤῥωσιν τῆς δημοκρατίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀντενέργειαν ἐκ μέρους τῶν μοναρχικῶν πρὸς καταστροφὴν τοιούτων ἐπαναστατικῶν κινημάτων. Οὕτω συνέστησαν τεκτονικαὶ ἑταιρίαι, ὡς καὶ αἱ περίφημοι εἰς τὴν ἱστορίαν ἑταιρίαι τῶν Carbonari, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕτερα ἀντιδραστικὰ σωματεῖα, φέροντα τὸ ὄνομα τῶν Γουέλφων, τῶν Φερδινανδιστῶν, τῶν Calderari κλπ.

Ἐν τούτοις αἱ ἑταιρίαι τῶν δημοκρατικῶν ἀπέφερον ἤδη τοὺς πρώτους καρπούς των. Τὸ 1815 ἀνεφάνη συνωμοσία ἐν Λομβαρδίᾳ, ἀλλ' αὐθωρεὶ κατεπνίγη. Ἦν τότε ἡ ἐποχὴ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Εἰς πάντας εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦτο. Οὐδεὶς ὁ ἀγνοῶν ὅτι κατὰ τὸν μοιραῖον τοῦτον ἐνιαυτὸν συνησπίσθησαν αἱ μοναρχίαι πρὸς καταπολέμησιν τῶν λαῶν. Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς ἐὰν ὁ συνασπισμὸς οὗτος προεσήμαινεν ἰσχὺν ἢ δειλίαν παρὰ τοῖς μονάρχαις. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν παρ' αὐτοῖς αἴσθημα ἦν τὸ δεύτερον, καθ' ὅσον ἡ Ἱερὰ Συμμαχία μᾶλλον παρέσχε πλειοτέραν ὦσιν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὰς δημοκρατικὰς ἢ τοὐλάχιστον συνταγματικὰς ἐκφάνσεις τῶν λαῶν, παρ' ὅσον ἠδυνήθη νὰ κραταιώσῃ τὰ στέμματα καὶ ἑδραιώσῃ τοὺς θρόνους.

Οὕτω βλέπομεν κατὰ τὸ 1820 ἐκρηγνυμένην ἐν Ἱσπανίᾳ στρατιωτικὴν ἐπανάστασιν· ταύτην ἠκολούθησεν ἑτέρα ἐν Νεαπόλει, ἀνακηρύξασα τὸν συνταγματικὸν χάρτην τοῦ 1812, ἤτοι τὸ γαλλικὸν σύνταγμα τοῦ 1793.

Τὸ 1821 ἐξερράγη ἑτέρα ἐπανάστασις ἐν Πεδεμοντίῳ. Ἀλλὰ μετὰ ἕνα μῆνα ἐτέθη φίμωτρον καὶ εἰς αὐτήν. Συγχρόνως ὁ αὐστριακὸς στρατὸς νικᾷ τοὺς Νεαπολίτας καὶ ἐπαναφέρει εἰς Νεάπολιν τὴν μοναρχίαν.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πεδεμοντίου εἰς διάστημα ἐννέα ἐτῶν ἦν ἡ τελευταία τῆς ἐξανιςαμένης Ἰταλίας λέξις. Ἐννέα ἔτη παρῆλθον καὶ οὐδεὶς ἐπαναστάσεως σπινθὴρ ἀνεφάνη, ἐννέα ἔτη καθ' ἃ ἐπεκράτει ἡσυχία. Ἀλλὰ τίνος εἴδους ἡσυχία; Ἀνθ' ἡμῶν ἀποκριθήτω ὁ εὔγλωττος τῆς Ἰταλίας ἱστορικός, Καῖσαρ Βάλβος (Comte César Balbo). «Παρῆλθον, λέγει, ἐννέα ἔτη εἰρήνης καὶ ἡσυχίας, ἀλλ' ἡσυχίας πολυαρίθμων καταδικῶν καὶ κακουργημάτων, ἡσυχίας μυριαρίθμων καθείρξεων, ἡσυχίας ἀναριθμήτων ἐξοριῶν· αἱ ἑταιρίαι τῶν προοδευτικῶν κατεπιέζοντο ἐσωτερικῶς· οἱ δὲ ἀντιδραστικοὶ ἐθριάμβευσαν μέχρι τοῦ 1830.»

Τὰ ἔτη ταῦτα ἦσαν οἱ καρποὶ τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας.

Ἐν τούτοις, τὸν ἰούλιον τοῦ 1830, ὑπὸ τὰς καυστικὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας, οἱ Παρίσιοι ἐώρταζον τὸν θρίαμβον τῆς ἐλευθερίας. — Εἷς βουρβωνίδης ἐκηρύχθη ἔκπτωτος. Ἀλλ' ἡ Γαλλία εἶναι τόπος ἰςορικὸς διὰ τὰς ἐπαναςάσεις. Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις ἔχουσι χαρακτῆρα ἐπιδημικόν. Παρῆλθον ἐννέα ἔτη καθ' ἃ πρὸς μόνην τὴν Ἀνατολὴν ἐστρέφοντο τὰ βλέμματα πάντων· τότε ὑφίστατο ὁ ἑλλην. ἀγών. Ἡ δὲ Εὐρώπη προπαρεσκευάζετο. Μετὰ τὸ τέλος τῶν προπαρασκευῶν δίδωσι τὸ σύνθημα ἡ Γαλλία καὶ ἰδοὺ ἡ Βελγικὴ χωριζομένη τῆς Ὁλλανδίας, ἡ Ἀλβιώνη πανηγυρίζουσα τὴν κοινοβουλευτικὴν ἀναμόρφωσιν, ἡ Γερμανία ἀσπαζομένη τὸ σύνταγμα, ἡ Πολωνία ἐπανισταμένη, ἡ Ἰταλία ὅλη ὀργῶσα πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ Πεδεμόντιον, ὁ πυρὴν τῆς Ἰταλικῆς ἐπαναστάσεως, ἤδη αἴρον τὴν σημαίαν ἐκείνην, ἥτις θωπευομένη ὑπὸ τῶν Πεδεμοντίων, προστατευομένη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, εἶχεν ὡς σύνθημα τὴν ἀνεξαρτησίαν ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ κατέστη ἱστορικὴ διὰ τὰς ἐθνικότητας, καὶ περίφημος διὰ τὰ ἄθλά της. Τὸ Πεδεμόντιον εἶναι ὁ πάγκοινος ἐκεῖνος βωμός, πρὸς ὃν προσφέρει πάντοτε θυμίαμα καὶ λιβανωτὸν ἡ καθολικὴ τῶν Ἰταλῶν συνείδησις.

Ἐὰν τὸ Πεδεμόντιον ὑπῆρξεν ἡ Αἴτνα, ἐξ ἧς ἀνέθορεν ἡ καυστικὴ ἐκείνη λάβα, οἱ χειμαῤῥοι τῆς ὁποίας κατεπόντισαν τοὺς τυράννους τῆς Ἰταλίας, ἐὰν τὸ ὄνομα αὐτοῦ διεγείρῃ τὰ μετὰ τῆς ἰταλικῆς ἐξαναστάσεως συνδεόμενα ὄνειρα καὶ τὴν εἰς αὐτὸ συῤῥοὴν τοῦ ἐπιλέκτου ἐκείνου συλλόγου τῶν φιλελευθέρων ἀνδρῶν, οἵτινες ὠρκίσθησαν ἐπὶ τῆς ἀναμορφώσεως, πολιτικῆς τε καὶ κοινωνικῆς, ἁπάσης τῆς Ἰταλίας — ἐπίσης μετ' αὐτοῦ διὰ

τῶν ἱερωτέρων δεσμῶν εἶναι συνηνωμένον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου βασιλέως, Καρόλου τοῦ Ἀλβέρτου, ἀναβάντος τὸν θρόνον τὸ 1831 καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ περινοίας κατορθώσαντος νὰ καταστήσῃ τὸ μικρὸν βασίλειόν του οἷον κατέχῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ Πεδεμόντιον. Προστάτης τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῶν Πανεπιστημίων, τῶν Ἀκαδημιῶν, τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, ἀνέγραψε τὸ ὄνομά του μεταξὺ πάντων τῶν συναισθανθέντων τὴν ἀποστολὴν των μοναρχῶν καὶ ἀπηθανάτισεν ἑαυτὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος.

Ἡ ἐποχὴ αὕτη διὰ τὴν Ἰταλίαν εἶναι μία τῶν σπουδαιοτάτων ἱστορικῶν περιόδων ὅσον ἀφορᾷ τὴν φιλολογίαν της. Τότε ἤκμασεν ὁ Μόντης, ὁ ποιητὴς τῶν Τάφων Φόσκολος, ὁ τονίσας τὴν λύραν του ἵνα ψάλῃ τὰ δεινὰ τῆς Ἰταλίας, ὁ ζωγράφος Κανόβας, ὁ συγγράψας τὴν Ἰταλικὴν ἱστορίαν καὶ ἀναῤῥιπίσας τὴν φλόγα τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ Βόττας, ὁ βιώσας μίαν δεκαετηρίδα ἐν τῇ εἱρκτῇ τοῦ Spielberg καὶ γράψας τὰς Εἱρκτὰς διὰ τῆς γραφίδος τῆς καθημαγμένης καρδίας του Πέλλικος, ὁ ἐγκαινιάσας τὴν Ἰταλικὴν μυθιστορίαν καὶ περίφημος δια τοὺς κλασσικοὺς Μελλονύμφους Μανσόνης καὶ τόσοι ἄλλοι περίφημοι συγγραφεῖς, δυνάμενοι νὰ συναμιλληθῶσι πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους σοφοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς Ἑσπερίας.

Τὸ ἔθνος ἤδη ἔσπευδεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ φιλολογικὴ αὕτη ὥθησις ἦν τὸ σύμβολον τῆς πολιτικῆς ἐξαναστάσεως. Πᾶν τοιοῦτο ῥιζικὸν πολιτικὸν κίνημα ἄρχεται πρῶτον ἀπὸ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Τότε ἀναφαίνονται ἄνδρες μεγάλοι ὁμιλοῦντες περὶ ἐλευθερίας, γράφοντες περὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀποστρεφόμενοι πρὸς τὸν λαὸν καὶ διδάσκοντες αὐτὸν τὸ καθῆκόν του, καθιδρύοντες τρόπαια πνευματικῆς δόξης, προπαρασκευάζοντες οὕτω τὸ ἔθνος ἵνα μετὰ θάῤῥους ἀντιςῇ πρὸ τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου σάλου ὅστις μέλλει νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ξένου ζυγοῦ ἀπαλλαγήν του. Μάρτυς ἡ Γαλλία πρὸ τοῦ 1789. Ἤδη περιώνυμοι συγγραφεῖς, πραγματευθέντες τὸ περὶ τῆς γαλλικῆς ἐπανστάσεως ζήτημα ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐπόψεις ἀπεφάνθησαν ὅτι εἰ μὴ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ καὶ μετέπειτα ἀνεφαίνοντο ὁ ἐκλεκτὸς ἐκεῖνος θίασος τῶν πολιτικῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν, τῶν ἠθικολόγων, ἡ μεγάλη τῆς Γαλλίας ἐπανάστασις ἤθελε βραδύνει πολὺ νὰ ἐκραγῇ καὶ τίς οἶδεν ἐὰν ὁλοσχερῶς ἀπεπνίγετο ἐν τῷ σπόρῳ αὐτῆς, ἐὰν ἀνεφαίνετο εἷς Ναπολέων νὰ πράξῃ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὅ,τι ἔπραξε μετὰ τὴν ἐπανάστασιν; Μάρτυς ἡ Ἀγγλία πρὸ τοῦ 1648, ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ τότε σοφοὶ προπαρεσκεύασαν τὸν λαὸν εἰς τὴν καθιέρωσιν τοῦ τοσούτους καρποὺς παραγαγόντος συνταγματικοῦ χάρτου, ὅστις τὴν σήμερον κατέστη ἀληθὴς τύπος δημοκρατίας.

Τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἠκολούθησε καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὸ 1843 δύο ἄνδρες ἐν Πεδεμοντίῳ ἦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς μεταβατικῆς ἐκείνης ἐποχῆς· ὁ γνωστὸς ἤδη εἰς τὸν ἀναγνώστην Κάρολος Ἀλβέρτος καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλελεύθερος συγγραφεὺς Βικέντιος Γιοβέρτης, ἱερεύς, φιλόσοφος, θεολόγος. Οὗτος πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξέδωκε καὶ τὸ περίφημον σύγγραμμα περὶ τῆς Πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἰταλῶν.

Κατὰ τὸ 1846 τὸ σπουδαιότερον συμβὰν εἶναι ἡ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥώμης ἀναγόρευσις ὡς πάπα ἑνὸς τῶν ἀπογόνων τῆς οἰκογενείας τῶν Μαστάη Φερέττη Πίου τοῦ Θ΄. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις, ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, παρεδόθη ὅλος εἰς τὸ παρελθὸν καὶ φαντάζεται ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ἐὰν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ μεσαίωνος μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ παντοδυναμίας τοῦ κλήρου, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἀναγορευθεὶς ἀρχηγὸς ὀπισθοδρομικῆς τινος μερίδος, ὑπεραλπείου καλουμένης, καταδικάζει πᾶσαν πρόοδον καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἐκπολιτιστικὴν, ὅτι, λέγομεν, κατὰ τὸ 1846 ἦν ὁ ἀναγκαῖος ἄνθρωπος διὰ τὴν Ἰταλίαν, ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἐλευθερίας, ὁ ὑποβοηθήσας τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς; Ἆ! δι' αὐτὸν καὶ μόνον εἶναι κατάλληλον ν' ἀναφωνήσῃ τις τὸ κικερώνειον: ὦ tempora, ὦ mores! καθ' ὅσον ἡ ἱστορία διακρίνει δύο Πίους, ἕτερον κατὰ τὸ 1846, ἕτερον κατὰ τὸ 1869.

Ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Πίου Θ΄ ἄρχεται ἰδίως ἡ περίοδος τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας. Πανταχοῦ περὶ αὐτῆς γίνεται λόγος. Πανταχοῦ σχεδιάζεται ὁ τρόπος τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ χρυσοῦ τούτου ὀνείρου παντὸς πολίτου Ἰταλοῦ. Γενικὴ χαρὰ καταλαμβάνει πάντας. Θεατρικαὶ παραστάσεις, ἐπετηρίδες διαφόρων ἐνδόξων ἡμερῶν, ἑορταὶ Ἀκαδημιῶν καὶ ἄλλαι παρα-

πλήσιαι διασκεδάσεις ἦσαν τὸ μέλημα τῶν Ἰταλῶν. Καί τοι ἡ ἔκφανσις αὕτη τῆς χαρᾶς εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς ὑποφωσκούσης τοῦ μέλλοντος ἡοῦς, ἐντούτοις δικαιούμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἕνεκα ταύτης ἐλησμόνησαν λίαν οἱ Ἰταλοὶ τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐνασχολήσεις των, τοῦθ' ὅπερ ἀναγκάζει πάντα νὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ τοῦ Ἕλληνος ποιητοῦ:

Ἔπρεπεν ἀπὸ τὴν φύσιν νὰ πλασθῇς, ὦ Ἰταλία,
ὀλιγώτερον ὡραία ἢ πλειότερον ἀνδρεία.
Τὰς ὀρέξεις τῶν τυράννων ἢ δὲν ἤθελες φλογίζει
ἢ τὸ ἀρειμάνιόν σου αὐτοὺς ἤθελε φοβίζει.

Τὸ 1848 ἡ Ἰταλία ἔσπευδε πρὸς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς. Ἐξαντληθεῖσα ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ αὐστριακοῦ ζυγοῦ, κατακερματισθεῖσα εἰς μυριοπληθῆ τμήματα, ἐξασθενήσασα ἐν τῇ διαιρέσει, συνῃσθάνετο τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ ἀνέμενεν αὐτὴν καρδιοπάλλουσα. Ἡ δυστυχής! ἔβλεπεν ὑποφώσκουσαν τὴν ἠὼ τοῦ μεγαλείου, προανατέλλον τὸ ἔνδοξον μέλλον της, ἀλλ' ἀπῃτοῦντο θυσίαι, ἀπῃτεῖτο αἱματηρὸν μαρτύριον καὶ ὅμως δὲν ὀπισθοχώρησε πρὸ αὐτῶν, δὲν ἀπεθαρρύνθη πρὸ τῆς ἀκρατήτου τῶν πραγμάτων φορᾶς. Καὶ διὰ τὸ συμφέρον ἑαυτῆς καὶ διὰ τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς ὁποίας νέα προσετέθη ἐθνικότης, καὶ διὰ τὸ συμφέρον τῶν λαῶν ἕνεκα τῆς καθιερώσεως τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων ἡ Ἰταλία ἔδει ν' ἀπελευθερωθῇ, ν' ἀποσείσῃ τὸν ξένον κημὸν καὶ οὕτω νὰ συγκροτηθῇ παρὰ τὰς ὑπερηφάνους Ἄλπεις νέον ἀνεξάρτητον κράτος. Οὕτω καὶ ἐγένετο.

Θὰ παρετεινόμεθα πέραν τοῦ δέοντος ἐὰν ἐξετιθέμεθα ἐνταῦθα πάσας ἐκείνας τὰς πολεμικὰς περιπετείας τοῦ 1848, πάντα τὰ πολεμικὰ τῶν Ἰταλῶν κατορθώματα, τὰς νίκας ἀφ' ἑτέρου τῶν Αὐστριακῶν καὶ τὰ φρικαλέα δεινοπαθήματα τοῦ ἐπαναστατήσαντος κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ μεγαθύμου ἰταλικοῦ λαοῦ.

« Ἡ Ἰταλία, λέγει ὁ εὔγλωττος αὐτῆς συνήγορος Marc Monnier, δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ στιγμιαῖον· δὲν ἠθέλησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐπανάστασιν, οὐδὲ νὰ διαδώσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσότητος ἥτις ἦν ἤδη τεθεσπισμένη ἐν τοῖς νόμοις καὶ σεσαρκωμένη ἐν τοῖς ἤθεσι· δὲν περιέκλεισε τὴν κοινωνικὴν ἰδέαν ἐν ζητήματι εὐημερίας, οὐδ' ἐφεῦρεν ὑπερβολὰς πρὸς ἀναμάσσησιν κοινῶν τόπων, ἀλλ' ἠθέλησε ν' ἀνατρέψῃ πεῖραν δέκα αἰώνων· προσήγγισε τὰ μᾶλλον ἀντίθετα πρὸς ἄλληλα πράγματα καὶ διέταξεν αὐτὰ νὰ συνενωθῶσι καὶ ἀκολουθήσωσιν αὐτήν· εἶπεν εἰς τὴν Ἀγίαν Ἕδραν, ἔσῃ ἡ ἐλευθερία τοῦ σκέπτεσθαι· εἰς τὸ Index, ἔσῃ ἡ ἐλευθερία τοῦ γράφειν· εἰς τὰς ἀγκύρας τῶν πλοίων, ἔσεσθαι τὰ ἱστία μας· εἰς τὰς ἀλύσσεις τῶν εἱρκτῶν, ἔσεσθε αἱ πτέρυγες ἡμῶν· εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τέλους, ἔσῃ ἡ ἐπανάστασις. Καὶ ἡ χίμαιρα αὕτη δὲν ὑπῆρξεν ἡ φαντασία ὀνειροπόλου τινός, ἀλλὰ σύστημα φιλοσοφικόν, ὅπερ εἰς χρονικόν τι διάστημα καταλαβὸν τὰς μεγαλοφυεστέρας κεφαλὰς, ποιητὰς, φιλοσόφους, βασιλεῖς, συνέδεσε τὰ διεσπαρμένα πνεύματα, μετεβλήθη εἰς σημαίαν, μετεμορφώθη εἰς ἄνθρωπον καὶ ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τοῦ Ἁγίου Πέτρου, πρὸ τοῦ ὁποίου ἡ Εὐρώπη ἅπασα ἐγονυκλίτισεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν, βεβακχευμένη ὑπὸ ἐλπίδος καὶ ἔρωτος.

» Καὶ ὅμως ἀδιάφορον, ἡ Ἰταλία εἶναι γῆ τῶν νεκρῶν! Τί ἔμεινεν ἐκ τούτων πάντων; ἐρωτῶσιν οἱ σοφοί. Ἡ παπωσύνη κατέπνιξε τὸν σπόρον ὃν αὕτη ἔρριψεν ἐπὶ ἀγόνου ἐδάφους. Ἡ ἐπανάστασις ἀπέθανε· καὶ ἤδη μετὰ τὰς ἐπαναστάσεις, αἱ ἐξορίαι, αἱ εἱρκταὶ, τὰ ἐκριώματα. . . .

» Οὕτω λέγουσιν οἱ σοφοί. Καὶ ὅμως παρατηρήσωμεν ἐφ' ἑαυτῶν· ἐνσαρκώσωμεν εἰς λέξεις πάσας τὰς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν πραγματικότητας. Τὸ 1848 πανταχοῦ ἀπέθανεν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν Ἰταλίᾳ.

» Ὑπῆρχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς ταύτης γῆς, μικρόν τι κράτος διαλανθάνον πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς, διοικούμενον ὑπὸ χωροφυλάκων καὶ ἰησουϊτῶν, κυβερνώμενον ὑπὸ παιδαριώδους νομοθεσίας, βεβυθισμένης εἰς τὰ σκότη καὶ τὰ αἴσχη αἰώνων στυγίων καὶ μυσαρῶν. Τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος διῆγε λίαν ἡσύχως, ἐν τῇ σκιᾷ, ὑπὸ ἀνδρεῖον, ἀλλ' ἐθνικὸν, βασιλέα, ἀπειλούμενον ὑπὸ λογχῶν ἐν περιπτώσει ξιφουλκήσεως, ὀνειροπολοῦντα τὴν δόξαν τοῦ Οὐασιγκτῶνος, ἀλλ' ὑφιστάμενον τὰ δεινὰ τοῦ Δαμοκλέους. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦν τότε ὁ μισητότερος τοῦ βασιλείου του, ὁ πλειότερον περιφρονημένος ἐν πάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ.

» Ὁ τόπος οὗτος ἤδη ἔχει βουλὴν ἐγκαινιασθεῖσαν τὴν 10 ἰανουαρίου 1859. . . . »

Μετὰ τοιαύτης ὁρμῆς ἐξανέστη ἡ Ἰταλία πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ αὐστριακοῦ ζυγοῦ, καὶ μετὰ τοιαύτης θελήσεως παρεδόθη εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὸ σεξπείρειον or be, or not

be. Ἀλλὰ δυστυχῶς διὰ τοὺς λαοὺς, ἐνίοτε καὶ αὐτὴ ἡ θέλησις δὲν ἀρκεῖ, ἅτε δὴ ἀπαιτουμένων ἑτέρων σπουδαίων συνθηκῶν πρὸς πραγματοποίησιν τοιούτου μεγάλου σκοποῦ. Οὕτω πως βλέπομεν τὴν Ἰταλίαν μὴ δυνηθεῖσαν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ποθούμενον αὐτῆς κατὰ τὸ 1848 καὶ ἐν μέρει ματαιωθείσας τὰς ἐλπίδας αὐτῆς, καθ' ὅσον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐσωτερικαὶ διαφωνίαι καὶ ἔριδες, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀκατάβλητος τῶν Αὐστριακῶν ἰσχὺς ἤρκεσαν εἰς τὴν ἀναβολὴν τοῦ ὀνείρου τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἀπῃτεῖτο νὰ παρέλθῃ μία δεκαετηρὶς μέχρις ὅτου ὁ Ναπολέων Γ' ἀνακηρύσσων τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων ῥίψῃ τὸ χειρόκτιον εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ προσενέγκῃ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς ἐκδούλευσιν ἣν οὐδέποτε λήθης πέπλος δύναται νὰ καλύψῃ, ἐν ὅσῳ ὑπάρχει καρδία μία ἰταλικὴ, πάλλουσα ἐν τῇ ἀναμνήσει τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1859 ἠκούοντο πάντοτε ὑπόκωφοι ἐπαναστατικοὶ μυκηθμοὶ, ἀλλὰ φωτεινὸς σπινθὴρ αὐτοτελοῦς ἐπαναστάσεως δὲν εἶχεν ἔτι ἀναφανῇ. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι βλέπομεν τῷ 1852 ἐκρηγνυμένην ἐν Μαντούῃ συνωμοσίαν. Τῷ 1853 ταραχαὶ ἐξερράγησαν ἐν Μεδιολάνοις ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ἥρωος τῆς ἰταλικῆς δημοκρατίας Ματσίνη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ στοιχεῖον τῶν δημοκρατῶν νέον σθένος ἠρύετο ἐκ τῆς ἀκαταμαχήτου τῶν γεγονότων φορᾶς. Οὕτως ἐκτὸς τοῦ Ματσίνη, ὁ νῦν ἐρημίτης τῆς Καπρέρας διέδιδε πανταχοῦ τὴν στοιχειώδη δημοκρατικὴν κατήχησιν, ὁ Ὀρσίνης ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀποκαθίστατο φόβητρον τῶν μοναρχῶν, ὁ δὲ Κοσσοὺθ προπαρεσκεύαζε τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Τῷ 1854 ἔπιπτεν ὑπὸ κτύπον δολοφόνου μία ἐστεμμένη κεφαλή· ἦν ὁ δοὺξ τοῦ Παλέρμου. Τῷ δὲ 1856 μία αὐθάδης λόγχη ἐγγίζει τὸ τρυφερὸν σῶμα τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως· ἐγίγνετο τότε στρατιωτικὴ ἐπιθεώρησις.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ δράκων τῆς μοναρχίας ἠρεθίζετο ὁσημέραι, ἐπεξετείνοντο ἀλληλοδιαδόχως αἱ καταδιώξεις, αἱ εἱρκταὶ ἐπληροῦντο, συνελαμβάνοντο οἱ ἀρχισυνωμόται καὶ εἰργάζετο ἡ ἀγχόνη. Τοιαῦταί εἰσιν αἱ ἀπαρχαὶ τῶν ἐπαναστάσεων. . . .

Μόνον τὸ Πεδεμόντιον προπαρεσκευάζετο εἰς τὸ μέλλον δρᾶμα τοῦ 1859. Αὐτὸ καὶ μόνον ἦν ὁ παρὰ τῇ Εὐρώπῃ ἀντιπρόσωπος τῆς στενούσης καὶ ἐδεσμευμένης Ἰταλίας. Ἐν αὐτῷ συ-

νεκεντρώθησαν τέσσαρες ἄνδρες, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν συνηγορίαν τῆς πατρίδος των καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πινέλλης, ὁ Ἀζέγλιος, ὁ Καβοὺρ, ὁ Ῥατάζης.

Ἐφθάσαμεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ 1859. Ἡ Ἰταλία, σπαίρουσα ὑπὸ τὰ δεσμὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς παπωσύνης, ἔστρεψε βλέμμα γλυκύθυμον καὶ πλῆρες ἐλπίδων εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας, ὅστις μόλις εἶχεν ἀναπαυθῇ ἐκ τοῦ αἱματηροῦ πολέμου τοῦ 1854, νέον ἀναλαμβάνει ἀγῶνα, τὸν ἀγῶνα τῆς ἰταλικῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1859 ὁ αὐτοκράτωρ δημοσιεύει τὴν πολύκροτον ἐκείνην προκήρυξιν, ἐν ᾗ περιελαμβάνετο τὸ σκληρὸν ἐκεῖνο δίλημμα: ἢ ἡ Αὐστρία μέχρι τῶν Ἄλπεων, ἢ ἡ Ἰταλία ἐλευθέρα μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς. Ἐν ἄλλῃ προκηρύξει πρὸς τὸν στρατὸν ὀνομάζει τὴν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ὁδὸν Ἱερὰν, διότι ἀπ' αὐτῆς διῆλθον οἱ στρατιῶται τοῦ Α' Ναπολέοντος, ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑτέραν μεταβαίνοντες νίκην, καὶ οἵτινες ἦσαν στρατιῶται τῆς δημοκρατίας.

Μείνωμεν πρὸς στιγμὴν ἐπὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας, ἐκστρατεύων εἰς Ἰταλίαν, ἀνεκήρυξε μίαν ἀρχὴν, τὴν τῶν ἐθνικοτήτων, καὶ ἀφ' ἑτέρου περιέστειλε τὸν χείμαῤῥον τῆς παπωσύνης, ἥτις τότε θρασεῖαν ἦρε τὴν κεφαλήν. Ὁ Ναπολέων Γ' ἐφάνη ὑπέρτερος ἑαυτοῦ καὶ ἐγένετο ὄντως ὁ πατὴρ τῆς ἰταλικῆς ἀνεξαρτησίας. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ὑπῆρχε καὶ συμφέρον πολιτικὸν ἐν τῇ ἀγαθῇ ἐκείνῃ πράξει τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ' ὅπως δήποτε ὁ ἀγὼν ὑπῆρξεν εὐγενὴς καὶ πολὺ γόητρον περιῆψεν εἰς τὸ στέμμα τοῦ μονάρχου τῆς Γαλλίας.

Περιττὸν νομίζομεν ν' ἀναφέρωμεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ συμβάντα τοῦ 1859. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὰς μάχας τῆς Μαγέντας καὶ τοῦ Σολφερίνου. Τὰ γεγονότα εἰσὶ τόσον πρόσφατα, ὥστε πᾶς περὶ αὐτῶν λόγος ἤθελεν ἴσως θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα παλιλλογίας.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1859 ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τῆς ἰταλικῆς ἑνότητος. Αὐτοῦ ἀναντιῤῥήτως συνέπεια ὑπῆρξε καὶ ἡ κατὰ τὸ 1866 ἕνωσις τῆς καλλιφέρνου Βενετίας μετὰ τῆς μητρὸς Ἰταλίας.

Ἐν τούτοις, μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἰταλικὴ ἑνότης δὲν ἐξεπληρώθη εἰσέτι· αἱ εὐχαὶ τῶν δημοκρατῶν ἔμειναν ἀνεκτέλεστοι. Δύο γεραροὶ δημοκράται, ὁ Ματσίνης καὶ ὁ Γαριβάλδης, μέγα βάρος αἰσθάνονται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, ἐν ὅσῳ βλέπουσιν ἀγερώ-

χως ἀναπεταννύμενον τὸ λάβαρον τῆς παπωσύνης, στερούμενον τὸ Οὐατικάνον τῶν ἀληθῶν υἱῶν του καὶ στένουσαν τὴν γῆν τῶν Καισάρων καὶ τῶν Κικερώνων.

Τὸ ρωμαϊκὸν ζήτημα εἶναι εἷς πολιτικὸς σολοικισμὸς τοῦ αἰῶνος ἡμῶν· εἶναι ἐξάμβλωμα πολιτικῆς οὐδὲν ὑγιὲς ἐχούσης, καθ' ὅσον ἡ παπωσύνη φυσικῶς ἐγήρασε καὶ ὅσα δήποτε φάρμακα καὶ ἂν παράσχωσιν εἰς αὐτὴν, αὕτη ψυχορραγεῖ ὑπὸ τὸ κράτος βαρυτάτης ἀσθενείας, ἧς τὰ σπέρματα ἐρρίφθησαν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοσούτου ἤδη χρόνου.

Ἡ Ἰταλία πρέπει νὰ ἑνωθῇ. Ἡ Ῥώμη εἶναι φυσικὴ αὐτῆς πρωτεύουσα. Τὸ ζήτημα τῆς Ῥώμης ὡς πρωτευούσης τῆς Ἰταλίας διεπραγματεύθη ὁ μέγας Καβοὺρ τὸ 1861 ἐν τῇ ἰταλικῇ Βουλῇ:

« Ἡ Ῥώμη δέον νὰ εἶναι πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας.

» Ἐὰν ἦν δυνατὸν νὰ συλλάβωμεν τὴν Ἰταλίαν μίαν καὶ ἀσφαλῶς συγκεκροτημένην ἄνευ τῆς ρωμαϊκῆς πρωτευούσης, διαῤῥήδην λέγω ὅτι ἔμελλον νὰ θεωρήσω δυσχερῆ, ἀδύνατον ἴσως, τὴν λύσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ ζητήματος. Πρὸς τί κεκτήμεθα τό τε δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον τοῦ νὰ αἰτῶμεν καὶ ἐπιμένωμεν αἰτοῦντες ἵνα ἡ Ῥώμη ἑνωθῇ μετὰ τῆς Ἰταλίας; Διότι ἄνευ τῆς Ῥώμης, ὡς πρωτευούσης, ἡ Ἰταλία δὲν δύναται νὰ συσσωματωθῇ.

» Ἡ πρωτεύουσα ἑνὸς κράτους ποσῶς δὲν προσδιορίζεται διὰ λόγων κλίματος, διὰ λόγων τοπογραφικῶν ἢ στρατηγικῶν· ἐὰν τοιοῦτοι πάντοτε λόγοι ἐπεκράτουν, τὸ Λονδῖνον δὲν θὰ ἦν βεβαίως ἡ πρωτεύουσα τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, οὐδ' οἱ Παρίσιοι πρωτεύουσα τῆς Γαλλίας.

» Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς πρωτευούσης ἐπερείδεται ἐπὶ μεγάλων ἠθικῶν λόγων. Τὸ αἴσθημα τῶν λαῶν ἀποφασίζει ἐνταῦθα. Ἡ Ῥώμη συνενοῖ ἐν ἑαυτῇ πάσας τὰς ἱστορικὰς, διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς συνθήκας ὅσαι ἀποτελοῦσι τὴν πρωτεύουσαν ἑνὸς μεγάλου κράτους. Μόνη ἡ Ῥώμη, ἐξ ὅλης τῆς Ἰταλίας, στερεῖται δημοτικῶν ἀναμνήσεων· ἡ ἱστορία της, ἀπὸ τῶν Καισάρων μέχρι τῆς σήμερον, εἶναι ἱστορία πόλεως ἧς ἡ σπουδαιότης παρατείνεται ἐπὶ μεγίστης τροχιᾶς ἔνθεν τῶν στενῶν τοπικῶν ὁρίων, ἱστορία πόλεως προωρισμένης ὡς πρωτευούσης ἑνὸς μεγάλου κράτους.

» Πεπεισμένος, μεγάλως μάλιστα περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης, θεωρῶ καθῆκόν μου κηρύττων αὐτὴν πανδήμως καὶ διαῤῥήδην ἀπέναντι ὑμῶν καὶ ἀπέναντι παντὸς τοῦ ἔθνους· θεωρῶ καθῆκόν μου ποιῶν ἔκκλησιν εἰς τὸν πατριωτισμὸν παντὸς Ἰταλοῦ πολίτου, πάντων τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐνδοξωτέρων ἡμῶν πόλεων, ἵνα πᾶσα ἐπὶ τούτου συζήτησις παύσῃ ὑφισταμένη, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπὶ τέλους νὰ εἴπωμεν εἰς τὴν Εὐρώπην: Ἡ ἀνάγκη τῆς Ῥώμης ὡς πρωτευούσης ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀνεκηρύχθη ὑφ' ὅλου τοῦ ἔθνους.

» Εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἡ Ῥώμη δέον νὰ εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας· ἀλλ' ἐνταῦθα ἄρχονται αἱ δυσχέρειαι τοῦ προβλήματος.

» Δέον νὰ μεταβῶμεν εἰς Ῥώμην, ἀλλ' ὑπὸ δύο συνθήκας· α'. νὰ μεταβῶμεν ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Γαλλίας· καὶ β'. οἱ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ καθολικοὶ νὰ μὴ διΐδωσιν ἐν τῇ ἑνώσει τῆς Ῥώμης μετὰ τῆς Ἰταλίας τὸ σύνθημα τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Δέον, ἄλλαις λέξεσι, νὰ μεταβῶμεν εἰς Ῥώμην χωρὶς ὅμως νὰ μειωθῇ κατά τι ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ ἄκρου Ποντίφηκος. Δέον νὰ μεταβῶμεν εἰς Ῥώμην χωρὶς ὅμως ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ νὰ παρατείνῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πραγμάτων.

» Ἰδοὺ αἱ δύο συνθῆκαι αἵτινες δέον νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἵνα ἡ εἰς Ῥώμην εἴσοδός μας εἰς οὐδένα κίνδυνον θέσῃ τὰς τύχας τῆς Ἰταλίας.

» Μὴ ἀπατώμεθα· πολλὰ ἀξιόπιστα πρόσωπα, οὐδαμῶς ἐμφορούμενα ὑπὸ ἐχθρικῶν πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς προλήψεων, φοβοῦνται μὴ, τῆς Ἰταλικῆς ἕδρας ἀποκατασάσης ἅπαξ ἐν Ῥώμῃ καὶ τοῦ βασιλέως καθιδρυθέντος ἐν τῷ Κιριναλίῳ, μὴ ὁ ἄκρος Ἀρχιερεὺς ἀπολέσῃ μέγα μέρος τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ· φοβοῦνται μὴ ὁ πάπας ἀντὶ ἀρχηγοῦ ὁλοκλήρου τοῦ καθολικισμοῦ, καταντήσῃ εἰς μέγαν πνευματικὸν ἢ πρῶτον Ἀρχιμανδρίτην.

» Ἐὰν οἱ φόβοι οὗτοι ἦσαν βάσιμοι, ἐὰν ἡ πτῶσις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ μίαν τοιαύτην συνέπειαν, δὲν ἤθελον διστάσει νὰ εἴπω ὅτι ἡ ἕνωσις τῆς Ῥώμης ἔμελλε νὰ εἶναι μοιραία οὐ μόνον εἰς τὸν καθολικισμὸν, ἀλλ' εἰσέτι καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν· καθ' ὅσον θεωρῶ μεγάλην συμφορὰν δι' ἕνα λαὸν

πεπολιτισμένον τὴν εἰς μίαν καὶ μόνην χεῖρα — τὴν χεῖρα τῆς κυβερνήσεως — συνένωσιν τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

» Ἐὰν ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ἦν διὰ τὸν πάπαν ἐχέγγυον ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας ἤθελον διστάσει λίαν νὰ λύσω τὴν δυσχέρειαν· ἀλλ' ὑπάρχει τις εἰς τὸν κόσμον, ὅστις δύναται ἐκ καλῆς πίστεως νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ κοσμικὴ ἐξουσία, οἵα τὴν σήμερον ὑφίσταται, καθίστησι τὸν πάπαν ἀνεξάρτητον; Βεβαίως ὄχι, μεθ' οἵας δήποτε ἀμεροληψίας καὶ ἂν τις θεωρήσῃ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῆς ῥωμαϊκῆς κυβερνήσεως.

» Γινώσκω ὅτι ὑπάρχουσι καθολικοί, πλέον ἐνθουσιαστικοὶ ἢ πεφωτισμένοι, οἵτινες λέγουσιν: «Ἡ κοσμικὴ ἐξουσία εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαία διὰ τὸν καθολικὸν κόσμον· δέον νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ φρουρᾶς χορηγουμένης ὑφ' ὅλων τῶν μεγάλων καθολικῶν δυνάμεων. Τὰ κράτη ταῦτα ἔστωσαν ὑποτελῆ ἢ ἀνεξάρτητα· οὐ φροντὶς περὶ τούτου».

» Δὲν ἐπιμένω εἰς τὴν ἀνασκευὴν τῶν συλλογισμῶν τούτων, οὕτωσὶν ἀπερισκέπτως ἐξερχομένην ἐκ τῶν χειλέων χριστιανῶν καὶ οἵτινες φαίνονται παραδεχόμενοι τὰ θρησκευτικὰ ἐκεῖνα δόγματα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐτελοῦντο ἀνθρωποθυσίαι πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ θείου.

» Οὐχί, δὲν εἶναι μαθηταὶ τοῦ θυσιάσαντος τὴν ζωήν του ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος οἱ ζητοῦντες νὰ θυσιάσωσιν ἔθνος ὁλόκληρον, νὰ καταδικάσωσιν αὐτὸ εἰς διηνεκὲς μαρτύριον πρὸς διατήρησιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας του ἐπὶ τῆς γῆς ἀντιπροσώπου τοῦ Σωτῆρος.

» Ἕτεροι φίλοι μετριοπαθέστερον ἐρώμενοι τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν λέγουσιν: «Ἀλλ' ὁ πάπας δὲν δύναται ποσῶς νὰ προβῇ εἰς μεταῤῥυθμίσεις, εἰς παραχωρήσεις, δι' ὧν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαφανισθῇ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνταγωνισμός, καὶ οὕτω συνδιαλλαγῇ ὁ Ἅγ. Πατὴρ μετὰ τῶν ὑπηκόων του; Πῶς; αἱ ἀρχαὶ αἵτινες ἐξασφαλίζουσι τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης δὲν ἠδύναντο νὰ παραγάγωσι τὰς αὐτὰς συνεπείας εἰς Ῥωμάνην (Romagnes), Ombrie καὶ Marches;» Καὶ ἐπιμένουσι παρὰ τῷ ποντίφηκι ἵνα προβῇ εἰς μεταῤῥυθμίσεις· ἀδιαφοροῦσιν εἰς τὰς ἀρνήσεις, βαίνουσι μέχρι φορτικότητος καὶ οὐδὲν ἀποθαῤῥύνει αὐτούς.

» Πλανῶνται. Αἰτοῦσι παρὰ τοῦ πάπα ὅ,τι οὗτος ἀδυνατεῖ νὰ παραχωρήσῃ, ἅτε δὴ συνενῶν ἐν ἑαυτῷ δύο χαρακτῆρας, τὸν τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως καὶ τὸν τοῦ πολιτικοῦ κυριάρχου. Ἀλλ' ὁ εἷς τῶν δύο τούτων χαρακτήρων δέον ἀναμφιβόλως νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν ἕτερον. Ἀφ' ἧς ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ἀποκατέσῃ χάριν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πνευματικῆς τοῦ πάπα ἐκκλησίας, ἀναντιῤῥήτως ὁ πάπας ὀφείλει νὰ θυσιάσῃ τοῦτον εἰς ἐκεῖνον, τὰ συμφέροντα τῆς πολιτικῆς του εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας.

» Ὅταν αἰτῆτε παρ' αὐτοῦ ἵνα ποιήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν παραχωρήσεις ἀπαιτουμένας ὑπὸ τῆς προόδου τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἐνεστώσης τοῦ πολιτισμοῦ κατασάσεως, ἀλλ' ἐναντίας εἰς τὰς θετικὰς ἀρχὰς τῆς θρησκείας ἧς διατελεῖ ἀρχηγός, τότε αἰτεῖτε παρ' αὐτοῦ ὅ,τι δὲν δύναται νὰ παραχωρήσῃ, ὅ,τι δὲν ὀφείλει μάλιστα νὰ παράσχῃ. Ὑποχωρῶν, ἐπρόδιδε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς πάπα, δὲν θὰ διετέλει πλέον ἀρχηγὸς τοῦ καθολικισμοῦ. Ὁ πάπας δύναται ν' ἀνεχθῇ θεσμούς τινας ὡς ἀνάγκην, δὲν δύναται ὅμως νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν βαρύτητα τοῦ ὀνόματός του.

» Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ πάπας δύναται ν' ἀνεχθῇ ἐν Γαλλίᾳ τὸν πολιτικὸν γάμον, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ τὸν ἐπιδοκιμάσῃ, νὰ τὸν ἐπευφημήσῃ ὡς νόμον εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὅ,τι λέγω διὰ τὸν πολιτικὸν γάμον, τοῦτ' αὐτὸ ὑποστηρίζω δι' ἄλλους συγγενεῖς θεσμούς, οἵτινες, θεωρούμενοι ὑπὸ καθαρῶς καθολικὴν ἔποψιν, εὑρίσκονται εἰς ἀντίφασιν πρός τινας κανόνας, τοὺς ὁποίους δὲν δύναται νὰ παραβῇ.

» Λέγω λοιπὸν ἐν πάσῃ πεποιθήσει, ὅτι ἀντὶ νὰ μεμφθῶ τοῦ πάπα ὡς ἀρνουμένου σταθερῶς τὰς αἰτουμένας παρ' αὐτοῦ παραχωρήσεις καὶ μεταῤῥυθμίσεις, ἀντὶ νὰ διαβλέπω ἐν αὐτῷ παράλογον ἐπιμονὴν, βλέπω δικαίαν εὐστάθειαν καὶ ὑποστηρίζω ὅτι οἱ καθολικοὶ ὀφείλουσι νὰ εὐγνωμονῶσι μάλιστα πρὸς αὐτόν.

. . . . . .

» Μία ἐκ τῶν ἐναργεστέρων ἐν τῷ κόσμῳ ἀληθειῶν εἶναι τὸ ἀδύνατον τῆς ἀναμορφώσεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα. Τούτου διαφωτισθέντος, φαίνεταί μοι ὀρθὸν ὅτι οἱ φόβοι τῶν καθολικῶν δέον νὰ κατευνασθῶσι, καθ' ὅσον εἶναι περιττὴ τόση συμπάθεια ἀφοῦ ἅπαξ ἡ κοσμικὴ αὕτη ἐξουσία καθίστησι τὸν πάπαν τόσον ὀλίγον ἀνεξάρτητον.

» Ἡ ιστορία πολλὰ παρέχει ἡμῖν παραδείγματα παπῶν οἵτινες, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἀνεθεμάτισαν αὐτοκράτορας, κατόπιν συνῆψαν εἰρήνην καὶ συνεμάχησαν μετ' αὐτῶν. Εἰς ἐποχὴν καταστρεπτικὴν διὰ τὴν Ἰταλίαν, ὁ Κλήμης Ζ' ἀφοῦ εἶδε τὴν Ῥώμην δῃωθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν καὶ ὑπέστη τόσους ἐξευτελισμοὺς ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ε'. ἔχρισεν αὐτὸν μετά τινα ἔτη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγ. Πέτρου καὶ συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἀφαιρέσαι τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τῆς πατρίδος του Φλωρεντίας.

» Τὴν μεταβολὴν ἄρα τὴν γενομένην ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Κλήμεντος Ζ' πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς γενεθλίου πατρίδος του, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἴδωμεν καὶ ἐν τῷ Πίῳ Θ' διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας;

» Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐλπὶς αὕτη δὲν πραγματοποιηθῇ; Ἐὰν, συνεπείᾳ κακῆς αἴσης διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὁ πάπας μείνῃ ἀκλόνητος καὶ ἐξακολουθῇ τὰ πάντα ἐκ συμφώνου ἀποκρούων; Τότε δὲν θέλομεν παύσει ἐπικροτοῦντες τὰς ἀρχὰς ὅσας ἐξεθέμην καὶ τὰς ὁποίας ἐλπίζω ὅτι εὐμενῶς θέλετε ἀποδεχθῇ· δὲν θέλομεν παύσει ἐπαναλαμβάνοντες: εἴτε προηγηθῇ, εἴτε μὴ, συμφωνία τις μετὰ τοῦ πάπα τῆς εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν ἡμετέρας εἰσόδου, ἅμα ἡ Ἰταλία διεκήρυττε τὴν πτῶσιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἡ ἐκκλησία ἔμελλε νὰ χωρισθῇ τοῦ κράτους, ἐδραιουμένη ἐπὶ τῶν εὐρυτέρων βάσεων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθερίας. Ὅταν πράξωμεν τοῦτο, ὅταν αἱ διδασκαλίαι αὗται πανδήμως ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς βουλῆς καθιερωθῶσιν, ὅταν οὐδεμία πλέον ἀμφιβολία θέλει ὑπάρχει περὶ τῶν ἀληθῶν αἰσθημάτων τῶν Ἰταλῶν, ὅταν ὑπὸ πάντων κατανοηθῇ ὅτι οὐ μόνον εἶναι πολέμιοι τῆς πατροπαραδότου αὐτῶν θρησκείας, ἀλλ' ἐπιζητοῦσι τὴν παρ' ἑαυτοῖς διατήρησίν της, καταῤῥίπτοντες ἐξουσίαν ἥτις ἐκώλυε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἰταλίας, τότε, ἐλπίζω, ἡ μεγάλη τοῦ καθολικοῦ κόσμου πλειοψηφία θέλει ἀθωώσει τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἐπιῤῥίψει ὅπου δεῖ τὴν εὐθύνην τῆς ὀλεθρίας πάλης ἣν θὰ συνεκρότει ὁ πάπας πρὸς τὸ ἔθνος ἐν ᾧ ἑδρεύει. »

Τῇ 15]27 μαρτίου, ὁ κόμης Καβοὺρ ἔγραφε τὰ ἑπόμενα:

« Προκηρύσσοντες πανδήμως, ὅτι ἡ Ἰταλία ἔχει ἀνάγκην τῆς Ῥώμης, οὐ μόνον πράττομεν ἔργον συνετὸν καὶ ἔμφρον, ἀλλὰ πληροῦμεν καὶ ὅρον ἀπαραίτητον πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν

ἀγώνων, οὓς ἤθελε καταβάλει ἡ κυβέρνησις ὅπως ἐπενέγκῃ τὴν λύσιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ ζητήματος.

» Ἀπὸ τοῦδε προβλέπω, τὸ κατ' ἐμὲ, ὅτι, ἕως οὗ τὸ ζήτημα ὁριστικῶς λυθῇ, ἢ, ἐὰν δὲν λυθῇ, ἕως οὗ ἐπιβεβαιωθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ ὀρθολογικῶς δικαιολογηθῇ ἡ πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῆς γενομένη βραδύτης, ὁλόκληρος ἡ Ἰταλία θὰ εὑρίσκηται ἐν πλήρει ἀναστατώσει, πάλη δὲ πεισματώδης θὰ συγκροτηθῇ μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες ἀναβάλλουσι τὸ πρᾶγμα.

» Νὰ ὑπάγωμεν ταχέως εἰς τὴν Ῥώμην· πολὺ καλὰ, τοῦτο θὰ ἦτο προτιμότερον· δὲν πρέπει ὅμως καὶ νὰ διακινδυνεύσωμεν τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, οὔτε νὰ περιπλέξωμεν τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ἰταλικῆς ἀναστάσεως, οὔτε νὰ κλονήσωμεν τὴν κυβέρνησιν.

» Ἡ κοσμικὴ ἐξουσία εἶναι ἐχέγγυον ἀνεξαρτησίας ὁπόταν προμηθεύῃ τῷ ἐξασκοῦντι αὐτὴν ὅπλα καὶ χρήματα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας ταύτης· ὅταν δὲ οὐ μόνον δὲν προμηθεύῃ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ βιάζῃ τὸν ἔχοντα αὐτὴν ὅπως ἀπαιτῇ ὅπλα καὶ χρήματα παρὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, πρόδηλον τότε ὅτι εἶναι αἰτία, οὐχὶ ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ τελείας ἐξαρτήσεως.

» Ὅστις ζῇ κατ' οἶκον ἥσυχος, ἄνευ χρεῶν, ἄνευ πολεμίων, εἶναι, κατ' ἐμὲ, ἀπειράκις μᾶλλον ἀνεξάρτητος, ἢ ὁ ὄλβιος ἐκεῖνος γαιοκτήμων, ὅστις διηρέθισε καθ' ἑαυτοῦ ἅπαντας τοὺς χωρικούς του, καὶ ὅστις νὰ ἐξέλθῃ πλέον δὲν δύναται ἄνευ στρατιωτικῆς συνοδίας.

» Φρονῶ λοιπὸν, ὅτι οἱ εὐσυνείδητοι Καθολικοὶ ὀφείλουσι νὰ συνεννοηθῶσι μεθ' ἡμῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

» Ὑπολείπεται δὲ πλέον νὰ καταπεισθῇ ὁ Ἅγιος Πατὴρ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ χαίρῃ πᾶσαν ἀνεξαρτησίαν ἄνευ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Ἀλλὰ δὲν νομίζω νὰ ὑποδεχθῇ ἡμᾶς εὐνοϊκῶς ἡ Αὐτοῦ Ἁγιότης, ὁπόταν παρουσιασθέντες εἴπωμεν Αὐτῇ:

» Ἅγιε Πάτερ, ἡ κοσμικὴ ἐξουσία δὲν εἶναι πλέον διὰ σὲ ἐ-
» χέγγυον ἀνεξαρτησίας· παραιτήσου αὐτῆς, καὶ θέλομεν σοὶ
» δώσει τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποίαν μάτην ἐζήτησας ἐπὶ τρεῖς
» ἤδη ἑκατονταετηρίδας παρ' ἁπασῶν τῶν καθολικῶν Δυνά-
» μεων, τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἠδυνήθης
» νὰ ἐπιτύχῃς παρ' ἐκείνων οἵτινες ἐλέγοντο σύμμαχοί σου καὶ

» τέκνα σου ἀφωσιωμένα, σοὶ τὴν προσφέρομεν σήμερον πλήρη. Ἐσμὲν πρόθυμοι ὅπως ἀνακηρύξωμεν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν μεγάλην ταύτην ἀρχήν: ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΕΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩ ΚΡΑΤΕΙ.

» Οἱ φίλοι σου, οἱ εὐσυνείδητοι, ἀναγνωρίζουσιν ὡς ἡμᾶς τὸ αὐτόδηλον πρᾶγμα· ἐννοοῦσιν, ὅτι ἡ κοσμικὴ ἐξουσία, οἵα ὑπάρχει νῦν, δὲν δύναται πλέον νὰ ζήσῃ. Ἔρχονται λοιπὸν νὰ σοὶ προτείνωσι μεταῤῥυθμίσεις, τὰς ὁποίας, ὡς Πάπας, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτελέσῃς· σοὶ προτείνουσι νόμους, οἵτινες ἐν μέρει δὲν συνᾴδουσι πρὸς τὰς ἀρχὰς ὧν εἶσαι θεματοφύλαξ. Ἐπιμένουσι, μέμφονται τὴν πεισμονήν σου· σὺ δὲ ἀντιτάσσεις ἀντίστασιν ἀμείλικτον, καλῶς ποιῶν. Πρὸς ἐκείνους οἵτινες σ'ἐπιπλήττουσιν ὡς μὴ ἔχοντα στρατὸν βεβασισμένον ἐπὶ τῆς στρατολογίας, ἀποκρίνεσαι ὅτι δὲν δύνασαι νὰ ἀναγκάσῃς εἰς τὸν ἄγαμον βίον νέους εἴκοσι μέχρις εἰκοσιπέντε ἐτῶν, ἤτοι τῆς ἡλικίας τῶν σφοδροτάτων παθῶν. Δὲν σὲ μεμφόμεθα διὰ τοῦτο. Ἀρνεῖσαι νὰ ἀνακηρύξῃς ἐλευθερίαν θρησκείας καὶ διδασκαλίας, ἐννοοῦμεν τοῦτο. Ὀφείλεις νὰ διδάξῃς τι, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν δύνασαι νὰ εἴπῃς ὅτι εἶναι καλὸν νὰ διδάξῃ τις οἱανδήποτε βούλεται διδασκαλίαν. Δὲν δύνασαι λοιπὸν νὰ δεχθῇς τὰς συμβουλὰς φίλων εὐσυνειδήτων, καθότι σοῦ ζητοῦσι πρᾶγμα ὅπερ δὲν δύνασαι νὰ χορηγήσῃς. Καὶ οὕτω διατελεῖς ὢν ἐν τῇ ἀτάκτῳ ταύτῃ καταστάσει, ἐν ᾗ ὁ πατὴρ τῶν πιστῶν βιάζεται νὰ διατηρήσῃ ὑπόζυγον τὸν λαὸν αὐτοῦ δυνάμει τῶν ξένων λογχῶν, ἀντὶ νὰ ἀσπασθῇ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας, ἐφαρμοσθεῖσαν ἤδη εἰς τὸ πρωτότοκον τῶν ἐκ λατινικῆς φυλῆς ἐθνῶν, ἐν τῇ χώρᾳ ὅπου ἐδρεύει φυσικῶς ὁ καθολικισμός.»

» Μοὶ φαίνεται ἀδύνατον, λέγω, τοιαύτη πρότασις, γενομένη μετὰ τοσαύτης εἰλικρινείας, ὅτι θέλει λάβει καλὴν ὑποδοχήν.

» Μὴ ὦμεν διῃρημένοι ὡς πρὸς ζητήματα δευτερεύοντα, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς ζητήματα περιστρεφόμενα εἰς τύπους μόνον· ἀλλ' ἑνωθῶμεν ἐν μιᾷ μόνῃ ἰδέᾳ, ἐν μιᾷ θελήσει. Οὕτω θέλομεν δυνηθῆ νὰ καταβάλωμεν ἅπαντα τὰ προσκόμματα, καὶ ἴσως ἴσως νὰ φθάσωμεν εἰς ἓν τῶν μεγίστων ἀποτελεσμάτων ἐξ ὅσων ἀναφέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἤτοι ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΗΝ ΤΗΣ ΠΑΠΩΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ, ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ. »

Τῇ 24]5 ἀπριλίου, ὁ κόμης Καβοὺρ προσετίθει τὰ ἑπόμενα·

« Ἡ καθολικὴ κοινωνία δὲν δύναται ν' ἀσπασθῇ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας ἀδιστάκτως, χωρὶς νὰ ἐγερθῶσιν ἀμφιβολίαι καὶ φόβοι τινές. Καὶ τῷ ὄντι, εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἔθνος καθολικὸν προτείνει μετ' ἀποφάσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πλήρη ἐλευθερίαν, ἀντὶ τῆς θυσίας κοσμικῶν τινων συμφερόντων. Νέον ὅλως πρᾶγμα διὰ τὸν κόσμον εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἐφηρμοσμένη εἰς καθολικὴν κοινωνίαν· περιττὸν δὲ εἶναι νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, καθ' οὓς ἡ Ἐκκλησία κατεδιώχθη καὶ κατεδίωξεν ἐναλλάξ. Ὁ μεσαίων δὲν ἐγνώρισε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας, οὔτε δὲ καὶ ἡ τῶν μεγάλων μεταῤῥυθμίσεων ἐποχή.

» Οἱ μεγάλοι μεταῤῥυθμισταὶ τοῦ ἑκκαιδεκάτου αἰῶνος κατεπολέμουν τὴν ἐκκλησίαν, οὐχὶ ἐπ' ὀνόματι της θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἐπ' ὀνόματι ἑτέρας διδασκαλίας. Ὁ Καλβῖνος, ὁ Λούθηρος καὶ ὁ Ζουίγγλιος δὲν ἀνεγνώρησαν τὸ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας δόγμα. Καὶ σήμερον δ' ἔτι αἱ κοινωνίαι ἐν αἷς διετηρήθη ἀκμαία ἡ μεταῤῥύθμισις δὲν ἐφαρμόζουσιν ὁλοσχερῶς τὴν μεγάλην ταύτην ἀρχήν.

» Πολλάκις αἱ φιλελεύθεροι μερίδες, ἀφοῦ ἐπάλαισαν καὶ ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς καταστροφῆς τῶν παλαιῶν συστημάτων, ὑπὲρ τῆς κατακτήσεως μιᾶς ἀρχῆς, ἑνὸς δικαιώματος, κατεχρήσαντο τῆς ἀρχῆς ταύτης ἅμα κερδήσαντες τὴν νίκην, ὅπως καταπιέσωσι τοὺς νικηθέντας. Εἴδομεν ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα τοὺς ἐνδόξους ἄνδρας, τοὺς εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος, οἵτινες εἶχον προκηρύξει ἐν τῇ Συντακτικῇ Συνελεύσει τὸν μέγαν χάρτην τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν· εἴδομεν αὐτοὺς μετὰ ἓν ἔτος ἀπαγγέλλοντας ἐναντίον τοῦ κλήρου δόγμα πλῆρες δεσποτισμοῦ· εἴδομεν αὐτοὺς ἓν ἔτος βραδύτερον ἐπιβάλλοντας εἰς τὸν κλῆρον πολιτικὸν σύνταγμα, ὅπερ παρεβίαζε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκκλησίας· εἴδομεν αὐτοὺς καταχρωμένους τῶν νομίμων προνομίων τοῦ Ἄκρου Ἀρχιερέως, ἀρνουμένους αὐτῷ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπονομῆς ἀξιωμάτων, καὶ ἀπαιτοῦντας παρὰ τῶν ἱερέων ὅρκον ἀπάδοντα εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν.

» Τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ πολλὰ ἕτερα ὁμοειδῆ ἐξηγοῦσι

μέχρι τινὸς τὸν δισταγμὸν καὶ τὸν τρόμον ὃν ἐκδηλοῖ ἡ ἐκκλησία· ἐξηγοῦσιν ὡσαύτως πῶς ἡ γαλλικὴ ἐπισκοπή, ἥτις ἐν γένει δὲν γνωρίζει τὴν Ἰταλίαν καὶ ἡ ὁποία κατὰ συνέπειαν τὴν κρίνει, κατὰ τὰς ἀτόπους, ψευδεῖς, φιλοκατηγόρους ἐκθέσεις τῶν κληρικῶν ἐφημερίδων, βλέπει μετά τινος φρίκης τοὺς ἀγῶνας ὅπως ἀποκαταστήσωμεν τὰς μετὰ τῆς Ῥώμης σχέσεις ἡμῶν ἐπὶ παντελοῦς ἐλευθερίας. Αἱ ἀρχαὶ ἡμῶν συγχέονται μετ' ἐκείνων αἵτινες ἐδέσποζον κατ' ἀποφράδας ἐποχάς. . .

» Μετ' οὐ πολύ, ὡς ἐλπίζω, τὸ ἄνθος τῆς καθολικῆς κοινωνίας θέλει καταπεισθῇ περὶ τῆς νομιμότητος τῶν προθέσεων ἡμῶν· θέλει καταπεισθῇ, ὅτι ἡ ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσα λύσις εἶναι ἡ μόνη ἥτις δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νόμιμον ἐπιῤῥοὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ· καὶ τότε θέλομεν ἀκούσει ἐγειρομένην πανταχόθεν τοῦ καθολικοῦ κόσμου φωνὴν λέγουσαν·

« Ἅγιε Πάτερ, δέξαι τὴν συνθήκην ἣν σοὶ προτείνει ἡ Ἰταλία,
» ἐλευθέρα καταστᾶσα· δέξαι τὴν συνθήκην ἥτις μέλλει νὰ κα-
» θιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἐκκλησίας, ν' αὐξήσῃ τὴν λάμ-
» ψιν τοῦ θρόνου, ἐφ' οὗ ἔθηκέ σε ἡ Πρόνοια, ν' αὐξήσῃ τὴν ἐπιῤ-
» ῥοὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιστέψῃ τὸ ἔργον
» τῆς παλιγγενεσίας τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ παγιώσῃ τὴν εἰρήνην
» τοῦ ἔθνους, τοῦ ἔθνους λέγω ἐκείνου, ὅπερ, ἐν μέσῳ τοσού-
» των συμφορῶν καὶ δοκιμασιῶν, διετέλεσε πιστότατον εἰς τὸ
» ἀληθινὸν πνεῦμα τοῦ καθολικισμοῦ. »

Τοιαῦτα ἐφρόνει ὁ Καβοὺρ περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ζητήματος. Ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1866 καὶ τῆς εἰς την Ἰταλίαν παραχωρήσεως τῆς Βενετίας τὸ ῥωμαϊκὸν ζήτημα φαίνεται κατευνασθέν. Ἀφῃρέθη ἆρά γε ἀπὸ τοῦ τάπητος τῶν πολιτικῶν εὐρωπαϊκῶν ζητημάτων καὶ ἐξησφαλίσθη διὰ παντὸς ἡ κοσμικὴ τοῦ Πάπα ἐξουσία, καίτοι ἐν πολλοῖς περισταλεῖσα καὶ εἰς σκιὰν καταλήξασα; Τὸ καθ' ἡμᾶς ἢ φυσικῶς πέπρωται νὰ καταῤῥεύσῃ ἡ παπωσύνη καὶ νὰ ἀνεγερθῇ οὕτω πως ἐνδοξότερον θριαμβευτικὸν τρόπαιον τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, ἤτοι ἡ ἄρσις τῆς κοσμικῆς τοῦ καθολικισμοῦ ἐξουσίας, ἢ τὰ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ τροπαίου αὐτοῦ συναντώμενα προσκόμματα, ἀποῤῥέοντα ἐκ τοῦ θερμοῦ τοῦ Πάπα ὑποστηρικτοῦ, τοῦ Ναπολέοντος Γ', ὅστις μορφώσας προσωπικὴν κυβέρνησιν, ἐνόμισεν ὅτι ἓν τῶν συστατικῶν τῆς συντηρήσεως αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ ὑποστήριξις τῶν ὑπεραλπείων καὶ δὴ τοῦ ψυχορῥαγοῦντος πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἡγέτου αὐτῶν, πέπρωται ν' ἀρθῶσιν ἅμα τῇ καταργήσει τῆς προσωπικῆς κυβερνήσεως, ἧς ἀπὸ τοῦδε ὑπεσκάφθησαν τὰ θεμέλια δι' αὐτῆς τῆς χειρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀναγκασθέντος ὡς ἐκ τῶν τελευταίων ἐκλογικῶν συμβάντων νὰ παραχωρήσῃ τοῖς Γάλλοις τὸ γερουσιαστικὸν δόγμα, δι' οὗ ἐνόμισεν ὅτι θέλει καταστήσει τὴν Γαλλίαν ἀληθὲς συνταγματικὸν κράτος καὶ ἱκανοποιήσῃ τὰς εὐχὰς τῶν Γάλλων.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταβαίνοντες, θαυμάζομεν τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην θέλησιν τῶν τέκνων αὐτῆς, ἕνεκα τῆς ὁποίας κατώρθωσαν νὰ συσσωματώσωσι καὶ συγκεντρώσωσι τὴν πρώην διαμεμελισμένην αὐτῶν πατρίδα, μίαν καὶ μόνην ἐλπίδα ἀνεκπλήρωτον ἐγκαταλιπόντες — τὴν Ῥώμην ὡς πρωτεύουσαν τοῦ κράτους.

Πρὸς τὴν Ἰταλίαν οἱ Ἕλληνες πάντοτε θερμὰς ἔτρεφον συμπαθείας, τοῦτο δὲ ἀπεδείχθη ἐκ τῆς θερμῆς ὑποδοχῆς δι' ἧς ὑπεδέξαντο οἱ Ἕλληνες τοὺς πρόσφυγας Ἰταλοὺς ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν. Εἴτε διότι ἡ Ἰταλία εἶναι τέκνον τῆς Ῥώμης ἐκείνης μεθ' ἧς ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς διὰ πολλῶν δεσμῶν συνεδέετο, εἴτε διότι τὰ παθήματα τῶν Ἰταλῶν, ἐνέπνεον συμπαθείας εἰς τοὺς Ἕλληνας, αἱ μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν λαῶν ὑφιστάμεναι σχέσεις ἦσαν ὄντως ἀδελφικαί.

Ἐσχάτως ὅμως μετ' ἐκπλήξεως εἴδομεν τὴν Καρτερίαν τῶν Μεδιολάνων νέον ἀναγορεύουσαν πολιτικὸν πρόγραμμα, νέαν ἀναπεταννύουσαν σημαίαν, καὶ προκηρύττουσαν ἄνευ οὐδενὸς ὀπισθολογισμοῦ καὶ μετὰ τῆς μεγαλειτέρας ἀπαθείας καὶ ψυχρότητος ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀνατολῇ δέον νὰ συμβαδίζῃ ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς Ῥώμης, ὅτι διὰ τὴν Ἀνατολὴν τὰ συμφέροντα τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου καὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ—πρὶν διεστῶτα—συμβαδίζουσι καὶ συνδέονται, ὅτι πρέπει νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὸν καθολικισμὸν, ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸν ἰταλισμόν, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους αὕτη μόνη γινώσκει.

Λοιπόν! ἡ Ἰταλία ἡ πλασθεῖσα καὶ δημιουργηθεῖσα διὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων παραβλέπει καὶ ποδοπατεῖ τὴν ἱερὰν ταύτην ἀρχὴν, ἡ Ἰταλία ἡ καταπολεμοῦσα τὴν παπωσύνην ὡς διὰ βίας τὸν καθολικισμὸν ἐπιβάλλουσαν καὶ διὰ κημῶν θρησκο-

μανίας πιέζουσα τοὺς δυσυχεῖς λαοὺς τείνει πρὸς αὐτὴν ἀδελφικὴν καὶ συνεταιριστικὴν χεῖρα, ἡ Ἰταλία, ἥτις δὲν ἐξεπλήρωσεν ἔτι πάντας τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῆς πόθους ἐπὶ τὴν Ἀνατολὴν, ἀπληστίας βλέμματα στρέφει, ἡ Ἰταλία, ἡ ἀδελφὴ τῶν Ἑλλήνων, θεωρουμένη, κατακτήσεις ἐπ' αὐτῶν ὀνειροπολεῖ καὶ νέαν λαμπηδόνα εἰς τὸ ἰταλικὸν στέμμα ζητεῖ νὰ περιάψῃ.

Ἐξεπλάγημεν ἀναγνόντες τὴν Καρτερίαν, ὄχι διότι εἴδομεν νέον μνηστῆρα ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸν ἀναφανέντα, ὡς συνωχειωμένοι ἤδη πρὸς τὴν πληθὺν τῶν μνηστήρων, ὡς περιοχούμενοι ὑπὸ τοῦ πανσλαβισμοῦ καὶ τοῦ οὐνιτισμοῦ, ἐξεπλάγημεν διότι εἴδομεν ῥιπτόμενα ἐπὶ τὴν Ἀνατολὴν βέλη ἐρωτικὰ ἀπὸ δυνάμεως ἀφ' ἧς οὐδεὶς ἤλπιζε κατακτήσεις, ἐξεπλάγημεν διότι εἴδομεν τὴν Ἰταλίαν, τὴν μόλις ἀπαλλαγεῖσαν ἀπὸ τῶν μνηστήρων καὶ τῶν δεσποτῶν αὐτῆς, τὴν μόλις ἀποσείσασαν τὰ δουλικὰ αὐτῆς δεσμὰ, ἐγκαταλείπουσαν τὴν Ῥώμην καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ τόπου αὐτῆς διοργάνωσιν καὶ προσκολλουμένην εἰς φροῦδα ὄνειρα καὶ σκοποὺς οὓς οὐδέποτε ἐπιτεύξεται.

Ἡμεῖς οἱ ἀνατολικοὶ συνωχειώθημεν πρὸς τὰς ἐπιβουλάς. Οὐδόλως ἐξεπλάγημεν ἐν τῇ νέᾳ τῆς Ἰταλίας πολιτικῇ. Ὁ Καῖσαρ, τυχὼν ἐν πλοίῳ οὔσης τρικυμίας, ἔλεγε πρὸς τὸν κωπηλάτην: Μὴ φοβοῦ· Καίσαρα φέρεις. Καὶ ἡμεῖς, ἔχοντες πεποίθησιν ἐν ἑαυτοῖς, λέγομεν, ἐσμὲν Ἀνατολῖται καὶ οὐδέποτε συγχωνευθησόμεθα οὐδὲ μετὰ τῶν Ῥώσσων, οὐδὲ μετὰ τῶν Γάλλων, οὐδὲ μετὰ τῶν Ἰταλῶν, οὐδὲ μετ' οὐδενὸς ἑτέρου λαοῦ, αἰτοῦντος τὴν μετ' αὐτοῦ συγχώνευσίν μας.

Β. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΝ ΤΗ ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΕΙ ΚΑΙ ΤΩ ΔΡΑΜΑΤΙ

ΑΔΕΛΦΙΚΗΣ ΣΤΟΡΓΗΣ.

Γ'.

Ὀρέστης καὶ Ἰφιγένεια παρ' Εὐριπίδῃ, Ῥυκκελαΐ καὶ Γοίθῳ.

Ὁ Εὐριπίδης παρ' ἀρχαίοις, καὶ ὁ Ῥυκκελαΐ, Γουϊμόνδος δε-Λὰ-Τουὶς καὶ Γοίθος (Gœthe) παρὰ τοῖς νεωτέροις, ἐπραγματεύθησαν τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις μετὰ διαφόρων ἕκαστος ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων. Ἐξακολουθοῦντες δὲ καὶ τὴν ἐν τοῖς συγγράμμασι τούτων ἐξέτασιν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς, βλέπομεν ὅτι ἐκ μοίρας ὁ Ὀρέστης εὗρισκεν ἐν τῇ φιλοστοργίᾳ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἑτέρας ἀδελφῆς ὅ,τι εἶχε στερηθῇ, πρῶτον διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς μητρός του, καὶ ἔπειτα διὰ τὸ ἰδικόν του. Ὁ ἐξόριστος καὶ μητροκτόνος υἱὸς κατέστη ὁ ἀγαπητότερος τῶν ἀδελφῶν.

Τὴν στοργὴν ταύτην ἐμφαίνουσιν οἱ πρῶτοι τῆς παρ' Εὐριπίδῃ Ἰφιγενείας λόγοι. Ῥιφθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὰ βάθη τῆς Σκυθίας ἡ Ἰφιγένεια ποθεῖ τὴν καλὴν αὐτῆς πατρίδα· ποθεῖ τὴν οἰκογένειάν της, τὸν ἀδελφόν της πρὸ πάντων, τὸν νέον Ὀρέστην, ὅστις, ὁπότε ἱκέτευεν αὐτὴ τὸν πατέρα της νὰ μὴ τὴν θυσιάσῃ, συνήνου τὰς δεήσεις αὐτοῦ μὲ τὰς ἰδικάς της, ὅσω παῖς καὶ ἂν ἦτο. Φεῦ! ὄνειρον ὀλέθριον ἐμβάλλει αὐτὴν εἰς φόβον, μὴ ὁ ἀδελφὸς οὗτος ἀπωλέσθη. Αὐτὸν εἶχε τελευταίαν ἐλπίδα καὶ τελευταῖον στήριγμα. Πρὸς αὐτὸν λοιπὸν ἐπεθύμει νὰ πέμψῃ ἐπιστολὴν, διὰ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ, ὅτι ἡ ἀδελφή του δὲν ἐθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ· αὐτὸν ἐκάλει ὡς λυτρωτήν της· ἀλλὰ πτοεῖ αὐτὴν τὸ ὄνειρον ὅπερ καταπέμπουσιν αὐτῇ οἱ θεοί. Τετέλεσται· τὴν Ἑλλάδα πλέον οὐδέποτε θὰ ἐπανίδῃ! εἰς τόπον

βάρβαρον θὰ ἐκπνεύσει, εἰς τὸν αἱμοβαφῆ ἐκεῖνον ναὸν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σφάζονται οἱ ξένοι ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς θεᾶς,— θυσία ἀσεβὴς, ἣν ἐβδελύσσετο ἄλλοτε καὶ ἐναλγῶς ἐτέλει ἡ Ἰφιγένεια.— Οἶκτον ἐλάμβανεν ἡ ψυχή της, ὅτε εἶχεν ἐλπίδα τινὰ σήμερον ὅμως, θανόντος τοῦ Ὀρέστου, τί πρὸς αὐτὴν ἂν οἱ θεοὶ ἄδικοι ὦσι καὶ σκληροί; τί πρὸς αὐτὴν ἂν τὸ αἷμα ξένων, ἔστω καὶ Ἑλλήνων, ῥέῃ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς θεᾶς; Ἂς προσαχθῶσιν εἰς τὸν βωμὸν οἱ δύω ξένοι οἱ συλληφθέντες τῇ πρωΐᾳ κατὰ τὴν παραλίαν· θὰ τοὺς θυσιάσει ἀνηλεῶς· ἀπέθανεν ὁ Ὀρέστης. «Ὦ καρδία μου τεθλιμμένη! (λέγει) γλυκεῖα ἦσο ἄλλοτε καὶ συμπαθὴς πρὸς τοὺς ξένους, κλαίουσα ὁσάκις ἔβλεπες Ἕλληνας πίπτοντας εἰς τὰς χεῖράς σου. Ἀλλ' ἤδη τὸ ὄνειρον ὅπερ μὲ κατελύπησε, πεῖσάν με περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου, δυσμενῆ πρὸς ὑμᾶς μὲ καθιστᾷ, οἱοιδήποτε καὶ ἂν ἦσθε, καὶ εὐλόγως. Τῶν ἄλλων ἡ εὐτυχία θλίβει τοὺς δυςυχεῖς, ὅταν οὗτοι ἐγνώρισαν τὴν εὐδαιμονίαν.» (Ἰφιγέν. ἐν Ταύροις, 344.)

Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ ἐνθυμήσει τοῦ Ὀρέστου συγκεντροῦνται αἱ ἐλπίδες καὶ ἡ θλῖψις τῆς Ἰφιγενείας. Αὐτὸν ἐνθυμουμένη, ζῶντα, ἦτο πραεῖα καὶ συμπαθητική· αὐτὸν ἐνθυμουμένη, ἀποθανόντα, ἀνάλγητος διατελεῖ πρὸς τὰ δεινὰ τοῦ πλησίον. Αἱ αὐταὶ ἰδέαι τὴν κατέχουσι καὶ ὅταν τὴν πλησιάζωσιν οἱ δύω ξένοι· δὲν ἐρωτᾷ αὐτοὺς μόνον περὶ τῆς πατρίδος, περὶ τῆς οἰκογενείας, περὶ τῆς μητρὸς, περὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς· ὄνομα γλυκύτερον ὑπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. «Τίς ἡ ἀδελφὴ ὑμῶν (λέγει), ἂν τοιαύτην ἔχητε; Τίνων θὰ στερηθῇ ἀδελφῶν;» (Αὐτ. 473.)

Οἱ δύω ξένοι εἰσὶν ὁ Ὀρέστης καὶ Πυλάδης. Χρησμὸς διέταξε τὸν Ὀρέστην νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ταυρικὴν, ὅπως ἁρπάσῃ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, διότι ἐπὶ ταύτῃ καὶ μόνῃ τῇ συνθήκῃ θὰ λυτρωθῇ ἐκ τοῦ διωγμοῦ τῶν Μαινάδων. Ἦλθε λοιπὸν, καὶ ὁ Πυλάδης μετ' αὐτοῦ· ἀλλὰ κατέλαβον αὐτοὺς οἱ βάρβαροι κατὰ τὴν παραλίαν καὶ ἀλυσοδέτους ἤγαγον ἐνώπιον τῆς ἱερείας, ἥτις ὀφείλει νὰ τοὺς θυσιάσῃ. Βλέπουσα ὅτι εἰσὶν Ἕλληνες ἡ Ἰφιγένεια τοὺς ἐρωτᾷ. Μανθάνει ὅτι ἔρχονται ἐξ Ἄργους· τότε γνωρίζουσι βεβαίως τί ἀπεγένοντο τὰ τρωϊκὰ, ἡ Ἑλένη, ὁ Κάλχας, ὁ Ὀδυσσεὺς, ὁ Ἀχιλλεύς.

Ἡ Ἰφιγένεια δὲν λαλεῖ εἰσέτι περὶ ὀνομάτων προσφιλεστέρων αὐτῇ, περὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, περὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, περὶ

τοῦ Ὀρέστου τέλος. Νεωτέρα τις ἡρωΐς θὰ παρεδίδετο εἰς ἀπείρους ἐρωτήσεις ἀδιακρίτους, ἐλαττώματα τοῦ νεωτέρου δράματος.

Ἐν τούτοις, ἂν καὶ ἡ ἱέρεια περὶ Τροίας μόνης καὶ Ἑλένης καὶ Κάλχαντος λαλεῖ καὶ νὰ προφέρῃ ὀνόματα γνωστότερα θιστάζει, ἔκπληξις τὸν Ὀρέστην κυριεύει. «Τίς εἶ σὺ (τῇ λέγει οὗτος) καὶ μ' ἐρωτᾷς μὲ τόσον ἐνδιαφέρον περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων;» (Αὐτ. 540.) Ἡ δὲ Ἰφιγένεια ἀποκρίνεται, ὅτι ἐν Ἑλλάδι τὸ φῶς εἶδε τοῦ ἡλίου. Τέλος, εἰς τὴν περιέργειαν ἐνδίδουσα,

Καὶ ὁ στρατηγὸς (λέγει) ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον πάντες μέγαν καὶ εὐτυχῆ ὠνόμαζον;

Ὀρέστης.

Τίς; Διότι φεῦ! εὐτυχὴς δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἐκεῖνος ὃν ἐγὼ γνωρίζω.

Ἰφιγένεια.

Βασιλεὺς Ἀγαμέμνων ἐκαλεῖτο, καὶ ἦν τοῦ Ἀτρέως υἱός.

Ὀρέστης.

Οὐδὲν ἐγὼ γνωρίζω· γύναι, τὸν περὶ ταύτων λόγον ἄφες!

Ἰφιγένεια.

Ἀ! πρὸς θεῶν, ξένε, λάλει, διότι χαρᾶς θέλει μ' ἐμπλήσει ὁ λόγος σου.

Ὀρέστης.

Ἀπέθανεν, ὁ δυστυχὴς, καὶ ὁ θάνατός του ὀλέθριος ὑπῆρξεν.

Ἰφιγένεια,

Ἀπέθανεν, εἶπες! καὶ πῶς! Ἆχ! δύστηνος ἐγώ!

Ὀρέστης.

Πρὸς τί ὁ θρῆνος οὗτος; τίς μεταξὺ ἐκείνου καὶ σοῦ σχέσις, γύναι;

Ἰφιγένεια.

Κλαίω τὴν παλαιὰν αὐτοῦ εὐτυχίαν ἐνθυμουμένη.

Ὀρέστης.

Οἰκτρὸς ὄντως θάνατος, ν' ἀποθάνῃ διὰ χειρὸς τῆς συζύγου!

Ἰφιγένεια.

Ὦ! οἴκτου ἄξιοι ἡ τε ἔνοχος καὶ τὸ θῦμα!

Ὀρέστης.

Τὰς ἐρωτήσεις σου παῦσαι, ὦ γύναι.

Ἰφιγένεια.

Μίαν, μίαν ἔτι λέξιν· ζῇ ἆρά γε ἀκόμη ἡ σύζυγος τοῦ ταλαιπώρου ἐκείνου;

Ὀρέστης.

Δὲν ζῇ πλέον· τὴν ἔσφαξεν ὁ υἱὸς ὃν αὐτὴ ἐγέννησεν.

Ἰφιγένεια.

Πόση ταραχὴ καὶ ἀταξία ἐν ἑνὶ οἴκῳ! Καὶ τὴν ἐφόνευσεν ἑκουσίως;

Ὀρέστης.

Ναὶ, τοῦ πατρικοῦ θανάτου τὴν ἐκδίκησιν θέλων.

Ἰφιγένεια.

Ὡς δικαία ἦν ἡ τιμωρία!

Ὀρέστης.

Καὶ ὅμως διώκουσιν αὐτὸν οἱ θεοί.

Ἰφιγένεια.

Κἀνένα βλαστὸν ἄλλον δὲν ἀφῆκεν ὁ Ἀγαμέμνων;

Ὀρέστης.

Ναί, ἀφῆκε μίαν θυγατέρα, τὴν Ἠλέκτραν.

Ἰφιγένεια.

Πῶς! καὶ περὶ τῆς ἑτέρας δὲν γίνεται λόγος, τῆς ἐν Αὐλίδι θυσιασθείσης;

Ὀρέστης.

Πάντες λέγουσιν ὅτι ἀπέθανεν.

Ἰφιγένεια.

Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ σφαγέντος βασιλέως εἶναι ἐν τῷ Ἄργει;

Ὀρέστης.

Ζῇ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης περιπλανᾶται καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Ἰφιγένεια.

Μακρὰν, μακρὰν, ὄνειρα ἀπατηλὰ, τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντα!

(Αὐτ. 543—570.)

Ἡ βραδύτης καὶ ἐπιφύλαξις αὕτη ἐν τῷ διαλόγῳ φαίνεται δραματικωτέρα καὶ παθητικωτέρα τῆς ὁρμητικότητος ἐκείνης περὶ τὸν ἀναγνωρισμὸν ἐν τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ. Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ὅπως ὁ Ὀρέστης μαντεύσῃ τὴν Ἰφιγένειαν, καὶ τἀνάπαλιν, οὔτε νὰ συνεννοηθῶσιν ἀμοιβαίως διὰ μιᾶς μόνης λέξεως. Διατί τάχα ἡ Ἰφιγένεια ν' ἀποκαλυφθῇ εὐθὺς εἰς τοὺς ξένους; Ἡ Ἑλλὰς ὅλη τὴν εἶδε θυσιασθεῖσαν καὶ τὴν πιστεύει τεθνηκυῖαν· θὰ πιστεύσουσι λοιπὸν εἰς τοὺς λόγους της; Οὔτε ὁ Ὀρέστης αὐτὸς ἔχει αἰτίαν τινὰ ν' ἀποκαλύψῃ τὸ ὄνομά του. Ὁ διάλογος ἄλλως τε ἐκεῖνος ἤρκεσεν εἰς τὴν Ἰφιγένειαν ὅπως μάθῃ ὅσα ἐπεθύμει νὰ γνωρίσῃ· ἐγνώρισε τὴν τύχην τῆς οἰκογενείας της, καὶ ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς ὑπάρχει ἐν τῇ ζωῇ. Τὸ ὄνειρον ὅπερ τῇ ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν θεῶν, ὡς ἐνόμιζεν, ἦτο πλάνη τῆς φαντασίας. Δύναται νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Ὀρέστην· θὰ σώσει ἕνα τῶν δύω ἐκείνων ξένων, οὓς ὤφειλε νὰ θυσιάσῃ ὡς ἱέρεια, πρὸς ἀμοιβὴν δὲ θὰ κομίσει οὗτος, ὁ σωθείς, τὴν ἐντολὴν τῆς Ἰφιγενείας εἰς τὸν ἐν Ἄργει ἀδελφόν της. Ἡ ἐκλογὴ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Ὀρέστου πίπτει· ἀλλ' ὁ Ὀρέστης ἀρνεῖται ν' ἀφήσῃ τὸν Πυλάδην ὅπως σφαγιασθῇ· τὸν φίλον του θέλει ν' ἀντικαταστήσῃ ἐπὶ τοῦ σφαγείου. Θαυμάζει ἡ Ἰφιγένεια τὴν ἀφοσίωσιν ταύτην, καὶ λέγει, τὸν ἀδελφόν της ἐνθυμουμένη·

Τοιοῦτος εἴη τῶν ἐμῶν ὁμοσπόρων
ὅσπερ λέλειπται· καὶ γὰρ οὐδ' ἐγὼ, ξένοι,
ἀνάδελφός εἰμι, πλὴν ὅσ' οὐχ ὁρῶσά νιν.

(Αὐτ. 611.)

δηλαδή· «Εἴθε νὰ σὲ ὁμοιάσῃ ὅστις ἐκ τῶν τῆς οἰκογενείας μου ζῇ! διότι καὶ ἐγὼ, ὦ ξένοι, ἔχω ἀδελφὸν, καὶ δυστυχής εἰμι διότι δὲν βλέπω αὐτόν!»

Καὶ δὲν εἶναι εἰς τὴν Ἰφιγένειαν μόνην ἡδέα καὶ πεφιλημένα τὰ ὀνόματα τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς. Ὁ Ὀρέστης, ὅστις τὴν Ἠλέκτραν μόνην ἔχει ὡς μόνην οἰκογένειαν, καὶ ὅστις μέλλει ἤδη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ γῆς ξένης, ὁ Ὀρέστης θλίβεται διαλογιζόμενος ὅτι δὲν θὰ τῷ ἐπιδαψιλεύσουσι τὴν ἐσχάτην περιποίησιν αἱ ἀδελφικαὶ χεῖρες. Συγκεκινημένη δὲ τότε ἡ Ἰφιγένεια ἐκ τῆς ἀναμνήσεως ταύτης, ὑπισχνεῖται εἰς τὸν Ὀρέστην, ὅτι θὰ τῷ ἀποδώσει τὰ τελευταῖα καθήκοντα·

Πολύν τε γάρ σοι κόσμον ἐνθήσω τάφῳ,
ξανθῷ τ' ἐλαίῳ σῶμα σὸν κατασβέσω,
καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόῤῥυτον γάνος
ξουθῆς μελίσσης εἰς πυρὰν βαλῶ σέθεν·

(Αὐτ. 632.)

καὶ ὅτι θὰ χρησιμεύσει αὐτῷ ὡς ἀδελφή. Λόγοι παρήγοροι, οἵτινες καθιστῶσι γλυκεῖαν τὴν περὶ θανάτου μακρὰν τῆς πατρίδος ἰδέαν τοῦ Ὀρέστου! εἰκόνες ἐπιχάριτοι καὶ ἄξιαι τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες κρύπτουσι τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου ὑπὸ τὰ ἄνθη τὰ συνιστῶντα τὸ μέλι! λέξεις τέλος κατανύσσουσαι τὸν θεατὴν, ὅστις ἀκούει λαλοῦντας οὕτως ἀδελφὸν καὶ ἀδελφὴν, οἵτινες δὲν γνωρίζουσιν ἀλλήλους!

Παρ' Εὐριπίδῃ, ἡ μεταξὺ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου πάλη «περὶ τοῦ τίς τῶν δύω θ' ἀποθάνῃ» δὲν εἶναι τόσῳ μακρὰ ὅσῳ παρέστησεν αὐτὴν τὸ νεώτερον θέατρον, ὅπερ ἀγαπᾷ πρὸ πάντων τὰς περὶ γενναιότητος διαμάχας. Ὁ Πυλάδης ἐνδίδωσιν εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ Ὀρέστου κυρίως ὅπως ζήσῃ παρὰ τῇ Ἠλέκτρᾳ, ἣν ἔλαβεν ὡς σύζυγον πρὸς διαιώνισιν τῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος γενεᾶς. «Ποτὲ, κραυγάζει ὁ Ὀρέστης, ποτὲ μὴ ἐγκαταλίπῃς τὴν ἀδελφήν μου, ἔστω καὶ ἂν ἐρήμους βλέπῃς τοὺς συγγενεῖς καὶ τὸν πατέρα σου... Καὶ χαῖρε, ὦ συγκυνηγὲ καὶ τῶν φίλων μου πιστότατε, σὺ ὁ πολλὰ τῶν ἐμῶν κακῶν ἄχθη βαστάσας!»

(Αὐτ. 706.)

Ἰδοὺ διὰ τίνων λόγων πείθει τὸν Πυλάδην ὁ Ὀρέστης ὅπως

ἐπιζήσῃ αὐτοῦ, ὅπως τὸν ἀγαπᾷ, ὅπως τιμήσῃ τὴν σκιάν του, ὅπως διαμείνῃ πιστὸς τῇ ἀδελφῇ του Ἠλέκτρᾳ, ὅπως διαιωνίσῃ μετ' αὐτῆς τὸ γένος τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τοῦ Ὀρέστου τὴν μνήμην· δι' ὃ καὶ ἀπαντᾷ πρὸς τὸν Ὀρέστην·

Ἔσται τάφος σοι, καὶ κασιγνήτης λέχος
οὐκ ἂν προδοίην, ὦ τάλας, ἐπεί σ' ἐγὼ
θανόντα μᾶλλον ἢ βλέπονθ' ἕξω φίλον.
(Αὐτ. 716.)

Ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης, λαμβάνοντες τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὴν ἀγγελίαν τῆς Ἰφιγενείας πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, ἐννοοῦσι τὰ πάντα, καὶ ὁ Ὀρέστης θέλει νὰ ἐναγκαλισθῇ τὴν ἀδελφὴν ἐκείνην, ἣν οὕτως ἐκ θαύματος ἀνεῦρεν· ἀλλ' ἀμφιβάλλει εἰσέτι ἡ Ἰφιγένεια. Ὁ ξένος ἐκεῖνος, ὅστις ἀδελφὴν αὐτοῦ τὴν ὀνομάζει, εἶναι ἆρά γε τῷ ὄντι ὁ Ὀρέστης; Τὸν ἐρωτᾷ περὶ τῆς οἰκογενείας της, περὶ τῶν ἐν Ἄργει ἀνακτόρων τοῦ Ἀτρέως, καὶ ὁ Ὀρέστης τῇ δίδει λεπτομερεστάτας πληροφορίας· τῇ ὁμιλεῖ περὶ τῶν κεντημάτων της, περὶ τῆς κόμης της, ἣν εἶχε κόψει καὶ ἀποστείλει εἰς τὴν μητέρα αὐτῆς.— «Ναὶ, ἀποκρίνεται ἡ Ἰφιγένεια, ὡς μνημόσυνόν τι ἐπὶ τοῦ τάφου μου.» — Καὶ τότε μηδεμίαν πλέον ἔχουσα ἀμφιβολίαν καὶ ὅλη φαιδρὰ, «Ὦ ἀδελφῶν φίλτατε! ἀνακράζει· τί ἕτερον νὰ σοὶ δώσω ὄνομα; σὺ εἶσαι τὸ προσφιλέστερόν μοι ἐν τῷ κόσμῳ ἀντικείμενον, καὶ σ' ἐπαναβλέπω, Ὀρέστα μου, μακρὰν τῆς πατρίδος σου, μακρὰν τοῦ Ἄργους! — Καὶ ἐγὼ, ἀποκρίνεται ὁ Ὀρέστης, ἐπαναβλέπω σὲ τὴν θανοῦσαν, ὡς ἐνομίζεσο. Τὰ δάκρυα καὶ ἡ χαρὰ ἡμῶν εἶναι κοινά.» (Αὐτ. 821 καὶ ἐφ.)

Ἡ Ἰφιγένεια ἀνεῦρε τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς. Ὀφείλει νῦν νὰ σώσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου, πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Δειναὶ γὰρ αἱ γυναῖκες εὑρίσκειν τέχνας

λέγει ὁ Εὐριπίδης (αὐτ. 1032), ὅστις πάντοτε δράττεται τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ κακίσῃ τὰς γυναῖκας. Εἴπωμεν μᾶλλον, ὅτι ἡ ἀδελφὴ ἔχει τὴν ἱκανότητα ὅπως σώσῃ τὸν ἀδελφὸν, καὶ μάλιστα ἀδελφὸν τόσῳ αἰσίως καὶ εὐτυχῶς ἀνευρεθέντα. Ὁ βασιλεὺς ἄλλως τε τῶν Σκυθῶν Θόας εἶναι εὐαπάτητος, ὡς εἶναι πάντες ἐν γένει οἱ τύραννοι τῆς τραγῳδίας. Ὅθεν ἡ Ἰφιγένεια, προφασισθεῖσα ὅτι θέλει νὰ ἐκκαθαρίσῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ τὸ θῦμα ὅπερ μέλλει νὰ θυσιάσῃ, μακρύνει τὸν Θόαντα ἀπὸ τῆς παραλίας καὶ

πάντας τοὺς Σκύθας, καὶ εἶτα ἐμβαίνει μετὰ τοῦ Ὀρέστου καὶ τοῦ Πυλάδου εἰς πλοῖον, φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸ ἄγαλμα. Ἀλλ' οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ ἄμπωτις ἀνθίστανται εἰς τὸν ἀπόπλουν τῶν φυγάδων καὶ τοὺς ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν παραλίαν, ἡ δὲ Ἰφιγένεια τότε, ὀρθὴ ἐν μέσῳ τοῦ πλοίου, «Ὦ Λητοῦς κόρη! ἀναβοᾷ, σῶσόν με τὴν σὴν ἱέρειαν, ἐκ βαρβάρου γῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀπερχομένην, καὶ σύγγνωθι τῇ κλοπῇ μου. Ἀγαπᾷς σὺ τὸν ἀδελφόν σου, ὦ θεά· σκέψον δὲ, ὅτι κἀγὼ τὸν ἐμὸν ἀγαπῶ!» (Αὐτ. 1938—1402.) Οἱ δὲ ναῦται ἐπευφημοῦσιν ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς τῆς παρθένου, καὶ τινάσσουσιν εἰς τὸ ὕψος τὰς κώπας, ἐνθουσιῶντες ἐκ τῶν ἀσμάτων αὐτῶν. Οὕτως αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς Ἰφιγενείας εἰσὶ πλήρεις τῆς εἰς τὴν ἀδελφικὴν στοργὴν πίστεως, τὴν στοργὴν ἐκείνην, ἣν καὶ αὐτοὶ ἀγαπῶσιν οἱ θεοὶ, καὶ ἥτις δύναται νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἐπιεικεστέρους εἰς τὰς δεήσεις ἀδελφῆς.

Τὸ δρᾶμα τῆς ἐν Ταύροις Ἰφιγενείας εἶναι ἓν ἐκ τῶν πρώτων ἅπερ ἐμιμήθησαν οἱ νεώτεροι. Περὶ τὸ ἔτος 1520 ὁ Ῥυκκελάϊ, εὐγενὴς Φλωρεντιανὸς, οὗ ὁ πατὴρ ἐνυμφεύθη μίαν τῶν ἀδελφῶν Λαυρεντίου τοῦ ἐκ Μεδίκων, ἐποίησεν ἕνα «Ὀρέστην» ἀπομιμηθέντα ἐκ τῆς «Ἰφιγενείας» τοῦ Εὐριπίδου. Οἱ Ῥυκκελάϊ, ὡς ὁ κόμης Τορέλλης, ὁ τῆς «Μερόπης» συγγραφεὺς, καὶ ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ποιητῶν τῆς ἑκκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἦν ἄνθρωπος τῆς κοινωνίας καὶ τῶν γραμμάτων· ἐχρημάτισε πρεσβευτὴς ἐν Ἑνετίᾳ, νούνσιος τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Ι' παρὰ Φραγκίσκῳ τῷ Α', καὶ τέλος φρούραρχος τοῦ περιβοήτου Ἁγίου Ἀγγέλου, ἤτοι κάτοχος μιᾶς τῶν πρωτίστων θέσεων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας.

Ὁ «Ὀρέστης» τοῦ Ῥυκκελάϊ εἶναι περίεργος, διότι δεικνύει τίνι τρόπῳ οἱ Ἰταλοὶ ἐμιμοῦντο τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων. Ἡ ἀρχαιότης, ἥτις μόλις ἤδη ἀνεκαλύφθη, καὶ τῆς ὁποίας τὰ μνημεῖα, πανταχοῦ ζητούμενα, πανταχοῦ ἀνευρίσκονται, ἡ ἀρχαιότης εἶναι διὰ τοὺς ποιητὰς, τοὺς ζωγράφους, τοὺς γλύπτας τοῦ πεντακαιδεκάτου καὶ ἑκκαιδεκάτου αἰῶνος ἐν Ἰταλίᾳ, ὡς δευτέρα καὶ σχεδὸν ὡραιοτέρα τις φύσις, ἐξ ἧς ἐμπνέονται μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Οὐδὲν χαμερπὲς ἢ δουλικὸν εἰς τὰς μελέτας αὐτῶν· ἡ μίμησις εἶναι εἰσέτι εἰς νεωτερισμὸς, καὶ ἐν τούτοις ἔχει τὴν χάριν τοῦ πρωτοτύπου.

Ὁ «Ὀρέστης» τοῦ Ῥυκκελάϊ ἐποιήθη ὅπως ἀναγνωσθῇ μᾶλλον ἢ παρασταθῇ. Ἡ πρᾶξις εἶναι μικροτάτη· πολλάκις μάλιστα ἡ πρᾶξις σταματᾷ, καὶ ὁ ποιητὴς ἀναπτύσσει τὴν ἰδέαν καὶ τὸ αἴσθημα τῶν προσώπων, χωρὶς νὰ μεριμνᾷ περὶ τοῦ ἀπωτελέσματος τῆς σκηνῆς. Ὁ Ῥυκκελάϊ ηὔξησεν ὑπερβαλλόντως τὴν φρόνησιν ἢ τὴν βραδύτητα μεθ' ἧς ἡ Ἰφιγένεια ἀναγνωρίζει τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς. Ἡ τοῦ Εὐριπίδου Ἰφιγένεια ζητεῖ σημεῖα, δι' ὧν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Ὀρέστην, οὗτος δὲ δίδωσιν αὐτῇ τινα χωρὶς νὰ τὰ περιγράψῃ. Ἔχει δίκαιον, διότι ἡ Ἰφιγένεια μιᾶς μόνης λέξεως δεῖται ὅπως ἀναγνωρίσῃ αὐτά. Ὁ Ῥυκκελάϊ δὲν ἐνόησε τὴν δραματικὴν ταύτην ἐμπειρίαν, ὁ δὲ Ὀρέστης αὐτοῦ ἐκφράζει καὶ περιγράφει διὰ μακρῶν τὰς ἀποδείξεις ἃς δίδωσι τῇ Ἰφιγενείᾳ· ἐπιφέρει δὲ τοὺς τελευταίους πρὸς τὸν Ὀρέστην λόγους τῆς Ἰφιγενείας, ὅτε αὖτη ἦλθη ἐπὶ τὸν βωμὸν ὡς θῦμα. Οἱ λόγοι οὗτοι φαίνονται ἀποπνέοντες στωϊκισμοῦ μᾶλλον ἢ φιλοζωΐας, ὁ δὲ Ὀρέστης ἐπιδεικνύει μνημονικὴν ἱκανότητα ἐπαναλαμβάνων αὐτοὺς μετὰ τοσούτων ἐτῶν παρέλευσιν. Ἀλλὰ τὸ πιστὸν τοῦτο μνημονικὸν δὲν καταπείθει τὴν ἰταλικὴν Ἰφιγένειαν· ἕτερον ζητεῖ σημεῖον.

Περίγραψόν μοι τοῦ πατρός μου τ' ἀνάκτορα,

λέγει πρὸς τὸν Ὀρέστην (Teatro italiano, ὑπὸ Maffei, τ. Α', σ. 172). Καὶ τότε ὁ Ὀρέστης ἐπιχειρεῖ σχοινοτενῆ περιγραφὴν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀγαμέμνονος, οἷαν ἠδύνατο νὰ κάμῃ ἀρχιτέκτων καὶ διακοσμητής. Καὶ ὅμως ἡ Ἰφιγένεια δὲν εὐχαριστεῖται ἐκ τούτων μόνων

Ἄνω τῆς κλίνης ὑπάρχει μία εἰκών· ὁποία τις εἶναι, ἠξεύρεις;

λέγει πρὸς τὸν Ὀρέστην (Αὐτ. σ. 173)· καὶ ἰδοὺ περιγραφὴ κομψή, μηχανική, ἐν ᾗ αἱ φοβεραὶ συνάμα καὶ γλυκεῖαι ἀναμνήσεις τοῦ τῶν Ἀτρειδῶν οἴκου ἑνοῦνται πρὸς τὰς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς τοῦ Ὀρέστου ἡλικίας καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν περιποιήσεων τῆς Ἰφιγενείας.

Ἐν πρώτοις ὁ κύκνος τῆς Λήδης, αἱ παιδιαί, αἱ θωπεῖαί του· ἡ Λήδα ἔκθαμβος καὶ ἐξεστηκυῖα, κισσοῖς καὶ στεφάνοις περικοσμοῦσα τοῦ πτηνοῦ τὸν τράχηλον· ἀπώτερον, ἐντὸς τερψιθέου λειμῶνος, δύω μεγάλα ὠά, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς τούτων ἐξελθόντα μόλις δύω παιδία, περιπλέγδην κρατούμενα, ἡδέως συνατενιζόμενα, ὡραῖα, θελκτικά, ὅμοια πρὸς δύω κρίνους, φυομένους μεταξὺ τῶν

ἀνθέων· ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου, δύω κοράσια δεικνύοντα μόλις τὰς μικρὰς αὐτῶν κεφαλὰς καὶ τὰς χεῖρας . . .

Δὲν ἐνθυμεῖσαι, ὅτι κάθε πρωΐαν, κρατοῦσά με εἰς τὰς ἀγκάλας σου, μοὶ ἐδείκνυες διὰ τοῦ δακτύλου τὴν ζωγραφίαν ἐκείνην καὶ μοὶ ἐξήγεις ὅ,τι παρίστα Μοὶ ἔλεγες, ὅτι ὁ κύκνος ἦτον ὁ Ζεύς· ἡ γυνὴ, ἡ Λήδα· τὰ δύω παιδία τὰ ὁποῖα συνεκρατοῦντο ἐνηγκαλισμένα, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης· τὰ δὲ δύω κοράσια, ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα. Καὶ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι μιᾷ τῶν ἡμερῶν φεῦ! ἔξεσα διὰ τῶν ὀνύχων μου εἰς τὴν εἰκόνα ἐκείνην τὸ πρόσωπον τῆς Κλυταιμνήστρας, καὶ, ἂν δὲν μ' ἔκρυπτες εὐθὺς ὄπισθεν τοῦ εἰς τὸν Δία ἀφιερωμένου βωμοῦ, ἡ μήτηρ μου θὰ μ' ἐκτύπα σκληρῶς· τόσον ἦτο παρωργισμένη. » (Αὐτ. σ. 175.)

Αἱ λεπτομέρειαι αὗται εἰσιν εὐφυεῖς, ἀλλ' ἡ τῆς εἰκόνος περιγραφὴ ἐπέχει καὶ ἀνακόπτει λίαν ἀκαίρως τὸν ἀναγνωρισμὸν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς. Ὁ μὲν παρ' Εὐριπίδι ἀναγνωρισμὸς εἶναι πρᾷος καὶ βραδύς· ἔχει εἰδός τι ἱερατικῆς σοβαρότητος, ἥτις ἐμπρέπει πως εἰς τὴν αὐστηρὰν ἱέρειαν τῆς Ἀρτέμιδος· ὁ δὲ παρὰ Ῥυκκελάϊ ἔχει τὴν ἀκρίβειαν ἀπογραφῆς ἢ χρονομέτρου.

Ὅσῳ σπουδάζει τις τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, τοσούτῳ ἐνηδύνεται ἐκ τῆς ἐν τῇ πράξει ὑπαρχούσης γαλήνης, ἐξ ἧς προκύπτει καὶ ἡ ἀξία τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς τῶν ἀρχαίων, καὶ τὴν ὁποίαν παρεννοοῦσι τοσούτῳ οἱ νεώτεροι, εἴτε διότι θέλουσι νὰ διορθώσωσιν αὐτὴν, ὡς ἔπραξεν ὁ Γουϊμόνδος δε-Λὰ-Τοὺσς, εἴτε διότι θέλουσι νὰ μιμηθῶσι καὶ ἀναπαραστήσωσιν αὐτὴν, ὡς ἔπραξεν ὁ Γοῖθος εἰς τὴν ἐν Ταύροις Ἰφιγένειάν του. Καὶ ὁ μὲν Γουϊμόνδος δε-Λὰ-Τοὺσς δὲν ἔχει ἀξίωσίν τινα περὶ διατηρήσεως τοῦ ἀρχαίου ἔργου· ἀντικαθιστᾷ εὐτόλμως ἐν ἀνάγλυφον τοῦ Φειδίου δι' ἑνὸς ἀναγλύφου τοῦ Βουσιαρδῶνος· ἀντικαθιστᾷ τὴν κίνησιν διὰ τῆς ταραχῆς, τὴν ζωὴν διὰ τοῦ πυρετοῦ· εἶναι νεώτερος. Ὁ δὲ Γοῖθος τοὐναντίον θέλει νὰ μιμηθῇ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν γαλήνην τῆς ἑλληνικῆς τραγῳδίας· ἀλλ' ἡ ἀφέλεια αὐτοῦ δὲν ἔχει τὴν χάριν τῆς ἀρχαίας γυμνότητος· εἶναι λειπόσαρκος. Δὲν εἶναι ἄγαλμα, εἶναι σκελετός. Καὶ ἡ παρ' αὐτῷ δὲ γαλήνη δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὡς λόγου χάριν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐμπνέει ὡραία ἑλληνικὴ τοπογραφία· εἶναι γαλήνη τῶν μεγάρων ἢ μᾶλλον τῶν μελετητηρίων, διότι τὰ πρόσωπα τῆς ἐν Ταύροις Ἰφιγενείας τοῦ Γοίθου ποιοῦνται σκέψεις καὶ συλλογισμοὺς περὶ πάντων· σκεπτικοὶ, καὶ οὐχὶ ἥρωες. Παρ' ἡμῖν γε κριταῖς, ἡ ἐν Ταύροις Ἰφιγένεια

τοῦ Γοίθου εἶναι μᾶλλον διάλογος φιλοσοφικὸς, ὡς οἱ τοῦ Πλάτωνος, ἢ δρᾶμα· ἴσως ἴσως μάλιστα πλείων κίνησις καὶ πρᾶξις ὑπάρχει ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος, ὡς ἐν τῷ «Συμποσίῳ» λόγου χάριν, ἢ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τοῦ Γοίθου.

Παρὰ Γουϊμόνδῳ δε-Λὰ-Τοὺς, ὅστις θέλει νὰ καταστήσῃ τὴν πρᾶξιν ζωηροτέραν καὶ περιπλοκωτέραν ἢ ὅσον εἶναι παρ' Εὐριπίδῃ, ὁ ἀναγνωρισμὸς τῆς Ἰφιγενείας καὶ τοῦ Ὀρέστου ἀνακόπτεται μετὰ φανερᾶς τέχνης, ἀφοῦ ὁ ἀναγνωρισμὸς οὗτος δὲν γίνεται οὔτε καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Ἰφιγένεια ἐγχειρίζει εἰς τὸν Πυλάδην τὴν ἐπιστολὴν ἣν πέμπει εἰς Ἄργος.

Ἰφιγένεια (πρὸς τὸν Πυλάδην).

Ἄγε, καὶ ὑπηρέτησόν με ὡς ἐγὼ σᾶς ὑπηρέτῶ ἤδη. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην πέμπω εἰς τὰς Μυκήνας . . . Εἰς τὴν Ἠλέκτραν πιστῶς ἐγχείρισον αὐτήν.

Πυλάδης.

Τί λέγεις! σχέσις ποία μεταξὺ σοῦ καὶ ἐκείνης;

Ἰφιγένεια.

Πλέον μὴ μ' ἐξέταζε· μυστήριον εἶναι τοῦτο ἐμὸν, καὶ νὰ τὸ φανερώσω δὲν θέλω, ἀφοῦ ἐσεβάσθην τὸ ἰδικόν σας (α).

(Πρᾶξις Γ', σκηνὴ ζ'.)

Ἐνταῦθα ἡ περιέργεια πρωτεύει, καθότι ὁ συγγραφεὺς ἐνόησεν, ὅτι ἡ περιέργεια εἶναι ἓν τῶν πρώτων ἐλατηρίων τῶν δραμάτων, ὅσων βάσις εἶναι ὁ ἀναγνωρισμός. Τοὐναντίον δὲ ὁ Γοῖθος φαίνεται ἐπὶ σκοπῷ ἀποσκορακίσας τὴν χρῆσιν τῆς περιεργείας· κατήργησε μάλιστα τὴν σκηνὴν τοῦ μεταξὺ Ὀρέστου καὶ Ἰφιγενείας ἀναγνωρισμοῦ, φοβούμενος βεβαίως τὸ λίαν ζωηρὸν τῆς σκηνῆς ταύτης. Ὁ γερμανικὸς Ὀρέστης δὲν προσπαθεῖ, ὡς ὁ ἑλληνικὸς Ὀρέστης, νὰ κρύψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἀφελὴς ὢν καὶ ὑψηλόφρων, σπεύδει νὰ ὀνομάσῃ ἑαυτόν. «Δὲν δύναμαι νὰ ὑπομείνω, λέγει πρὸς τὴν Ἰφιγένειαν, ὥστε ἡ μεγάλη σου ψυχὴ ν' ἀπατηθῇ διὰ ψεύδους. Ὁ ξένος, ὁ εἰς τοὺς δόλους συνωκειωμένος, ἴσως θελήσῃ ν' ἀπατήσῃ ἕτερον ξένον· ἀλλὰ μεταξὺ ἡμῶν ἡ ἀλήθεια ἂς βασιλεύῃ. Εἰμὶ ὁ Ὀρέστης.» (Πρᾶξις Γ', σκην. ά.) Ἰδοὺ ὄντως εὐγενὴς εἰλικρίνεια, ἀλλ' ἥκιστα δραματικὴ, καθότι δὲν εἶναι συνέπεια τῶν λόγων τῆς Ἰφιγενείας, καὶ οὔτε ταύτην

(α) Προὐτιμήσαμεν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα μᾶλλον εἰς τὸ πεζὸν μετάφρασιν τῶν στίχων τοῦ γάλλου τραγικοῦ, καθ' ὅσον ἐκ συστήματος ἀπεχθανόμεθα τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν ξενογλώσσων στίχων ἐν φιλολογικῇ πραγματείᾳ, τουτέστι προκειμένου περὶ ἐκφράσεως ὕψους ἢ ἑτέρας φιλολογικῆς ἰδιότητος ἐν τῷ πρωτοτύπῳ.

(Σ. τοῦ Μ.)

κινεῖ εἰς ὁμολογίαν τινά. Ἡ Ἰφιγένεια, ὅπως ἀποκαλυφθῇ εἰς τὸν ἀδελφόν της, ἀναμένει τὰς ὀπτασίας καὶ τὴν μανίαν τοῦ Ὀρέστου, καὶ τότε μόνον λέγει αὐτῷ· « Ἡ Ἰφιγένεια εἶμαι. » Ἀλλ' ἡ φράσις αὕτη, ἣν ἡ Ἰφιγένεια ἐτήρησεν ὡς τὸ τελευταῖον φάρμακον κατὰ τοῦ δαιμονίου τοῦ Ὀρέστου, οὔτε τὴν θεραπείαν φέρει, ὡς ἀναμένει, οὔτε τὴν συγκίνησιν ἣν ἐλπίζει ὁ θεατής. Ὁ Ὀρέστης δὲν θέλει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἐνῷ ζητεῖ αὕτη νὰ τὸν ἐναγκαλισθῇ, τὴν ἀπωθεῖ, τοὺς παραδόξους ἐκφωνῶν τούτους λόγους· « Ὡραία νύμφη, οὔτε σὲ, οὔτε τὰς θωπείας σου πιστεύω. Ἡ Ἄρτεμις λειτουργοὺς θέλει αὐστηροὺς καὶ ἐκδικεῖται τὴν βεβήλωσιν τοῦ βωμοῦ της. Τὴν χεῖρά σου μάκρυνον ἐκ τῆς καρδίας μου· ἐὰν δ' ἐπιθυμῇς νὰ σώσῃς ἕνα νέον, νὰ τὸν ἀγαπήσῃς καὶ εὐτυχῇ νὰ καταστήσῃς αὐτὸν, στρέψον τὴν προσοχήν σου πρὸς τὸν φίλον μου, διότι αὐτὸς ἀξίζει ὅλα ταῦτα μᾶλλον ἢ ἐγώ.» (Πρᾶξις Γ', σκηνὴ α'.) Ἀπάτη ἀλλόκοτος, οὐκ ἄμοιρος κωμικότητος. Ἐννοοῦμεν τὴν δειλίαν καὶ τοὺς δισταγμοὺς τῆς εὐριπιδείου Ἰφιγενείας ὁπόταν ὁ Ὀρέστης, πρὶν ἢ ἀναγνωρισθῇ εἰσέτι, θέλῃ νὰ τὴν ἐναγκαλισθῇ ὡς ἀδελφήν· ἀναγνωρίζομεν ἐκ τοῦ σημείου τούτου τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν γυναικῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὴν ἑλληνικὴν φρόνησιν· ὁ Ὀρέστης θέλει ἴσως ν' ἀπατήσῃ τὴν ἱέρειαν λέγων, ὅτι εἶναι ἀδελφὸς αὐτῆς· ἴσως τὸν δόλον τοῦτον ἐπινοεῖ ὅπως διαφύγῃ τὸν θάνατον. Ἀλλὰ τί δύναται νὰ φοβῆται ὁ γερμανικὸς Ὀρέστης, ὅστις ἀπεκάλυψεν ἤδη τὸ ὄνομά του; διατί δὲν πιστεύει τὴν ἀδελφήν του καὶ πρὸ πάντων διατί νὰ ὑποπτεύσῃ κακὰ περὶ τῆς ἀρετῆς τῆς ἱερείας;

Ἡ σκηνὴ τοῦ μεταξὺ τῶν δύω ἀδελφῶν ἀναγνωρισμοῦ, οἵαν παρέστησεν ὁ Γοῖθος, ψυχρὰν, ἀνώμαλον, οὔτε τὴν περιέργειαν οὔτε τὸν οἶκτον κινοῦσαν, εἶναι προδήλως συνέπεια ἑνὸς συστήματος· μετέχει δὲ τοῦ φρικτοῦ ἐκείνου τῆς πράξεως, ὅπερ ὁ γερμανὸς ποιητὴς ἐκφράζει καθ' ἅπαν αὐτοῦ τὸ δρᾶμα. Ἠθέλησε νὰ ἦναι ἁπλοῦς· ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἁπλότητος περιέπεσεν εἰς κενότητα, ἣν ἠθέλησε νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ τῶν γερμανικῶν συλλογισμῶν καὶ ῥεμβασμῶν. Οὐδεὶς τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρισταμένων αἰσθάνεται καὶ ὁμιλεῖ ὡς Ἕλλην· πάντες εἰσὶ Γερμανοὶ καὶ νεώτεροι, πάντες ἐξέρχονται τῶν πανεπιστημίων, πάντες ἀνέγνωσαν τὸν Οὐέρθερον. Ἡ Ἰφιγένεια τοῦ Εὐριπίδου κλαίει

διὰ τὸν ὡραῖον τόπον τῆς Ἑλλάδος· ψάλλει μετὰ τοῦ Χοροῦ τὸν «εὔυδρον δονακόχλοα Εὐρώταν», ἢ καὶ ζητεῖ παρὰ τῶν θεῶν ὄνειρα, διὰ τῶν ὁποίων νὰ ἴδῃ τὴν εἰκόνα τῆς πατρίδος, τοῦ πατρικοῦ αὐτῆς οἴκου. Ἰδοὺ οἱ πόθοι τῆς ἑλληνικῆς Ἰφιγενείας, φυσικοὶ καὶ συγκινητικοί. Ἀλλ' οἱ τῆς γερμανικῆς Ἰφιγενείας πόθοι εἰσὶν ὅλως ἀλλοίας φύσεως. Θρηνεῖ, διὰ τί; διὰ τὴν ἐξορίαν της; διὰ τὴν μοναξίαν της; οὐχί! θρηνεῖ διὰ τὴν ἀτυχίαν τῶν γυναικῶν, ζητεῖ τὴν χειραφέτησίν των.

Ἐπίκρισιν τῶν θείων πράξεων δὲν θέλω νὰ κάμω (λέγει)· ἀλλ' οἰκτρὰ τῶν γυναικῶν ἡ κατάστασις εἶναι. Εἰς τὰ τοῦ οἴκου καὶ εἰς τὸν πόλεμον ὁ ἀνὴρ ἄρχει· καὶ ἐκτὸς τῆς πατρίδος του ὢν, ἐπαρκεῖ μόνος εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Αὐτὸς ἔχει τὸ τρύφημα τῆς κατοχῆς, αὐτὸς δρέπει τῆς νίκης τὴν δάφνην, αὐτὸς ἀναμένει θάνατον ἔντιμον καὶ πλήρη δόξης. Ἀλλ' ἡ γυνὴ . . . ὦ! πόσον εὐτελὴς ἡ εὐτυχία αὐτῆς! Καθῆκον, παρηγορία αὐτῆς, τὸ ὑπακούειν εἰς ἄγριον ἄνδρα. (Πρᾶξ. Α', σκ. α'.)

Αὐστηροὶ καὶ ὅσιοι νόμοι τοῦ ἀρχαίου γυναικωνίτου! ἠκούσατε καὶ ὑπεμείνετε τοιαύτας ἰδέας καὶ τοιούτους λόγους ποτέ! Σύζυγος ἢ θυγάτηρ τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος ἐσκέφθη ποτὲ ἢ ἐλάλησεν οὕτως! Ἡ Ἰφιγένεια, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Πολυξένη κλαίουσιν, ὡς ἀποθνήσκουσαι ἄγαμοι καὶ ἄπαιδες· ἀλλὰ δὲν κλαίουσιν ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ὑπακούειν εἰς σύζυγον. Ποθοῦσι τὰς ἡδονὰς τοῦ ὑμεναίου καὶ τῆς μητρότητος· δὲν ποθοῦσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Λύπην τοιαύτην ἔχουσι μόναι αἱ πάσης ἄλλης στερούμεναι.

Καὶ ὁ Ὀρέστης τοῦ Γοίθου δὲν εἶναι ἑλληνικώτερος τῆς Ἰφιγενείας. Ὁ Ὀρέστης τοῦ Εὐριπίδου, ἀποχαιρετίζων τὸν Πυλάδην, ὀνομάζει αὐτὸν συγκυνηγὸν καὶ συνεκτραφέντα αὐτῷ, καὶ πολλὰ ἐνεγκόντα τῶν κακῶν αὐτοῦ ἄχθη (Εὐρ. Ἰφιγ. ἐν Ταύρ. 709—710)· ἤτοι ἀνενθυμεῖται ὁ εὐριπίδειος Ὀρέστης τὰς νεανικὰς διασκεδάσεις καὶ τὰς δυστυχίας αὐτοῦ ἀφ' ὅτου τὴν γῆν τοῦ Ἄργους ἐπάτησεν, ὧν συμμετέσχε πάντοτε ὁ Πυλάδης, ὁ μόνος αὐτοῦ φίλος. Ἀλλ' ὁ γερμανικὸς Ὀρέστης ἀλλοίας ὅλως ἀνενθυμεῖται τρυφάς, ὡς λόγου χάριν τὰς στιγμὰς ἃς διήρχετο κατὰ τὴν ἑσπέραν παρὰ τὸν αἰγιαλόν, «ὅτε, λέγει, τὰ κύματα ἔβρεχον τοὺς πόδας μου, καὶ ἐθεωροῦμεν πέριξ ἡμῶν τὸν κόσμον, τὸν τόσῳ μέγαν καὶ ἀχανῆ. Πολλάκις τότε εἷς ἐξ ἡμῶν ἐξιφούλκει ἔνθους, καὶ αἱ μέλλουσαι λαμπραὶ πράξεις διηύγαζον περὶ ἡμᾶς ἐκ τῶν κόλπων τῆς νυκτὸς, ἀπειράριθμοι ὡς οἱ

ἀστέρες.» (Πρᾶξ. Β', σκ. α'.) Οἱ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τερπνοὶ οὗτοι περίπατοι, αἱ ἰδιοτροπίαι αὗται τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, αἵτινες περιορίζονται ἁπλῶς εἰς μίαν ξιφούλκησιν καὶ ἀνάμνησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ μέλλοντος, ἡ μελαγχολικὴ αὕτη φαντασμαγορία οὐδὲν ἔχει τὸ ἑλληνικὸν, οὐδὲν τὸ ἐμφαῖνον τὴν εὐρωστίαν καὶ τὴν ὑγιᾶ ἀνατροφὴν τῶν ἡρώων τοῦ Μύθου καὶ τῆς Ἱστορίας.

Saint-Marc Girardin.

(Μετάφρασις Γ. Λ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.)

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ ΦΥΣΙΟΔΙΦΩΝ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΥΠΕΡΒΟΡΕΙΟΥΣ ΧΩΡΑΣ.

(Συνέχεια ἀπὸ προηγουμένου ἀριθμοῦ, καὶ τέλος.)

Ἐξ Ἀμμερφέστης οἱ Γερμανοὶ περιηγηταὶ ἀπῆλθον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Βορείου Ἀκρωτηρίου, ἤτοι τοῦ ἀρκτικωτάτου ἀκρωτηρίου τῆς Εὐρώπης· τοῦτο σχηματίζει τὴν ἐσχατιὰν τῆς νήσου Μαγερόης· εἶναι δὲ τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς πάντων τῶν περιηγητῶν, οὓς μεταβιβάζει τὸ ἀτμόπλοιον ἀπὸ Δρονθείμης εἰς Ἀμμερφέστην. Ὁ διάπλους γίνεται διὰ λέμβου καὶ καθίσταται μακρότατος ὅταν ἦναι ἀνέμων ἀντίπνοια.

Ὁ μεγαλοπρεπὴς οὗτος ὄγκος τῶν ἀποτόμων μελανωδῶν βράχων σχηματίζει τὸ τέρμα τοῦ μεγάλου ἀκρωτηρίου τῆς Εὐρώπης, ἧς οἱ κάτοικοι, ὑπέροχοι κατὰ τὴν διάνοιαν τῶν ἐπιλοίπων ἀνθρώπων, τείνουσι νὰ καταλάβωσι πᾶσαν τὴν γῆν.

Ἡ θέα τοῦ περιφήμου τούτου ἀκρωτηρίου δὲν προὐξένησεν εἰς τοὺς περιηγητάς μας τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ἣν παρέσχεν εἰς ἐμέ. Ἕκαστος δὲν κατενόησεν ἐξ ἰδίας πείρας πῶς ὁ καλὸς ἢ κακὸς καιρός, ἡ κόπωσις, ἡ πεῖνα, ἡ δίψα, τὰ περιστοιχοῦντα ἡμᾶς ἀντικείμενα, μάλιστα δ' αἱ διαστάσεις τοῦ πνεύματος, τροποποιοῦσι τὰς ἐντυπώσεις ἃς λαμβάνομεν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων; Ἐπειδὴ αἱ ζωηρότεραι εἶναι ἐν γένει αἱ καλλίτεραι, ὁ ἀναγνώστης θέλει μοὶ ἐπιτρέψει ν' ἀντικαταστήσω τὴν διήγησιν τῆς εἰς τὸ Βόρειον Ἀκρωτήριον περιηγήσεως τοῦ Κ. Οὐογτίου διὰ τῆς ἐμῆς.

ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΝ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΝ.

Τῇ 13 αὐγούστου 1838 ἀνεχώρησα ἐξ Ἀμμερφέστης ὅπως ἐπισκεφθῶ αὐτό. Δύο πλοιάρια περιελάμβανον τοὺς πλείστους τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ μονοκρότου Ἐρεύνης (Recherche), ὅπερ

εἶχε φέρει εἰς Ἀμμερφέστην καὶ ἔμελλε νὰ μεταφέρῃ εἰς Σπιτζεβέργην τὰ μέλη τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Βορρᾶ. Ἐξελθόντες τοῦ λιμένος εἰσήλθομεν εὐθὺς εἰς τὸν εὐρὺν πορθμὸν τὸν μεταξὺ τῶν νήσων Καλόης καὶ Σορόης, καὶ μετ' οὐ πολὺ εὑρέθημεν σχεδὸν εἰς τὸ πέλαγος. Οὔσης ἄκρας νηνεμίας, μόλις προεχωροῦμεν διὰ τῆς κωπηλασίας, ἐνῷ δ' ἡ ἐλαφρὰ νορβηγικὴ λέμβος ὠλίσθαινε κούφως ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἡ βαρεῖα λέμβος τοῦ μονοκρότου δυσχερῶς ἠκολούθει αὐτήν. Τῇ ἑσπέρᾳ ἀπεβιβάσθημεν εἰς Ῥολφσόην, ἥτις εἶναι νῆσος κατοικουμένη μόνον ὑπό τινων ἁλιέων. Διήλθομεν ὥρας τινὰς, ὅπως ἀναπαυθῶσιν οἱ κεκμηκότες κωπηλάται, καὶ τυχὼν ἀγαθῆς εὐκαιρίας συνέλεξα φυτά τινα τῶν πεδιάδων καὶ τῶν ὀρέων ἡμῶν, ἅτινα βλαστάνουσιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου τούτου, ὡς ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν κλιμάτων ἡμῶν.

Ἀπελθόντες ἀπὸ τῆς Ῥολφσόης διηυθύνθημεν πρὸς ἀνατολὰς, ὅπως διαπλεύσωμεν τὸν Χαβοῆ-Σοῦνδον, πόρον στενὸν διαχωρίζοντα τὴν νῆσον Χαβόην ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου σημείου τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου. Ἔμπορός τις, ὁ Κ. Ὑλίχος, οὗ ὁ πατὴρ εἶχεν ὑποδεχθῇ τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον Φίλιππον, περιηγούμενον τὴν Λαπωνίαν, κατοικεῖ μόνος ἐπὶ τῆς μεμονωμένης ταύτης νήσου. Ἡ οἰκία αὐτοῦ, λευκὴ μετὰ παραθυροφύλλων πρασίνων, περικυκλοῦται ὑπὸ λειμώνων, κεῖται δ' ἐπὶ μικροῦ γηλόφου ὑπερκειμένου τῆς παραλίας. Πολυάριθμα καταστήματα παράκεινται τῇ θαλάσσῃ, ὅπου τὰ ἁλιευτικὰ πλοιάρια ἔρχονται ν' ἀποβιβάσωσι τοὺς ἰχθῦς αὐτῶν, ἀνταλλάσσοντα αὐτοὺς διὰ παντοειδῶν τροφίμων. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ πόρου κεῖται κομψοτάτη ἐκκλησία, ὅπου ἱεροκήρυκες περιοδευταὶ τελοῦσι τὰ τῆς λουθηρανικῆς λατρείας διὰ τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ. Οὗτοι δ' ἐρχόμενοι ἐπὶ πλοιαρίων ἐκ τῶν ἀπωτάτων μερῶν τοῦ ἀρχιπελάγους παρίστανται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, συνδιαλέγονται περὶ τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν, δυστυχῶς ὅμως μεθύσκονται διὰ ποτῶν πνευματωδῶν. Αἱ ἐκκλησίαι αὗται καὶ οἱ ἐμπορικοὶ οὗτοι οἶκοι, μεμονωμένοι ἐπὶ ἀπωτάτης νήσου ἢ ἐπὶ ἐρήμου ἀκρωτηρίου, ἐκπλήττουσι πάντοτε τὸν περιηγητὴν τὸν πρώτην φορὰν ἐπισκεπτόμενον τὴν Νορβηγίαν· διότι δὲν ἐννοεῖ εἰς τί ἐμπόριον δύναται νὰ ἐπιδοθῇ ὁ ἔμπορος ὁ κατοικῶν τὴν ἐρημίαν· ἀλλ' ὁ ἔμπορος οὗτος εἶναι, ὡς ἡ ἐκκλησία, τὸ κοινὸν κέντρον τούτων τῶν διεσπαρμένων κατοίκων. Οἱ Λάπωνες, οἵ τε ποιμένες καὶ οἱ νο-

μάδες, πλανώμενοι κατὰ τὸ θέρος ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ εἰς τὰς γειτνιαζούσας νήσους μὲ τὰς ἀγέλας τῶν ρέννων αὐτῶν, φέρουσιν εἰς αὐτὴν τὰ δέρματα καὶ τὰ κέρατα τῶν ζώων, ὅσα ἔσφαξαν πρὸς τροφήν των. Λάπωνες μόνιμοι καὶ ἁλιεῖς, οἰκοῦντες εἰς τὸν μυχὸν τοῦ μεμακρυσμένου κολπίσκου, ἔνθα ζῶσιν ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ἁλιείας αὐτῶν, πωλοῦσι τὸ ὑπόλοιπον αὐτοῦ. Οἱ Κεένοι (Queens) ἢ μικτογενεῖς ἐκ Λαπώνων καὶ Φινλανδῶν, χρησιμεύουσιν ἀντὶ ἐργατῶν. Οἱ Ῥῶσσοι, οἵτινες ἔρχονται ἀπὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου νὰ ἁλιεύσωσιν εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σπιτζεβέργης καὶ τοῦ Βορείου Ἀκρωτηρίου, καὶ οἱ Νορβηγοὶ, οἵτινες ἐνασχολοῦνται εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον, ἐμπορεύονται μετ' αὐτοῦ. Οἱ ἔμποροι οὗτοι, διεσπαρμένοι ἐπὶ τῆς παραλίας, ἀγοράζοντες τοὺς ἰχθῦς κατὰ μερίδας, ἀποστέλλουσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐμπόρους τῆς Ἀμμερφέστης καὶ Βεργένης, οὗτοι δ' ἀποστέλλουν φορτία ἀντακαίου ταριχευτοῦ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἔμπορος τῆς νήσου Χαβόης ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πτωχῶν κατοίκων τῶν πέριξ, πωλῶν εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ χρειώδη εἰς τὴν νομαδικήν των ζωήν. Ὁ Κ. Ὑλίχος δὲν εἶχε παραμελήσει οὐδὲν πρὸς διακόσμησιν τοῦ ἐρημητηρίου αὐτοῦ. Ἐκαλλιέργει κηπάριόν τι, ὅπου μοὶ ἔδειξεν οὐλοκράμβας, γογγυλοκράμβας ὡραιοτάτας, πίσα ἔχοντα τριῶν δεκατομέτρων ὕψος καὶ δίδοντα ἐνίοτε λοβοὺς ἐδωδίμους, δαυκία, τῶν ὁποίων αἱ ῥίζαι φθάνουσι τὸ πάχος τοῦ λιχανοῦ, τευτλίδας, αἵτινες ἀποκτῶσι τὸν αὐτὸν ὄγκον, θρίδακας, κάρδαμα καὶ κράμβας εὐδοκιμούσας κατὰ ἐξαετίαν περίπου. Δὲν θέλει ἐκπλαγῆ τις ὅταν μάθῃ ὅτι ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους εἶναι εἷς βαθμὸς τοῦ ἑκατομβάθμου θερμομέτρου ὑπὸ τὸ μηδέν· αἱ θερμοκρασίαι τῶν τεσσάρων ὡρῶν εἶναι ὡς ἔγγιστα αἱ ἀκόλουθοι·

Χειμὼν	— 8°	Θέρος	+ 6°
Ἔαρ	— 5°	Φθινόπωρον	+ 2°

Τὸν χειμῶνα τὸ θερμόμετρον καταπίπτει ἐνίοτε μέχρι τῶν — 15°, ἀλλὰ σπανίως κατωτέρω· τὸ θέρος, τὸ ὑπέρτατον ὅριον εἶναι ἐν γένει + 15°.

Ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ Κ. Ὑλίχου ὑψοῦται ἓν ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς ἠπείρου· ἡ κορυφὴ αὐτοῦ ἔχει ὕψος 316 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὔτε μεγαλοπρεπὲς οὔτε διάσημον ὡς τὸ Βόρειον Ἀκρωτήριον, εἰς ὃ ἀπολήγει

ἡ Μαγερόη, βορειοτάτη νῆσος τῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ τῶν πρανῶν τοῦ ἠπειρωτικοῦ τούτου βορείου ἀκρωτηρίου παρετήρησα τὰ φυτὰ τῶν περιχώρων τῆς Ἀμμερφέστης, λευκὰς σημύδας ἀτραφεῖς, τὴν χαμαισημύδαν ἐν ἀφθονίᾳ καὶ πινα ἀθροίσματα ἰτέας τῶν Λαπώνων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς εὑρίσκεται σῆμά τι κυκλικὸν, ἐσχηματισμένον ἐκ λίθων συνεσωρευμένων καὶ παρεμφερὲς πρὸς τὴν βάσιν πύργου. Τὰ φανερόγαμα φυτὰ εἶχον ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου, ὅπερ οἱ ἄνεμοι ἀκωλύτως πανταχόθεν τοῦ ὁρίζοντος προσβάλλουσιν· ἀλλ' ἡ γῆ ἦν λευκοτάτη ἐκ λειχήνων, οἵτινες κατεκάλυπτον ὅλον τὸ γήπεδον καὶ αὐτοὺς τοὺς μεμαρασμένους κλάδους τῶν δενδρυλλίων.

Ἡ θέα μὲ ὑπενθύμισε τὴν ὡραίαν εἰκόνα, δι' ἧς ὁ Λινναῖος περαίνει τὰ προλεγόμενα τοῦ «Ἄνθους τῆς Λαπωνίας» αὐτοῦ (fleur de Laponie). Ἡ δυναστεία τῶν φοινίκων βασιλεύει ἐπὶ τῶν θερμοτάτων τόπων τῆς σφαίρας, αἱ τροπικαὶ ζῶναι κατέχονται ὑπὸ τῶν ξυλωδῶν φυτῶν, πλούσιοι στέφανοι φυτῶν περικαλύπτουσι τὰς χώρας τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, ἀπειροπληθῆ πράσινα ἀγρωστοειδῆ φυτὰ φύονται ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ Δανίᾳ, πολυάριθμα εἴδη βρύων εὐδοκιμοῦσιν εἰς Σουηδίαν, μόνα δὲ τὰ ἄχρωμα φυκία ἢ οἱ λευκοὶ λειχῆνες βλαστάνουσιν εἰς τὴν ψυχρὰν Λαπωνίαν, τὴν ἀπωτάτην τῶν κατοικησίμων γαιῶν. Τὰ ἔσχατα τῶν φυτῶν φύονται εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν χωρῶν.

Ἐξελθόντες τοῦ πόρου τῆς Χαβόης, παρεπλεύσαμεν χθαμαλήν τινα νῆσον, τὴν πρασίνην Μαασόην, κατοικουμένην μὲν ἄλλοτε, ἀλλ' ἤδη ἔρημον· τῇ ἑσπέρᾳ προσωρμίσθημεν εἰς μικρὸν κολπίσκον τῆς νήσου Μαγερόης, Ζιεστβάερ καλούμενον, ὅπου κατοικοῦσι μικρέμπορός τις καὶ τινες ἁλιεῖς. Ἐκεῖ διενυκτερεύσαμεν, τὴν δ' ἐπαύριον ἀπεπλεύσαμεν πάλιν διὰ τὸ Βόρειον Ἀκρωτήριον. Μετ' οὐ πολὺ διεκρίναμεν τοὺς Στάππεν (Stappen), σκοπέλους μέλανας, οἵτινες ἀνυψοῦνται ὡς πύργοι ἐκ τοῦ κόλπου τῆς θαλάσσης. Ἐν τούτοις ὁ ἄνεμος ἐπιτεινόμενος ἤγειρε τὰ κύματα τοῦ Παγωμένου Ὠκεανοῦ· ἡ κλυδωνιζομένη αὕτη θάλασσα ἀνήγγελλεν εἰς ἡμᾶς τὴν γειτνίασιν τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου, τοῦ τοσοῦτον ἐπιφόβου εἰς τοὺς θαλασσοπόρους, τοῦ Βορείου Ἀκρωτηρίου δηλαδὴ, ὅπερ δυνατὸν ὡσαύτως νὰ ὀνομασθῇ τὸ ἀκρωτήριον τῶν τρικυμιῶν. Τῳόντι εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἡ θάλασσα οὐδέποτε ἠρεμεῖ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μεγίστας νηνε-

μίας, διότι ὁ σάλος πασῶν τῶν τρικυμιῶν τῶν γεννωμένων εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν, τὸν Παγωμένον Ὠκεανὸν καὶ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν, τελευτᾷ ἐνταῦθα. Ἡ ἀντίπνοια ἠνάγκαζεν ἡμᾶς νὰ λοξοπλοῶμεν, ἐπὶ πολὺ δ' ἔσχομεν πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τοῦ ὄγκου τῶν βράχων. Ἐπιμήκης, ὡς ἡ πρώρα πλοίου, φαίνεται προχωρῶν εἰς τὰ ἀνίσχυρα κύματα τῆς θαλάσσης, ἅτινα ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων συντρίβονται ἐπ' αὐτοῦ. Προσωρμίσθημεν ἐπὶ τέλους πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βορείου Ἀκρωτηρίου εἰς τινα ὁρμίσκον, ὅστις ἐκ τοῦ σχήματός του ἐκλήθη ὁρμίσκος κεράτειος (Hornvig).

Πόσον κατεγοητεύθην, ὅτε ἀποβιβασθεὶς εὑρέθην ἐν μέσῳ δαψιλεστάτου λειμῶνος ὑπαλπείου! Ἡ ὑψηλὴ καὶ πυκνὴ πόα ἀφικνεῖτο μέχρι τῶν γονάτων μου καὶ ἀπήντων εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῆς Εὐρώπης τὰ ἄνθη, ἅπερ εἶχον θαυμάσει τοσοῦτον συνεχῶς εἰς τὰς Ἄλπεις τῆς Σουηδίας. Δεξιᾷ ὠρθοῦτο ὁ γιγάντειος ὄγκος τοῦ Βορείου Ἀκρωτηρίου, μέλας, ἀπορρὼξ, ἀπρόσιτος. Ἔβρεπον ἀσμένως ὅλα τὰ φυτὰ ὅσα συνήντων· μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ταῦτα εἶχον ἴδιον διαφέρον, διότι ἦσαν, ἵνα εἴπω οὕτω, τὰ εὐρωστότατα καὶ τὰ παρατολμότατα ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν συναδέλφων των.

Καθηδυνόμην ἀνευρίσκων μεταξὺ αὐτῶν φυτὰ τῶν πέριξ τῶν Παρισίων· μοὶ ἐφαίνοντο ἐκπατρισθέντα, ὡς ἐγὼ, ἐπὶ τοῦ μέλανος τούτου βράχου, τοῦ προσβαλλομένου ὑπὸ τῶν κυμάτων. Ἀπεπειρώμην νὰ ἐρωτήσω αὐτὰ, διατί εἶχον ἐγκαταλείψει τοὺς καλλιεργημένους ἀγροὺς καὶ τοὺς ἠρέμους ἐπισκιώδεις τόπους τοῦ δάσους τῆς Μιδόνης, ὅπου ἐθεραπεύοντο παρὰ παρισινῶν βοτανικῶν ὅπως διαβῶσιν ἀθλίως παρὰ τοῖς ξένοις. Ἀναβὰς τὸ κάταντες εὑρέθην ἐπὶ ψιλοῦ καὶ ἑλώδους ὀροπεδίου. Ἐνῶ εἰς τὸν ὡραῖον λειμῶνα, ὃν περιέγραψα, ἐπεκράτει ἄκρα νηνεμία, σφοδρότατος ἀπαρκτίας καταιγίζων τὸ ὀροπέδιον τοῦ ἀκρωτηρίου ἐκώλυε τὴν πορείαν ἡμῶν. Προϋχωρήσαμεν ἐν τούτοις καὶ ἐφθάσαμεν μέχρι τῆς ἐσχατιᾶς. Οὐδέποτε θέλω λησμονήσει τὸ σκοτεινὸν μεγαλεῖον τοῦ θεάματος, τὸ ὁποῖον παρίστατο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Πρὸ ἡμῶν ἐξετείνετο ὁ Παγωμένος Ὠκεανὸς, ὁριζόμενος ὑπὸ τοῦ Πόλου, ἀνακυκώμενος ὑπὸ πυκνὰς νεφέλας, οἱονεὶ ἐπ' αὐτοῦ βαρέως ἐπικαθημένας· ἐν ἀριστερᾷ ἄκρα γῆς μακρᾶς καὶ χθαμαλῆς· ἐν δεξιᾷ νησίδιά τινα ἀνώνυμα. Ὅτε προϋχώρουν εἰς τὰ χείλη τῆς ἀβύσσου, εἰς ἣν ἀπολήγει τὸ ἀ-

κρωτήριον, ἐθεώρουν τὴν θάλασσαν βοχθοῦσαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ πρανοῦς, εἰς βάθος χιλίων ποδῶν κάτωθεν ἐμοῦ. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου, τὰ πελώρια κύματα τὰ κατ' εὐθυγραμμίαν ἐκ τῆς Γρσιλανδίας, Σπιτσεβέργης, ἢ τῆς Νέας Ζέμβλης ὁρμώμενα, ἐλάμβανον σχῆμα στενοτάτης γραμμῆς ἀφροῦ, ὡς αἱ ῥυτίδες λίμνης μικρᾶς, ὠθούμεναι ἠρέμα πρὸς τὸ παράλιον ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου.

Ἡ ὑψίστη κορυφὴ τοῦ Βορείου Ἀκρωτηρίου κεῖται, κατὰ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις, 308 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· ταύτης δ' ὑπέρκειται μικρὸς βράχος, ἐφ' οὗ οἱ περιηγηταὶ χαράττουσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ἐκεῖ ἀνέγνων μετὰ σεβασμοῦ τὸ τοῦ Παῤῥότου, διασήμου ἕνεκα τῶν εἰς τὰς Ἄλπεις, τὸ Ἀραρὰτ καὶ τὸν Καύκασον περιηγήσεων αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ ἔσχατος βράχος δὲν στερεῖται πάσης βλαστήσεως· λειχῆνες μέλανες, ὡς ὁ βράχος, προσεφύοντο εἰς αὐτὸν καὶ μικρὸν βρύον μικροσκοπικὸν ἐκρύπτετο εἰς τὰς διαῤῥωγὰς αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου ἐβλάστανον ὡσαύτως καχεκτικά τινα φυτὰ ἀποψιλούμενα ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἐπικλίνοντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐκζητοῦντα ἄσυλον ὄπισθεν τῶν τοῦ γηπέδου πτυχῶν, αἵτινες ἠδύναντο νὰ προασπίσωσιν αὐτὰ κατὰ τῶν διηνεκῶν καταιγίδων, τῶν τὸ Βόρειον Ἀκρωτήριον καταιγιζουσῶν.

Η ΝΗΣΟΣ ΙΑΝΗΣ ΜΑΪΑΝΗΣ

Ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν περίπλουν τοῦ Κ. Βέρνα, ὅπως μετ' αὐτοῦ ἐπισκεφθῶμεν νῆσόν τινα Ἰάνην Μαϊάνην καλουμένην, ἥτις πάντοτε σχεδὸν ὑπὸ τῶν πάγων ἀποκεκλεισμένη καὶ ὁμίχλῃ περιβεβλημένη σπανίως ἐδέχθη περιηγητῶν ἐπισκέψεις καὶ μόλις περιεγράφη. Κειμένη μεταξὺ τῆς Σπιτσεβέργης καὶ Ἰσλανδίας ἐθεάθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1611 ὑπὸ Ὁλλανδοῦ πλοιάρχου, διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ὀνόματος ὀνομάσαντος αὐτὴν, ἔπειτα ἐωράθη πάλιν κατὰ μακρὰ διαλείμματα ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ φαλαινοθηρῶν, οἵτινες ἐσύχναζον κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα εἰς τὰ παράλια ταῦτα. Περιλαμβάνεται αὕτη μεταξὺ 70° 49′ καὶ 71° 8′ Β. πλάτους, ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ βορειο-ανατολικοῦ πρὸς τὸ νοτιο-δυτικὸν, ἔχουσα μόνον δέκα λευγῶν μῆκος καὶ οὐχὶ πλέον τῶν τριῶν λευγῶν πλάτος. Σκόρεσβυς, ὁ μέγας

θαλασσοπόρος τῶν πολιτῶν θαλασσῶν, ἐπεσκέφθη αὐτὴν κατὰ πρῶτον τὸ 1817. Τὸ χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς Ἰάνης Μαϊάνης εἶναι τὸ ἡφαίστειον, ὅπερ ὑψοῦται 2,220 μέτρα ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Τὸ σχῆμά του εἶναι κωνοειδὲς, τὰς δὲ πλευράς του καλύπτει τετηγμένη λάβα ἀναμὶξ μετὰ κρυσταλλώνων διηκόντων μέχρι τῆς θαλάσσης. Ὁ αἰγιαλὸς καλύπτεται ὑπὸ ξύλων ἐπιπλεόντων, ἅτινα φερόμενα ὑπὸ τοῦ ῥεύματος προσοκέλλουσιν ἐκεῖ. Ὁ Σκόρεσβυς ἀνέβη ἐπί τινος μικροῦ κρατῆρος, εἰς ὃν ἔδωκε τὸ ὄνομα τοῦ οὗ ἐναυάρχει πλοίου (l'Esk de Vithby). Τὸ 1633 ἑπτὰ ναῦται Ὁλλανδοὶ ἠθέλησαν νὰ διαχειμάσωσιν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντες ἀπωλέσθησαν ἐκ στομακάκης· ὁ τελευταῖος ἐτελεύτησε τὴν 30 ἀπριλίου 1634. Τοιαύτη εἶναι ἡ συνήθης τύχη ὅλων τῶν τολμηρῶν Ὁλλανδῶν, οἵτινες ἀπεπειράθησαν νὰ διαχειμάσωσιν εἰς τὰ πλάτη ταῦτα. Ἀλλ' ὅμως ἡ διαχειμασία θὰ καθίστατο δυνατὴ ὑπὸ καλοὺς ὅρους ὑγιεινοὺς, διὰ τῆς χρήσεως γλυκασμάτων καὶ διὰ τῆς παντελοῦς ἀποχῆς ἀπὸ κρεάτων ταριχευτῶν. Τὸ μετεωρολογικὸν ἡμερολόγιον τῶν ἀτρομήτων ναυτικῶν κλείεται τὴν 30 ἀπριλίου, ὅτε ὁ τελευταῖος κατέλιπε τὸν κάλαμον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, τῆς ἀποψυχωμένης ἤδη ὑπὸ τοῦ θανάτου· πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι, ἐκτὸς τοῦ ὁριμυτάτου ψύχους, ὑφίσταντο ἀνέμους ὁρμητικοὺς καὶ τρικυμίας χειμερινάς. Ἡ πρώτη χιὼν ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῆς 28 αὐγούστου, ἔπιπτε δ' εἰσέτι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀπριλίου. Ἡ θάλασσα ἀπεφράττετο ὑπὸ πάγων ἤδη ἀπὸ τοῦ ὀκτωβρίου. Αἱ λευκαὶ ἄρκτοι ἔρχονται κατὰ νοέμβριον, αἱ δ' ἐπισκέψεις αὐτῶν ἐπαναλαμβάνονται μέχρι τοῦ μαρτίου μηνός. Τὸν μῆνα τοῦτον ὑπάρχει ἀφθονία φαλαινῶν πέριξ τῆς νήσου. Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ ἀπριλίου ἦν εὐδία μεγαλοπρεπής. Κάτωθεν τῆς σημειώσεως ταύτης ἐστὶν ἡ λέξις . . . . ἀποθνήσκειν. Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ λόρδου Δουφφερίνου τὸ 1856 δὲν προσέθηκεν οὐδὲν εἰς τὰς γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς νήσου Ἰάνης Μαϊάνης· ὁ λόρδος Δουφφερῖνος εὑρίσκετο ἐν Ἰσλανδίᾳ ὅτε καὶ ὁ πρίγκιψ Ναπολέων. Ἡ «Βασίλισσα Ὀρτενσία» ἐρρυμούλκησε τὸν δρόμωνα τοῦ λόρδου, ὅστις προὐχώρησε μέχρι τῶν πέριξ τῆς νήσου Ἰάνης Μαϊάνης· ἀλλ' ἐξαντληθέντων τῶν γαιανθράκων αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ λόρδος Δουφφερῖνος προσήγγισε τὴν νῆσον ἐν μέσῳ τῶν πάγων καὶ τῶν ὁμιχλῶν· διεῖδε μίαν κορυφὴν ἐπί τινα λεπτὰ, κατώρθωσε ν' ἀποβιβασθῇ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἀλλὰ μετὰ μίαν ὥραν ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐπιβῇ τοῦ πλοίου, διότι οἱ ἐπιπλέοντες πάγοι ἠπείλουν νὰ τῷ κλείσωσι τὴν δίοδον πρὸς τὴν εἰς τὸ πλοῖόν του ἐπάνοδον.

Οἱ κρατῆρες τῆς νήσου Ἰάνης Μαϊάνης παρέσχον τεκμήρια τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. Ὁ Ἀνδερσων, δήμαρχος τῆς πόλεως Ἀμβούργου, ἀναφέρει εἰς σύγγραμμά τι ἐκδοθὲν τὸ 1746 ὅτι φαλαινοθήρας τις Γροιλανδὸς, καλούμενος Ἰακὼβ Ἰακωβῖνος, ἐκρατήθη ὑπὸ ἀνέμων ἀντιπνόων ἐνώπιον τῆς νήσου, τὴν 17 μαΐου 1732, καὶ εἶδε φλόγας ἀναθρωσκούσας ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους μετ' ἀστραπῶν καὶ βροντῶν. Αἱ ἐκπυρσοκροτήσεις διήρκεσαν μίαν ὥραν, οὐδὲν δ' ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ κυρίου κρατῆρος. Ὁ καπνὸς, ἀποτέλεσμα τῶν ἐκρήξεων, ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 21 τοῦ μηνός· λεπτοῦ δ' ἀνέμου πνεύσαντος, τὸ πλοῖον ἀνήχθη· ἀλλὰ πρὸς μέγαν τρόμον τοῦ πληρώματος, τὸ κατάστρωμα ἐκαλύφθη ὑπὸ στρώματος τέφρας φερομένης ὑπὸ τοῦ ἀνέμου· τὰ ἱστία ἐμελάνθησαν, νέαι δὲ τέφραι διεδέχοντο ἀλλήλας ἀκαταπαύστως, ὥστε τὸ πλήρωμα εἰργάσθη ἐπὶ πέντε ὥρας πρὸς καθαρισμὸν τοῦ καταστρώματος. Ἕτερός τις φαλαινοθήρας ἀκούσας τὴν διήγησιν τοῦ συμβάντος προσήγγισεν εἰς τὴν νῆσον, καὶ ἀποβιβασθεὶς εὗρεν αὐτὴν κεκαλυμμένην ἐκ στρώματος τέφρας, ὅπου ἐβυθίζετο μέχρι γονάτων· ἀλλ' ἡ ἔκρηξις εἶχε παύσει ὁλοσχερῶς. Τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1818 ὁ πλοίαρχος Γιλιόττος τοῦ πλοίου «Ῥιχάρδος-δὲ-Οὒλλ» εἶδε νέφη καπνοῦ φωτεινὰ ὑψούμενα ἐκ τῆς νήσου. Ἐπὶ τέλους ὁ Σκόρεσβυς, ὁ μέγιστος παρατηρητὴς ἐξ ὅσων περιέπλευσαν τὰς πολικὰς θαλάσσας, διαπλέων παρὰ τὴν νῆσον Ἰάνης Μαϊάνης τὴν 20 ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, παρετήρησε νέφη καπνοῦ, ἅτινα ὑψοῦντο κατὰ τρία λεπτὰ πέριξ τοῦ μικροῦ κρατῆρος, εἰς ὃν εἶχε δώσει τὸ ὄνομα τοῦ πλοίου του. «Ἐνόμισα κατ' ἀρχὰς, λέγει, ὅτι ἦσαν πυρὰ ἀναπτόμενα ὑπὸ ναυαγῶν, ἀλλ' ἐβεβαιώθην ὅτι ἦτον μικρὰ ἡφαίστειος ἔκρηξις, ἧς ὁ καπνὸς ἀνέβαινε περίπου 1,300 μέτρα ὑπὲρ τὴν νῆσον.» Ὁ Σκόρεσβυς προσέτι εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν ἡφαιστειώδη φύσιν τῶν λίθων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν νῆσον, καὶ εἶχε σημειώσει ἀρκτῷά τινα φυτὰ βλαστάνοντα ἐλεῖ. Τοιαῦται ἦσαν ἐν συνόλῳ αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς νήσου, ἥτις ἤγειρε σφοδρῶς τὴν περιέργειαν τῶν περιηγητῶν μας ἐνε-

κα αὐτῶν τούτων τῶν δυσχερειῶν, ἃς οἱ πάγοι ἀντιτάσσουσι τοσοῦτον συνεχῶς εἰς τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς θέλοντας νὰ ἐρευνήσωσιν αὐτὴν ἀκριβῶς.

Ἀποπλεύσας ἐξ Ἀμμερφέστης ἐν καιρῷ θυέλλης, φαινομένου σπανιωτάτου εἰς τὸν Βορρᾶν, ὁ Ἰωακεὶμ Ἐνρῖχος διηυθύνθη βορειοδυτικῶς· αἱ ὁμίχλαι κατέστησαν τὸν πλοῦν αὐτοῦ τοσοῦτον δυσχερέστερον, καθόσον δὲν δύναταί τις νὰ κρίνῃ τὸν διάπλουν ὅταν δὲν φαίνηται ὁ ἥλιος, καὶ καθόσον ἡ προσπέλασις εἰς τοὺς πάγους εἶναι πάντοτε ἐπικίνδυνος. Ἔπλεον λοιπὸν περιεσκεμμένως, ἐξετάζοντες συνεχῶς τὴν θερμοκρασίαν τῆς θαλάσσης, ἥτις ταπεινοῦται, ὅταν πλησιάζῃ τις εἰς τὰ παράλια καὶ τοὺς σωροὺς τῶν πάγων· πραγματικῶς δὲ τὸ ὕδωρ καθίστατο ἐπὶ μᾶλλον ψυχρότερον. Ἐσημείωσαν ἐπίσης τὴν ἐμφάνισιν τῶν παλαμοπόδων πτηνῶν, ἅτινα οὐδέποτε ἀπομακρύνονται πολὺ ἀπὸ τῆς γῆς. Ἡ ἀνυπομονησία τῶν περιηγητῶν ἦτον εἰς τὸ ἔπακρον, ὅτε τὴν 19 Αὐγούστου περὶ ὥραν τετάρτην, ἐνῶ ὅλοι ἐδείπνουν, ὁ πλοίαρχος μείνας ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀνακράζει· «Ἰάνη Μαΐανη! ταχέως ἀνάβητε!» Δραμόντες ἐσπευσμένως διορῶσι διὰ τῆς ὁμίχλης θόλον χιόνος· μετὰ μίαν στιγμὴν διακρίνεται κορυφὴ χιονοστιβὴς διακοπτομένη ὑπὸ βράχων, ἔπειτα πάντα ταῦτα ἐξαφανίζονται ἐντὸς τῆς ὁμίχλης. Ἀλλὰ τὸ παραπέτασμα αἴρεται, τεράστιος δὲ ὄγκος ἐμφανίζεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν εὐτυχῶν περιηγητῶν. Ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον πάλιν τὸ μεγαλοπρεπὲς σύμπλεγμα τοῦ Ζουγγφρὸ οὕτως ὅπως καθορᾶται ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς Βεγγὲρν-Ἄλπ, ὅταν οἱ λευκαὶ αὐτοῦ κορυφαὶ ὑψῶνται ὑπὲρ τὴν ὁμίχλην τῆς κοιλάδος. Ἀπερίγραπτος ἦν ἡ χαρὰ τῶν περιηγητῶν καὶ ἡ θυμηδία τοῦ πλοιάρχου, ὅστις, ἐν μέσῳ τῆς ὁμίχλης, τῆς νηνεμίας καὶ τῶν ἀντιπνεόντων ἀνέμων, ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ τὸ νησύδριον τοῦτο, τὸ ἀποκρυπτόμενον εἰς τὴν παγωμένην θάλασσαν.

« Τὴν 20 Αὐγούστου (λέγει ὁ Κ. Οὐόγτιος, οὗτινος τὴν διήγησιν μεταγράφομεν ἀκριβέστατα) περὶ τὴν δευτέραν καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς πρωΐας ἀφυπνίσθημεν ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου. Τὸ ψῦχος ἦν δριμύτατον, διότι τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυε μόνον τρεῖς βαθμοὺς ἄνω τοῦ μηδενικοῦ· ἀλλ' ἡ θέα ἦν μεγαλοπρεπής. Ἡ πλησιφαὴς σελήνη ἔδυε νοτιοδυτικῶς, ἡ δὲ αὐγὴ βορειο-ανατολικῶς ἀνήγγελλε τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο

ἀστέρων τὸ πελώριον ὄρος ὑψοῦτο λαμπρότατον εἰς οὐρανὸν ἀνέφελον. Ἡ ὁμίχλη ἤδη εἶχε διαλυθῆ. Ἡ ἄποψις τοῦ Βεεραμβέργου εἶναι αὐτὴ ἡ τῆς Αἴτνης, πλὴν μεγαλειοτέρα· ἡ βάσις αὐτοῦ εἶναι στενοτέρα, αἱ δὲ πλευραὶ ἀποτομώτεραι. Ὅ,τι χθὲς ὑπελαμβάνομεν ὡς ἄκρας μεμονωμένας, εἰσὶ τὰ χείλη τοῦ κρατῆρος, πλήρη τεραστίων ὄγκων χιόνος καὶ ὀδοντοειδῶς διατετμημένα, μεταξὺ δ' αὐτῶν βαθεῖαι ὑπάρχουσι φάραγγες. Καὶ αὐτὸς ὁ κρατὴρ κατὰ πᾶσαν πιθανότητά ἐστι πλήρης χιόνος. Οἱ κρυσταλλῶνες μέχρι τῆς θαλάσσης καθήκοντες σχηματίζουσιν ἐκεῖ ἀποκλίματα 300 μέτρων ὕψους. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπικαλύπτονται διὰ ψάμμου, χαλίκων, πετρῶν καὶ τέφρας· ἄλλοι εἶναι καθαρώτεροι τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν εἶναι ἐντελῶς λευκὸς, ἂν καὶ ἡ χιὼν ἐπικαλύπτῃ αὐτοὺς μέχρι τῆς βάσεως. Οἱ κρυσταλλῶνες πληροῦσι τὰς φάραγγας, ὧν αἱ ἄκραι ὑπερκρέμανται· ἐσχηματίσθησαν δ' αὗται προδήλως ἐκ στρωμάτων λάβης ὑπερτεθειμένων. Αἱ λάβαι αὗται καταλήγουσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ πρανῶν ὁριζοντίως ἐστοιβασμένων, κατὰ τῶν ὁποίων ἡ θάλασσα συντρίβεται ἀληθεῖς πίδακας σχηματίζουσα. Τὸ μέσον μέρος τοῦ ὄρους κατέχεται ὑπὸ κρυσταλλῶνος ἀπεράντου, ἐνιαχοῦ μόνον ὑπὸ κορυφῶν βραχωδῶν διακοπτομένου. Εἴχομεν πάντες τὸν χρωστῆρα ἢ τὴν γραφίδα ἀνὰ χεῖρας, ὅτε ὁ ἥλιος ἀνατείλας ἐφώτισεν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους. Μετά τινας ὥρας ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀπόβασιν. Ἐξηρτύσαμεν τὴν μεγάλην λέμβον, ἐντὸς δ' αὐτῆς ἠδυνήθημεν νὰ εἰσέλθωμεν ἅπαντες. Κωπηλατοῦμεν ἐπὶ μίαν ὥραν, ἀλλ' ἡ γῆ δὲν φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἐγγύτερον τῆς στιγμῆς ὅτε ἐγκατελίπομεν τὸ πλοῖον. Ἐπὶ τέλους μετὰ δύο ὥρας φθάνομεν εἰς τὴν παραλίαν. Ἐνώπιον ἡμῶν ὑψοῦνται τείχη συνιστάμενα ἐκ συμπαγῶν στρωμάτων λαβῶν φαιῶν, παρεμφερῶν πρὸς βαθμίδας κυκλωπείου κλίμακος, μεταξὺ τῶν μάγματα συντριμμάτων λίθων, ἐρυθρῶν τῶν μὲν ὡς κιννάβαρι, τῶν δὲ μελανῶν ἢ γεωχρώμων. Ἀπειράριθμα πτηνὰ παρακάθηνται ἐπὶ τῶν φυσικῶν τούτων βαθμίδων. Ἄκραι βράχων ἀποχωροῦσι τοῦ ὄγκου τῶν λαβῶν καὶ ὀρθοῦνται ὡς κυκλώπειοι δάκτυλοι. Ὁ πλοίαρχος ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ προσορμισθῶμεν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ἀποκρήμνων τούτων ἀκτῶν· παραπλέομεν τὴν παραλίαν τρεῖς ὥρας μὴ εὑρίσκοντες τόπον τινὰ, εἰς ὃν νὰ δυνηθῶμεν ν' ἀποβιβασθῶμεν.

Διερχόμεθα πρὸ τῶν δύο μεγάλων χρυσταλλώνων· συνενοῦνται οὗτοι φθάνοντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις διηνεκῶς κατεδαφίζει αὐτούς. Βλέπομεν πάγους, οἵτινες ἀποσπώμενοι ἀπὸ τῶν χρυσταλλώνων πλέουσιν ἐπὶ τοῦ ὕδατος καὶ φέρουσι λίθους καὶ ψάμμον ἐγκεκολλημένους ἐντὸς αὐτῶν. Ἀνειλκύσαμεν αὐτοὺς διὰ καμάκων, ὅπως ἐκλέξωμεν δείγματα λίθων. Ἓν τεμάχιον πάγου μάλιστα κατετέθη ἐντὸς τῆς λέμβου, ὅπως ἀναλυθῇ καὶ συναχθῇ ἡ ἀπὸ τῆς τήξεως αὐτοῦ ὑποστάθμη.

» Ὀψίας δὲ γενομένης, ἤρξατο ν' ἀναφαίνηται ἡ ὁμίχλη. Τὸ πλῆθος τῶν πτηνῶν ἦν ἄπειρον, ἡ δὲ προπέτειά των ἀπαραδειγμάτιστος· ἐφαίνοντο ὅτι ἤθελον νὰ ῥίψωσι διὰ τῶν πτερύξεων τοὺς πίλους ἡμῶν. Ὁ πλοίαρχος παροργισθεὶς ἀφίνει τὸ πυροβόλον αὐτοῦ, καὶ ὁπλισθεὶς διὰ κάμακος ἀρχίζει νὰ κτυπᾷ παντοχόσε, ὡς ὁ μανιώδης Ῥολάνδος ἐπὶ τῶν προβάτων. Λάροι τινὲς φονευθέντες συνήχθησαν ὑπὸ τῶν ναυτῶν· ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ πλοῖον κατάψυχροι, ἀλλὰ μὲ ἀπόφασιν νὰ ἐπανέλθωμεν.

» Τὴν ἐπαύριον, τὸ πλοῖον εἶχε πλεύσει πρὸς νότον· ἐλάβομεν τὴν μικρὰν λέμβον ὁ Κ. Βέρνας καὶ ἐγὼ, διότι ἠδυνάμεθα νὰ ἀποβιβασθῶμεν εὐχερέστερον παρὰ μετὰ βαρείας λέμβου· μόλις εἴχομεν ἐγκαταλείψει τὸ πλοῖον καὶ ἐφάνη ὁ Βεεραμβέργος· μέγας χρυσταλλὼν ἐφαίνετο ὡς κατερχόμενος ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους· συνωδεύετο δὲ ὑπὸ δύο παραπλεύρων σωρῶν λιθίνων συντριμμάτων. Πλησιάζομεν τὴν παραλίαν ἐπιζητοῦντες τόπον τινὰ, ὅπου ν' ἀποβιβασθῶμεν· ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ κῦμα συντρίβεται κατὰ τοῦ σωροῦ τῶν λιθίνων συντριμμάτων, ἡ δ' ὀπισθοδρόμησις εἶναι σφοδροτάτη. Νομίζω ὅτι διακρίνω ἓν ῥυάκιον καταῤῥέον εἰς τὴν θάλασσαν· ἐλπίζομεν ὅτι θέλομεν δυνηθῇ νὰ προσεγγίσωμεν εἰς τὰς ὄχθας αὐτοῦ· ματαία ἐλπίς! τὸ ῥυάκιον φράσσεται διὰ φραγμοῦ χαλίκων, ὅστις ἀνυψοῦται πρὸ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν κυμάτων, καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἐξαφανίζεται τὸ ῥυάκιον. Ἐν τούτοις μικρὸς κολπίσκος ἡμικύκλιος φαίνεται εἰς τοὺς τετηγμένους μύδρους, ὧν τὰ δύο ἄκρα προέχοντα εἰς τὴν θάλασσαν ἐξασθενοῦσι μικρὸν τὴν ὁρμὴν τῶν κυμάτων. Ὁ κολπίσκος εἶναι πλήρης ἄμμου μελαίνης εἰς σχῆμα ἀποκλίσεως ἱκανῶς ἀποκρήμνου. Ἀποτολμῶμεν τὴν ἀπόβασιν· ἀφαιροῦμεν τὸ πηδάλιον· στρέφομεν τὴν πρώραν τῆς λέμβου πρὸς τὴν γῆν καὶ δι' ἰσχυρᾶς κωπηλασίας ῥίπτομεν τὸ πλοῖον πρὸς τὴν ξηράν. Μόλις ἤγγισεν ἐκεῖ καὶ πηδῶμεν ἐπὶ τῆς ἄμμου, ὅπως σύρωμεν ἔξω διὰ κάλω τὴν λέμβον. Παλαίομεν κατὰ τῆς θαλάσσης, ἥτις ἀπωθεῖ καὶ παρασύρει ἐναλλὰξ τὴν λέμβον· ἐπὶ τέλους ὑπερισχύομεν· ἡ λέμβος εἶναι ἐπὶ τῆς ἄμμου, καὶ δίδομεν εἰς τὸν μικρὸν τοῦτον κόλπον τὸ ὄνομα γυμναστικὸς κολπίσκος, ὅπως μεταβιβάσωμεν εἰς τοὺς μέλλοντας θαλασσοπόρους τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατορθωμάτων ἡμῶν. Ἐπὶ τῆς ἄμμου εὑρίσκομεν φυκία ἀπερῥιμμένα ὑπὸ τῆς θαλάσσης καὶ ξύλα ἐπιπλέοντα, στελέχη φηγοῦ ἔχοντα πάχος μηροῦ, κλάδους καὶ φλοιὸν σημύδης, ἕνα κορμὸν ἐλάτης, ἐν ἑνὶ λόγῳ ξύλα προερχόμενα ἀπὸ τῶν παραλιῶν τῆς Σκωτίας καὶ Νορβηγίας. Διευθυνόμεθα πρὸς τὸ ὄρος, παρατηροῦμεν ἴχνος ἀλώπεκος, ὁ δὲ πηδαλιοῦχος, ὅστις εἶχεν ἀπομακρυνθῇ, εὑρίσκεται ἀπέναντι ζώου καταλεύκου, ἀτενίζοντος αὐτὸν μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἠρέμα ἀποσυρθέντος. Προχωροῦμεν ἐπὶ τῶν μύδρων· δὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ οὐδὲν μελαγχολικώτερον, οὔτε ἀηδέστερον· σκωρίαι παραδόξως πως διεστραμμέναι, ποῦ μὲν μέλαιναι καὶ ἐφθαρμέναι ὡς ἀρχαῖα ἐρείπια, ποῦ δὲ ἐρυθραὶ ὡς αἱ κέραμοι καμίνου κατεστραμμένης· ἔπειτα προοχαὶ ὑπερκείμεναι τῶν κοιλωμάτων, τεκμήρια τῶν ἐκρήξεων, αἵτινες ἐγένοντο εἰς τὴν λάβαν· τμήματα μύδρων, οἵτινες στερεοποιηθέντες διατηροῦσι τὰ σχήματα τῆς ῥευστῆς αὐτῶν καταστάσεως· πέτραι παρεμβεβλημέναι ἐντὸς ἀφρωδῶν ὄγκων, ὅλα δὲ ταῦτα ἀναμεμιγμένα μετὰ ψάμμου μελαίνης, φαιᾶς, κιτρίνης, πρασίνης καὶ ἐρυθρᾶς· ἔπειτα ἄργιλλοι ὑποκίτρινοι, ἄργιλλος ἢ γῆ σινοκεράμου λευκῆς, παραγομένη ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν αἰθῶν ἢ ἐρυθρῶν μύδρων, μεθ' ὧν ἐστιν ἀναμεμιγμένη. Οὐδὲν ζῶν ὑπάρχει εἰμὴ μόνον τῇδε κἀκεῖσε μικρόν τι φυτὸν καχεκτικὸν, ἢ ἀγρωστεοειδὲς, μικροσκοπικὸν, ἐντὸς τῆς ἄμμου τὰς ῥίζας αὐτοῦ βυθίζον, ἢ μᾶλλον βρύον ἢ λειχῆνα προσπεφυμένος ἐπὶ τῶν σκωριῶν. Οὐδαμοῦ ζῶα· μόνον ὀστᾶ τινα πτηνῶν, λείψανα τῶν εὐωχιῶν λάρου, ἢ τὸ κρανίον φώκης ὑπ' ἀλώπεκος διαμεμελισμένον.

» Ὑπερβάντες τὸν λόφον τοῦ ῥεύματος τῆς λάβης, εὑρίσκομεν προφυλαττόμενα ὑπὸ τὸν βράχον, εἰδός τι ὀξαλίδος, ἔμπετρά τινα, καὶ τὸ κατεψυγμένον βατράχιον, πορῥωτέρω ἐπὶ πρανοῦς πρὸς νότον ἐστραμμένον, τὴν δράβην, ἓν ἔμπετρον ἰόχρουν, ὡς καὶ χαμαιϊτέαν ἕρπουσαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Πῶς ἐκ τῆς μορ-

φῆς τῶν ἀθλίων τούτων φυτῶν φαίνεται ὅτι πάσχουσι! Προσκολλῶνται εἰς τοὺς βράχους, κρύπτονται μεταξὺ τῶν λίθων, ὅπως προφυλαχθῶσι κατὰ τοῦ ψύχους καὶ ἀπολαύσωσι μηνάς τινὰς τοῦ ἡλιακοῦ φωτός· κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ἔτους εἰσὶ τεθαμμένα ὑπὸ τὴν χιονώδη ἢ παγετώδη σινδόνην, ἥτις ἐξαφανίζεται μόνον ἐπί τινων τόπων προνομιούχων. Ὁ Κ. Βέρνας καὶ ἐγὼ ἀνακαλύπτομεν δύο κρατῆρας, τὸν μὲν ἕνα μικρότατον, κυκλικὸν, κείμενον ἐν ἰσοπέδῳ σχεδὸν πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸν δ' ἕτερον τοὐλάχιστον 150 μέτρων βάθος καὶ 300 μέτρων διάμετρον ἔχοντα. Τὰ χείλη αὐτοῦ συνίστανται ἐκ συντριμμάτων καὶ τέφρας, διατετρημένα ἐνιαχοῦ ὑπὸ στρωμάτων λάβης. Ἐντεῦθεν ἠθέα περιεπτύσσετο τὴν νῆσον ἅπασαν· βορειοανατολικῶς ὁ λευκὸς θόλος τοῦ Βεεραμβέργου, τοῦ ὁποίου ἡ κορυφὴ ἀπεκρύπτετο ἐν ταῖς νεφέλαις· βορειοδυτικῶς ἡ νῆσος καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος, καὶ πέραν τὸ πέλαγος λάμπον εἰς τὸν ὁρίζοντα ὑπὸ τὴν ζώνην τῆς ζοφερᾶς ὁμίχλης τῆς ἐπ' αὐτοῦ κατιούσης· ἔπειτα ἡ ἀκτὴ προεκβαλλομένη ἐπὶ πολὺ μετὰ τῶν σκοπέλων, τῶν ἄκρων, τῶν ἐντομῶν αὐτῆς, ἐξ ὧν ἀποδείκνυται ὅτι αὐτὴ τῷ ὄντι εἶναι ἔκρυσις μακρὰ μύδρων. Οὐδαμοῦ, ὅσον μακρὰν δύναται νὰ βολιδοσκοπήσῃ ὁ ὀφθαλμὸς, δὲν ὑπάρχει οὐδὲ εἷς τῶν ἐπιπλεόντων πάγων, οἵτινες ἐκώλυσαν τῆς ὁδοῦ τὸν λόρδον Δουφφερῖνον, τὸν πρίγκιπα Ναπολέοντα καὶ τοσούτους ἄλλους περιηγητάς. Ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς παραλίας μακρὰ ταινία παράκτιος διαχωρίζει τὴν θάλασσαν ἀπό τινος τέλματος γλυκέος ὕδατος, ἐκτεινομένου μεταξὺ τῶν θινῶν καὶ τῶν βράχων τῆς νήσου. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν τοῦ τέλματος τούτου μία χερσόνησος· πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν ὁ γυμνασιὸς κολπίσκος, ὁ μικρὸς κυκλικὸς κρατὴρ, αἱ ἀπόκρημνοι ἀκταὶ κατὰ μῆκος τῆς θαλάσσης, ὁ μέγας νότιος κρυσταλλών, καὶ πορρώτερω τὰ ἀνατολικὰ ἀκρωτήρια τῆς νήσου ὑπερφυῶς διαυγαζόμενα καὶ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ σκοτεινὰ χρώματα τὰ διακεχυμένα ἐφ' ὅλου τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους. Ἔλαβον σημειώσεις τινὰς διὰ τῆς ναυτικῆς πυξίδος, ὁ Βέρνας διέγραψε τὴν γενικὴν θέαν, τούτων δ' ἐπιτελεσθέντων κατέβημεν αὖθις ἐν σπουδῇ, διότι ὁ ἄνεμος ἦν παγερός. Παρακολουθοῦντες τὰ ἴδια ἡμῶν ἴχνη ἀφικόμεθα εἰς τὸν γυμναστικὸν κολπίσκον, ὅπου καλὸν πρόγευμα ἐπηνώρθωσε τὰς ἐξηντλημένας ἡμῶν δυνάμεις. Μετά τινας ὥρας εἴχομεν ἐπιστρέψει εἰς τὸ πλοῖον. »

Ἡ Ἰάνη Μαϊάνη δὲν εἶναι ὁ μόνος τόπος ἐπὶ τῆς σφαίρας, ὅπου τὸ πῦρ καὶ ὁ πάγος ἐπάλαισαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους. Ἡ Ἰσλανδία εἶναι κεκαλυμμένη ὑπὸ ἐσβεσμένων κρατήρων, πεπληρωμένων ἐκ κρυσταλλώνων, οἵτινες καθήκουσι μέχρι τῶν τῆς θαλάσσης χειλέων. Ὅτε τὰ ἡφαίστεια ταῦτα τίθενται εἰς ἐνέργειαν, μετὰ μακρὰν περίοδον ἡσυχίας, αἱ διάπυροι καὶ φλογεραὶ λάβαι ῥέουσαι ἐπὶ τοῦ πάγου τήκουσιν αὐτὸν ἐν ἀκαρεῖ καὶ παράγουσι τρομερὰς πλημμύρας, ἃς οἱ Ἰσλανδοὶ διατηροῦσιν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν· ἀφοῦ παύσωσιν αἱ ἐκρήξεις, καὶ αἱ λάβαι ἐπὶ τέλους περιψυχθῶσιν, ὁ πάγος ἀναλαμβάνει τὸ κράτος αὐτοῦ, ὅπως εἷς ἄνθρωπος ἰσχυρὸς καὶ φιλήσυχος ἀναλαμβάνει μετὰ καιρὸν ἅπαντα τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα ἐχθρὸς προπετὴς καὶ ὁρμητικὸς ἀφήρπασεν ἀπ' αὐτοῦ ἐν στιγμῇ ἐπιθέσεως. Ἐνίοτε μάλιστα ἡ λάβα ἀδυνατεῖ νὰ τήξῃ τὴν χιόνα, ἀναφέρεται δ' ὅτι οὐχὶ μόνον ἐν Ἰσλανδίᾳ, ἀλλὰ προσέτι ἐπὶ τῆς Αἴτνης διατηροῦνται στρώματα πάγου ὑπὸ ῥεύματα λάβης ἀποψυχθείσης. Ἀλλὰ συχνότατα τὸ πῦρ κατ' ἀρχὰς ἀναδείκνυται νικητὴς, ὁ πάγος ἀφανίζεται, τὸ δὲ ὄρος τὸ τὴν προτεραίαν λευκὸν διαυλακίζεται ὑπὸ μύδρων διαπύρων, οἵτινες ἀποκαθίστανται μέλανες διὰ τῆς καταψύξεως. Διὰ πολλοῦ δὲ χρόνου ἕνεκα τῆς ὑψηλῆς θερμοχρασίας τῆς εἰς τὴν λάβαν διατηρουμένης οἱ χιονώδεις ὄγκοι, οἵτινες κατὰ τὸν χειμῶνα θάπτουσιν ὅλον τὸν κύκλῳ τόπον, τήκονται κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, ἡ δὲ σκοτεινὴ χροιὰ δείκνυται ἀντίθετος πρὸς τὴν λευκὴν ὀθόνην τὴν καταλύπτουσαν τὴν Ἰσλανδίαν ἅπασαν· ἐν τούτοις βαθμηδὸν ἡ κατάψυξις ἀποβαίνει ἐντελὴς, αἱ χιόνες μεταβάλλονται εἰς κρυσταλλῶνας, οὗτοι δ' ὡς πεπηγμένοι ποταμοὶ κατέρχονται βραδέως εἰς τὴν κοιλάδα καὶ καταθέτουσιν ἐκεῖ τοὺς λίθους, τοὺς χάλικας καὶ τὴν ἄμμον, ἅτινα κατέπεσον ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τῶν πρανῶν τοῦ ὄρους.

Ὁ Κ. Βέρνας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐπελάβοντο τοῦ καιροῦ, ὅπως μελετήσωσι τὰς λεπτομερείας καὶ τὰς τοποθεσίας τῆς νήσου Ἰάνης Μαϊάνης, ἐνόσῳ διέμειναν ἐνώπιον τῆς ἀπωτάτης ταύτης χώρας. Εἰς τινα τῶν ἐκδρομῶν τούτων ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου· ὁ αἰγιαλὸς ἦν κεκαλυμμένος ὑπὸ τοσούτων ξύλων ἐπιπλεόντων, ὥστε ἤθελον δυνηθῇ νὰ πληρώσωσιν ἐξ αὐτῶν πλοῖον. Ἦσαν δὲ κορμοὶ τοιοῦτοι ὁποῖοι κόπτονται

εἰς τὰ ὄρη ἵνα ῥιφθῶσιν εἰς τοὺς χειμάρρους, οἵτινες παρασύρουσιν αὐτοὺς ἀκολούθως εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ ξύλα ταῦτα προέρχονται ἐκ Νορβηγίας, παραπλέουσι πρῶτον τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Σπιτσεβέργης, παρασυρόμενα δ' ὑπὸ τοῦ πολικοῦ ῥεύματος ἐπανέρχονται καὶ προσοχέλλουσιν εἰς τὴν νῆσον Ἰάνης Μαϊάνης. Ἐθεώρουν ὡσαύτως ἄφωνα δείγματα πολλῶν ναυαγίων, κώπας, σανίδας, ἱστοὺς καὶ πίθον οἴνου φέροντα τὸ σῆμα ἐμπορικοῦ τινος οἴκου τῶν Βορδιγάλλων. Τοῦτον ἔπιον οἱ περιηγηταὶ δειπνοῦντες πλησίον πυρᾶς λαμπυριζούσης. Προδήλως ὁ σωρὸς τῶν πάγων κατέλαβεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ μέρος τοῦ αἰγιαλοῦ, ἡ ἄμμος συνεσωρεύθη κατὰ τοῦ πάγου, καὶ οὗτος τηκόμενος ἐσχημάτισε τὸ τέλμα, τὸ ὁποῖον δὲν σημειοῦται εἰς οὐδένα τῶν χαρτῶν τῆς Ἰάνης Μαϊάνης. Μετὰ μακρὰς ἀναζητήσεις οἱ γερμανοὶ περιηγηταὶ ἀνεῦρον δίοδον εἰς τὸ τέλμα· διαβάντες τοῦτο ὑπερπηδῶσι μικρὰν προοχὴν καὶ εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ παραλίου τῆς νήσου, εἰς τὸν κολπίσκον τὸν ὑπὸ τοῦ Σκορέσβυος κληθέντα Μαρία Μοὺς, ἐνῶ ὁ εἰς ὃν προσωρμίσθησαν ὀνομάζεται κολπίσκος τῶν ἐπιπλεόντων ξύλων. Ἐνταῦθα αἱ τὴν νῆσον οἰκοῦσαι ἀλώπεκες ἔρχονται τὸν χειμῶνα ἵνα καταφάγωσι τὰ λείψανα τῶν φωκῶν, τῶν μορσῶν, ἢ τῶν φαλαινῶν, ἅτινα φέρει εἰς αὐτὰς ἡ θάλασσα· τὸ δὲ θέρος τὰ πτηνὰ παρέχουσιν ἄφθονον τροφὴν εἰς αὐτάς. Ἐπανῆλθον τὴν ἑσπέραν· ἀλλ' οἱ ναῦται, οἵτινες εἶχον μείνει παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, ὑπέστησαν ἐπίσης οὐκ ὀλίγας περιπετείας· ἓν κῦμα εἶχε παρασύρει τὴν μεγάλην λέμβον εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπεμάκρυνεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς παραλίας. Εὐτυχῶς αἱ κραυγαὶ καὶ τὰ σχήματα αὐτῶν παρετηρήθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἀπεστάλη ἑτέρα λέμβος ὅπως ἐπαναφέρῃ αὐτήν. Τρεῖς κυανσῖ ἀλώπεκες εἶχον πλησιάσει τοὺς ναύτας, ὥστε ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ τὰς ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῶν ζωοτροφιῶν ῥίπτοντες κατ' αὐτῶν τεμάχια ξύλων. Αἱ ἀλώπεκες δυσηρεστημέναι ἀπεσύροντο βραδέως, εὑροῦσαι δὲ τὸ ἐπανωφόριον, ὅπερ ὁ πλοίαρχος εἶχεν ἀφήσει κατὰ γῆς, διέῤῥηξαν αὐτὸ καὶ ἐπλήρωσαν τοιαύτης ἀποφορᾶς, ὥστε ὁ ἰδιοκτήτης αὐτοῦ ἐνθυμεῖτο μετὰ πολὺν καιρὸν τὰς κυανᾶς ἀλώπεκας τῆς νήσου Ἰάνης Μαϊάνης.

Οἱ περιηγηταὶ προὐτίθεντο νὰ προσεγγίσωσι τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς νήσου, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον αἱ ὁμίχλαι ἐπανῆλθον, ὁ ἄνεμος ἐστράφη εἰς βορειανατολικὸν, διὸ ἐκωλύθησαν νὰ περικάμψωσι τὴν ἀκτὴν καὶ ἠναγκάσθησαν μετὰ μεγάλης λύπης ν' ἀποχαιρετίσωσι τὴν νῆσον καὶ ν' ἀποπλεύσωσιν εἰς Ἰσλανδίαν. Ἡ τελευταία αὕτη νῆσος εἶναι προσάρτημα τῆς Γροιλανδίας, ἑπομένως ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἢ εἰς τὴν Εὐρώπην· περιεγράφη δὲ ἤδη ὑπὸ πολυαρίθμων φυσιοδιφῶν Γερμανῶν, Ἄγγλων καὶ Γάλλων· ὥστε ἀρκεῖ νὰ συστήσωμεν εἰς τοὺς γεωλόγους τὴν γνώμην ἣν ὁ Κ. Οὐόγτιος ἀπεφάνθη περὶ τῶν ἡφαιστειωδῶν σχηματισμῶν τῆς Ἰσλανδίας, ἐξομοιῶν αὐτὰς πρὸς τὰς τῆς Ἰάνης Μαϊάνης.

Ὁ περίπλους τῶν Κ. Κ. Βέρνα, Οὐογτίου καὶ Γρεσλύου εἰς τὴν ἀρκτῴαν ἐσχατιὰν τῆς Εὐρώπης ἀπήτησεν, ὡς εἴδομεν, πολλὰς ἡμέρας δαπανηθείσας πρὸς ὠφέλειαν τῆς ἐπιστήμης. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων δι' ὧν ἐστέφθησαν οἱ ἀξιέπαινοι αὐτῶν ἀγῶνες, ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγα, τὰ ὁποῖα ἕκαστος ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ· θέλω ἀναφέρει ἐν πρώτοις τὴν διάκρισιν τοῦ γρανίτου εἰς στρωματώδη καὶ εἰς τὸν διὰ τήξεως καὶ συνιζήσεως παραχθέντα. Ὁ Κ. Οὐόγτιος κρίνει τὸν στρωματώδη γρανίτην ὡς πέτρωμα μεταμορφωθὲν, δηλ. ὡς μετάπλασιν διὰ προαιωνίων χημικῶν ἐνεργειῶν τῶν προσχωματικῶν στρωμάτων τῶν ψαμμολίθων, τιτανωτῶν, ἀργίλλων, εἰς στρώματα κρυσταλλώδη, ἅτινα διατηροῦσιν εἰσέτι τὰ χαρακτηριστικὰ σχήματα τῶν δευτερογενῶν ὀρέων.

Αἱ νεώταται αὗται θεωρίαι ἐνεπνεύσθησαν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀκτῶν τῆς Νορβηγίας ἀπὸ τῆς Σταβαγγέρας μέχρι τοῦ Βορείου Ἀκρωτηρίου, καὶ δὲν θέλουσι γίνει μὲν ταχέως παραδεκταὶ ὑπὸ τῶν γεωλόγων, ἀλλὰ θέλουσι διεγείρει μεγάλως τὴν προσοχήν των, διότι συμφωνοῦσι πρὸς τὰ ἀποτελέσματα εἰς ἃ διὰ τῆς ἀναλύσεως ὡδηγήθησαν οἱ χημικοὶ γεωλόγοι, οἷοι οἱ Κ. Σχεφέρος, Ἐβελμένος, Ἐῤῥῖκος Δεβίλλ, Δοβρέος, Δελέσσος κλπ. Εἰς τὴν μετάπλασιν ταύτην ἀποδίδωσιν ὁ Κ. Οὐόγτιος τὴν ἔξαρσιν τῆς Σκανδιναυϊκῆς χερσονήσου, ἔξαρσιν βραδεῖαν μὲν, ἀλλὰ διαρκῆ, τῆς ὁποίας τὰ ἴχνη ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Βορείου θαλάσσης, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν τῆς Βαλτικῆς. Ἡ ἀνύψωσις τῆς Σουηδικῆς παραλίας κατεμετρήθη ἐπιμελέστατα ὑπὸ μιᾶς ἐπιτροπῆς τῆς ἐν Στοκχόλμῃ Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ παρατηρήσεις

τῶν Κ. Κ. Οὐογτίου καὶ Γρεσλύου, τοσοῦτον ἐξωκειωμένων ἀμφοτέρων εἰς τὰ φαινόμενα τῶν κρυσταλλώνων τῆς Ἑλβετίας, καὶ τὰ πρόδηλα ἴχνη τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἐπεκτάσεως εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας, ἐπιβεβαιοῦσιν ὅ,τι εἶχον ἐγὼ ὑποστηρίξει πρὸ δέκα πέντε ἐτῶν (α). Ἡ Σκανδιναυϊκὴ χερσόνησος, ἔλεγον τότε, ἦτο πάλαι κεκαλυμμένη ὑπὸ κρυσταλλώνων, ὡς τανῦν ἡ Σπιτσεβέργη. Οἱ κρυσταλλῶνες οὗτοι κατήρχοντο μέχρι τῆς θαλάσσης, τὰ δὲ πλανητικὰ τμήματα πετρῶν τῶν πεδίων τῆς Γερμανίας, ὅλα καταγωγῆς Σουηδικῆς μετηνέχθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιπλεόντων πάγων, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν αἱ πεδιάδες αὗται ἦσαν εὐρεῖα θάλασσα, πλήττουσα τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων Ἄρζι καὶ Τουρίγγερ-Οὐάλδ. Ὅτε δυτική τις ἤπειρος, ἧς μνήμην ποιεῖται ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀτλαντίδι αὐτοῦ, συνῆπτε τὴν Ἰρλανδίαν μὲ τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὰς Ἀσόρας, τὰ θερμὰ ὕδατα τὰ ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ ἐξερχόμενα καὶ ὑπὸ τοῦ φραγμοῦ τούτου κωλυόμενα δὲν ἠδύναντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Νορβηγίας· ἐκ τούτου τὸ ψυχρότερον κλίμα καὶ ἡ τῶν κρυσταλλώνων ἐπέκτησις. Ἡ γεωλογία, ἡ ζωολογία καὶ ἡ βοτανικὴ ἐκ συμφώνου ἀποδεικνύουσι τὴν ἀρχαίαν ὕπαρξιν καὶ τὴν σχετικῶς πρόσφατον ἐξαφάνισιν τῆς ἠπείρου ταύτης.

Ἡ κατόπτευσις τῆς νήσου Ἰάνης Μαϊάνης, ἣν τοσοῦτο σπανίως ἐπεσκέφθησαν, ἡ τῶν ἡφαιστείων αὐτῆς περιγραφή, ἡ τῶν λαβῶν αὐτῆς ὀρυκτολογικὴ μελέτη, ἡ τῶν φυτῶν αὐτῆς ἀπαρίθμησις, προσθέτουσιν ὁλόκληρον κεφάλαιον εἰς τὴν τῆς σφαίρας περιγραφήν. Ἐν ἐνὶ βλέμματι ὁ Κ. Οὐόγτιος, ὁ τοῦ περίπλου ἱστορικός, περιλαμβάνει ἅμα καὶ τοὺς ἡφαιστειώδεις σχηματισμοὺς τῆς Ἰσλανδίας καὶ τοὺς τῆς Ἰάνης Μαϊάνης. Ἡ γενίκευσις αὕτη τὸν ὁδηγεῖ εἰς συνεπείας νεωτάτας καὶ συνεπῶς ἀντιθέτους πρὸς τὰς ἰδέας τὰς γενικῶς παραδεδεγμένας περὶ τῶν ἡφαιστειωδῶν σχηματισμῶν.

Μετὰ τὴν γεωλογίαν, ἡ ζωολογία δρέψεται τοὺς καρποὺς ἀπὸ τῆς ἐν θέρει ἐκδρομῆς εἰς τὰς πολικὰς χώρας. Πληθὺς ζώων ἐναλίων τοῦ γένους τῶν μαλακίων καὶ φυτοζώων συνελέχθησαν καὶ διετηρήθησαν, ἢ ἀνετμήθησαν καὶ ἐζωγραφήθησαν παρὰ τῶν φυσιοδιφῶν, ἢ παρὰ τοῦ Κ. Ἀσσελχόρστου. Τὰ σπον-

(α) Ἡμερολόγιον τῆς γεωλογικῆς ἑταιρίας ἐν Γαλλίᾳ. (Δευτέρα σειρά, τόμος Δ', σελ. 1113. 1848.)

δυλωτὰ ζῶα, οἷον αἱ μαινίδες, οἱ ἀντακαῖοι, ἐκ τῶν ἰχθύων, αἱ φάλαιναι καὶ οἱ δελφῖνες ἐκ τῶν κητῶν, ἐπέσυρον εἰδικῶς, ὡς εἴδομεν, τὴν προσοχὴν τῶν περιηγητῶν. Ὅλα τὰ κήτη τὰ καλούμενα φυσητῆρες ἐκφέρουσιν ἀπὸ τῶν μυκτήρων αὐτῶν πίδακα ὕδατος. Ἡ φύσις τοῦ πίδακος καὶ ὁ μηχανισμὸς δι' οὗ παράγεται δὲν ἐγνώσθησαν εἰσέτι ἐντελῶς. Αἱ παρατηρήσεις αἱ παρὰ τοῦ Κ. Οὐογτίου γενόμεναι ἐπὶ τῶν ζώων εἰς ὅσα ἠδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ θέλουν εὐκολύνει βεβαίως τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Ὅ,τι ὅμως δὲν δυνάμεθα ἐπαξίως νὰ ἐπαινέσωμεν εἶναι ἡ εὐφυΐα μεθ' ἧς τὰ ὄρη, ἡ φυτεία, οἱ κάτοικοι, ἡ φυσιογνωμία τοῦ τόπου οὕτως εἰπεῖν, περιεγράφησαν καὶ ἐξεικονίσθησαν. Πρῶτος ὁ Οὐμβόλδος ἠδυνήθη νὰ συνδυάσῃ τὸ γραφικὸν θέλγητρον πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν, καὶ νὰ παράσχῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς πίνακας τῆς φύσεως ὡραιοτάτους οὐχ ἧττον ἢ ἀληθεστάτους. Ὁ Κ. Οὐόγτιος ἐν Γερμανίᾳ καὶ ὁ Κ. Δὲ Κατρεφάγιος ἐν Γαλλίᾳ παρηκολούθησαν αὐτὸν εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, ἥτις ἀδίκως θὰ ἐγκατελείπετο. Διὰ παραπλησίων ἀγώνων δύναται ὁ λαὸς νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐπιστήμης· τὸ καταστῆσαι αὐτὴν τοῖς πᾶσι προσιτὴν εἶναι σχεδὸν καθῆκον τῶν μυστῶν καὶ θιασωτῶν ταύτης· αἱ προόδοι αὐτῆς ἔσονται ἀνάλογοι τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ζήλου τῶν ὑπὲρ ταύτης ἀνεδότως ἐργαζομένων. Εἴθε νὰ μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς τὸ παράδειγμα τοῦ Κ. Βέρνα! Τότε ἤθελον τύχει τοῦ σκοποῦ τῆς μελέτης ταύτης, ἔνθα ἠθέλησα νὰ δείξω τίνας ἀναμνήσεις καταλείπουσι παραπλήσιαι περιηγήσεις, οὕτω μετριοφρόνως ἐκτελούμεναι. Καταφαίνεται δ' ἡλίκον τὸ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην προσγινόμενον ὄφελος, ἥτις ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ αὐτῆς πορείᾳ πιέζεται συνεχῶς ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἐντολῶν εἰς τὰς κυβερνητικὰς ἐπιτροπάς. Ὁ περιηγητὴς ἀπερχόμενος εἰς χώρας ἀπωτάτας ἀγνοεῖ τί μέλλει νὰ ἴδῃ ἢ νὰ πράξῃ, ὅλαι δ' αἱ εἰκασίαι αἱ ἐντὸς τοῦ σπουδαστηρίου ἐπερχόμεναι διαλύονται ἐνώπιον τῆς φύσεως, ὡς κενὰ σχέδια, ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἀδύνατος ἀποβαίνει. Ἐκ τούτου τὰ ἀνεκτίμητα πλεονεκτήματα τῆς ἐλευθερίας, ἥτις δυστυχῶς δὲν συμβιβάζεται μετὰ τῶν ἐπισήμων περιηγήσεων, εἰς ἃς ὁ χρόνος αὐστηρῶς εἶναι μεμετρημένος. Ἡ ἐποχὴ τῶν περιηγήσεων πρέπει νὰ θεωρῆται ὁριστικῶς ὡς παρελθοῦσα. Ὁ κόσμος ὅλος εἶναι γνωστός· δὲν ὑπάρχουν πλέον

μεγάλαι ἤπειροι ἄγνωστοι, καὶ ὀλίγισται νέαι νῆσοι λείπονται πρὸς ἀνακάλυψιν. Τὰ θαυμασιώτατα τῶν φαινομένων, τὰ κοινότατα ἢ τὰ ἐπισημότατα τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν συνελέχθησαν καὶ περιεγράφησαν. Αἱ περιηγήσεις τοῦ Κοὺκ, τοῦ Λα-Περοὺς, τοῦ Δυπερεῦ, τοῦ Δ' Οὐρβίλλου, τοῦ Βελχέρου, καὶ τοῦ Ἰωάννου Ῥὸς θέλουσι διαμείνει ὡς ἐντελῆ πρότυπα περιηγήσεων καὶ ἀνακαλύψεων. Σήμερον μόνη ἐξέτασις λεπτομερεστάτη, μόνη μελέτη ἐμβριθὴς δύνανται ν' ἐπαυξήσωσι τὸ ποσὸν τῶν γνώσεων καὶ τὸν πλοῦτον τῶν συλλογῶν ἡμῶν. Περιηγήσεις περιωρισμέναι, διαμοναὶ παρατεταμέναι θέλουν παρέχει τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν γεωγραφίαν, εἰς τὴν μετεωρολογίαν, εἰς τὴν φυσικὴν τῆς σφαίρας τὴν ἀπαιτουμένην ὕλην. Τὸ νέον εἶδος μελέτης ἐνεκαινιάσθη διὰ τῶν διαχειμασιῶν τοῦ Ῥὸς καὶ τοῦ Παρρὺ εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ διὰ τῶν τῆς ἐπιστημονικῆς γαλλικῆς ἐπιτροπῆς ἐν ἔτει 1838 εἰς Βοσσεκόπην, ἐντὸς τοῦ κολπίσκου Κάα ἐν Λαπωνίᾳ.

CHARLES MANTINS.

(Μετάφρασις Κ. Δ. ΣΤΑΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ.)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΟΑΛΩ.

Ὁ νομοθέτης τοῦ γαλλικοῦ Παρνασσοῦ, Νικόλαος Βοαλὼ, ἐγεννήθη τὴν 1ην νοεμβρίου 1836, ἐν Παρισίοις, καὶ, ὡς σήμερον ἐξηκριβώθη, εἰς τὴν ὁδὸν Ἱερουσαλὴμ, ἀντικρὺ τῆς οἰκίας, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ Βολταίρου, ὧν τὸ δέκατον πέμπτον προϊὸν πατρὸς γονίμου, γραμματέως τοῦ ἐν Παρισίοις δικαστηρίου. Παιδιόθεν τῆς μητρός του ὀρφανισθεὶς ἐστερήθη τῶν μητρικῶν περιθάλψεων καὶ τῶν θωπευμάτων μητρὸς φιλοστόργου.

Ἡ οἰκογένειά του προώρισεν αὐτὸν, ἀπ' ἐναντίας τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ φύσεως, εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ ἐκουρεύθη κατ' ἀρχὰς ὡς μοναχός. Ἐδιδάχθη τὴν θεολογίαν ἐν Σορβόννῃ, ἀλλ' ἀπηυδηκὼς ἀπὸ τῶν ξηρῶν διδασκαλιῶν της, ἠκολούθησε τὰ μαθήματα τῆς νομικῆς καὶ ἔγινε δικηγόρος. Τὸ εἰκοστὸν καὶ πρῶτον τῆς ἡλικίας του ἦγεν ἔτος ὅτε ἐστερήθη καὶ τοῦ πατρός του, παρ' οὗ ἐκληρονόμησε κατάστασίν τινα, καὶ ἔκτοτε ἐπεδόθη εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν ποίησιν, καὶ, ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, εἰς τὴν Σάτυραν.

Εἷς ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτήρων τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν γραμματέων καὶ τῶν δικηγόρων, ἧς βλαστὸς ἦν καὶ ὁ Νικόλαος Βοαλὼ, ἦν καὶ τὸ σατυρικὸν πνεῦμα. Οἱ δύο ἀδελφοὶ αὐτοῦ, οὓς γνωρίζομεν, Γιλλ καὶ Ἰάκωβος Βοαλὼ, ἀμφότεροι ἦσαν πεπροικισμένοι ὑπὸ σατυρικῆς εὐφυΐας.

Ὁ Γιλλ Βοαλὼ, δικηγόρος καὶ στιχουργὸς, ἦν ὅλως ἰδιότροπος ὡς ἀπόγονος τῆς ἀδρανοῦς γενεᾶς τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Frondu ἀναβλαστησάσης καὶ ἀνέτως διαβιούσης, ὑπουργοῦντος τοῦ Μαζαρίνου. Ἀποκαλεῖται ὑπὸ πάντων Βοαλὼ ὁ γραμματικὸς, Βοαλὼ ὁ κριτικός. Δὲν ἐστερεῖτο μὲν καλλαισθησίας ἵνα ἐξισωθῇ πρὸς τὸν ἀδελφόν του· ἀλλὰ δὲν τῷ ἔλειπον βεβαίως ἡ σατυρικὴ διάθεσις καὶ αἱ σατυρικαὶ τάσεις.

Ὁ Ἰάκωβος Βοαλὼ, ὁ καὶ Ἀββᾶς Βοαλὼ λεγόμενος, διδάσκαλος ἐν Σορβόννῃ, χρηματίσας ἐπὶ πολὺν χρόνον πρεσβύτερος ἐν

τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Sens, εἶτα δὲ ἡγούμενος τῆς Sainte-Chapelle, τὰς αὐτὰς εἶχε τάσεις, ἀλλὰ τὰ χαρακτηριστικά του ἦσαν κἄπως ἀλλοῖα καὶ διαφορικά. Εἶχε τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς ἑτοιμότητος τοῦ λόγου. Ἀκούσας ἡμέραν τινὰ Ἰησουΐτην λέγοντα ὅτι ὁ Πασκὰλ, ἀποσυρθεὶς εἰς τὸ Port-Royal des Champs, κατεσκεύαζε πέδιλα, ἀπεκρίθη μετὰ μεγάλης ἑτοιμότητος: «Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἐποίει πέδιλα, ἀλλὰ παραδεχθῆτε, παρακαλῶ, σεβάσμιε Πάτερ, ὅτι σᾶς ἔφερεν ἓν πολὺ ὡραῖον ὑπόδημα.»

Ἡ γλῶσσά του (ἔγραφε δὲ εἰς τὴν λατινικὴν πάντοτε) ἦν σκληρά, παράδοξος, ἑτερόκλιτος. Τὸ πνεῦμά του δὲν ἦν ἄμοιρον εὐφυΐας. Ἡμέραν τινὰ διήρχετο τῆς πόλεως Sens ὁ μέγας Κονδὺ, ὑπερπληρωθεὶς δὲ φιλοφροσυνῶν ὑπὸ τῶν σωματείων καὶ τῶν ἑταιρειῶν τῆς πόλεως, καὶ δηκτικὸς ὤν, περιέπαιζεν ὅλους τοὺς ποιοῦντας αὐτῷ φιλοφροσύνας. «Ἡ μεγαλειτέρα αὐτοῦ ἡδονὴ ἦν, (λέγει εἷς τῶν συγχρόνων) τὸ δεικνύειν κακεντρέχειαν τοῖς κολακεύουσιν αὐτόν. Ὁ Ἀββᾶς Βοαλὼ, πρεσβύτερος ὢν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπεχρεώθη νὰ ὁμιλήσῃ ἐκφράζων τὰς εὐχὰς τοῦ συλλόγου τῶν κληρικῶν οὗ προήδρευεν. Ὁ Πρίγκιψ, θέλων νὰ ταράξῃ τὸν ῥήτορα ὅτι δὲν ἐγνώριζεν, προσεποιήθη ὅτι στρέφει τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν οὐ σμικρὰν ῥῖνά του πρὸς τὸ μέρος τοῦ πρεσβυτέρου ὅπως τὸν ἀκούσῃ δῆθεν καλλίτερον, ἀλλὰ προτιθέμενος κυρίως ὅπως τὸν κάμῃ νὰ σφάλλῃ ἐὰν ἠδύνατο. Ἀλλ' ὁ Ἀββᾶς Βοαλὼ, κατανοήσας τοῦ πρίγκηπος τὴν κακεντρέχειαν, ἐφάνη καταπληχθεὶς καὶ ἤρχισε τὴν φιλοφροσύνην του μετὰ προσπεποιημένου φόβου: «Κύριε, ἡ Ὑψηλότης Σας δὲν πρέπει νὰ » ἐκπληχθῇ βλέπουσά με νὰ τρέμω παρουσιαζόμενος ἐπὶ κεφα» λῆς συλλόγου ἐκκλησιαστικῶν, διότι, ἐὰν ἤμην ἐπὶ κεφαλῆς » 30,000 στρατιωτῶν, ἤθελον τρέμει περισσότερον.» Ὁ Πρίγκηψ, θελχθεὶς ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ λόγου, ἐνηγκαλίσθη τὸν ῥήτορα χωρὶς ν' ἀφήσῃ αὐτὸν ὅπως τελειώσῃ τὸν λόγον του· ἠρώτησε τὸ ὄνομά του καὶ, μαθὼν ὅτι ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κ. Δεσπρεὼ, ἐδιπλασίασε τὰς θωπείας του καὶ τὸν ἐκράτησε διὰ τὸ γεῦμα.» Ὁ Ἀββᾶς οὗτος φαίνεται ὅτι ἐκέκτητο τὸ ἀπότομον, τὴν τόλμην, τὰ σατυρικὰ βέλη τοῦ ἀδελφοῦ του, ἄνευ ὅμως τῆς λεπτότητος καὶ τῆς ὀξυνοίας καὶ ἄνευ τῆς μετὰ λόγου καὶ σπουδαίας ἐφαρμογῆς. Ἡ οὐσιωδεστέρα ἀξία τοῦ Νικολάου Βοαλὼ, καταγομένου ἐκ τῆς φαιδρᾶς ταύτης, χλευαστικῆς καὶ σατυρικῆς οἰκογενείας, ἦν ἡ συγκέρασις τῆς κληρονομικῆς κακεντρεχείας μετὰ τῆς καλλαισθησίας εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτὸν ἔλεγον ὅ,τι ὁ δικηγόρος Ματθαῖος Μαρὲς εἶπεν: Εἶναι λίαν εὐχάριστον τὸ ἀκούειν τὸν ἄνθρωπον τοῦτον· ἐν αὐτῷ ἐνσαρκοῦται ὁ λόγος.»

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν χαρακτήρων τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἐπέρχεται ἡμῖν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ γενέτειρα τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν πλεονεκτημάτων φύσις, ἐδοκίμασε τὴν πρώτην γραφίδα τοῦ Νικολάου ὅταν ἔπλασε τὸν Γίλλ· εἶτα ἐπανέλαβε τὴν γραφίδα καὶ ἐπέμεινε πλάσασα τὸν Ἰάκωβον. Καὶ τρίτην φορὰν δ' ἐπαναλαβοῦσα αὐτὴν, ἐζωγράφησε τὸν Νικόλαον· καὶ τὸ ἔργον ἦν ἤδη λίαν καλόν. Ὁ μὲν Γίλλ ἄρα ἦν τὸ προσκίασμα, ὁ Ἰάκωβος τὸ παρώδημα τῆς εἰκόνος, (Charge) καὶ ὁ Νικόλαος ἡ εἰκών.

Διὰ τῶν πρώτων σατυρῶν του, ποιηθεισῶν τὸ 1660, ὁ Βοαλὼ ἐδεικνύετο ὡς στιχουργὸς ἐπιτήδειος καὶ ἀκριβὴς μεταξὺ ὅλων τῶν συγχρόνων του, μὴ προσβάλλων τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωὴν οὐδ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν αἰσθητικότητα, ὡς ὁ Ῥακίνας καὶ ὁ Λαφονταὶν, οὐδ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφικὴν παρατήρησιν, ὡς ὁ Λαφονταὶν καὶ ὁ Μολιέρος, ἀλλὰ δι' ἀπόψεως ἧττον ἐκτενοῦς, ἧττον γονίμου καὶ ἐν τοσούτῳ εὐαρέστου καὶ δηκτικῆς. Ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀστεως καὶ τοῦ Δελφῖνος ἐτίθετο ὡς κριτὴς τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, οὓς ἐξετίθουν εἰς πώλησιν οἱ Βαρβῖνοι καὶ Γαλερίαι τοῦ παλατίου. Ὁ Βοαλὼ διὰ τῶν Σατυρῶν του καὶ τῶν Ἐπιστολῶν του παρεισάγει ἡμᾶς ἀκαταπαύστως εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὰς σκέψεις τοῦ πνεύματός του. Ἀπ' αὐτῆς τῆς νεότητός του ὁ Βοαλὼ εἶναι τοιοῦτος· ἐν τῇ νεωτέρᾳ Μούσῃ του διακρίνεται τὸ ἰδιότροπον, τὸ στρυφνὸν καὶ τὸ σκυθρωπόν. Ποτὲ τοῦ Βοαλὼ ἡ Μοῦσα δὲν ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας τὸν συγκινητικὸν τῆς νεότητος κώδωνα. Λευκόφαιος εἶναι ἡ κόμη τῆς Μούσης του· λευκόφαιαι αἱ ὀρρῦς της. Εἰς τὴν δευτέραν δ' αὐτῆς ἡλικίαν, αὕτη φαίνεται νεωτέρα ἢ πρότερον, διότι τὸ πᾶν θέλει χαρισθῇ εἰς αὐτήν. Ἡ στιγμὴ αὕτη τῆς ὡριμότητος τοῦ Βοαλὼ εἶναι δι' αὐτὸν ἡ ἐποχὴ τοῦ ζωηροτέρου θελγήτρου του. Ἐὰν ἔχῃ τι θέλγητρον εἰς τὴν κυριωτέραν σημασίαν του λεγόμενον, τοῦτο εἶναι μόνον, εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν τεσσάρων τοῦ Ἀναλογίου ᾀσμάτων, καὶ τῆς πρὸς τὸν Ῥακίναν ἐπιστολῆς του.

Ἐν τῇ Μούσῃ τοῦ Βοαλὼ, ἡ ἀληθὴς νεότης, ἡ διαρκὴς νεότης, εἶναι τὸ θάρσος, εἶναι ἡ τόλμη. Πολὺς χρόνος ἀπαιτεῖται ὅπως δοκιμάσωμεν τὴν ἐπιχείρησίν της. Δὲν ἐπρόκειτο ἢ νὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς πλέον ἐν ὑπολήψει φιλολόγους ὡς καὶ εἰς τοὺς πλέον ἐν ἰσχύϊ ἀκαδημαϊκούς: «Ἀνίκανοι ἐστὲ συγγραφεῖς, ἢ κάλλιον συγγραφεῖς ἀνάμικτοι. Γράφετε κατὰ τύχην. Ἐπὶ δέκα στίχων, ἐπὶ εἴκοσιν ἐπὶ ἑκατὸν εἷς ἢ δύο εἶναι καλοὶ, κἀκεῖνοι κατακλυζόμενοι ἐντὸς τῆς χονδροειδοῦς καλλαισθησίας, τοῦ ἀνειμένου ὕφους καὶ τῶν ἀναρίθμων ἀηδιῶν.» Τὰ ἀγλαὰ τῆς ὑψηλῆς τοῦ Βοαλὼ φαντασίας προϊόντα ἐγεννήθησαν ὄχι διὰ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν μακρὰν ἤδη ὄντα Μαλέρβον, ἀλλ' ἐξήχθησαν εἰς τὸ φῶς ὅπως ἀναγεννήσωσι τὴν παρηκμακυῖαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ γαλλικὴν ποίησιν, ὡς τὰ τοῦ Πασκὰλ μετερρύθμισαν τὴν πεζογραφίαν. Ὁ κριτικὸς καὶ ποιητικὸς τοῦ Βοαλὼ σκοπὸς δύναται νὰ συγκεφαλαιωθῇ ἐν ταῖς ἑξῆς λέξεσι: Ἀνυψῶσαι τὴν γαλλικὴν ποίησιν ἥτις, πλὴν δύο ἢ τριῶν ἐξαιρέσεων, προὔβαινε φθισιῶσα καὶ παρηκμακυῖα εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο εἰς ὃ ὁ Πασκὰλ ἀνύψωσε τὴν πεζογραφίαν, καὶ διατηρῆσαι συγχρόνως τὰ ἀκριβῆ αὐτῆς ὅρια καὶ τὰς διακρίσεις τῶν δύο γενῶν». Ὁ Πασκὰλ ἔσκωπτε τὴν ποίησιν ἐπαναλαμβάνων τὰ: χρυσοῦς αἰὼν, θαῦμα τῶν ἡμερῶν μας, μοιραία δάφνη, λαμπρὸν ἄστρον ἐπιλέγων ἐν εἰρωνικῷ στόμφῳ: καί ὅμως ἀποκαλοῦσιν τὴν διεφθαρμένην ταύτην γλῶσσαν, ποιητικὸν κάλλος!» Προώριστο δὲ ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ Παρνασσοῦ ὁ Βοαλὼ ἵν' ἀποκαταστήσῃ τὴν διακωμωδῳθεῖσαν ποίησιν εἰς πάντας σεβαστὴν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς Πασκὰλ, καὶ ὑπὸ πάντων ἐπιδοκιμαζομένην καὶ ἐπαινουμένην.

Παρουσιασθήτω ἡ ἀρχαία γαλλικὴ ποίησις, παρουσιασθήτω συνοδευομένη ὑπὸ τῶν ἐνδοξοτέρων αὐτῆς ἀνδρῶν καὶ στήτω ἔμπροσθεν τῆς τοῦ Βοαλώ. Ὁ Μολιέρος, μετὰ τῆς εὐφυΐας του, ὁ μετὰ καταβεβλημένου χαλινοῦ στιχουργῶν· ὁ Λαφονταίν, μετὰ τῆς νωχελείας του, κεχαλαρωμένως δὲ πανταχοῦ τὰς ἡνίας ἀφίνων· ὁ μέγας Κορνήλιος, ὁ παρασύρων τοὺς στίχους του ὅπως δύναται καὶ μηδαμῶς ἐπεξεργαζόμενος αὐτούς· πάντες οὗτοι θέλουσιν ὠχριάσει ἐνώπιον τοῦ ἀναγεννητοῦ Βοαλὼ, ὅστις, ἐφαρμόζων εἰς τὸ ὕφος τῆς ποιήσεως τὴν μέθοδον τοῦ Πασκὰλ, γεγωνοφώνως κράζει:

Si j'écris quatre mots, j'en effacerai trois.

Ἐπαναλαμβάνει τὸν νόμον τοῦ Μαλέρβου καὶ τὸν ἐπιβάλλει μετ' αὐστηρότητος· ἐκτείνει αὐτὸν καὶ τὸν προσαρμόζει εἰς τὸν αἰῶνά του· διδάσκει αὐτὸν εἰς τὸν νέον του φίλον Ῥακίναν, ὅςις οὐδὲν ἄνευ αὐτοῦ ἤθελε κατορθώσει· τὸν ἀνακαλεῖ εἰς την μνῆμην τοῦ Λαφονταίν· κατορθόνει δὲ ὥστε ὁ Μολιέρος, εἰς αὐτὰ τὰ τελειότερα ἔργα του, νὰ συλλογίζηται τοῦ λαιποῦ δίς. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ φιλολογικὸν τοῦ Βοαλὼ ἔργον.

Μόνη ἡ ἰδέα αὕτη ἐδολοφόνει τὰ ὡραῖα πνεύματα, ὅλους τοὺς στιχουργοὺς τοῦ συρμοῦ οἵτινες μόνον εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν πληθὺν τοῦ γράφειν ὤφειλον μικράν τινα ἐπιτυχίαν καὶ οἵτινες μόνον ἐκ τῆς ἀνοχῆς ἔζων.

Οὐχ ἧττον δὲ προσέβαλλε καὶ τοὺς φιλοφρονητικοὺς χρησμοὺς οἵτινες, ἰσχυρὰν εἰς τὴν αὐλὴν ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν. Ὁ Σιαπελαῖνος ἦν ὁ ἀρχηγὸς τῆς γηραιᾶς ταύτης φατρίας. Μία τῶν πρώτων τοῦ Βοαλὼ φροντίδων ὑπῆρξε τὸ ἀφαιρέσαι παρ' αὐτοῦ τὴν σοφιστικὴν χλαμύδα, καὶ καταςῆσαι γελοῖον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅλων ὡς συγγραφέα.

Ὁ θεὸς γινώσκει οἷον σκάνδαλον ἐπροξένησεν ἡ τόλμη αὕτη τοῦ νεανίσκου! Οἱ Μοντεζιέροι, οἱ Πελλισσῶνες, οἱ Σκουδέρυες ἐφρύαξαν. Ἀλλ' ἀρκεῖ ὅτι ὁ Γολβέρτος ἐννόησε τὰ γενόμενα, ὅτε διέκρινε μεταξὺ ὅλων τὸν τολμηρὸν κριτὴν καὶ ὅτι ηὐχαριστήθη ἀναγινώσκων καὶ ἀκούων αὐτόν. Ὁ Βοαλὼ ἦν τὸ ζωηρότερον τῶν σπουδαίων πνευμάτων καὶ ὁ χαριέςερος τῶν ἐπικριτῶν.

Ἤλθομεν ἤδη ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἀνδρός.

Αἱ Σάτυραι τοῦ Βοαλὼ δὲν εἶναι τὸ ἐξοχώτερον καὶ χαριέστερον τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Αἱ ὑποθέσεις των δὲν εἶναι σπουδαῖαι· ὅταν δ' ὁ ποιητὴς ὑπὸ ἠθικὴν λάβῃ αὐτὰς ὄψιν, τότε μετατρέπονται εἰς κοινοὺς τύπους. Τοιαύτη ἡ πρὸς τὸν Ἀββᾶν Λεβαϋέρον Σάτυρα, ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων μανιῶν· τοιαύτη ἡ πρὸς τὸν Δανζὼ ἐπὶ τῆς εὐγενείας. Ἐν ταῖς Σατύραις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, ἅμα δὲν πρόκειται περὶ νοητικῶν προϊόντων, ὁ Βοαλὼ εἶναι πολὺ κατώτερος τοῦ Πὼπ ὡς καὶ τοῦ Μολιέρου καὶ τοῦ Λαφονταίν. Ὁ Βοαλὼ ἐν ταῖς Σατύραις του συνήθως εἶναι ἠθικολόγος, ἔμφρων καὶ συνετὸς ἀνήρ. Ἡ καλλιτέρα Σάτυρά του εἶναι, ἡ IX «καὶ ἴσως τὸ ἀριστούργημα τοῦ εἴδους» κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Φοντάνη. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο ἔχει ὡς θέμα τὸ

Πνεῦμά του, ἀντικείμενον λίαν εὐνοούμενον· ἐν αὐτῷ βασιλεύει ἡ τέχνη τοῦ ποιητοῦ, αὐτὴ ἡ εἰκὼν τοῦ ποιητικοῦ του οἴστρου· ἐν αὐτῷ ὅλος ὁ Βοαλὼ ζωγραφεῖται μετὰ περισσοτέρας ἀναπτύξεως ἢ ποτὲ, μετὰ ποιητικοῦ πυρὸς θαυμασίως τὴν εἰκόνα του ζωγραφοῦντος καὶ ὅπερ γίνεται διὰ τὸ μέλλον ὁ ζῶν τύπος τοῦ κριτικοῦ.

Ἡ εὐαισθησία τοῦ Βοαλὼ συνεχωνεύθη ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ του. Τὸ πάθος του ἦν ὅλως κριτικὸν, καὶ ἐξητμίζετο μετὰ τῶν κρίσεών του. Τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ πνεύματος—ἰδοὺ διὰ τὸν Βοαλὼ ἡ Βερενίκη του, ἰδοὺ ἡ Σεμέλη του. Πάντοτε ὁ Βοαλὼ δὲν ηὐχαριστεῖτο εἰς ἑαυτὸν, πάντοτε παρεπονεῖτο, λέγων:

Et je serai le seul qui ne pourrait rien dire!
On serari dicule, et je n'oserai rire! . .

Ἔτι δὲ, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῇ Σατύρᾳ, λέγει:

C'est elle qui, m'ouvrant le chemin qu'il faut suivre
M'inspira, dès quinze ans, la haine d'un sot livre. . .

ὡς ἐπίσης τοὺς ἔρωτας, τὰς λατρείας τῶν καλῶν καὶ ὡραίων συγγραμμάτων. Ὅταν ὁ Βοαλὼ ἐπαινῇ ἐξ ὅλης καρδίας καὶ αἰσθήσεως, ὁπόσον συγκινεῖται καὶ ὁποίαν συγκίνησιν παρέχει τοῖς ἀναγνώσταις αὐτοῦ! Ὁπόσον παθητικοὶ εἶναι οἱ τοῦ Ἀριστάρχου στίχοι!

En vain contre le Cid un ministre se ligne,
Tout Paris pour Chimène a les yeux de Rodrigne.
L'Académie en corps a beau le sensurer,
Le public révolté s'obstine à l'admirer.

Ὁποία γενναιότης τόνου! Εἰς τὸν ὀφθαλμόν του δάκρυ σπινθηροβολεῖ. Οἱ στίχοι του οὗτοί εἰσι τῆς ὑγιοῦς Σατύρας στίχοι, ἣν καθαρίζει ἐν ταῖς ἀκτίσι τῆς καιλλασθησίας, διότι ἡ καλαισθησία ὑπάρχει παρ' αὐτῷ ἕνεκα τῆς θερμότητος, τῆς ἀκτινοβολίας καὶ τοῦ φωτός. Ἔπρεπέ τις ν' ἀναγνώσῃ τὴν πρὸς τὸν Ῥακίναν ἐπιστολὴν μετὰ τὴν Φαῖδραν (1622), ἥτις εἶναι ὁ μεγαλοπρεπέστερος καὶ ἀναλλοιώτερος θρίαμβος τοῦ ἱεροῦ τῆς δικαιοσύνης αἰσθήματος, ἥτις εἶναι τὸ ἀριστούργημα τῆς κριτικῆς ποιήσεως, ἐν ᾗ ἡ Μοῦσα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξάπτεται, σπινθηροβολεῖ, ἀφ' ἑτέρου δὲ γίνεται ἁρμονικὴ, τρυφερὰ, ἀδελφική. Πρέπει πρὸ πάντων τις νὰ ἀναγνώσῃ τοὺς ὡραίους καὶ θελκτικωτάτους στίχους, οὓς ἐποίησεν ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Μολιέρου, ἐφ' οὗ ὅμως ὤφειλε νὰ πέσῃ ἓν δάκρυ ἐκδικήσεως, ἓν δάκρυ Βοαλώ. Καὶ ὅταν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης στρέφεται πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του:

Et qu'importe à nos vers que Perrin les admire?
. . . . . .
Pourvu qu'avec éclat leurs rimes débitées
Soient du peuple, des grands, les provinces goutées!

ὁποία μεγαλοπρέπεια ὕφους καὶ, ἀνευ οὐδεμιᾶς εἰκόνος, διὰ μόνου τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συλλαβῶν, ὁποία γλαφυρότης! — Καὶ εἰς αὐτὸν δὲ τὸν ὁρμαθὸν τῶν ὀνομάτων, ἅτινα ἁπλῆ κατ' ἀρχὰς ἀρίθμησις φαίνονται, ὁποία ἐκλογὴ, ὁποία βαθμολογία, ὁποία ποιητικὴ τέχνη!

Ὁ Βοαλὼ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ εἰς τὸν Ὄλυμπον τῆς δόξης ἀνέρχεται. Ἐν ταύτῃ ἰδίως τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τοῦ Βοαλὼ δείκνυται.

Τρεῖς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν περιόδους εἰς τὸ ποιητικὸν τοῦ Βοαλὼ στάδιον· τὴν πρώτην, μέχρι τοῦ 1667 ὡς ἔγγιστα ἐκτεινομένην. Ἐν αὐτῇ διακρίνεται ὁ Βοαλὼ καθαρῶς σατυρικὸς, νεανίσκος τολμηρὸς, σκυθρωπὸς, καταγινόμενος νὰ στιχουργῇ καὶ νὰ περιπαίζῃ τὰς στιχουργικὰς ἀνοησίας καὶ τὰ ἡμιστίχια αὐτῶν νὰ περιγελᾷ, λέγων τὰ σῦκα σῦκα·

S'appelle un chat un chat, et Rolet un fripon.

Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ, ἀπὸ τοῦ 1669-77 ἐξακολουθεῖ εἰσέτι τὸ σατυρικὸν, ἀλλὰ κατευνάζεται βαθμηδὸν ἡ δριμύτης αὐτοῦ. Ἤδη ὁ Βοαλὼ γίνεται νομοθέτης τοῦ Παρνασσοῦ ἐν τῇ Ποιητικῇ Τέχνῃ του ὡσεὶ φιλόσοφος (ἐπιστ. εἰς Γουϊλλεράγον).

Τὰ τέσσαρα πρῶτα τοῦ Ἀναλογίου ἄσματα ἐναργῶς τὴν ποιητικὴν τοῦ Βοαλὼ φλέβα ἐκφράζουσιν, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἔνεστιν ἐν πάσῃ τῇ δυνατῇ ἀνέσει, ἐν τῇ ὀλεθρίᾳ καὶ τῇ ἐλευθερωτέρᾳ παιδιᾷ, ἐν τῇ ἀληθεῖ ἡδονῇ, ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς μεσημβρίαν κλινούσῃ εὐθυμίᾳ. Ὁ ποιητικὸς τοῦ Βοαλὼ ἥλιος ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ εὑρίσκεται ἐν τῇ φαιδρᾷ ἀνατολῇ του· ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς δευτέρας πάλιν πρὸς μεσημβρίαν.

Μετά τινα ἔτη, ὁ Βοαλὼ εἰσέρχεται εἰς ποιητικὸν στάδιον ἧττον μὲν τῶν προηγουμένων εὐτυχὲς, ἀλλ' ὄχι οἰκτρὸν, ὥς τινες ἠθέλησαν νὰ διϊσχυρισθῶσι. Τὰ προϊόντα τοῦ τελευταίου σταδίου ὑπῆρξαν τὰ δύο τελευταῖα τοῦ Ἀναλογίου ἄσματα, αἱ

τελευταῖαι ἐπιστολαί του, αἱ τελευταῖαι Σάτυραί του, ὁ θεῖος ἔρως καὶ ἡ θλιβερὰ Ἀμφιβολία ὡς ἐπισφράγισμα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ὡς τελευταῖον ἀπαύγασμα τῆς πρώτης εὐγλωττίας καὶ γλαφυρότητός του.

Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ, αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ὑποθέσεις προδίδουσιν αὐτὸν περισσότερον ἢ αὐτὸς ὁ χαρακτήρ του.

Εἰσέλθωμεν ἤδη εἰς ἄλλας λεπτομερείας τοῦ βίου τοῦ ἐνδόξου ποιητοῦ Βοαλώ.

Τίς ἦν ὁ Βοαλὼ ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρὸ τῶν συνεχῶν ἀσθενειῶν καὶ τοῦ θλιβεροῦ καὶ ψυχροῦ γήρατος; Ἦν πλήρης εὐγλωττίας, ἑτοιμότητος, εἰλικρινείας· ὡμίλει μετὰ πυρός, ἀλλὰ μόνον προκειμένου περὶ ἀντικειμένων τὰς κυριωτέρας τῆς καρδίας του χορδὰς θιγόντων, ἤτοι περὶ φιλολογικῶν θεμάτων.

Ἡ κυρία Δεσεβίγνη διηγεῖται ἡμῖν γεῦμά τι ἐν ᾧ ὁ Βοαλὼ, συμπλακεὶς εἰς φιλονεικίαν μετά τινος Ἰησουΐτου περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Πασκὰλ, παρέσχε δαπάναις τοῦ ἀγ. Πατρὸς, σκηνὴν ἐξαιρέτου καὶ ἀρχαϊκῆς κωμῳδίας. Ὁ Βοαλὼ ἐνθυμεῖται τοὺς στίχους του, καὶ τοὺς ἀνέφερε πολὺν χρόνον πρὶν ἐπὶ τοῦ χάρτου κατατάξῃ αὐτοὺς, διότι ἔπαιζε δι' αὐτῶν, οὕτως εἰπεῖν. Οὕτως, ἡμέραν τινὰ, ὢν ἐν τῇ κλίνῃ (διότι πολὺ ἀργὰ ἠγείρετο) καὶ πωλῶν εἰς τὸν δόκτορα Ἀρνὼλδ, τὴν τρίτην ἐπιστολήν του ὅπου ὡραῖόν τι εὑρίσκεται τεμάχιον, τελειόνον διὰ τῶν ἑξῆς στίχων:

Hâtons-nous, le temps finit, et nous traîne avec soi:
Le moment où je parle est déja loin de moi!

ἐπρόφερε τὸν τελευταῖον στίχον μὲ τόσον ἐλαφρὸν καὶ ταχὺν τόνον, ὥστε ὁ Ἀρνὼλδ, ἁπλοῦς, ζωηρὸς καὶ πρωτόπειρος εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ὡραίων γαλλικῶν στίχων, ἠγέρθη αἰφνηδίως ἐκ τῆς ἕδρας του καὶ ἔκαμε δύο τρεῖς περιπάτους εἰς θάλαμον, ὡσανεὶ ἤθελε νὰ τρέξῃ κατόπιν τῆς φευγούσης στιγμῆς. — Ἐπίσης ὁ Βοαλὼ τόσον καλῶς ἐξεφώνησεν εἰς τὸν Λαχαὶζ τὴν θεολογικὴν ἐπιστολήν του ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸν θεὸν ἔρωτος, ὥστε ἀνερρίπισεν ὁλόκληρον τὴν ἐπιδοκιμασίαν του.

Ἵν' ἀπολαύσωμεν ἅπαν τὸ θέλγητρον τοῦ Ἀναλογίου προτιμῶμεν ὅπως ἐξεικονίσωμεν αὐτοὺς ὡς ἀπηγγέλθη ὑπὸ τοῦ Βοαλὼ μετὰ τῶν περιγραφικῶν καὶ εἰκονικῶν στίχων, ἄλλοτε μὲν ζοφερῶν καὶ μαύρων ὡς ἡ νύξ:

Mais la Nuit aussitôt de ses ailes affreuses
Couvre des Bourgignons les campagnes vineuses.

ἄλλοτε φαιδρῶν καὶ χαριέντων,

Les cloches dans les airs de leurs voix argentines
Appelait à grand bruit les chantres à matines.

ἢ μετὰ τῶν ἀποτελεσμάτων σοφῆς πανουργίας καὶ ἀφελείας, ὅταν, εἰςτὸ τέλος τοῦ τρίτου ᾄσματος, μετὰ τοιαύτης προσπαθείας, ἡ βραδεῖα μηχανὴ ἐπανετέθη ἐπὶ τοῦ βάθρου της:

Le sacristain achève en deux coups de rabot,
Et le pupitre enfin tourne sur son pivot.

ἢ μετὰ τῶν ἀντιθέσεων τῆς καταστροφῆς, ὅταν ὁ ποιητὴς, ἐν τῷ τέλει τοῦ τετάρτου ᾄσματος, λεγει ἡμῖν:

La masse est emportée, et ses ais arrachés
Sont aux yeux des mortels chez le chantre cachés.

Πάντες οὗτοι οἱ ἐπιλεκτότεροι στίχοι, ἐκφωνούμενοι ὑπὸ τοῦ Βοαλὼ πρὸς τὸν Κ. Λεμοαγὶὸν μετ' εὐγλώττου ἀπαγγελίας, καθιστώσης ζωηρὰν τὴν ἔμπνευσιν, ὡμίλουν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν, ὡμίλουν εἰς τὸ οὖς, καὶ ἐβαυκάλιζον τὸ πνεῦμα.

« Ὤφειλον, ἔλεγεν ὁ Βοαλὼ, νὰ συνιστῶσι καμπανίτην οἶνον εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας πνεῦμα, ὡς διορίζουσι τὸ γάλα τῆς ὄνου εἰς τοὺς μὴ ὑγιεῖς· τὸ πρῶτον τῶν φαρμάκων τούτων ἤθελεν εἶναι ἀσφαλέστερον.» Ὁ Βοαλὼ δὲν ἐμίσει τὸν καμπανίτην, τὰ καλὰ φαγητὰ, τὴν τύρβην τοῦ κόσμου· ἐφείδετο ὡς πρὸς ταῦτα ὀλιγώτερον τοῦ φίλου του Ῥακίνα, ὅστις ἐπεμελεῖτο ὑπερβολικῶς τὴν ὑγείαν του καὶ ἐφοβεῖτο πάντοτε μὴ ἀσθενήσῃ. Ὁ Βοαλὼ περισσοτέραν εἶχεν εὔροιαν ἐνώπιον τοῦ κόσμου, περισσοτέραν κοινωνικὴν εὐθυμίαν ἢ ὁ Ῥακίνας. Μέχρις ἡλικίας ἀρκούντως προκεχωρηκυίας, ἑκούσιος ἐδέχετο τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τὸν ἀκούσωσι καὶ κύκλον πέριξ αὐτοῦ ποιοῦντας.» Εἶναι εὐτυχὴς ὡς βασιλεὺς, ἔλεγεν ὁ Ῥακίνας, ἐν τῇ μοναξίᾳ του ἢ μᾶλλον ἐν τῷ πανδοχείῳ του τῆς Ὀτεύλλ. Τὸν ἀποκαλῶ οὕτω διότι δὲν παρῆλθεν ἡμέρα χωρὶς νὰ μὴ ἔχῃ νέον δεῖπνον, νέους πελάτας οἵτινες πολλάκις δὲν ἐγνωρίζοντο πρὸς ἀλλήλους. Εἶναι εὐτυχὴς διότι βλέπω αὐτὸν ἀρκούντως συνειθίσαντα εἰς τὰ τοῦ κόσμου· ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ ἤθελον προτιμήσει νὰ πωλήσω τὴν οἰκίαν μου.» Καὶ ὁ Βοαλὼ δὲ ἐπώλησε τὸν οἰκόν του, ἀλλὰ τότε μόνον ὅτε αἱ ἀσθένειαί του κατέστησαν ὀχληρὰν τὴν ζωὴν καὶ δυσβάστακτον, ὡς καὶ τὴν συνδιάλεξιν ἐπιμοχθωτάτην.

Ἡ βλάβη τῶν φωνητικῶν ὀργάνων του δι' ἣν μετέβη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Βουρβῶνος κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1689 ἐγέννησε τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ οἱ μεγαλείτεροι τοῦ βασιλείου ἐλάμβανον δι' αὐτόν. Ὁ βασιλεὺς ἐν καιρῷ τοῦ δείπνου, οἱ δοῦκες καὶ αἱ δούκισσαι ἠρώτων περὶ τῆς ὑγείας του. «Ἡ περὶ ὑμῶν συνομιλία, τῷ ἔγραφεν ὁ Ῥακίνας, ἀπασχολεῖ τὸ ἥμισυ τοῦ δείπνου.» Ὁ Βοαλὼ ἦν ἐπιφορτισμένος μετὰ τοῦ Ῥακίνα, ἀπὸ τοῦ 1679, ἵνα συγγράψῃ ἱστορίαν τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ βασιλέως. Οἱ αὐλικοὶ ἐφαιδρύνοντο κατ' ἀρχὰς βλέποντες τοὺς δύο ποιητὰς ἐφ' ἵππων, κατόπιν τοῦ στρατοπέδου ἢ ἐπὶ τῶν τάφρων, σπουδάζοντας εὐσυνειδότως τὸ ἀντικείμενόν των. Χιλίας ἐδημιούργησαν ἱστορίας ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς, ἀλλ' ἀναμφιβόλως κεκαλωπισμένας ὑπὸ τῆς Μούσης των. Ἰδοὺ ἓν τῶν ἀνεκδότων ὅπερ εἶναι ὅλως νέον· ἀποσπῶμεν αὐτὸ ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ πατρὸς Κουεσνέλου πρὸς τὸν Ἀρνήλδ· οἱ δύο ποιηταὶ δὲν εὑρίσκονται εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν φορὰν ταύτην, ἀλλ' ἁπλῶς εἰς Βερσαλίαν, καὶ ἐν τούτοις τοῖς συνέβη δυστύχημά τι.

Ὁ Βοαλὼ, τὸ 1683, εἰς ἡλικίαν τεσσαρακονταεπτὰ ἐτῶν, ἐποχὴν καθ' ἣν εἶχε δημιουργήσει ὅλα τῆς μεγαλοφυΐας του τὰ ἀριστουργήματα, οὐδὲν ἦν εἰσέτι ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ. Ὁ Λουδοβῖκος ἦν ὀλίγον ἀνυπόμονος. Παρουσιάσθη μία χηρεία θέσεως· ὁ Λαφονταὶν, συναγωνιζόμενος τῷ Βοαλὼ, ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὴν πρώτην ψηφοφορίαν καὶ προυτάθη ὡς μέλος εἰς τὸν βασιλέα· ἀλλ' ἀναβληθείσης τῆς βασιλικῆς ἐγκρίσεως, ἐγένετο καὶ δευτέρα ἀκαδημαϊκὴ ψηφοφορία. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ δευτέρα θέσις ἔμεινε κενή· ἡ Ἀκαδημία ἐξελέξατο τὸν Βοαλὼ καὶ ἅμα ἀναγγελθείσης τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν βασιλέα, ὁ Λουδοβῖκος εἶπε παραχρῆμα «ὅτι ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἦν λίαν εὐάρεστος καὶ γενικῶς ἐπιδοκιμαστέα. Δύνασθε, προσέθηκεν, ἀμέσως νὰ δεχθῆτε τὸν Λαφονταὶν, ὑποσχεθέντα ὅτι ἔσεται σοφός.»

Χαιρετήσωμεν καὶ ἀναγνωρίσωμεν σήμερον τὴν εὐγενῆ καὶ ἰσχυρὰν ἁρμονίαν τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄνευ τοῦ Βοαλὼ καὶ ἄνευ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τοῦ ἀναγνωρίσαντος τὸν Βοαλὼ ὡς τὸν ἐλεγκτὴν τοῦ Παρνασσοῦ, τί ἤθελε συμβῇ; Τὰ ἐξοχώτερα πνεύματα ἤθελον ἄρά γε περιάψει εἰς ἑαυτοὺς τὴν δόξαν ἥτις σήμερον τοῖς ἀπονέμεται; Ὁ Ῥακίνας ἴσως ἤθελε ποιήσει πλειοτέρας Βερενίκας, ὁ Λαφονταὶν ὀλιγωτέρους μύθους καὶ πλείονα διηγήματα· ὁ δὲ Μολιέρος δὲν ἤθελεν ἴσως ἀφιχθῇ εἰς τὸ θαυμάσιον τοῦ Μισανθρώπου ὕψος. Ἐν γένει, ἕκαστον τῶν ὡραίων τούτων πνευμάτων ἤθελε γέμει ἐλλείψεων. Ὁ Βοαλὼ, ἡ καλλαισθησία δηλ. τοῦ καλοῦ ποιητοῦ, ἐπικυρωθεῖσα καὶ διπλασιασθεῖσα ὑπὸ τῆς τοῦ βασιλέως, ὤθησεν ὅλους διὰ τῆς σεβαστῆς παρουσίας του εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν καλλιτέρων καὶ σπουδαιοτέρων ἔργων του. Ὁ σημερινὸς Παρνασσὸς χωλαίνει, διότι ἔλειψεν ἐξ αὐτοῦ εἷς Βοαλὼ καὶ εἷς πεφωτισμένος μονάρχης, ἀμφότεροι νομοθέται τοῦ Παρνασσοῦ.

Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Βοαλὼ, τὴν 13 Μαΐου 1911, πρὸ πολλοῦ ἦν ἀπηλπισμένος τῶν συγχρόνων καὶ τῶν διαδόχων του. Ναὶ, ἦν ἀπηλπισμένος, διότι διελογίζετο ὅτι σπάνια μεταγενέστερα πνεύματα ἤθελον δυνηθῆ νὰ τηρήσωσιν ἐν τοῖς ἑαυτῶν ποιήμασιν ὅλους τοὺς κανόνας τῆς ποιητικῆς καλλαισθησίας, ὅλα τὰ θέλγητρα, ὅλα τὰ ἱμερόεντα μαγεύματα ὅσα ἡ μεμορφωμένη ἀπαιτεῖ ποίησις καὶ τὰ ὁποῖα ὁ δαιμόνιος τοῦ Βοαλὼ νοῦς λεπτοφυῶς διδάσκει ἐν τῷ ἀριστουργήματι τῆς Μούσης του, τῇ Ποιητικῇ Τέχνῃ.

SAINT BEUVE.

ΦΙΛΩΤΑΣ

ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΕΙΣ ΠΡΑΞΙΝ ΜΙΑΝ.

ΤΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣΩΠΑ.

ΑΡΙΔΑΙΟΣ, βασιλεύς.
ΣΤΡΑΤΩΝ, γέρων στρατηγὸς τοῦ Ἀριδαίου.
ΦΙΛΩΤΑΣ, αἰχμάλωτος.
ΠΑΡΜΕΝΙΩΝ, στρατιώτης αἰχμάλωτος.
Ἡ σκηνὴ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Ἀριδαίου.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΦΙΛΩΤΑΣ.

Εἰμὶ λοιπὸν αἰχμάλωτος;—αἰχμάλωτος!—Ὡραῖα ἀπαρχὴ τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων μου.—Ὦ θεοί!—Ὦ πάτερ μου—Νήπιον ἔτι ὠνειρευόμην ὅπλα, στρατόπεδα, μάχας, καὶ ἐφόδους! Νεανίας ἤδη οὐδέποτε ἐφαντάσθην ἥττας ἢ αἰχμαλωσίας . . . . . βλέπω, αἰσθάνομαι τὴν πληγήν μου..... Τὴν ἐπέδεσαν παρὰ τὴν θέλησίν μου. Ὁ πονηρὸς ἐχθρός μου εἶναι εὔσπλαγχνος. . . Ἡ πληγή σου δὲν εἶναι θανατηφόρος, εἶπεν, ὁ ἰατρὸς νομίζων ὅτι μ' ἐπαρηγόρει . . . . Οὐτιδανέ . . . . ἐγὼ ἐπεθύμουν νὰ ἦτο θανατηφόρος . . . . καὶ μόνον μία πληγή . . . . μία μόνον . . . . Ἂν ἐγνώριζον ὅτι ἀφαιρῶν τοὺς ἐπιδέσμους, θὰ τὴν καθίστων θανατηφόρον . . . Δυστυχία! Πόσην εἰρωνείαν ἐξέφραζε τὸ πρόσωπον τοῦ γέροντος στρατιώτου, ὅτε μὲ κατεβίβαζε τοῦ ἵππου. . . . μὲ ὠνόμασε παιδίον! . . . . χαϋδευμένον παιδίον . . . . Ἰδὲ, Φιλώτα, εἰς ποίαν σκηνὴν σὲ ἔφερον . . . . ὁμοιάζει μὲ κομμωτήριον γυναικός . . . . Ὁποία ὕβρις διὰ στρατιώτην . . . . Ἡ σκηνὴ αὕτη θὰ ἀνήκει εἴς τινα τῶν ἑταιρῶν του . . . . Πόσον ὡραία κατοικία διὰ ἥρωα, ὡς ἐξελάμβανον ἐμαυτόν . . . Ἥρωα . . .

μήπως εἰμὶ ἐγὼ ἥρως; Καὶ ἀντὶ νὰ μὲ φρουρῶσιν ὡς αἰχμάλωτον μὴ ὑπηρετοῦσιν . . . . Ὦ τῆς εἰρωνείας . . . .

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΣΤΡΑΤΩΝ, ΦΙΛΩΤΑΣ.

Στράτων.—Βασιλόπαι!

Φιλώτας.—Καὶ πάλιν ἐπίσκεψις; Γέρον! ἐπιθυμῶ νὰ μὲ ἀφήσουν μόνον.

Στράτων.—Βασιλόπαι! ἔρχομαι κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως μου.

Φιλώτας.—(τὸν διακόπτει διὰ χειρονομίας) Ἀρκεῖ. . . . ἐνόησα . . . . εἰμὶ αἰχμάλωτος τοῦ βασιλέως σου . . . . εἶναι κύριος νὰ μὲ μεταχειρισθῇ ὅπως θέλῃ . . . . Ἀλλ' ἄκουσον·—ἂν ἦσαι τοιοῦτος, ὁποῖον σὲ δεικνύει ἡ φυσιογνωμία σου, εἶσαι τίμιος καὶ γενναῖος πολεμιστὴς,—λάβε με ὑπὸ τὴν προστασίαν σου, καὶ παρακάλεσον τὸν βασιλέα νὰ μὲ θεωρῇ ὡς ἄνδρα, ὡς στρατιώτην, ὄχι ὡς δειλὴν παρθένον, ὡς κίναιδον . . . .

Στράτων.—Ὅσον οὔπω ἔρχεται ὁ ἴδιος· μὲ ἔπεμψε διὰ νὰ σοὶ ἀναγγείλω τὴν ἔλευσίν του.

Φιλώτας.—Ὁ βασιλεὺς παρ' ἐμοί; ὦ ὄχι, γέρον! θέλω νὰ ὑποβληθῶ εἰς πάσας τὰς ταπεινώσεις, τὰς ὁποίας ὑφίστανται οἱ αἰχμάλωτοι. Ἄγωμεν· ὁδήγησόν με πρὸς τὸν βασιλέα σου· θέλω νὰ ταπεινωθῶ ἐνώπιόν του· μετὰ τὴν ὕβριν, ἥτις μοὶ προσεγένετο ἀφ' οὗ ἀφωπλίσθην, οὐδὲν πλέον νομίζω ὑβριστικόν.

Στράτων.—Βασιλόπαι! ἡ πλήρης νεανικῆς χάριτος μορφή σου δὲν συμβιβάζεται μὲ τοὺς σκληροὺς λόγους σου.

Φιλώτας.—Γέρον! μὴ σκώπτῃς τὴν νεανικὴν μορφήν μου.—Βεβαίως τὸ πλῆρες οὐλῶν πρόσωπόν σου εἶναι ἀνδρικώτερον.—Μὴ μὲ ὀνομάζῃς πρίγκηπα . . . . Μισῶ τοὺς τίτλους καὶ τὰς τιμὰς, πρὸ πάντων ὅταν ἀπονέμωνται εἰς ἀναξίους· ὀνόμαζέ με στρατιώτην, αἰχμάλωτον, Φιλώταν, ὄχι πρίγκηπα . , . .

Στράτων.—Πρὸς Διός! ὁποῖα εὐγενῆ αἰσθήματα. Νεανία! σὲ ἀγαπῶ καὶ σὲ θαυμάζω.

Φιλώτας.—Εἴθε τῶν δύο τούτων αἰσθημάτων νὰ προηγεῖτο

ὁ φόβος! Ἐπεθύμουν πρῶτον νὰ μ' ἐφοβεῖσο καὶ ἔπειτα νὰ μὲ ἀγαπᾷς καὶ νὰ μὲ θαυμάζῃς.

Στράτων.—Φιλώτα! ἐντὸς τοῦ στήθους σου σκιρτᾷ καρδία ἥρωος. Ἂν πολλοὶ μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν τοῦ πατρός σου σοὶ ὡμοίαζον, ὁ πατήρ σου θὰ ἦτο ὁ τρομερώτερος τῶν πολεμίων μας!

Φιλώτας.—Μὴ μὲ κολακεύεις, γέρον! ὕβρισόν με, καταφρόνησόν με, διότι εἰμὶ ἄνανδρος .... Εἰμὶ ἀνάξιος υἱὸς τοῦ πατρός μου .... Πῶς ὀνομάζεσαι, γενναῖε γέρον;

Στράτων.—Στράτων.

Φιλώτας.—Στράτων; ὁ γενναῖος, ὁ ἀτρόμητος Στράτων; εἶσαι ὁ Στράτων, ὁ στρατηγὸς, ὁ παρὰ τὸν Λύκον νικητὴς τοῦ πατρός μου;

Στράτων.—Μὴ ἀναφέρῃς, τέκνον μου, τὴν ἀμφίβολον ἐκείνην νίκην! .... Ἐνθυμοῦμαι πῶς μᾶς ἐξεδικήθη ὁ πατήρ σου εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μηθύμνας! Τοιοῦτος πατὴρ εἶναι ἀντάξιος τοῦ υἱοῦ του.

Φιλώτας.—Ἐνώπιόν σου δύναμαι ἐλευθέρως νὰ κλαύσω, ὦ πολέμιε ἄξιε τοῦ πατρός μου! ἐνώπιόν σου δὲν αἰσχύνομαι νὰ κλαύσω τὴν σκληρὰν τύχην μου .... Σὺ μόνος δύνασαι νὰ ἐννοήσῃς τὸ προκαλοῦν τὰ δάκρυά μου αἴτιον, διότι καὶ σὺ, νέος ὤν, ἠσθάνθης τὰ στήθη φλεγόμενα ὑπὸ τοῦ θείου πυρὸς τῆς τιμῆς, τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ν' ἀγωνισθῇς ὑπὲρ πατρίδος ... Πῶς ἄλλως θὰ ἐγίνεσο ὅ,τι τώρα εἶσαι; Πόσον, πρὸ ἑπτὰ ἡμερῶν, παρεκάλεσα, ἱκέτευσα, ἐξώρκισα τὸν πατέρα μου νὰ μὲ πέμψῃ εἰς τὴν μάχην! Μόλις πρὸ ἑπτὰ ἡμερῶν, Στράτον, ἐνεδύθην τὴν ἐφηβικὴν χλαμύδα .... Πόσα δάκρυα ἔχυσα διὰ νὰ τὸν καταπείσω, ἀλλ' ἐκεῖνος ἦτον ἀκλόνητος .... Ἐπὶ τέλους, χθὲς, συνήγορον ἔχων τὸν Ἀριστόδημον, κατώρθωσα νὰ τὸν πείσω..... Γνωρίζεις, γέρον, τὸν Ἀριστόδημον· εἶναι ὁ Στράτων τοῦ πατρός μου. «Δός μοι, βασιλεῦ, τὸν υἱόν σου αὔριον» εἶπε· «θὰ περιέλθω τὰ πλησίον μέρη διὰ νὰ ἀποδιώξω τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τῆς εἰς Καίσηναν ὁδοῦ.» Πόσον ἐπεθύμουν καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς συνοδεύσω», ἀπήντησεν ὁ πατήρ μου—εἶναι κλινήρης ἐκ τῶν πληγῶν—«Πλὴν ἔστω, ἂς ἔλθῃ μετὰ σοῦ. . . » Ἐνηγκαλίσθην τὸν πατέρα μου· ἤμην παράφορος ἐκ τῆς χαρᾶς. . . Τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα δὲν ἐκοιμήθην ποσῶς. Ἔξυπνος ὠνειρευόμην νίκας καὶ

τρόπαια. . . . Περὶ τὴν δευτέραν φυλακὴν τῆς νυκτὸς, ἠγέρθην, περιεβλήθην τὸν νέον μου θώρακα, ἐπέθηκα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου τὴν περικεφαλαίαν, ἐξέλεξα ἐκ τῶν πολλῶν ὅπλων τοῦ πατρός μου τὰ μᾶλλον εὔχρηστα, ἐπήδησα ἐπὶ τοῦ ἵππου μου, καὶ ἔτρεχον ἀσκόπως εἰς τὴν πεδιάδα. . . Ὁ ἵππος εἶχε πλέον ἀπαυδήσει, ὅτε αἱ ἀργυραῖ σάλπιγγες ἀφύπνιζον τοὺς στρατιώτας. Ἐπανελθὼν ἐν τάχει εἰς τὸ στρατόπεδον, εὗρον τοὺς μέλλοντας νὰ μᾶς συνοδεύσωσιν ἑτοίμους· ὡμίλησα μεθ' ἑκάστου περὶ τῆς μελλούσης μάχης, καὶ πολλοὶ λευκότριχες πολεμισταὶ μὲ ἔσφιγξαν εἰς τὰ χαλύβδινα στήθη των. Μόνον τὸν πατέρα μου δὲν ἠθέλησα νὰ ἰδῶ, φοβούμενος μὴ ἀνακαλέσῃ τὸν λόγον του. . . Ἐκινήσαμεν. . . Πόσον εὐδαίμονα ᾐσθανόμην ἐμαυτὸν πλησίον τοῦ ἀτρομήτου Ἀριστοδήμου! Ὁσάκις ἀνεβαίνομεν λόφον τινὰ, κατελαμβανόμην ὑπὸ ἀφάτου χαρᾶς, ἐλπίζων ὅτι θὰ ἐμφανισθῶσιν οἱ πολέμιοι! Εἰς ἑκάστην καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἀνέκραζον «τώρα θὰ ἐμφανισθῶσιν...» Ὅτε δὲ τέλος σᾶς εἶδον ἐφορμῶντας καθ' ἡμῶν καὶ σᾶς ἔδειξα μὲ τὴν σπάθην εἰς τοὺς κατόπιν μου ἐρχομένους στρατιώτας. . . ἀναμνήσθητι, γέρον, τὴν μακαρίαν ἐποχὴν τῆς νεότητός σου. . . τί ᾐσθάνθης εἰς τὴν πρώτην μάχην. . . Ἀλλὰ τώρα, τώρα. . . ἰδέ με, ἀγαθὲ Στράτον. . . ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ἐλπίδων μου, τῶν προσδοκιῶν μου κατέπεσα εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀτιμίας. . . εἰμὶ ἄνανδρος. . . Τρέμω ὁσάκις ἀναμνησθῶ τὴν θλιβερὰν ἐκείνην στιγμήν. . . Εἶχον προχωρήσει μόνος πολύ. . . περιεκυκλώθην, ἐτραυματίσθην. . . ἡ σπάθη μου κατέπεσε. . . καὶ μὲ ἀπήγαγον αἰχμάλωτον! Δυστυχῆ Φιλώτα! ἐπεθύμησας τὸν θάνατον, τὸν γλυκὺν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον, καὶ εὗρες τὴν πικρὰν, τὴν ἀτιμωτικὴν αἰχμαλωσίαν... ὤ! εἰμὶ ἄθλιος... (φέρει τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς κλαίων) . . Οὕτως οἱ ἄδικοι θεοὶ μᾶς πέμπουσιν ἀπρόοπτα δεινὰ, καταστρέφουσι τὰς ἀποφάσεις μας, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην μας ἀθλιότητα. . . Κλαίω, γέρον! καὶ πρέπει νὰ κλαύσω, καί τοι φοβοῦμαι μή με περιφρονήσῃς... σὲ παρακαλῶ, ἀγαθὲ γέρον, μή με περιφρονῇς· διὰ τί σρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ;

Στράτων.—Ἄφες με. . . ἐμελαγχόλησα· δὲν ἔπρεπε νὰ μὲ συγκινήσῃς τόσον· μὲ κατέστησας ἀσθενὲς νήπιον (κλαίει).

Φιλώτας.—Ἄκουσον, καλὲ γέρον! ἄκουσον διατί κλαίω. Τὰ δάκρυά μου δὲν εἶναι δάκρυα παιδός. . Ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν

τρέφει πρὸς ἐμὲ ὁ πατήρ μου εἶναι ἡ μεγίστη δυστυχία μου. Φοβοῦμαι μὴ μὲ ἀγαπᾷ περισσότερον ἀπὸ τὸ βασίλειόν του. Εἰς τί δὲ δὲν θέλει συγκατανεύσει προθύμως ἐκεῖνος; τί δὲ δὲν θ' ἀπαιτήσῃ ἀντὶ λύτρων ὁ Ἀριδαῖος; ὁ πατήρ μου, Στράτων, μὲ ἀγαπᾷ πολύ.... πάρα πολὺ καὶ δὲν θὰ φεισθῇ οὐδενὸς ὅπως μὲ ἀπαλλάξῃ τῆς αἰχμαλωσίας μου.... Δι' ἐμὲ τὸν ἄθλιον θέλει ἴσως χάσει ἐντὸς μιᾶς ὥρας ὅ,τι ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν δι' ἀτρύτων ἀγώνων, διὰ τοῦ αἵματος τῶν εὐγενῶν του, διὰ τοῦ ἰδίου του αἵματος ἐκέρδησε.... Πάτερ μου! ὁ υἱός σου αἰσχύνεται νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν σου.... ὁ υἱός σου, πάτερ μου, ὁ μονογενὴς υἱός σου εἶναι ἤδη ὁ ἀσπονδότερός σου πολέμιος..... Καὶ ὁ λαὸς τοῦ πατρός μου, ὁ μέλλων λαός μου, ἂν ἤμην ἄξιος νὰ βασιλεύσω, πῶς θὰ ὑποφέρωσι τὸν αἴτιον τῆς δυστυχίας των;.... τὸν ἐκλυτρωθέντα υἱὸν τοῦ βασιλέως των; Ἂν τυχὸν δὲ ἀποθάνω πόσον σκυθρωπὰ καὶ ὀργίλα βλέμματα θὰ ῥίψωσιν ἐπ' ἐμοῦ οἱ ἥρωες, οἵτινες ἀπέθανον ὅπως ἀποκτήσῃ ὁ πατήρ μου χώρας, τὰς ὁποίας ἀποδίδει τώρα διὰ τὸν ἄνανδρον, τὸν θηλυπρεπῆ, τὸν ἄτιμον υἱόν του!.... Ὦ γέρον; ψυχὴ ἀνθρώπου δὲν ὑποφέρει παρόμοια δεινά!

Στράτων.—Μὴ λυπῆσαι τόσον, Φιλώτα! Γενικὸν τῶν νέων ἐλάττωμα εἶναι νὰ νομίζωσιν ἑαυτοὺς εὐτυχεστέρους ἢ δυστυχεστέρους παρ' ὅ,τι πράγματι εἶναι. Μὴ παραφέρεσαι τόσον. Ἡ τύχη σου δὲν εἶναι τόσῳ σκληρὰ ὅσῳ τὴν νομίζεις.—Ἰδοὺ ἔρχεται ὁ βασιλεύς· ἐκτοῦ στόματός του θ' ἀκούσῃς πλείονας παραμυθητικοὺς λόγους.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΑΡΙΔΑΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΩ.

Ἀριδαῖος.—Χαῖρε νεανία! Οἱ πόλεμοι, τοὺς ὁποίους δυστυχῶς εὑρίσκονται ἐνίοτε οἱ βασιλεῖς ἐν ἀνάγκῃ νὰ κηρύττωσι, σπανίως εἶναι ἀπόῤῥοιαι προσωπικῆς ἔχθρας. Ἐλθὲ, πρίγκηψ, ἐλθὲ νὰ σ' ἐναγκαλισθῶ (τὸν ἐναγκαλίζεται). Πόσας εὐτυχεῖς ἡμέρας μοὶ ἀναμιμνήσκει ἡ ἀνθηρὰ νεότης σου! Οὕτως ἤνθει καὶ τοῦ πατρός σου ἡ νεότης.... ὁμοιάζεις πολὺ πρὸς τὸν πατέρα σου· νομίζω ὅτι βλέπω ἐκεῖνον νέον ἔτι. Ἐλθὲ νὰ σ' ἐναγκαλισθῶ καὶ πάλιν (τὸν ἐναγκαλίζεται). Δὲν σοὶ διηγήθη ποτὲ ὁ πατήρ σου πόσον στενοὶ φίλοι ἤμεθα εἰς τὴν νεότητά μας; Ἡ ἡλικία ἐκείνη, τέκνον, εἶναι εὐτυχὴς, ὁ νέος βλέπει τὰ πάντα ῥόδινα, ἀκούει μόνην τὴν φωνὴν τῆς καρδίας του.... Πλὴν ὅτε ἀνέβημεν εἰς τὸν θρόνον, ὁ βασιλεὺς, ὁ ζηλότυπος γείτων, ἀπεδίωξε, κακῇ μοίρᾳ, ἐν ἡμῖν τὸν φίλον, τὸν συνηλικιώτην, καὶ οἱ πρώην ἀγαπώμενοι ὡς ἀδελφοὶ ἐγένοντο οἱ ἀσπονδότεροι πολέμιοι.... Ἄχ! διατί ὁ βασιλεὺς, ἀναβαίνων τὸν θρόνον, νὰ παύῃ τοῦ νὰ ᾖναι ἄνθρωπος, κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του; ὁ ἰσχυρότερος βασιλεὺς, τέκνον μου, εἶναι ὁ ἀσθενέστερος δοῦλος.... Καὶ ὅμως οἱ ἄνθρωποι, θαμβούμενοι ἀπὸ τὸ ἀπατηλὸν ἐξωτερικὸν, ζηλεύουν οἱ νήπιοι τὴν εὐτυχίαν μας. Ὦ.. ἂν ἐγνώριζον ὁποῖα καὶ ὁπόσα δεινὰ συνεπάγεται τὸ στέμμα!

Φιλώτας.—Συγγνώμην, βασιλεῦ, διότι μὲ βλέπεις τόσῳ ψυχρῶς ἀκούοντα τοὺς λόγους σου. Ἡ νεότης μου ἐδιδάχθη νὰ σκέπτηται, ὄχι νὰ λαλῇ. Τί μοὶ μέλει ἂν σὺ καὶ ὁ πατήρ μου ἤσθέ ποτε φίλοι; μὴ εἶσθε καὶ τώρα; Τὸ ἐπὶ τῆς σβεσθείσης φιλίας ἀναφυόμενον μῖσος παράγει, ὡς ἤκουσα, τοὺς μᾶλλον δηλητηριώδεις καρπούς.... Σπεῦσον λοιπὸν, βασιλεῦ! μὴ παρατείνῃς τὴν ἀπελπισίαν μου. Ἐλάλησας πρὸ μικροῦ ὡς πολιτικὸς, ὡς ἄνθρωπος, λάλησον ἤδη ὡς μονάρχης, ὡς νικητὴς ὑποχείριον ἔχων τὸν ἀντίπαλόν του.

Στράτων.—Ναὶ, βασιλεῦ, μὴ παρατείνῃς τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ νεανίου.

Φιλώτας.—Εὐχαριστῶ, ἀγαθὲ γέρον! βασιλεῦ! εἰπέ μοι πόσον ἀπεχθῇ διανοεῖσαι νὰ καταστήσῃς τὸν αἰχμαλωτισθέντα υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα; Μὲ ποίαν ἀτιμωτικὴν εἰρήνην, μὲ πόσων χωρῶν ἀπώλειαν θὰ ἐξαγοράσῃ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν; Πόσον μικροπρεπὴς, πόσον χαμερπὴς πρέπει νὰ γείνῃ ὁ πατὴρ διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸν υἱόν του; Ὦ πάτερ μου! πόσας ταπεινώσεις θὰ ὑποστῇς διὰ τὸν ἄνανδρον υἱόν σου!

Ἀριδαῖος.—Οὕτως ὡμίλει καὶ ὁ πατήρ σου ὅταν ἦτο νέος. Ὁ ἀκούων αὐτὸν ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουε τριακονταετῆ ἥρωα. Οὕτω λαλοῦντα σὲ ἀγαπῶ καὶ εὔχομαι καὶ ὁ υἱός μου κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν νὰ ὁμιλῇ τοιουτοτρόπως πρὸς τὸν πατέρα σου.

Φιλώτας.—Συγγνώμην, βασιλεῦ· δὲν σὲ ἐννοῶ.

Ἀριδαῖος.—Οἱ θεοί, τεκνον μου, ἀγρυπνοῦσι καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς μας ὡς ἀγρυπνοῦσι καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ βίου μας. Τίς οἶδε πόσα κακὰ θὰ διέπραττον οἱ θνητοὶ, ἂν ἦσαν ὅλως ἐλεύθεροι; Ναὶ, τέκνον μου· ἴσως θὰ ἐγινόμην καὶ ἐγὼ τοιοῦτος, ὁποῖον μὲ ἐξέλαβες· ἴσως θὰ μετεχειριζόμην τὴν αἰχμαλωσίαν σου πρὸς ἐπιτυχίαν πραγμάτων, ἅτινα ἀδυνατῶ νὰ ἐπιτύχω διὰ τῶν ὅπλων καὶ τοῦ αἵματος· ἴσως .... ἀλλ' οὐδεὶς φόβος· οἱ θεοὶ προνοοῦντες ὑπὲρ τῆς τιμῆς μου δὲν μοὶ τὸ ἐπέτρεψαν. Ὁ πατὴρ θὰ ἐξαγοράσῃ τὸν υἱὸν μόνον διὰ τῆς ἀποδόσεως τοῦ υἱοῦ.

Φιλώτας.—Τώρα ἐννοῶ κἄτι.

Ἀριδαῖος.—Ὅτι ὁ υἱός μου εἶναι αἰχμάλωτος τοῦ πατρός σου ὡς σὺ ἐμοῦ.

Φιλώτας.—Ὁ υἱός σου αἰχμάλωτος τοῦ πατρός μου; ὁ υἱός σου ὁ Πολυτίμητος; πότε; πῶς; ποῦ;

Ἀριδαῖος.—Οὕτω, τέκνον, ἠθέλησαν οἱ θεοί· ἐξ ἑκατέρας πλάστιγγος ἔλαβον ἴσον βάρος, καὶ οὕτως αἱ πλάστιγγες ἔμειναν ἰσοβαρεῖς.

Στράτων.—Βλέπω, Φιλώτα, ὅτι ἐπιθυμεῖς ν' ἀκούσῃς λεπτομερείας. Τὴν ἴλην, ἐφ' ἧς ἐρρίφθης παράφορος, διώκει ὁ Πολυτίμητος. Ἰδόντες οἱ στρατιῶταί σου ὅτι ᾐχμαλωτίσθης ἐγένοντο μανιώδεις· συνασπισθέντες ἐφώρμησαν κατὰ τῆς ἴλης, μόνον σκοπὸν ἔχοντες τὴν σύλληψιν τοῦ Πολυτιμήτου. Ἀψηφῶντες πληγῶν καὶ θανάτου ἐπέτυχον. Γνωρίζεις τὰ λοιπά. Ἄκουσον τώρα τὴν ἐξῆς συμβουλὴν παρ' ἐμοῦ τοῦ πολυπείρου γέροντος. Καλὸν εἶναι οἱ νέοι ν' ἀκούωσιν ἐνίοτε καὶ τοὺς πρεσβύτας. «Ἡ ἔφοδος δὲν εἶναι σταδιοδρομία· πρὸς τὴν νίκην πλησιάζει ὄχι ὁ πρῶτος φθάσας τὸν ἐχθρὸν, ἀλλ' ὁ καιρίως καὶ ἐσκεμμένως προσβάλλων.» Ἐνθυμοῦ τὴν συμβουλήν μου ταύτην, νεανία· ἐγήρασα ἐντὸς τῶν κινδύνων.

Ἀριδαῖος.—Στράτον, δυσαρεστεῖς τὸν νέον μὲ τὰς ἀκαίρους συμβουλάς σου· ἰδέ τον πόσον ἐσκυθρώπασε.

Φιλώτας.—Ὄχι, βασιλεῦ.

Ἀριδαῖος.—Μὴ σκυθρωπάζῃς, Φιλώτα! ὁ πατήρ σου θὰ σὲ περιμένῃ ἀνυπομόνως, ὡς περιμένω καὶ ἐγὼ τὸν Πολυτίμητον. Οἱ κήρυκες εἶναι ἕτοιμοι· μετ' ὀλίγον ἀναχωροῦσιν ὅπως ἐπιταχυνθῇ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων. Γνωρίζεις δὲ καλῶς ὅτε πολλάκις ἀγαθαὶ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας μανθάνομεν ἀπὸ μόνους

τοὺς ἐχθροὺς μᾶς φαίνονται ψευδεῖς. Πιθανὸν ὁ πατήρ σου νὰ νομίσῃ ὅτι ἀπέθανες ἐκ τῶν πληγῶν. Καλὸν λοιπὸν νομίζω νὰ πέμψῃς μετὰ τῶν κηρύκων ἕνα ἐκ τῶν πιστῶν σοι αἰχμαλώτων. Ἐλθὲ, ἄγωμεν, νὰ ἐκλέξῃς μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τὸν ἀπολαύοντα τῆς ἐμπιστοσύνης σου.

Φιλώτας.— Θέλεις λοιπὸν, βασιλεῦ, νὰ πολλαπλασιασθῇ τὸ αἴσχός μου; Ὦ! ὄχι· ὄχι· δὲν θέλω νὰ μὲ ἴδωσιν οἱ αἰχμάλωτοι· αἰσχύνομαι. Παρακαλῶ, βασιλεῦ, ἀπάλλαξόν με τῆς τοιαύτης καταισχύνης.

Ἀριδαῖος.—Ἀλλά ....

Φιλώτας.—Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων εὑρίσκεταί τις Παρμενίων. Αὐτὸς ἂς ἔλθῃ διὰ νὰ τῷ δώσω τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας.

Ἀριδαῖος.—Ἔστω· ἐλθὲ, Στράτον· ἄγωμεν· ἐντὸς ὀλίγου ἐπιστρέφω, Φιλώτα. (Φεύγει μετὰ τοῦ Στράτωνος.)

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΦΙΛΩΤΑΣ.

Θεοί! ... παράδοξοι εἶναι αἱ βουλαί σας.—Δὲν ἐφονεύθην διὰ νὰ ἰδῶ τὴν ἀθλιότητά μου, τὴν δυστυχίαν τοῦ πατρός μου .... Πάτερ μου! πόσον δυστυχῆ σὲ κατέστησα! Πάτερ μου, θὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν σου πάλιν ... Ὦ! ὁποῖον αἶσχος! Πάτερ μου! τὸ γνωρίζω θὰ μ' ἐπιπλήξῃς μειδιῶν .... δὲν θὰ ἦσαι κατ' ἐμοῦ ὠργισμένος ....

Ἀλλὰ, πρὸς θεῶν! δύναμαι ἆρά γε νὰ συγχωρήσω ἐμαυτῷ τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἡ θεία Πρόνοια φαίνεται ὅτι μοὶ συγχωρεῖ; Δὲν πρέπει νὰ κρίνω ἐμαυτὸν αὐστηρότερον ἢ ἡ Πρόνοια καὶ ὁ πατήρ μου; Πάσας τὰς θλιβερὰς συνεπείας τῆς αἰχμαλωσίας μου ἐμηδένισαν οἱ θεοί ... μίαν μόνον δὲν δύνανται νὰ μηδενίσωσι: τὸ αἶσχος, τὸ ἀληθὲς αἶσχος, τὸ ὁποῖον ὁ ἀδέκαστος κριτὴς (δεικνύει πρὸς τὴν καρδίαν), ἡ ἀμερόληπτος συνείδησίς μου, μοὶ προσάπτει, οὐδέποτε θὰ ἐξαλειφθῇ. ..

Εἶπον ὅτι πᾶσαι αἱ συνέπειαι τῆς αἰχμαλωσίας μου ἐμηδενίσθησαν· ὢ τῆς μωρίας μου! ὢ τῆς τυφλώσεώς μου! Μήπως ὁ πατήρ μου δὲν θὰ χάσῃ τίποτε; Ὦ μωρὲ καὶ τυφλὲ Φιλώτα! ποῦ

εἶναι τὰ πλεονεκτήματα, ὧν θὰ ἀπήλαυεν ὁ πατήρ σου ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Πολυτιμήτου, ἂν σὺ δὲν ἠχμαλωτίζεσο; Μόνον διὰ σοῦ ἀπόλλυνται... Τὸ δίκαιον τοῦ πατρός σου θὰ ἐθριάμβευεν ἂν μόνος ὁ Πολυτίμητος ἠχμαλωτίζετο.... ὢ τύχη, πόσον ἄδικος εἶσαι!

(Φέρων τὴν χεῖρα πρὸς τὸ μέτωπον.) Λογισμός τις μοὶ ἐπέρχεται... Θεός τις μοὶ τὸν πέμπει.... Τί εἶπεν ὁ Ἀριδαῖος; νὰ πέμψω πιστὸν ἄγγελον πρὸς τὸν πατέρα μου... Διατί; ἵνα μὴ ὑπολάβῃ ὁ πατήρ μου ὅτι ἀπέθανον ἐκ τῶν πληγῶν; Ναὶ, αὐτὰ εἶπε... Λοιπὸν ἂν ἀπέθνησκον, τὸ πρᾶγμα θὰ εἶχεν ἄλλως. Βεβαίως... ὦ, σ' εὐχαριστῶ, Ἀριδαῖε! σ' εὐχαριστῶ. Ἂν ἐγὼ ἀπέθνησκον, ὁ πατήρ μου θὰ εἶχεν αἰχμάλωτον τὸν Πολυτίμητον, πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ ὅ,τι θέλῃ· ὁ δὲ Ἀριδαῖος; ὁ πόλεμος τοῦ πατρός μου τί θὰ εἶχε; τὸν νεκρὸν τοῦ αἰχμαλώτου Φιλώτα· διὰ τὴν ἀπόδοσιν δὲ τοῦ νεκροῦ δὲν δύναται ν' ἀπαιτήσῃ μεγάλα πράγματα. Τὸν νεκρὸν τὸν ἐνταφιάζουν ἢ τὸν καίουν. Λοιπὸν, διὰ τίνος μέσου δύναμαι ἐγὼ ὁ ἄθλιος νὰ καταστήσω τὴν νίκην βεβαίαν εἰς τὸν πατέρα μου; διὰ τίνος ἄλλου παρὰ διὰ τοῦ θανάτου; Βεβαίως. Ὁ ἀνὴρ ὁ γνωρίζων καὶ θέλων ν' ἀποθάνῃ εἶναι πολὺ ἰσχυρός. Ναί· ὁ ἀνήρ· ἀλλ' ἐγώ; εἰμὶ ἐγὼ ἀνήρ; γνωρίζω ἐγὼ ν' ἀποθάνω; Διατί ὄχι; μήπως μόνον οἱ ἄνδρες δύνανται ν' ἀποθνήσκουν; ὄχι· καὶ οἱ νέοι καὶ τὰ παιδία..... Ὅστις ἔζησε δέκα ἔτη, εἶχε δέκα ἔτη καιρὸν ὅπως μάθῃ ν' ἀποθνήσκῃ· καὶ ὅ,τι δὲν ἔμαθέ τις εἰς διάστημα δέκα ἐτῶν, δὲν θὰ τὸ μάθῃ ποτέ...

Τί ἐπεθύμουν; τί ὠνειροπόλουν ὅτι θὰ γείνω; ἥρως... ἥρως.... Τίς εἶναι ἥρως;... ὦ πάτερ μου! σὺ μὲ ἐδίδαξας ὅτι ἥρως εἶναι ὁ ἀνὴρ ὁ γινώσκων ἀγαθὰ πολλῷ τῆς ζωῆς τιμιώτερα· ὁ ἀ ἠρ ὁ δυνάμενος νὰ προσφέρῃ τὴν ὕπαρξίν του ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος. Ὁ εἷς, τὸ ἄτομον, ὁ ἀποθνήσκων ὑπὲρ τῶν πολλῶν εἶναι ἥρως. Λοιπὸν ὁ ἥρως εἶναι ἀνὴρ.... ἀνήρ; οὐχὶ νεανίας;.... Εὐτύχημα ὅτι δὲν ἤκουσεν ὁ πατήρ μου τὴν ἐρώτησιν ταύτην· ἄλλως θὰ ὑπέθετεν ὅτι ἐπεθύμουν ν' ἀπαντήσῃ ἀποφατικῶς..... Πόσον ἐτῶν εἶναι ὁ ἥρως; Πόσον ἐτῶν πρέπει νὰ ἦναι τὸ δένδρον τὸ μέλλον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἱστός; πόσων ἐτῶν; ὑψηλὸν μόνον καὶ στερεὸν πρέπει νὰ ἦναι...

Ὁ παιδαγωγός μου μοὶ εἶπε πολλάκις ὅτι ἕκαστον πρᾶγμα

δυνάμενον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμόν του, τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐπλάσθη, εἶναι τέλειον. Ἄρα ἐγὼ ὁ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσω τὸν προορισμόν μου, τὸν σκοπόν μου, ὁ δυνάμενος δηλαδὴ νὰ ἀποθάνω ὑπὲρ πατρίδος, εἰμὶ τέλειος ἀνήρ... Ναὶ, εἰμὶ ἀνὴρ, μ' ὅλον ὅτι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἤμην παιδίον... Εἰμὶ ἀνήρ. Ὦ! ὁποῖον πῦρ ῥέει ἐντὸς τῶν φλεβῶν μου.... Ἡ καρδία μου δὲν χωρεῖ ἐντὸς τοῦ στήθους μου... Ἔχε ὑπομονὴν, καρδία μου... ἔχε ὑπομονήν· ἐντὸς ὀλίγου θέλω σὲ ἀπαλλάξει τῆς μονοτόνου καὶ ὀχληρᾶς ἐργασίας σου... Ὀλίγην ὑπομονὴν καὶ θὰ ἡσυχάσῃς, θὰ ἡσυχάσῃς αἰωνίως..... Ἀκούω βήματα..... Εἶναι ὁ Παρμενίων. Τί θὰ τῷ εἴπω; τί νὰ εἴπῃ τοῦ πατρός μου;

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΠΑΡΜΕΝΙΩΝ, ΦΙΛΩΤΑΣ.

Φιλώτας.—Εἴσελθε, φίλε. Διατί τόσον μελαγχολικὸς καὶ καταβεβλημένος; διὰ τίνα αἰσχύνεσαι; διὰ σὲ ἢ δι' ἐμέ;

Παρμενίων.—Καὶ διὰ τοὺς δύο μας, Φιλώτα.

Φιλώτας.—Βεβαίως, φίλε, ἥρωες δὲν εἴμεθα, ἀφοῦ εὑρισκόμεθα ἐδῶ. Ἔμαθες τὰ περὶ ἐμοῦ;

Παρμενίων.—Δυστυχῶς μάλιστα.

Φιλώτας.—Καὶ τί ἔκαμες ὅταν τὰ ἤκουσες;

Παρμενίων.—Σὲ ὠκτειρα, σὲ ἐθαύμασα, σὲ κατηράσθην...

Φιλώτας.—Ἀλλὰ τώρα ὅτε ἔμαθες ὅτι τὸ δυστύχημα δὲν εἶναι τόσῳ μέγα, ἀφοῦ ἠχμαλωτίσθη καὶ ὁ Πολυτίμητος;

Παρμενίων.—Σχεδὸν ἐγέλασα.

Φιλώτας. (Τὸν διακόπτει διὰ χειρονομίας.)—Ἐπὶ τὸ προκείμενον. Θὰ σὲ πέμψω μετὰ τῶν κηρύκων τοῦ Ἀριδαίου πρὸς τὸν πατέρα μου.

Παρμενίων.—Καὶ οὕτως ἡ αἰχμαλωσία σου θὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐμήν. Ἂν ὑπήγαινα πρὸς τὸν πατέρα σου ἄνευ τῆς καλῆς εἰδήσεως, τὴν ὁποίαν θὰ τῷ φέρω, καὶ ἥτις εἶναι βεβαίως ἀξία ἑνὸς μειδιάματος, θὰ ἀνέμενον κακίστην παρ' αὐτοῦ ὑποδοχήν.

Φιλώτας.—Ὄχι, φίλε μου! Ὁ πατήρ μου σὲ γνωρίζει ἀρκούντως, καὶ θὰ ἐπληροφορήθη βεβαίως ὅτι ὁ ἐχθρὸς σὲ ἀπήγα-

γεν ἡμιθανῆ ἐκ τῶν πληγῶν. . . Ἄφες νὰ καυχῶνται οἱ βουλόμενοι.—Πόσας πληγὰς ἔχεις, γέρον;

Παρμενίων.—Ἠδυνάμην νὰ σοὶ ἀναγγείλω σχοινοτενῆ κατάλογον, ἀλλὰ τώρα τὸν ἐσυντόμευσα ἐπαισθητῶς.

Φιλώτας.—Πῶς τοῦτο;

Παρμενίων (γελᾷ).—Χᾶ! διότι θέλων νὰ οἰκονομῶ χρόνον καὶ νὰ μὴ κουράζηται τὸ στῆθός μου, ἀπαριθμῶ μόναν τὰ μέλη τοῦ σώματός μου εἰς τὰ ὁποῖα δὲν εἶμαι πληγωμένος. Ταῦτα δὲ εἶναι εὐάριθμα. Πρὸς τί ἄλλο μᾶς ἐδόθησαν τὰ ὀστᾶ, παρὰ διὰ νὰ στομώνουν τὰς ἐχθρικὰς μαχαίρας;

Φιλώτας (καθ' ἑαυτόν).—Ὁποία γενναιότης! (Πρὸς τὸν Παρμενίωνα.) Τί θὰ εἰπῇς τοῦ πατρός μου;

Παρμενίων.—Τί ἄλλο παρ' ὅ,τι βλέπω; ὅτι δηλαδὴ ἔχεις καλῶς. Διότι ἡ πληγή σου, ἂν δὲν μοὶ ἔκρυψαν τὴν ἀλήθειαν. . . .

Φιλώτας.—Εἶναι ἴση πρὸς τὸ μηδέν.

Παρμενίων.—Μικρὰ ἐνθύμησις· δὲν ἔχει οὕτως; Θὰ εἰπῶ προσέτι εἰς τὸν πατέρα σου ὅτι. . .

Φιλώτας.—Τί ὅτι;

Παρμενίων.—Ὅτι ἐπιθυμεῖς ὅσον τάχιον νὰ τὸν ἀσπασθῇς. Καὶ ἐγὼ ἔχω υἱὸν μονογενῆ, συνήλικά σου, τὸν γνωρίζεις.

Φιλώτας.—Τὸν γνωρίζω, μάλιστα· εἶναι νέος πολλὰ ὑποσχόμενος, ἀντάξιος τοῦ πατρός του.

Παρμενίων.—Ἀλλ' ἂν ἐγνώριζον ὅτι παρέρχεται μία μόνη στιγμὴ χωρὶς νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ ἀσπασθῇ τὸν πατέρα του, θὰ ηὐχόμην νὰ μὴ ἐγεννᾶτο.

Φιλώτας.—Ἔχεις δίκαιον. Εἰπὲ εἰς τὸν πατέρα μου ὅ,τι θέλῃς, ὅ,τι νομίζῃς ὅτι δύναται νὰ μηνύσῃ ἀγαπητὸς υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα του. Ζήτησον συγγνώμην διὰ τὴν ἀνοησίαν μου, ἥτις μικροῦ ἐδέησε νὰ καταστρέψῃ τὸ βασίλειόν του. Παρακάλεσον αὐτὸν νὰ μὲ συγχωρήσῃ. Διαβεβαίωσον ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ διαπράξω ὅμοιον σφάλμα, καὶ ὅτι θέλω προσπαθήσει διὰ τῆς μελλούσης διαγωγῆς μου νὰ ἀποπλύνω τὸ αἶσχός μου.

Παρμενίων.—Μὴ σοὶ μέλῃ· τοιαῦτα γνωρίζομεν πολλὰ ἡμεῖς οἱ στρατιῶται. Ὁ καιρὸς ἐπείγει· ὑγίαινε.

Φιλώτας.—Μὴ βιάζεσαι.

Παρμενίων.—Τί θέλεις; τί ἔπαθες; (Τὸν ἀτενίζει προσεκτικῶς.)

Φιλώτας.—Ὡμίλησεν ἤδη ὁ υἱός· τώρα θὰ ὁμιλήσῃ ὁ υἱὸς

τοῦ βασιλέως. Ὁ υἱός, ὁ ἁπλοῦς υἱός, αἰσθάνεται, ἀγαπᾷ μόνον· ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως σκέπτεται. Ὁ υἱὸς ἐπιθυμεῖ νὰ εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ πατρός του· ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως δὲν θέλει, δὲν δύναται. . .

Παρμενίων.—Διατί;

Φιλώτας.—Ἄκουσον.

Παρμενίων.—Ἀπορῶ.

Φιλώτας.—Εἶπον ν' ἀκούσῃς, ὄχι ν' ἀπορῇς.

Παρμενίων.—Ἀπορῶ διότι ἀκούω. Ἥστραψε, καὶ περιμένω τὸν κεραυνόν. Λέγε.

Φιλώτας.—Ἄκουσον. Διὰ λόγους ἐμὲ ἀτομικῶς ἀφορῶντας, θέλω ν' ἀποσταλῶ πρὸς τὸν πατέρα μου αὔριον. Ἀκούεις; ὄχι πρότερον· αὔριον. Εἰπὲ λοιπὸν εἰς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα μου νὰ μὴ βιασθῇ πολὺ . . . ἐνόησας;

Παρμενίων.—Ὄχι.

Φιλώτας.—Ὄχι; (μὲ θυμὸν) Προδότα!

Παρμενίων.—Συγγνώμην, πρίγκηψ! Ὁ ψιττακὸς δὲν ἐννοεῖ μὲν, ἐνθυμεῖται ὅμως ὅ,τι ἤκουσεν. Ἡσύχει· θὰ ἐπαναλάβω εἰς τὸν πατέρα σου ὅλα ὅσα ἤκουσα.

Φιλώτας.—Συγχώρησόν με, ἀγαθὲ γέρον! σὲ προσέβαλα ἀκουσίως μου. Συγχώρησόν με. Σὺ εἶσαι βεβαίως φρονιμώτερος ἐμοῦ.

Παρμενίων.—Εἶμὶ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες συγχωροῦν τὰς νεανικὰς παρεκτροπάς. Ἤμην κ' ἐγὼ νέος, Φιλώτα!

Φιλώτας.—Λοιπόν, Παρμενίων, θὰ συνεργήσῃς ὅπως μὴ ἀναχωρήσω πρὸ τῆς αὔριον; θὰ καταπείσῃς τὸν πατέρα μου;

Παρμενίων.—Μὴ δὲν εἶναι χρέος μου νὰ σὲ ὑπακούσω; δύναμαι νὰ πράξω ἄλλως;

Φιλώτας.—Λοιπὸν θέλεις, φίλε μου; (Τὸν ἐναγκαλίζεται.)

Παρμενίων.—Μάλιστα, θέλω. Θὰ εἰπῶ εἰς τὸν πατέρα σου ὅτι ἐπιθυμεῖς νὰ μείνῃς ἐδῶ μέχρι τῆς αὔριον. Ἀλλὰ διατί μέχρι τῆς αὔριον; Δὲν τὸ γνωρίζω, οὔτε ἀπαιτῶ νὰ τὸ μάθω· ἀλλ' οὔτε ὁ πατήρ σου ἀνάγκη εἶναι νὰ τὸ μάθῃ. Ἀρκεῖ μόνον ὅτι γνωρίζω τὴν ἐπιθυμίαν σου. Ἐπιθυμεῖς ἄλλο τι; Τί ἄλλο θέλεις νὰ πράξω; Θέλεις νὰ ῥιφθῶ ἐντὸς τοῦ πυρός; θέλεις νὰ κατακρημνισθῶ ἀπὸ τοὺς βράχους; Λέξιν μόνον εἰπέ, Φιλώτα, καὶ εἰμὶ ἕτοιμος νὰ διαπράξω ἔγκλημα. . . . Ἡ ἐπιθυμία σου εἶναι ἐπιθυμία μου,

ἡ θέλησίς σου εἶναι θέλησίς μου, ὁ λόγος σου διαταγὴ δι' ἐμέ.

Φιλώτας.—Ὦ ἄριστε τῶν φίλων μου! ὦ σύ! πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω; πλάστα τῆς μελλούσης δόξης μου, ὀμνύω εἰς ὅ,τι ἔχω ἱερώτερον ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς τὴν τιμὴν τοῦ πατρός μου, εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων του, ὅτι οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν προθυμίαν σου, τὴν ἀφοσίωσίν σου... Ἠκούσατε, θεοί, τὸν ὅρκον μου... Ἤδη ὄμοσον καὶ σὺ, φίλε, ὄμοσον ὅτι δὲν θὰ παραβῇς τὴν ὑπόσχεσίν σου.

Παρμενίων.—Ἐγὼ νὰ ὀμόσω; Εἶμὶ γέρων, τέκνον μου, καὶ δὲν μοὶ ἁρμόζει νὰ ὀμνύω. Ἄλλως, ὁ λόγος τοῦ τιμίου ἀνδρὸς εἶναι ἱερώτερος καὶ τοῦ ὅρκου.

Φιλώτας.—Καὶ ἐγώ εἰμι νέος. Δὲν σὲ πιστεύω, ἂν δὲν ὁρκισθῇς· ὄμοσον εἰς τὸν υἱόν σου, καθὼς ἐγὼ ὤμοσα εἰς τὸν πατέρα μου. Δὲν τὸν ἀγαπᾷς τὸν υἱόν σου;

Παρμενίων.—Τὸν ἀγαπῶ καθὼς σέ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτεῖς ὀμνύω· «ὁρκίζομαι εἰς τὸν μονογενῆ υἱόν μου, εἰς τὸ ἐντὸς τῶν φλεβῶν του ῥέον αἷμα μου, εἰς τὸ αἷμα, τὸ ὁποῖον ἔχυσα διὰ τὸν πατέρα σου, καὶ τὸ ὁποῖον ἐλπίζω ὅτι θὰ χύσω καὶ διὰ σὲ, ὅτι θὰ φυλάξω τὴν ὑπόσχεσίν μου. Ἂν δὲ παραβῶ τὸν ὅρκον μου, εἴθε ὁ υἱός μου νὰ πέσῃ εἰς τὴν πρώτην μάχην, νὰ μὴ ἐπιζήσῃ ὅπως ἰδῇ τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῆς μελλούσης βασιλείας σου. Ἀκούσατε, θεοί, τὸν ὅρκον μου.»

Φιλώτας.—Ὄχι· μὴ τὸν ἀκούσητε, θεοί. Μὲ περιπαίζεις, γέρον; Εἶπες νὰ πέσῃ ὁ υἱός σου εἰς τὴν πρώτην μάχην, νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας μου. Τί μὲ τοῦτο; μήπως ὁ πρόωρος μὲν, ἔνδοξος ὅμως θάνατος, εἶναι δυστύχημα; Ἀπαιτῶ νὰ μεταβάλῃς τὸν ὅρκον σου οὕτως· «Ἂν δὲν φυλάξω τὴν ὑπόσχεσίν μου, εἴθε ὁ υἱός μου νὰ γένῃ δειλὸς, οὐτιδανός· εἴθε ὅταν πρόκειται νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἀτιμίας καὶ θανάτου, νὰ προτιμήσῃ τὴν ἀτιμίαν. Εἴθε ἑκατὸν ἔτη νὰ ἦναι τὸ παίγνιον τῶν γυναικῶν, καὶ ἑκατονταετὴς νὰ προτιμᾷ ἀκόμη τὸν βίον!»

Παρμενίων.—Τρέμω, τέκνον μου. . . . . ἀλλ' ὁρκίζομαι. Εἴθε νὰ γίνωσιν ὅλα ταῦτα, θεοί! Σᾶς ἐπικαλοῦμαι μάρτυρας τοῦ φρικτοῦ ὅρκου μου!

Φιλώτας.—Εὐχαριστῶ, γέρον· τώρα δύνασαι νὰ ἀναχωρήσῃς. Ἂν δὲ ὁ πατήρ μου ἐπιθυμήσῃ νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν, εἰπέ τῳ ὅ,τι θέλῃς.

Παρμενίων.—Ἡσύχει. Μέχρι τοῦδε οὐδέποτε ἐψεύσθην· πρὸς χάριν σου ὅμως θὰ ψευσθῶ. Ὑγίαινε!

Φιλώτας.—Ἐλθὲ νὰ σ' ἐναγκαλισθῶ. (Τὸν ἐναγκαλίζεται.) Πορεύου εἰς εἰρήνην.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΦΙΛΩΤΑΣ.

Ἐκέρδισα καιρόν! ἱκανὸν καιρὸν, διὰ νὰ σκεφθῶ, διὰ νὰ ἐκλέξω τὸ καταλληλότερον καὶ ἀσφαλέστερον μέτον. . . . Ναί· τώρα εἰμὶ ἤτυχος. . . τὸ αἰσθάνομαι. . . Φιλώτα! (παρατηρεῖ ἑαυτόν·) πόσον ὡραῖος θὰ ἦσαι ἐξηπλωμένος κατὰ γῆς. . . μὲ τὸ ξίφος βυθισμένον ἐντὸς τοῦ στήθους σου. . . τὸ ξίφος; Θεοί! . . . ὢ πόσον εἰμὶ δυστυχής! Τώρα τὸ ἐννοῶ. . . δὲν ἔχω ξίφος. . . δὲν ἔχω τίποτε. . . τὸ ξίφος μου εἶναι λάφυρον τοῦ συλλαβόντος με στρατιώτου. . . Ἴσως δὲν θὰ τὸ ἐλάμβανεν, ἂν ἡ λαβή του δὲν ἦτο χρυσῆ. . . Χρυσέ. . . Κατάρατε χρυσέ! . . . αἰωνίως θὰ εἶσαι ὁ διαφθορεὺς τῆς ἀρετῆς; . . . Δὲν ἔχω ξίφος. . . δὲν ἔχω. . . Εὔσπλαγχνοι θεοί! Σεῖς οἱ πανίσχυροι, οἱ πλάσαντες τὸν κόσμον, δὲν δύνασθε νὰ μοὶ δώσητε ξίφος; . . . . Κατήντησα ἄθλιος. . . γελοῖος. . . . . (τυχαίως βλέπει πρὸς τὴν θύραν τῆς σκηνῆς.) Καὶ ἰδοὺ ἔρχεται πάλιν ὁ βασιλεύς. . . Σιγή. . . ἂν ὑπεκρινόμην τὸν παῖδα; ἂν προσεποιούμην ὅτι εἰμὶ παῖς; . . . ὁ λογισμὸς οὗτος ὑπόσχεται κάτι τι. . . Ναί· ἴσως τὸ κατορθώσω. . . . .

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΑΡΙΔΑΙΟΣ, ΦΙΛΩΤΑΣ.

Ἀριδαῖος.—Οἱ ἄγγελοι ἀνεχώρησαν, Φιλώτα· τοῖς ἐδόθησαν οἱ ὠκυποδέστεροι ἵπποι. Τὸ στρατόπεδον τοῦ πατρός σου εἶναι πλησίον, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν θὰ ἔχωμεν ἀπάντησιν.

Φιλώτας.—Λοιπὸν, βασιλεῦ· εἶσαι ἀνυπόμονος νὰ ἐναγκαλισθῇς τὸν υἱόν σου;

Ἀριδαῖος.—Καὶ μήπως ὁ πατήρ σου δὲν θὰ ἦναι;—Φιλώτα! πλησίον σου μοὶ φαίνεται ὅτι παρέρχεται ταχέως ἡ ὥρα· ἴσως ἡ μετὰ σοῦ σχέσις μου θὰ ἔχῃ ἀγαθὰς συνεπείας. Πολλάκις υἱοὶ συνεφιλίωσαν τοὺς πατέρας των. Ἐλθὲ, ἄγωμεν εἰς τὴν σκηνήν μου· ἐκεῖ ἀναμένουσιν οἱ πρῶτοι τῶν στρατηγῶν μου ἀνυπόμονοι νὰ σὲ θαυμάσωσι.

Φιλώτας.—Βασιλεῦ! οἱ ἄνδρες δὲν θαυμάζουν τὰ μειράκια. Ἄφες με λοιπὸν ἥσυχον· μὴ μὲ ἀναγκάζῃς νὰ παρουσιασθῶ ἐνώπιον τῶν στρατηγῶν σου. Εἶπας ὅτι ἡ σχέσις μας πιθανὸν νὰ ἔχῃ ἀγαθὰς συνεπείας· ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν τὸ ἐννοῶ· βλέπω μόνον ὅτι σὺ καὶ ὁ πατήρ μου εἴσθε πολέμιοι· τὸ δὲ δίκαιον. . . . τὸ δίκαιον τὸ ἔχει ὁ πατήρ μου. Εἰμὶ υἱὸς καὶ στρατιώτης, καὶ γνώμη μου εἶναι ἡ γνώμη τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως μου.

Ἀριδαῖος.—Ἀνόσιε πόλεμε!

Φιλώτας.—Μάλιστα, βασιλεῦ· οἱ πόλεμοι εἶναι ἀνόσιοι, καὶ οὐαὶ εἰς τοὺς αἰτίους αὐτῶν.

Ἀριδαῖος.—Βασιλόπαι! Ἐνθυμοῦ ὅτι πρῶτος ὁ πατήρ σου εἵλκυσε τὸ ξίφος. Ἐπίτρεψόν μοι νὰ μὴ θεωρήτω δικαίαν τὴν ἀράν σου. Ὁ πατήρ σου ἐβιάσθη πολύ.

Φιλώτας.—Ναί· εἶναι ἀληθὲς ὅτι πρῶτος ὁ πατήρ μου εἵλκυσε τὸ ξίφος, ἀλλὰ μήπως ἡ πυρκαϊὰ ἄρχεται ὅταν αἱ φλόγες ἐξέλθωσι κατακαύσασαι τὴν στέγην; Εἶναι ἄνθρωποι τὰ ψυχρὰ, φλεγματικὰ, καὶ ἀναίσθητα ἐκεῖνα ὄντα, τὰ ὁποῖα οὐδόλως ἐρεθίζονται ὑπὸ τῶν διηνεκῶν προσβολῶν; Ἀναλογίσθητι, μὲ ἀναγκάζῃς νὰ ὁμιλήσω περὶ πραγμάτων, ἅτινα οὐδόλως ἀποβλέπουσιν ἀτομικῶς ἐμὲ, ἀναλογίσθητι, λέγω, τὴν ὑπερήφανον, προκλητικὴν καὶ προσβλητικὴν ἐκείνην ἀπάντησιν, ὅταν ὁ πατήρ μου. . . πλὴν ἂς μὴ εἴπω περισσότερα. Ἡ ἐνοχὴ ἢ ἡ ἀθωότης τῶν ἀνθρώπων παραγνωρίζονται πολλάκις ἀναλόγως τῶν συμφερόντων ἑκάστου. Μόνον εἰς τὰ ὄμματα τῶν θεῶν φαινόμεθα, ὁποῖοι εἴμεθα πράγματι. Μόνοι οἱ θεοὶ κρίνουσιν ἀσφαλῶς. Ἀλλὰ γνωρίζεις, βασιλεῦ, ὅτι ἡ ἀπόφασις τῶν θεῶν ἐκτελεῖται διὰ τοῦ ξίφους τῶν ἀνδρείων; Ἂς ἀναμείνωμεν λοιπὸν τὴν ἀπόφασιν τῶν θεῶν. Διατί νὰ φανῶμεν δειλοὶ καὶ χαμερπεῖς; Μήπως αἱ

χεῖρές μας ἀπέκαμον, καὶ εἶναι ἤδη ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰς ἀσθενεῖς μας γλώσσας;

Ἀριδαῖος.—Βασιλόπαι! σὲ ἀκούω μετὰ θαυμασμοῦ.

Φιλώτας.—Καὶ αἱ γυναῖκες ἀκούουσι πολλάκις μετὰ θαυμασμοῦ.

Ἀριδαῖος.—Ναὶ, σὲ ἀκούω μετὰ θαυμασμοῦ καὶ οἴκτου . . . . Ἡ τύχη σὲ προώρισε διὰ τὸν θρόνον. . . . Ὁλόκληρος λαὸς, εὐγενὴς καὶ γενναῖος, θὰ σοὶ ἐμπιστευθῇ μίαν ἡμέραν τὴν τύχην του. . . . . Τὸν λαὸν τοῦτον θὰ τὸν καλύψῃς μὲ δάφνας καὶ ἀθλιότητα. . . . θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ νίκαι σου θὰ ἦναι πολυαριθμότεραι τῶν εὐτυχῶν σου ὑπηκόων. . . . Εὐτύχημα ὅτι δὲν θὰ ζῶ ἐπὶ τῆς βασιλείας σου. . . . ἀλλοίμονον ὅμως εἰς τὸν υἱόν μου. . . . τὸν φίλτατόν μοι Πολυτίμητον. Δυσκόλως θὰ τῷ ἐπιτρέψῃς νὰ ἀποδυθῇ τὴν πανοπλίαν.

Φιλώτας.—Βασιλεῦ, καθησύχασον ἐν σοὶ τὸν πατέρα. Θὰ ἐπιτρέψω εἰς τὸν υἱόν σου πολὺ περισσότερα· ναὶ, πολὺ περισσότερα.

Ἀριδαῖος.—Δὲν σὲ ἐννοῶ, Φιλώτα.

Φιλώτας.—Μήπως οἱ λόγοι μου ἦσαν αἴνιγμα; Βασιλεῦ! μὴ ἀπαιτῇς παρὰ τῶν νέων νὰ ἐκφράζωνται καὶ νὰ ἐνεργῶσι μετὰ περισκέψεως. Ἤθελον νὰ εἰπῶ ὅτι πολλάκις ὁ καρπὸς γίνεται ἄλλως, ἢ ὅ,τι τὸ ἄνθος ὑπόσχεται. Ἐκ τῆς ἱστορίας ἔμαθον ὅτι πολλοὶ θηλυπρεπεῖς υἱοὶ βασιλέων ἐγένοντο ἀνδρειότατοι βασιλεῖς. Δὲν δύναται ἄρά γε νὰ συμβῇ εἰς ἐμὲ τὸ ἐναντίον; Τίς οἶδεν ἂν οἱ θεοὶ μὲ ἀξιώτωσι νὰ βασιλεύσω; (Στρέφων τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανόν.) Ναὶ, πάτερ, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν θεῶν! μὴ μὲ ἀξιώσῃς τοῦ θρόνου ἂν προβλέπῃς ὅτι θέλω καταχρασθῇ τῆς τύχης τῶν ὑπηκόων μου!

Ἀριδαῖος.—Ναὶ, τέκνον μου· ὁ βασιλεὺς πρέπει νὰ ἦνε πατὴρ τῶν ὑπηκόων του· ὁ ἥρως ν' ἀγαπᾷ καὶ ὑπερασπίζηται τοὺς ὁμοίους του ἀνθρώπους. Ἐλθὲ, Φιλώτα, ἂς μὴ μένωμεν μόνοι· ἄγωμεν.

Φιλώτας.—Συγγνώμην, Βασιλεῦ!

Ἀριδαῖος.—Ἐλθέ· μὴ παιδαριώδη πράγματα.

Φιλώτας.—Θέλεις ὅπως εἰμὶ νὰ παρουσιασθῶ ἐνώπιον τῶν στρατηγῶν σου;

Ἀριδαῖος.—Διατί ὄχι; (Τὸν λαμβάνει ἐκ τοῦ βραχίονος.)

Φιλώτας.—Δὲν δύναμαι, βασιλεῦ! δὲν δύναμαι, μὴ μὲ βιάζῃς.

Ἀριδαῖος.—Ἀλλὰ διατί;

Φιλώτας.—Τὸ διατί θὰ σοὶ προξενήσῃ γέλωτα.

Ἀριδαῖος.—Ἀκριβῶς δι' αὐτὸ ἐπιθυμῶ τώρα νὰ τὸ ἀκούσω· εἰμὶ ἄνθρωπος, κλαίω ἑπομένως καὶ γελῶ εὐχαρίστως.

Φιλώτας.—Γέλασον λοιπόν· ἰδέ, βασιλεῦ, δὲν ἔχω ξίφος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν θέλω νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιον στρατιωτῶν ἄνευ τοῦ γνωρίσματος τοῦ στρατιώτου, τοῦ ξίφους.

Ἀριδαῖος.—Χαίρω διότι προεῖδον τὴν ἐπιθυμίαν σου· ὁ Στράτων διετάχθη νὰ σοὶ φέρῃ τὸ ξίφος σου.

Φιλώτας.—Λοιπὸν ἂς τὸν περιμείνωμεν ἐδῶ.

Ἀριδαῖος.—Ὅταν δὲ ἔλθῃ, θὰ μὲ συνοδεύσῃς;

Φιλώτας.—Μάλιστα.

Ἀριδαῖος. (Βλέπων πρὸς τὴν θύραν). Ἰδοὺ ἔρχεται.—Λοιπόν, Στράτον;

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ.

ΣΤΡΑΤΩΝ (εἰσέρχεται κρατῶν ξίφος), ΑΡΙΔΑΙΟΣ, ΦΙΛΩΤΑΣ.

Στράτων.—Βασιλεῦ! εὗρον τὸν στρατιώτην, ὅστις ἠχμαλώτισε τὸν ἡγεμονόπαιδα, καὶ ἐζήτησα ἐν ὀνόματί σου τὸ ξίφος. Ἰδοὺ τί μοὶ ἀπήντησεν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος· «Δὲν ἁρμόζει εἰς τὸν βασιλέα νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τὰ λάφυρα· τὸ ξίφος αὐτὸ μοὶ ἀνήκει δικαιωματικῶς· οὔτε ὁ Ζεὺς αὐτὸς ἂν μὴ τὸ ζητήσῃ δὲν τὸ δίδω· θέλω τὸ φυλάξει εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κατορθώματός μου· εἶναι λαμπρὸν ξίφος, καὶ θὰ τὸ μεταχειρισθῶ ὑπερασπιζόμενος τὸν βασιλέα μου, ὅσις ζητεῖ νὰ μοὶ τὸ ἀφαιρέσῃ.» Μετ' ὀλίγων δὲ στιγμῶν σκέψιν προσέθηκεν· «Ἴσως ὅμως τὸ θέλουν διὰ τὴν χρυσῆν λαβήν του· ἰδού, μήπως νομίζετε ὅτι ἐκτιμῶ ἐγὼ τὸν χρυσόν σας;» Πρὶν δὲ δυνηθῶ νὰ τὸν ἐμποδίσω τὸ ἔθλασε μὲ τὴν σιδηρᾶν χεῖρά του, καὶ τὸ ἔῤῥιψε περιφρονητικῶς πρὸ τῶν ποδῶν μου.

Ἀριδαῖος.—Στράτον! καλέ μου Στράτον! προσπάθησον νὰ καταπραύνῃς τὸν στρατιώτην.

Στράτων.—Ἐκεῖνος κατεπραύνθη· ἰδοὺ δὲ ἔφερα ἓν ἐκ τῶν ξιφῶν σου.

Ἀριδαῖος.—Δός μοι το. Ἡγεμονόπαι, θέλεις νὰ τὸ λάβῃς ἀντὶ τοῦ ἰδικοῦ σου;

Φιλώτας.—Ἂς τὸ ἴδω. Ἄ (καθ' ἑαυτόν). Εὐχαριστῶ, θεοί! (Παρατηρῶν αὐτὸ ἐφ' ἱκανὰ λεπτά.) Ξίφος! ἔχω ξίφος!

Στράτων.—Ἐξέλεξα καλῶς, ἡγεμονόπαι.

Φιλώτας (ὡς μὴ ἀκούων τὴν ἐρώτησιν.)—Ξίφος! ὡραῖον ξίφος!

Ἀριδαῖος —Τρέμεις, Φιλώτα;

Φιλώτας.—Ἀπὸ χαράν. Μόνον ὀλίγον βραχὺ μοὶ φαίνεται. Ἀλλὰ τί μοὶ μέλει; Καλλίτερον· ὁ ἔχων βραχὺ ξίφος πλησιάζει μᾶλλον τὸν ἐχθρόν . . . . Ὦ! ἀγαπητὸν ξίφος . . . . Πόσον ὡραῖον εἶναι τὸ ξίφος! Τὸ σύνηθες ἄθυρμα τῶν παιδικῶν μου χρόνων ἦτο τὸ ξίφος.

Ἀριδαῖος (πρὸς τὸν Στράτωνα).—Ὁ νέος οὗτος εἶναι παῖς συνάμα καὶ ἥρως.

Φιλώτας (καθ' ἑαυτόν).—Ἀγαπητὸν ξίφος! πότε θὰ μείνω μόνος; Ἀλλὰ χρειάζεται τόλμη.

Ἀριδαῖος.—Λοιπὸν ζώσθητι, Φιλώτα, τὸ ξίφος σου καὶ ἄγωμεν.

Φιλώτας.—Ἀμέσως.—Ὅμως τὸν φίλον καὶ τὸ ξίφος πρέπει νὰ τὸν γνωρίσωμεν καὶ ἐσωτερικῶς. (Ἐξάγει τῆς θήκης τὸ ξίφος· ὁ Στράτων ὁρμᾷ καὶ τοποθετεῖται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀριδαίου.)

Στράτων.—Πίστευσόν μοι, Φιλώτα, τὸ ξίφος εἶναι στερεόν. Ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ νεότητί του διέσχισε δι' αὐτοῦ πολλὰς ἐχθρῶν περικεφαλαίας.

Φιλώτας.—Πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐγὼ οὐδέποτε θέλω κατορθώσει . . . . Μὴ μὲ πλησιάζῃς πολύ, Στράτον.

Στράτων.—Διατί;

Φιλώτας (ὡς μὴ ἀκούσας τὴν ἐρώτησιν).—Οὕτω· (πηδᾷ πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ πλήττει τὸν ἀέρα διὰ τοῦ ξίφους.) Ὡραῖα καταβαίνει.

Ἀριδαῖος.—Φιλώτα! ἐνθυμοῦ ὅτι ὁ βραχίων σου εἶναι πληγωμένος. Διὰ τῶν κινημάτων σου αὐτῶν ἐξάπτεσαι, καὶ θὰ πάθῃς.

Φιλώτας.—Τί μοὶ ὑπομιμνήσκεις, βασιλεῦ; τὴν δυστυχίαν μου; τὴν ἀτίμωσίν μου; Ναὶ, ἐπληγώθην καὶ μὲ συνέλαβον . . .

Οὐδέποτε θὰ μὲ συλλάβωσι πλέον. Ναὶ, μὰ τὸ ξίφος τοῦτο, οὐ δέποτε πλέον θὰ αἰχμαλωτισθῶ. Ὄχι, πάτερ μου, ὄχι· δὲν θὰ αἰχμαλωτισθῶ πλέον. Θαῦμά τι θέλει καταστήσει σήμερον τὰ διὰ τὸν υἱόν σου λύτρα περιττά. Τὸ θαῦμα τοῦτο εἶναι ὁ θάνατός του, ὁ βέβαιος θάνατός του, ὅταν ἴδῃ ἑαυτὸν καὶ πάλιν περικυκλωμένον .... Πάλιν περικυκλωμένον; .... καὶ δὲν εἶμαι τώρα περικυκλωμένος; Ναί... Ναί... Τί μένει λοιπόν; (κράζει ὡς μαινόμενος) Συστρατιῶται!!! ἀδελφοί!!! σύντροφοι!!! φίλοι!!! Ποῦ εἶσθε; .... Ὅλοι νεκροί; .... Πανταχοῦ ἐχθροί; Πανταχοῦ .... Ἀπ' ἐδῶ, Φιλώτα!... Ἄ! λάβε (κτυπᾷ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ), λάβε καὶ σύ... Λάβε καὶ σὺ, κάθαρμα.... Λάβε καὶ σὺ, κακοῦργε....

Στράτων (ὁρμᾷ πρὸς αὐτὸν).—Βασιλόπαι! τί ἔπαθες; τί ἔχεις; Σύνελθε εἰς σεαυτόν.

Φιλώτας (ἀποφεύγων πάντοτε αὐτὸν).—Καὶ σὺ, Στράτον; Καὶ σύ; ἔσο γενναιόφρων, ἐχθρέ μου! φόνευσόν με, μή με ἀπαγάγῃς αἰχμάλωτον! ὄχι, ὄχι· δὲν παραδίδομαι, καὶ ἂν ὅλοι ὅσοι μὲ περικυκλώνετε εἶσθε Στράτωνες... Ἐναντίον ὅλων ὑμῶν... Ἐναντίον ὅλων τῶν λογχῶν τοῦ κόσμου θὰ ὑπερασπισθῶ τὴν ἐλευθερίαν μου... Φίλοι, κτυπᾶτε! τὸ καθῆκόν σας ἕκαστος... Ἐχθροί! φονεύσατέ με! δὲν θέλετε; σκοπεύετε νὰ μὲ συλλάβητε ζῶντα; ζῶντα! ἐμέ; .... καλλίτερον .... προτιμῶ νὰ φονευθῶ μόνος μου (πλήττει τὸ στῆθος διὰ τοῦ ξίφους).

Ἀριδαῖος.—Θεοί!! Στράτον!

Στράτων.—Βασιλεῦ!

Φιλώτας (πίπτων).—Ἐξετέλεσα τὸν σκοπόν μου.

Ἀριδαῖος.—Κράτησέ τον, Στράτον! Βοήθειαν..... Βοήθειαν.... Ἄχ, Φιλώτα, τί ἔκαμες;

Φιλώτας.—Συγχώρησόν με, βασιλεῦ! σὲ ἐνέπαιξα. Ἀποθνήσκω.... Ἐντὸς ὀλίγου οἱ λαοί σοῦ καὶ τοῦ πατρός μου ζῶντες ἐν εἰρήνῃ θὰ ἀπολαύωσιν ἀμέριμνοι τοὺς καρποὺς τοῦ θανάτου μου.... Ὁ υἱός σου, βασιλεῦ! εἶναι αἰχμάλωτος, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ πατρός μου ἐλεύθερος .....

Ἀριδαῖος.—Τί ἀκούω;

Στράτων.—Λοιπὸν ἦτο προμεμελετημένον!... Ὡς αἰχμάλωτος ὅμως, Φιλώτα, οὐδὲν εἶχες ἐπὶ τῆς ζωῆς σου δικαίωμα.

Φιλώτας.—Ἄφες τὰς κενὰς ταύτας φράσεις, γέρον!

Στράτων.—Βασιλεῦ! (καθ' ἑαυτὸν) ὁ τρόμος τὸν κατέστησεν ἀναίσθητον.—Βασιλεῦ!

Ἀριδαῖος.—Τίς μὲ κράζει;

Στράτων.—Βασιλεῦ!

Ἀριδαῖος.—Σιώπα.

Στράτων.—Ὁ πόλεμος ἐπεραιώθη, βασιλεῦ!

Ἀριδαῖος.—Ἐπεραιώθη; ψεῦδος! ὄχι· ὁ πόλεμος δὲν ἐπεραιώθη· τώρα θ' ἀρχίσῃ. (Πρὸς τὸν Φιλώταν.) Ἀπόθανε σύ. Ἀπόθανε. Πλὴν ἐνθυμοῦ εἰς τὸν Ἅδην τὰ ἑξῆς. «Ὡς νήπιον ἐνόμισας ὅτι πάντες οἱ βασιλεῖς εἶναι δειλοί, γυναῖκες, ὡς ὁ πατήρ σου. Ὄχι· πάντες δὲν εἶναι. Καὶ ἂν πάντες εἶναι, ἐγὼ δὲν εἶμαι. Τί μοὶ μέλει διὰ τὸν υἱόν μου; ἂς ἀποθάνῃ· ἂς τὸν χρεουργήσῃ ὁ πατήρ σου .... Καὶ νομίζεις ὅτι σὺ μόνος δύνασαι ν' ἀποθάνῃς ὑπὲρ τοῦ πατρός σου; Νήπιε! Ἂς ἀποθάνῃ καὶ ὁ Πολυτίμητος .... ὁ υἱός, ὅστις δειλιᾷ νὰ προσενέγκῃ τὴν ζωήν του ὑπὲρ τῶν γονέων του εἶναι κάθαρμα .... βάρος τῆς γῆς .... Ἂς ἀποθάνῃ ὁ υἱός μου .... Ἂς ἀποθάνῃ .... (μετά τινων στιγμῶν σιωπὴν) Στράτον! ἀπωρφανίσθην ὁ δυστυχής .... Σὺ εἶσαι εὐτυχής .... ἔχεις υἱόν .... Δός μοί τον... θὰ τὸν υἱοθετήσω .... θὰ τὸν θεωρῶ ὡς τὸν Πολυτίμητόν μου .... δός μοί τον, καλὲ Στράτον .....

Φιλώτας.—Βασιλεῦ! ὁ υἱός σου ζῇ καὶ θὰ ζήσῃ.

Ἀριδαῖος.—Ζῇ ἀκόμη; Θέλω νὰ τὸν ἴδω... Ἀπόθανε σύ... θέλω τὸν υἱόν μου .... ἄλλως θὰ ἀτιμάσω τὸ πτῶμά σου... θὰ τὸ ῥίψω βορὰν τῶν ὀρνέων .... θὰ τὸ .....

Φιλώτας.—Τὸ νεκρὸν σῶμά μου; ὄχι, βασιλεῦ! Οἱ πολεμισταὶ δὲν ἐκδικοῦνται τὰ πτώματα, ἐκδικοῦνται τοὺς ζῶντας.

Ἀριδαῖος.—Ἄχ! ποῦ κατήντησα.

Φιλώτας.—Σὲ οἰκτείρω... Ὑγίαινε, Στράτον! Ὑγίαινε· θὰ σ' ἐπανίδω ἐκεῖ ὅπου μεταβαίνουν μετὰ θάνατον οἱ ἐνάρετοι, οἱ ἀνδρεῖοι, οἱ ὑπὲρ πατρίδος πίπτοντες .... θὰ σ' ἐπανίδω εἰς τὰ Ἠλύσια... Καὶ σὲ, βασιλεῦ! θὰ σ' ἐπανίδω.

Ἀριδαῖος.—Πλὴν ὄχι ἐχθρόν σου, φίλον σου, Φιλώτα.

Φιλώτας.—Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἔχθρα, βασιλεῦ! πάντες εἶναι ἀδελφοί. (Προσπαθῶν νὰ ἐγερθῇ καὶ ὑψῶν πρὸς οὐρανὸν τὰς χεῖρας.) Θε.. οἰ.. δέ.. χθη.. τε.. τὴν.. θρι.. αμβεύ.. ου.. σαν.. ψυ.. χήν.. μου.. (διακόπτεται ἐπ' ὀλίγον) Ἄχ...

καὶ . . σὺ . . θε . . ά . . τῆς . . εἰ . . ρή . . νης . . . τὸ . . . θῦ . . μά . . . σου . . . (καταπίπτει νεκρός).

Ἀριδαῖος (ὁρμᾷ πρὸς αὐτὸν).—Ἄκουσον, Φιλώτα . . . . (τὸν σειει.) Ἀπέθανε.

Στράτων.—Βασιλεῦ! μὴ μὲ θεωρήσῃς ὡς προδότην ἂν κλαύσω τὸν πολέμιόν σου . . . . Δὲν δύναμαι νὰ κρατηθῶ . . . . Ἦτο θαυμάσιος νεανίας. (Κλαίει.)

Ἀριδαῖος.—Κλαῦσέ τον, Στράτον. Κλαῦσέ τον . . . τὸν κλαίω καὶ ἐγώ . . . Ἐλθὲ, ἄγωμεν· θέλω νὰ ἐπανίδω τὸν υἱόν μου. Θέλω τὸν υἱόν μου καὶ δίδω ὅ,τι μοῦ ζητήσωσιν . . . Εἰς μάτην ἐχύσαμεν ποταμοὺς αἱμάτων . . . Εἰς μάτην κατεκτήσαμεν χώρας. Ἰδοὺ (δεικνύων τὸν νεκρὸν) ἀναχωρεῖ ὁ νικητὴς φέρων τὴν λείαν του. Ἐλθὲ, γέρον· θέλω τὸν υἱόν μου, καὶ ὅταν μοὶ ἀποδοθῇ, ἂς μὴ εἶμαι πλέον βασιλεύς . . . Νομίζετε, ὦ ἄνθρωποι, ὅτι εἶναι ἀγαθόν τι ἡ βασιλεία; (Ἀπέρχονται.)

(Μετάφρασις ΑΡΙΣΤΟΜ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ).

Η ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΑ, Η ΑΛΧΗΜΕΙΑ

ΚΑΙ

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ.

Μία ἐκ τῶν μεγάλων ἐκείνων αἰτιῶν αἵτινες παρήγαγον τὸ 89 εἶναι καὶ ἡ ἐπιστήμη.

Αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν μεγάλην τινὰ πάλην, τὴν πάλην τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐνόμιζέ τις ὅτι ὁ αἰώνιος δημιουργὸς τῶν ὄντων ἐζήτει ἀντίπαλον· ὁ Παντοδύναμος ἐπεθύμει ἀντίστασιν. Παρουσιάζεται ὁ Ἰακώβ· παλαίει καὶ ἀναγορεύεται ἰσχυρὸς ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὑποκύπτει· ἀλλ' ἡ ἧττα αὐτοῦ οὐδὲν τὸ ἀνεπανόρθωτον κέκτηται. Προσπασσαλευμένος ὡς ἔντομον ἐπὶ τοῦ βράχου ὁ Προμηθεὺς, ῥηγνύει κατὰ τοῦ οὐρανοῦ ἰσχυρὰν κραυγὴν ἀπειλῆς καὶ ἐλπίδος. . . . θ' ἀνεγερθῇ.

Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἐξηφανίζετο. Κίνησις γενεῶν, ἀνήκουστος μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ, νέαν κυκλοφορίαν δίδωσιν εἰς τὸ αἷμα τῶν ἐθνῶν· τὰ βάρβαρα στίφη τρέχουσιν ὡς στίφη ἀγρίων ζώων πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ παρακμάσαντος πολιτισμοῦ. Ὁ Ἀλάριχος σφίγγει τὴν Ῥώμην μεταξὺ τῶν ὀνύχων του, καὶ τὴν παραλύει· ὁ Ἀττίλας τὴν προσεγγίζει, τὴν ὀσφραίνεται καὶ ἀναχωρεῖ· ὁ Γενσέριχος τὴν λαμβάνει εἰς τὰς πλευράς του καὶ τὴν ἐγκαταλείπει πτῶμα· ὁ Ὀδοάκρος τὴν ἐνταφιάζει καὶ ῥοκανίζει αὐτὰ ἔτι τὰ ὀστᾶ της. Τετέλεσται αἰωνία πόλις!

Νέα τις κοινωνία διοργανίζεται ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων. Μετ' αὐτῆς συναναφαίνεται ὁ ἀρχαῖος δυϊσμός: τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀσπάζεται δι' ἑαυτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἄνθρωπος ἔπεσε, κατ' αὐτὴν, διότι ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τοῦ εἰδέναι, καὶ ἀνυψώθη δι' ἐθελοβούλου ἀγνοίας, ἤτοι διὰ τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν πίστιν. Μία τοιαύτη διδασκαλία ὤφειλε λογικῶς νὰ προγράψῃ

πᾶσαν ἐξάσκησιν τῆς ἐλευθέρας διανοίας, νὰ ῥαπίσῃ κεραυνοβόλως τὴν ἀθῴαν ἔρευναν τῶν νόμων τῆς φύσεως. Οὕτω καὶ συνέβη. Μὴ δυναμένη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ εἰδέναι, τὴν δίψαν τῶν περιέργων πνευμάτων, ἡ Ἐκκλησία καταδικάζει ὡς ἔνοχον τὴν φυσικὴν ταύτην ἀνάγκην. Ἡ ἐπιστήμη καταδιωχθεῖσα ἐτρώθη· διαδηλοῦται μόνον ὑπὸ τύπους σκοτεινοὺς, ἰδιοτρόπους, ἀπροσίτους. Ἔχει τοὺς μεμυημένους αὐτῆς· ἔχει τὰ μυστήριά της.

Ἡ ἀστρολογία, ἡ ἀλχημεία, ἡ μαγεία ἔκρυψαν τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος κατὰ τοὺς αἰῶνας τοῦ σκότους· κατ' ἀρχὰς ἀντίστασις κατὰ τῆς θρησκείας, καὶ μετέπειτα ἀντίστασις κατὰ τῆς μοναρχίας. Καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἐκρύπτετο μία φιλοσοφία. Ἡ ἀστρολογία κατέληγεν εἰς τὸ πεπρωμένον, ἡ ἀλχημεία εἰς τὸν ὑλισμὸν, ἡ μαγεία εἰς τὸν πανθεϊσμόν.

Δὲν ἀναπτύσσομαι, ἐξηγοῦμαι. Μικρόν τις φυλλοδιφῶν τὰ συγγράμματα τῶν καββαλιστῶν, ἀνακαλύπτει τὰς μεγαλειτέρας ἰδέας, ἤτοι τὴν αἰωνιότητα τοῦ κόσμου, τὴν γέννησιν τῶν ὄντων δι' ἀορίστου διαδοχῆς φυσικῶν μεταμορφώσεων, τὴν ὕπαρξιν ἀλληλενδέτων αἰτιῶν, δι' ὧν παρέχεται εἰς τὸ σύμπαν ἡ κίνησις, καὶ πάντα ταῦτα συγχεχυμένα εἰς ὀνειροπολήσεις καὶ εἰς ἔκτακτόν τινα ἰδεογραφίαν, ἧς τὸ νόημα εἰς μόνους τοὺς μεμυημένους ἦν προσιτόν. Πρὸς τί δὲ πάντα ταῦτα τὰ περικαλύμματα;—Διότι ἡ ἐλευθέρα διάνοια οὐδόλως ἦν ἀσφαλὴς ἐνσαρκουμένη εἰς τοὺς τύπους τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Τὸ βιβλίον, γεγραμμένον εἰς ὕφος καθαρὸν καὶ ἐναργὲς, διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς φλόγας, ἐὰν τυχὸν ὑπεστήριζεν ἀμφιῤῥόπους γνώμας (α). Ἵν' ἀποφύγωσι τὴν διηνεκῆ ταύτην ἀπειλὴν, ἠναγκάζοντο οἱ καββαλισταὶ νὰ καλύπτωσιν ἐπιμόνως τὰς ἰδέας των ὑπὸ βαθυτάτου σκότους. Αἱ προφυλάξεις αὗται δὲν ἀφώπλισαν τὴν ἐπαγρύπνησιν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δὲν ἐβράδυνε ν' ἀποκαλύψῃ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς ἣν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα κατέφυγεν. Ἐξερράγη ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ πίστεως καὶ ἐπιστήμης. Αἱ μαγικαὶ ἐπιστῆμαι, χωρὶς νὰ κατακρίνωσι διαῤῥήδην τὴν ἐξουσίαν τοῦ δόγματος ἢ τοῦ μυστηρίου, διήνοιγον εἰς τὰ περίεργα πνεύματα ἐπικινδύνους ἐρεύνας. Ἐντεῦθεν σύγκρουσις. Καί τοι πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἔδηξαν, κατὰ τὸν μεσαίωνα, τὸ μῆλον τῆς ἐπιστήμης, καὶ βραδύτερον τὰς φιλοσοφικὰς διδασκαλίας, ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τάξεων, τῶν ἀσυνδιαλλάκτων ἰδεῶν, διαμάχη ὑπῆρξεν οὐχ ἧττον σφοδρά. Ἐν πᾶσι τούτοις ζητῶ τὴν γενεὰν ἑνὸς συμβεβηκότος, ὅπερ, μετά τινας αἰῶνας, μέλλει νὰ μεταβάλῃ τὴν φάσιν τοῦ κόσμου.

(α) Μάρτυς τὸ τοῦ Ἰωάννου Σκώττ, πυρποληθὲν ὑπὸ τοῦ Ὀνωρίου Γ'.

Δὲν θέλω νὰ εἴπω, ὅτι οἱ σοφοὶ οὗτοι, παραδεδομένοι, κατά τινα χρονογράφον τῆς τότε ἐποχῆς, εἰς τὴν ἐξάσκησιν ἐπαναστατικῶν τεχνῶν (artibus quibusdam seditiosis), εἶχον τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναμορφώσεως, τὰς ὁποίας καὶ τώρα ἔχομεν. Οὐχί· ἀλλ' οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι διεμαρτύροντο. Ἡ ἀντίστασίς των ἔφερεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς μονάρχας. Ἡ ἐκκλησία κατεδίκασε τὴν ἐπιστήμην ὡς τὴν πικροτέραν ῥίζαν πασῶν τῶν αἱρέσεων καὶ πάντων τῶν νεωτερισμῶν. Καί τοι τὸ πνεῦμα τῶν μυστηριωδῶν τούτων ἐπιστημῶν ἦν ἀβέβαιον καὶ ἀπροσδιόριστον, ἐν τούτοις ἡ Ἐκκλησία ἐνόησεν ὅτι δὲν συνεφώνει πρὸς τὸ ἑαυτῆς. Τίς λοιπὸν ἦν ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ; Τάσις πρὸς προσέγγισιν τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν ἡ ἐκκλησία ἐθεώρει ὡς ἀφωρισμένην, ὡς γνησίαν ἀδελφὴν τοῦ Σατανᾶ. Αἱ ἐπιστῆμαι αὗται παρουσίαζον συγκεχυμένον σωρὸν ἐθνικῶν διδασκαλιῶν μετά τινων δόσεων σεββαϊσμοῦ. Πλήρεις πλανῶν καὶ ὀνειροπολήσεων, ἔπλασαν ὅμως διὰ τὰ πνεύματα μικράν τινα προζύμην ἑτεροδόξων ἰδεῶν, δι' ὧν τὰ ἔθνη πάντα μικρὸν ἐπὶ μικρὸν ἐπανέστησαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας. Ἐνταῦθα ἀνοίγεται νέον πεδίον ἐμβριθεστέρων ἰδεῶν. Περιορισθῶμεν ἤδη εἴς τινα φιλοσοφικὰ συμπεράσματα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τὰ προκατειλημμένα ὑπὸ τῆς ἀστρολογίας πνεύματα ἐφαίνοντο ἀπησχολημένα ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως καὶ παλλιγγενεσίας. «Ὀφείλομεν νὰ περιμένωμεν, λέγει εἷς ἐξ αὐτῶν, μεγάλα γεγονότα· πολλοὶ συμβήσονται πόλεμοι· τὸ αἷμα θὰ ῥεύσῃ κρουνηδόν· βασίλεια θὰ μεταβληθῶσι καὶ θὰ ἐκραγῶσιν ἐπαναστάσεις· νέα ἀνιδρυθήσεται μοναρχία· ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ κραταιωθήσεται, καταστραφήσονται δὲ οἱ ἕτεροι· εἰς μάγος πολλὰ ποιήσεται θαύματα· ἐπὶ τέλους ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀνάπαυσις, ὡς ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου, ἐπιστρέψουσι καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς γῆς» (α). Διὰ τῆς προφητείας ταύτης βλέπω πνεῦμα πάσχον,

(α) Ὁ κόμης Δὲ Φλίσκος.

μεταφέρον ἐν τῷ μέλλοντι, ὑπὸ τὸν ἐξωτερικὸν τύπον τῶν πραγματικοτήτων, τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς πόθους αὐτοῦ. Τὰ αὐτὰ προβλήματα συνταράσσουσι πάντας τοὺς νόας· ἡ τελειοποίησις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἀναγέννησις τῶν κοινωνιῶν, ἡ αὔξησις τῆς εὐημερίας ἐπὶ τῆς ὑφηλίου.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ σοφοὶ συνεκρότουν μυστικὰς ἑταιρίας. Ἡ εὐχὴ αὐτῶν ἦν μεγάλη, καθ' ὅσον ὁ ἀδαὴς ὄχλος ἐνόμιζεν αὐτοὺς συγκοινωνοῦντας μετὰ τῶν δαιμόνων καὶ πάντων τῶν καταχθονίων πνευμάτων. Καὶ ὅμως ἡ ἰδέα αὕτη καθίστα τοὺς δυστυχεῖς τούτους ὑπόπτους παρὰ πᾶσιν, ὅθεν καὶ ἐπέσυρον δεινὴν ἐναντίον αὐτῶν καταφορὰν, τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἦν ἀπαγχόνισις ἢ ἕτερον εἶδος θανατικῆς ποινῆς. Ἡ μόνη ἀμφιβολία ἣν εἶχον ἐν Γαλλίᾳ ἦν ἐὰν ἔμελλον νὰ καῶσι ζῶντες ἢ νὰ ἐκπνεύσωσιν ἐπὶ τῆς ἀγχόνης. Τὰ γεγονότα ταῦτα συνιστῶ εἰς τοὺς εὐαισθήτους ἱστορικοὺς, οἵτινες ὀφείλουσι τοσαῦτα δάκρυα διὰ τὰ θύματα τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου· αἱ ὑπερβολαὶ προκαλοῦσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἑτέρας ὑπερβολάς. Τὸ ἔγκλημα ἦν τόσον φρικαλέον, ὥστε οἱ ἄνθρωποι οἱ ὕποπτοι ἐπὶ μαγείᾳ οὐδενὸς ἐλέους ἠξιοῦντο. Ὁ δήμιος οὐδὲν κατώρθου ἐκεῖ ἔνθα τὸ θεῖον δίκαιον ἵσταται οὐτωσὶ δὴ αὐστηρὸν καὶ ἀδιάλλακτον. Τὸ ἱεροδικεῖον τῶν Παρισίων ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν κατεδίκασεν εἰς θάνατον ἀναρίθμητον σωρὸν μάγων. Τὸ τῆς Τολώσης, θέλον νὰ καταδείξῃ τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὸνβασιλέα, ἔρριψε διὰ μιᾶς καὶ μόνης ἀποφάσεως τετρακοσίους μάγους εἰς τὰς φλόγας. Τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν διεγείρουσι μόνον φρίκην, ἀλλ' εἰσὶ θέματα πρὸς βαθεῖαν μελέτην. Ἐὰν ἡ μαγεία δὲν διήγειρεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν δικαστῶν φανεράν τινα ἐπανάστασιν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν καθεζώτων, οὐδαμῶς ἤθελε προκαλέσει τοιαύτην ἀμείλικτον σκληρότητα. Μόνα τὰ ἀφορῶντα τὰ πολιτικὰ καθεστῶτα ἐγκλήματα δύναται τὸ κράτος, ἀπειλούμενον ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ συστήματι, ἐν τῇ μονιμότητι, καὶ τῇ ἀναπαύσει του, νὰ προσβάλῃ τυφλῶς καὶ δι' ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων νόμων.

Τὰ διάφορα γελοῖα καὶ παιδαριώδη μέσα ὅσα ἔβαλλεν εἰς ἐνέργειαν ἡ μαγεία προδίδουσι τὸ βαθὺ ἐκεῖνο μῖσος ἐναντίον τῶν ἐν ἰσχύϊ πολιτικῶν δυνάμεων. Ὁ Λούθηρος ἔζη εἰς στενὰς σχέσεις μετὰ τοῦ διαβόλου. Ὁ Ῥαβαλλιὰκ συνειργάσθη εἰς τὰ μυ-

στηριώδη ἔργα τῆς μαγείας. Ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ῥαγίζεται, ὁπόταν τις ἀναγινώσκῃ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐν οἷς ἐξιστοροῦνται αἱ βάσανοι καὶ αἱ καταδίκαι τοῦ δυστυχοῦς αὐτοῦ παράφρονος. Διὰ τρίτην φορὰν μεταβιβασθεὶς εἰς Γρέβην ἐβασανίσθη διὰ λαβίδων εἰς τοὺς μαστοὺς καὶ τὰς κνήμας. Ἠθέλησαν ζῶντα νὰ τὸν βασανίσωσι διὰ τοῦ τροχοῦ. Τὸ θέαμα ἦν φρικαλέον. Ὁ λαὸς τὸν κατεδίωκε, τὸν ἐλιθοβόλει, τὸν ἐῤῥάπιζεν. Ἡ κόμη του, ἡ γενειάς του ἀπεσπῶντο ὑπὸ τῶν χειρῶν τοῦ λαοῦ. Μετὰ τοὺς ῥαβδισμοὺς καὶ τὰς ἄλλας προπηλακίσεις, ὁ Ῥαβαλλιὰκ γονυκλιτεῖ, ὑψοῖ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ λέγει: «Ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἀποπτύει τὰς πράξεις μου, ζητῶ συγγνώμην παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων.», Ἀκολούθως μετὰ τὸ πέρας τῆς προσευχῆς του, παρεσύρθη μεταξὺ τεσσάρων ἵππων. . . . Μετέπειτα ἔρχεται ὁ πνευματικός· λέγει ὁ κατάδικος πρὸς αὐτόν: Εἶπατε δι' ἐμὲ, ἐν χαῖρε, βασίλισσα. Τὸ δὲ πλῆθος τότε ἀναφωνεῖ· Ὄχι! ὄχι! εἶναι κατάδικος!—Ὁ Ῥαβαλλιὰκ ἐξέπνευσε. Τὸ σῶμά του παρεδόθη εἰς τοὺς παρευρισκομένους. Οὐδεὶς υἱὸς χρηστῆς μητρὸς, λέγει χρονογράφος τις, παρημέλησε ν' ἁρπάσῃ ἓν τεμάχιον τοῦ πτώματος. Τὰ ῥάκη ταῦτα τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἦσαν ἐσκορπισμένα εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων. Ἰδοὺ τὰ ἥμερα καὶ πεπολιτισμένα ἤθη τῶν μοναρχικῶν θεσμῶν!

Εἴδομεν ὅτι ἡ ἐλευθέρα διάνοια, ἀντὶ ν' ἀποφύγῃ τὸ φῶς, κατέφυγε καὶ εἰς αὐτὴν εἰσέτι τὴν μαγείαν. Ἐν μέσῳ τῆς πάλης ἐκείνης τῆς ἐλευθέρας διασκέψεως, ἡ στασιμότης πανταχόθεν ἐδέχετο βέλη, εἴτε διὰ τῶν βολταιριανικῶν σκωμμάτων, εἴτε διὰ τῶν τεκτονικῶν ἑταιριῶν.

Ὁ μασωνισμὸς εἶναι ὁ ὀχετὸς δι' οὗ διῆλθε τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Ἡ πορεία αὕτη ἦν βραδεῖα, ἀλλ' ἀσφαλής. Ἐν διαστήματι πολλῶν αἰώνων, καταπιεσθεῖσα ἡ ἐλευθέρα διάνοια ὑπὸ τοιαῦτα ὑποχθόνια συστήματα, ἀνέμενεν ὑπὸ τὸ μόδιον, πεπεισμένη ὅτι θέλει ἀνατρέψει τὴν τυραννίαν καὶ οὕτως ἐξέλθει ἡμέραν μίαν εἰς τὸ φῶς. Οἱ δύο πρώτιστοι θεσμοὶ τοῦ μασωνισμοῦ ἦσαν ἡ ἰσότης καὶ ἡ ἀγάπη. Ἡ ἀνοικοδομὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ἦν βεβαίως μία ἀλληγορία καὶ ἐσήμαινε τὴν μόρφωσιν νέας κοινωνίας. Τοιοῦτος ὢν ὁ μασωνισμὸς, ἔμελλεν ἀναμφιβόλως νὰ ἐπισύρῃ τὴν δυσμένειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ πολλῶν κυβερνήσεων.

Εἷς ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἱεροκριτῶν ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Τῶν ἑταιριῶν τούτων αἱ μὲν κατέληγον εἰς οἰκτρὰν ἀθεΐαν καὶ φρικώδη ἀκολασίαν, αἱ δὲ ἐζήτουν νὰ σείσωσι τὰ θεμέλια τῶν μοναρχιῶν καὶ ἀνατρέψωσι τοὺς θρόνους αὐτῶν.»

Τὸ μυστηριῶδες τοῦτο στοιχεῖον, ἀχώριστον τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἠκολούθει τὴν τάσιν τῶν ἐπαναστατικῶν διδασκαλιῶν. Πᾶσαι αἱ ἑταιρίαι τῶν ἀλχημικῶν προπαρεσκεύαζον τὸν κόσμον ἵν' ἀσπασθῇ τὸ δόγμα τῆς ἀδελφοποιήσεως τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὰ συνθήματα καὶ τὰ μυστήρια αὐτῆς περιέκλειον ἐν ἑαυτοῖς νέας ἀναμορφωτικὰς ἰδέας. Δὲν συνηγορῶ ὑπὲρ τῶν χιμαιρικῶν αὐτῶν δογμάτων, ἀλλὰ λαμβάνω ὑπ' ὄψιν τὴν γενικὴν αὐτῶν τάσιν. Οἱ ἐρυθρόσταυροι ὡς καὶ οἱ ἀλχημικοὶ ὠνειροπόλουν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου ἔργου· ἐζήτουν δὲ πρὸς τοῦτο πῦρ, μέταλλον καὶ αἷμα. Προφῆται τῆς ἐπιστήμης, θέλετε ἱκανοποιηθῆ ἐπὶ τέλους! Τὸ μέγα ἔργον μέλλει νὰ ἐκπληρωθῇ· βλέπω ἕνα ἄγνωστον ὅστις, μὲ τὸ προσωπεῖον ἐπὶ τοῦ προσώπου του, μὲ γυμνοὺς βραχίονας, μὲ στέρνα πνευσιῶντα, κεκλιμένα ἐπὶ τῆς καμίνου, ἀναταράσσει τὰ στοιχεῖα προσεχοῦς ἀναμορφώσεως· ὁ ἀλχημιστὴς οὗτος εἶναι ἡ Πρόνοια.

Πιέζουσα τοὺς σπόρους τῆς μαγείας καὶ τοῦ μασωνισμοῦ, ἡ κοινωνία ἐκείνη ἐτάχυνε τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπερήφανος ἡ Δημοκρατία ἡμῶν ἐνεθυμεῖτο ἐνίοτε ἀμυδρῶς τὴν χαλδαϊκὴν αὐτῆς καταγωγήν. «Εὐτυχὴς Γαλλία! ἀνέκραζεν ὁ ἐνθουσιαστὴς Λουσταλώ, ὁ ἥλιος εἰσήρχετο εἰς τὸν ἀστερισμὸν τῆς Ζυγοῦ κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν, ὁπόταν σὺ ὡρχέζεσο ἐπὶ τῆς ἰσότητος καὶ καθίδρυες τὴν δημοκρατίαν σου· ἐντελὴς ἁρμονία ἐπεκράτει τότε μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· ὑπὸ τοὺς ὡραίους ἐκείνους οἰωνοὺς σὺ ἀνεθεμάτιζες τὴν βασιλείαν καὶ παρεῖχες εἰς τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἁγίαν ἐκείνην ἰσότητα ἣν ὁ ἥλιος, ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ, παρέχει εἰς τὰς ἡμέρας καὶ τοὺς μῆνας. Δημοκρατία τῶν Γάλλων! αἱ μεγάλαι σου τύχαι ἐγράφησαν ἐπ' αὐτοῦ μάλιστα τοῦ βιβλίου τῆς φύσεως. Ἔθνος ἰσχυρὸν καὶ εὐτυχέστερον πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καθ' ὅλα τὰ ἔτη, ἐν τοιαύτῃ ἡμέρᾳ, θέλεις βλέπει τὸν ἥλιον εἰς τὸ σημεῖον τῆς Ζυγοῦ, σύμβολον τῆς ἰσότητος.» Τὸ κρᾶμα τοῦτο τῶν ἀστρολογικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἰδεῶν ἀνέρχεται μέχρι

τῶν ἀρχῶν τοῦ πρώτου πνεύματος τῆς ἀντιδράσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ἐκ τοῦ ἀνωτάτου ἐκείνου σημείου, ἡ Ἐπανάστασις ἀνακτᾷ πᾶσαν αὐτῆς τὴν νομιμότητα καὶ ἀποκαθίσταται ὀν λογικὸν, ὅπερ, καθ' ὅλους ἐκείνους τοὺς αἰῶνας, διῆλθε τὴν κρυπτὴν περίοδον τῆς ἀναπτύξεώς του. Μετὰ μακρὰν καὶ ὀδυνηρὰν κυοφορίαν, ἐξῆλθεν ἐπὶ τέλους τοῦ κόλπου τῶν μυστικῶν ἑταιριῶν.—Ἐὰν ὁ μασωνισμὸς καὶ αἱ ἄλλαι μυστικαὶ ἑταιρίαι ἀπώλεσαν σήμερον πᾶσαν ἠθικὴν σπουδαιότητα, τοῦτο ἐγένετο διότι ἐξετελέσθη τὸ ἔργον αὐτῶν. Τὰ συστήματα ταῦτα καταστρέφονται ὡς τὰ φυσικὰ τοῦ νεογνοῦ περικαλύμματα, ὁπόταν τὸ παιδίον ἐξέλθῃ εἰς τὸ φῶς.

Alphonse Esquiros.

ΤΟ ΟΡΟΣ ΑΙΤΝΑ

ΚΑΙ Η ΕΚΡΗΞΙΣ ΤΟΥ 1865.

Ἡ Αἴτνα κατευνάζεται ἤδη μετὰ τὸν σφοδρότατον τῶν σεισμῶν, τοὺς ὁποίους ἔλαβεν ἐν τῷ διαστήματι τοῦ παρόντος αἰῶνος· αἱ λάβαι ἀποψυχραίνονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτῆς, καὶ οἱ κῶνοι, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων ἐξηρεύγετο ἡ λάβα, οὐδὲν ἄλλο ἀναδίδουσι πλέον, εἰμὴ ἀτμοὺς καὶ σποδόν. Τὰ νέα στόματα θὰ κλεισθῶσι καὶ αὐτὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1865· μόνα δὲ σημεῖα τοῦ ἀδιαλείπτου ὑπογείου ὀργασμοῦ θὰ μείνωσιν ἐλαφροί τινες καπνοὶ καὶ ὁ μέγας πίδαξ τοῦ ἀτμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐξακοντίζει ὁ ἀκρότατος κρατὴρ τῆς Αἴτνας ἐπεκτεινόμενον ἐπὶ τῆς Σικελίας.

Ὅτι ἔμελλε νὰ συμβῇ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μεγάλη τις ἔκρηξις, πρὸ πολλοῦ ἤδη προανηγγέλλετο διὰ σημείων, προδρόμων αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ ἰουλίου τοῦ 1863, μετὰ σεισμοὺς ἀλλεπαλλήλους τῶν πέριξ, ὁ ἀκρότατος κῶνος τοῦ ἡφαιστείου εἶχε διαρραγῇ πρὸς τὸ νότιον μέρος, εἶχον δ' ἐκρεύσει ἐξ αὐτοῦ φλογεραὶ ὗλαι, καταβᾶσαι βραδέως μέχρις ὀροπεδίου τινὸς ἐπονομαζομένου «οἰκία τῶν Ἄγγλων». Εἴς τινα μέρη ἡ σποδὸς εἶχε καταχαλύψει τὰς κατωφερείας τοῦ ἡφαιστείου. Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἔκρηξιν τῆς Αἴτνας, τὸ ὄρος οὐδέποτε ἔμεινεν ἡσυχώτατον· ἐνίοτε ἐξηκολούθει καπνίζον ἐκ πολλῶν ῥωγμῶν ἀνοιχθεισῶν ἔξωθεν τοῦ κρατῆρος, καὶ ἡ κορυφὴ αὐτοῦ ἀνέδιδεν ἀδιακόπως πυκνὰ νέφη ἀτμοῦ. Πολλάκις μάλιστα διὰ νυκτὸς ἡ ἀντανάκλασις τῆς φλογερᾶς λάβας ἥτις ἐκόχλαζεν ἐν τῷ κεντρικῷ φρέατι καθίστα ἐρυθρὰν τὴν ἀτμοσφαῖραν. Μὴ δυνάμεναι εἰσέτι αἱ ῥευσταὶ ὗλαι ἐκεῖναι νὰ ὑψωθῶσι μέχρι τοῦ στόματος τοῦ κρατῆρος, κατεπίεζον ἔνδοθεν τὰς πλευρὰς τοῦ ἡφαιστείου ζητοῦσαι ἔξοδον διὰ τοῦ ἀσθενεστέρου μέρους αὐτῶν, καὶ ἀναλύουσαι ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς πέτρας, αἵτινες ἠμπόδιζον τὸν ἔκρουν αὐτῶν. Ἕως οὗ, τὴν νύκτα τῆς 30 πρὸς 31 ἰανουαρίου 1865, ἡ ἀσθενεστέρα πλευρὰ ἐνέδωκεν εἰς τὴν δύναμιν τῶν φλογερῶν ὑλῶν τούτων· ἠκούσθησαν δὲ τότε ὑπόγειοί τινες μυκηθμοί, ἐδονίσθη ἐπανειλημμένως ὅλον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Σικελίας, ἂν καὶ ἐλαφρῶς, καὶ ἡ γῆ ἐσχίσθη εἰς μῆκος δύο χιλιομέτρων πρὸς βορρᾶν τῆς θέσεως Serra delle Concazze, ἥτις ἀποτελεῖ ἓν τῶν μεγάλων ἀντερεισμάτων τῆς Αἴτνας, πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς. Ἐξ ἐκείνου λοιπὸν τοῦ σχίσματος, ἀνοιχθέντος ἐπὶ ὀροπεδίου μικρόν τι κατωφεροῦς, ἐξέῤῥευσαν αἱ στενοχωρημέναι λάβαι μετὰ κρότου φοβεροῦ.

Ὅλα τὰ προμηνύματα τῆς ἐκρήξεως ταύτης ὀλιγίστων ἀνθρώπων τῆς ἐπιστήμης εἶχον ἐφελκύσει τὴν προσοχήν. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων ἅτινα κεῖνται ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους οὐδόλως ἐφαίνοντο φοβούμενοι ἐξ αὐτῶν· τότε δὲ μόνον κατεκυριεύθησαν ὑπὸ τρόμου, ὅταν εἶδον αἰφνιδίως τὴν ἔκρηξιν. Ἀπὸ Κατάνης μέχρι Ταορμίνης καὶ ἀπὸ Ταορμίνης μέχρι Ῥανδαττίου, καθ' ὅλην τὴν ἐκτεταμένην ταύτην ἡμιπεριφέρειαν, 100 χιλιομέτρων σχεδὸν ἔχουσαν μῆκος, διέκρινέ τις, εἰς τὴν μᾶλλον προέχουσαν γωνίαν τοῦ βουνοῦ, τὴν μεγάλην λάμψιν, ἥτις ἀνεδίδετο ἐκ τῶν φλογερῶν ὑλῶν τοῦ ἡφαιστείου καὶ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τῶν δασῶν. Ἐκ συνεχῶν δὲ διαλειμμάτων ἠκούοντο κρότοι βαρεῖς, καθ' οὓς ἡ γῆ ἔφριττε καὶ τὰ ὑπόγεια σπήλαια ἀντήχουν φοβερῶς. Εἰς τὰ χωρία τὰ μᾶλλον ἐκτεθειμένα εἰς κίνδυνον, ὁ φόβος τῶν κατοίκων, παρατηρούντων τὸ θέαμα τῆς ἐκρήξεως καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν δεινότητα, ὑπῆρχεν ἀκράτητος. Ὅλοι οὗτοι διῆλθον τὴν νύκτα εἰς τὰς ὁδούς, οἱ μὲν ὁλολύζοντες καὶ ἱκετεύοντες τὴν Παναγίαν καὶ τοὺς ἁγίους, οἱ δὲ βλασφημοῦντες ἢ ἀτενίζοντες ἔκθαμβοι πρὸς τὸ πυρὸν χάσμα τοῦ βουνοῦ. Συγχρόνως δὲ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων ἐσήμαινον ὅλοις ἤχοις, ὡς ἐξορκίζοντες τὸ μέγα ἐκεῖνο κακόν. Ὑλοτόμοι δὲ μετ' ὀλίγον καὶ ἀνθρακεῖς καὶ βοσκοὶ κατέβησαν ἐκ τῶν ἀνωτέρων κατωφερειῶν τῆς Αἴτνας δρομαῖοι, διηγούμενοι ἕκαστος κατ' ἴδιον τρόπον τὰ φαινόμενα τῶν ὁποίων κατέστησαν αὐτόπται, καὶ αὐξάνοντες τὸν τρόμον τῶν ἀκουόντων αὐτούς.

Τὸ βέβαιον ἦτον ὅτι ὁ χείμαῤῥος τῶν φλογερῶν ὑλῶν ἀνέβλυζεν ἀφθόνως ἐκ τῆς ῥωγμῆς καὶ ὅτι ἔῤῥεεν ὁρμητικῶς εἰς τὰς φάραγγας τὰς ὑπὸ τὸ ὀροπέδιον τῆς ἐκρήξεως. Ὅσοι τῶν

χωρικῶν εἶχον τὰς οἰκίας των ἐπὶ τοῦ ὁρόμου τὸν ὁποῖον, ὡς ὑπέθετον, ἔμελλον νὰ διατρέξωσιν αἱ λάβαι, ἥρπασαν μετὰ σπουδῆς ὅ,τι ἠδύναντο νὰ σώσωσι, καὶ ἐκένωσαν τὰς δεξαμενὰς τῶν ὑδάτων, φοβούμενοι μήπως αὐτὰ, μεταβαλλόμενα εἰς ἀτμὸν, ἀποτελέσωσιν εἰς τὰς λάβας ὅ,τι ἀποτελεῖ ἡ πυρόκονις ὅταν ἀνάψῃ, καὶ τινάξωσιν ἐπ' αὐτῶν ὡς βροχὴν τὰς πυρὰς ταύτας ὕλας. Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐπιούσης ἐστάλησαν ἐν πάσῃ σπουδῇ ἐκ τῆς Μεσσήνης καὶ ἐκ τῆς Κατάνης πυροσβέσται μετὰ στρατιωτῶν, ἵνα βοηθῶσι τοὺς χωρικοὺς εἰς ταύτην τὴν ἐργασίαν, συγχρόνως δὲ καὶ ὁ κλῆρος καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς ἐπαρχίας ἐπεχείρησαν λιτανείας μακρὰς καὶ ἐπορεύθησαν πρὸς τὰ ὕψη εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Φθάσαντες ἕως ἐκεῖ ὅπου διεκρίνοντο τὰ πύρινα ἐκεῖνα στόματα, τὰ ἐξερρευγόμενα κατὰ πᾶσαν ἔκρηξιν σωροὺς μεγάλων πετρῶν καὶ τεφρῶν νέφη, οἱ μὲν ἱερεῖς ἐπετίμων τὸν φλογερὸν χείμαρρον, ὅςις κατήρχετο διὰ τοῦ δάσους κυλιόμενος καὶ κατακαίων ὅσα ἀπήντα βλαστήματα, οἱ δὲ μοναχοὶ ἔψαλλον ἱεροὺς ὕμνους, ὁ δὲ λαὸς ὁ ἀκολουθῶν τὰς λιτανείας ἐπειρᾶτο νὰ στήσῃ τὸν πύρινον ποταμὸν εὐχόμενος καὶ ἐπιφωνῶν ἀμήν. Ἔφερον δὲ τὰ εἴδωλα τῶν ἁγίων των καὶ ἐπεκαλοῦντο αὐτὰ τραναῖς φωναῖς. Ὅλα τὰ ἐξ ἐπιχρύσου ξύλου κατεσκευασμένα ἢ ἐξ ὑφάσματος ἐζωγραφημένου ὁμοιώματα ταῦτα παρετάχθησαν ὡς εἰς μάχην κάτωθεν τοῦ λάβρου ἐκείνου ρεύματος. Ἡ ἁγία Ἀγαθὴ εἶναι ἰδίως ἡ προστᾶτις τῶν ὀρεινῶν τῆς Αἴτνας, ἡ θεὰ, ὡς οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἡφαιστείου ἐκείνου· ταύτης λοιπὸν τὸ εἴδωλον, καὶ τὰ τῶν ἄλλων διαφόρων ἁγίων, οἵτινες προστατεύουσι τὰ ποίμνια καὶ τοὺς ἀγροὺς, καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὰς προλαβούσας ἐκρήξεις ἐπρόσταξαν τὰ ρεύματα τῆς φλογερᾶς λάβας καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῶν κατωφερειῶν ἀκίνητα, ἤχθησαν ὅλα. Εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου ἡ ἀρχαία πολυθεία σώζεται ὑπὸ νεώτερον σχῆμα διαφθειρομένη ὁσημέραι καὶ ἐλαττουμένη κατὰ τὸ ποιητικὸν αὐτῆς μέρος, πᾶν οἰκίδιον ἔχει τοὺς ἐφεστίους θεούς του, καὶ πᾶς ἀνὴρ ἔχει ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος του κεχαραγμένον ἕνα ἅγιον· καὶ εἰς αὐτὰ δὲ τὰ κτήνη περιβάλλουσι, περὶ τὸν τράχηλον, φυλακτήρια κατὰ τῶν νοσημάτων ἢ κατὰ παντὸς ἀπαισίου. Τούτους λοιπὸν τοὺς θεοὺς οἱ ἀπειλούμενοι τόποι ἐπεκαλοῦντο ἐν τῷ κινδύνῳ αὐτῶν.

Ἐν τοσούτῳ τὸ ρεῦμα τῶν φλογερῶν ὑλῶν κατέβαινεν ἀδιακόπως, καὶ οἱ χωρικοὶ, παραλαμβάνοντες τοὺς ἁγίους των, ὠπισθοχώρουν βῆμα, καὶ τέλος παρήτησαν τὸ πεδίον τῆς μάχης ὁλοτελῶς. Κατὰ τὰς πρώτας ἓξ ἡμέρας τῆς ἐκρήξεως ἐχύθη ἐκ τῆς ῥωγμῆς τοῦ ἡφαιστείου ποσότης λάβας, λογισθεῖσα πρὸς 90 κυβικὰ μέτρα κατὰ πᾶν δευτερόλεπτον. Εἰς τὰ πλησίον τῶν στομάτων, ἡ ταχύτης τοῦ ρεύματος δὲν ἦτον ἐλάσσων τῶν 6 μέτρων κατὰ πᾶν λεπτόν· περαιτέρω ὅμως ὁ ποταμὸς, ἐξαπλούμενος εἰς ἐπιφάνειαν πλατυνομένην ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ διακλαδιζόμενος εἰς τὰς πλαγίας κοιλάδας, ἔχανεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ πρῶτον τάχος του, καὶ οὕτως οἱ κροσσοὶ τῶν σκωριῶν, τὰς ὁποίας αἱ φλογεραὶ ὕλαι προώθουν, δὲν προώδευον κατὰ μέσον ὅρον, κατὰ τὸ κατωφερὲς τῆς γῆς, εἰμὴ ἀπὸ ἡμίσεος μέχρι δύο μέτρων κατὰ πᾶν λεπτόν. Ἀπὸ τῆς 2 φεβρουαρίου, τὸ κυριώτατον ρεῦμα, ἔχον πλάτος 300 ἕως 500 μέτρων, μέσον δὲ πάχος 15 μέτρων, ἀνέβη μέχρι τοῦ χείλους τοῦ κρημνοῦ Κόλλα Γράνδε, ἀπέχοντος ἕως 6 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς ῥωγμῆς τῆς ἐκρήξεως, καὶ ἐχύνετο ὡς καταῤῥάκτης εἰς τὴν ὑπὸ τὸν κρημνὸν φάραγγα. Τὸ θέαμα ἐκεῖνο ἦτον ἀληθῶς φοβερὸν τὴν μεγαλοπρέπειαν, μάλιστα δὲ διὰ νυκτός· ἓν τοιοῦτο ρευστὸν πυρῶδες, ἐρυθρὸν ὡς ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος, νὰ καταλείβεται εἰς σχῆμα στρώματος, λεπτυνόμενον ὑπὸ τοῦ σωροῦ τῶν φαιῶν σκωριῶν, αἵτινες συνηθροίζοντο ἄνωθεν αὐτοῦ, καὶ νὰ παρασύρῃ σώματα ἐκ τῶν σκωριῶν τούτων πεπαγιωμένα, συμπληττόμενα μὲ κρότον μεταλλικὸν, καὶ κρημνιζόμενα εἰς τὴν φάραγγα, καὶ συντριβόμενα καὶ ἀναπηδῶντα εἰς ἀστέρας πυρίνους!

Ἀλλὰ τὸ ὑπέρλαμπρον φαινόμενον τοῦτο διήρκεσεν ὀλίγας ἡμέρας· καθόσον ἤρχετο πρὸς τὰ κάτω, ἡ πτῶσις τοῦ πυρὸς ἠλαττοῦτο βαθμηδὸν κατὰ τὸ κάλλος. Ἀπέναντι τοῦ καταῤῥάκτου καὶ ὑπὸ τὸ νᾶμά του αὐτὸ ἐσχηματίζετο σωρὸς λάβας ἐξογκούμενος ἀδιαλείπτως καὶ τέλος πληρώσας τὴν φάραγγα· ὥστε καὶ ὁ κρημνὸς ἔπειτα ἐκεῖνος κατέστη ἁπλοῦς κατήφορος· ἀλλ' ὅμως ὑψώθησαν ἔτι μᾶλλον τὰ χείλη τοῦ κρημνοῦ καὶ ἡ κοιλὰς ἡ ὄπισθεν αὐτῶν μετεβλήθη εἰς λίμνην πυρὸς, ἔχουσαν βάθος 50 μέτρων. Ὁ δὲ χειμαῤῥοος ἐξηκολούθησε ῥέων ἀνατολικῶς, πρὸς τὸ χωρίον Mascali, πληρώσας μέχρι χειλέων ξηρόν τινα ῥύακα.

Περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ φεβρουαρίου, ὁ ποταμὸς, ἔχων ἤδη μη-

κος 15 χιλιομέτρων καὶ ἐπέκεινα, ἐπροχώρει μὲν εἰσέτι ἀλλὰ βραδύτατα, καὶ αἱ λάβαι, ἂν καὶ ρευσταὶ ἔτι οὖσαι, μόλις κατώρθουν ν' ἀνοίγωσι δίοδον διὰ τῶν πετρῶν, τὰς ὁποίας συμπαρέσυρον, ψυχραινομένων ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας. Τὰ εἰς τὴν βάσιν τοῦ ὄρους κείμενα χωρία καὶ αἱ κωμοπόλεις δὲν ἠπειλοῦντο πλέον ἀμέσως· οὐχ ἧττον αἱ ἐκ τῆς ἐκρήξεως προξενηθεῖσαι ζημίαι ὑπῆρχον μέγισται. Ἐκτὸς πολλῶν ἐπαύλεων ἐξαλειφθεισῶν ὅλως διόλου, ὡς νὰ διῆλθε ξυράφιον καὶ νὰ τὰς ἐξύρισε, πλῆθος νομῶν ἐκτεταμένων καὶ ἀρουρῶν κατεκαλύφθησαν ὑπὸ βράχων πηχθέντων ἐκεῖσε, τὸ δὲ χείριστον, διότι ἐν γένει εἰς τὴν Σικελίαν εἶναι σπάνια τὰ δάση, κατηφανίσθησαν ἕως ἑκατὸν τριάκοντα χιλιάδες δένδρων, ὡς δρυῶν, ἐλατῶν, καστανεῶν καὶ σημυδῶν. Ὅταν ἐκαίοντο ταῦτα ὅλα τὰ στελέχη, ὅταν φλεγόμενοι ὅλοι οὗτοι οἱ κορμοὶ ἐφέροντο ὑπὸ τῆς λάβας ὡς ἐπὶ ποταμοῦ πυρίνου, τὸ κάλλος τοῦ θεάματος ὑπῆρξεν ἐξαίσιον. Καθὼς συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ περιστατικὰ τοῦ κόσμου τούτου, ἡ συμφορὰ τῶν μὲν κατέστη τέρψις τῶν δέ. Ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἐκρήξεως, ἐνῷ οἱ δύστηνοι χωρικοὶ τῆς Αἴτνας ἐθρήνουν πικρῶς βλέποντες ἐν καταπλήξει τὴν καταστροφὴν τῶν δασῶν των, ἑκατοντάδες περιέργων θεατῶν, τοὺς ὁποίους ἐκόμιζον καθεκάστην ἀτμόπλοια ἐκ τῆς Κατάνης καὶ ἐκ τῆς Μεσσήνης, ἤρχοντο νὰ ἐντρυφήσωσι θεώμενοι τὴν λαμπρὰν τῆς πυρκαϊᾶς ἐκείνης φρίκην.

Πρὸς τὰ τέλη τοῦ μαρτίου, οἱ ὀρεινοὶ ἐπίστευον ὅτι εἶχεν ἀποπερατωθῆ ἐντελῶς ἡ ἔκρηξις, καὶ πλέον δὲν προσεῖχον εἰς τοὺς καπνοὺς καὶ τὰς τέφρας, τὰς ὁποίας ἔβλεπον εἰσέτι ἀναρριπτομένας ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς Αἴτνας, ὅτε αἰφνιδίως ἡ πηγὴ τῆς λάβας ἤρχησε πάλιν νὰ ῥέῃ μὲ νέαν ὁρμήν. Πρὸς δυσμὰς λοιπὸν, ὁπόθεν ὁ ποταμὸς τῶν ρευστῶν ὑλῶν δὲν εἶχεν ἐκβάλει εἰσέτι εἰμὴ ἀσθενῆ τινα ῥεῖθρα, ἐξώρμησε τώρα τὸ μέγιστον ῥεῦμα· ὅλη δὲ ἡ ἔκτασις ἡ μεταξὺ τῶν κρατήρων τοῦ ὀροπεδίου καὶ τῶν κώνων τῶν παλαιῶν ἐκρήξεων, τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὰ ὀνόματα Cavacci καὶ Tre Monti, μετεβλήθη εἰς λίμνην πυρός· τὸ ὄρος Cavacci αὐτὸ περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν ὑλῶν καὶ μετεβλήθη εἰς νῆσον, ὡς πρὶν ἤδη εἶχε συμβῆ καὶ εἰς τὸ Monte Stornello καὶ ἄλλους λόφους σκωριῶν· ἡ φάραγξ Linguagrossa, τὴν ὁποίαν ἕως τότε εἶχε προφυλάξει ὑψηλόν τι χεῖλος τῆς

γῆς, ἐσκεπάσθη ὑπὸ τοῦ ῥείθρου, καὶ οἱ πλούσιοι ἀγροὶ τοῦ δήμου ἐκείνου ἠπειλήθησαν. Τόσον αἰφνιδίως ἔγινεν ἡ νέα αὕτη ἐκροὴ τῆς λάβας, ὥστε οἱ ὑλοτόμοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐπάρωσι τὰς σανίδας, ὅσας εἶχον πριονίσει, οὐδὲ νὰ κρημνίσωσι τὴν ξυλικὴν, ὅσην εἶχον πορισθῆ ἐκ τοῦ δάσους πλησίον τοῦ ῥεύματος.

Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι, εἰς ἣν κατάστασιν εἶναι τὸ ῥεῦμα τῆς λάβας, ἂν καὶ ἀκίνητον πλέον καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ τῆς καιούσης ἔτι σκωρίας του, ὑπάρχει ἀξιοθέατον. Ἡ ποῦ μὲν μέλαινα ποῦ δὲ ὑπέρυθρος ἐπιφάνεια τοῦ ῥεύματος τούτου γέμει ἀνωμαλιῶν δυσβάτων, κορυφῶν κοπτερῶν παρομοίων μὲ κλίμακας ἀνίσων βαθμίδων ἢ μὲ πυραμίδας, ἢ μὲ στήλας περιεστραμμένας, ἐπὶ τῶν ὁποίων δυσκολώτατα δύναταί τις νὰ περιπατήσῃ, ἐπειδὴ κατὰ πᾶν βῆμα κινδυνεύει νὰ κατασχίσῃ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖράς του. Ἄλλως τε, εἰς τὸ βάθος τοῦ ἀνωμάλου καὶ τραχέος ἐδάφους ἐκείνου ἡ ἐνέργεια τῆς ἀποψυχραινομένης λάβας δὲν ἔπαυσε. Πολλαχοῦ ἀπαντῶνται σχίσματα βαθέα, ἐντὸς τῶν ὁποίων διακρίνει εἰσέτι ὁ ὀφθαλμὸς τὴν ρευστὴν ἔτι καὶ κοκκίνην λάβαν, ἐξογκουμένην ἐνίοτε καὶ ἐκρέουσαν βραδέως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Καὶ τὸ οὖς ἀκούει ἀδιακόπως μεταλλικήν τινα κλαγγὴν, προερχομένην ἐκ τῆς πτώσεως τῶν σκωριῶν, συντριβομένων ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ρευστῶν ὑλῶν. Ἐνίοτε τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο τῆς συμπαγείσης λάβας ἐξοιδαίνεται εἰς κοιλίας, αἱ δὲ κοιλίαι ἔπειτα σκιάζουσιν, ὁτὲ μὲν ἡσύχως, ὁτὲ δὲ μετὰ κρότου, καὶ τότε ἐξέρχεται ἐκ τῶν σχισμάτων τὸ πυρὸν ῥευστὸν, τὸ ὁποῖον τὰς διήγειρεν, ἢ ἁπλῶς ἀναδίδονται καπνοί.

Καί τοι ἡ λάβα τὴν ὁποίαν ἐξήμεσεν ἡ σχισθεῖσα γῆ φαίνεται πεπηγμένη, οἱ κῶνοι οἵτινες ἐσχηματίσθησαν ἄνωθεν τῆς πηγῆς των φλογερῶν ὑλῶν ζέουσι καὶ σαλεύουσιν εἰσέτι. Ἡ ῥωγμὴ ἥτις ἠνοίχθη τὴν νύκτα τῆς 30 ἰανουαρίου ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ βουνοῦ, καὶ τὴν ὁποίαν εὐκόλως διακρίνει τὸ βλέμμα εἰς τὰ δύο τρίτα περίπου τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους Monte-Frumento, φαίνεται ὅτι μόνον ἐπ' ὀλίγας τινὰς ὥρας ἐξήμεσε λάβαν, καὶ ὅτι ἐνεφράχθη ἔπειτα ὑπὸ τῶν χιόνων καὶ τῶν χωμάτων καὶ πετρῶν, ἅτινα ἐκυλίσθησαν ἐντὸς αὐτῆς κρημνισθέντα ἐκ τῶν ἄνω τοῦ βουνοῦ· ὅλη δὲ ἡ ὁρμὴ τοῦ ἡφαιστείου συνεκεντρώθη ἀπὸ τῆς 31 ἰανουαρίου εἰς τὸ κατωφερὲς ὀροπέδιον (α), τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται βο-

(α) Τὸ ὀροπέδιον τοῦτο ἔχει, κατὰ μέσον ὅρον, ὕψος 1950 μέτρων.

ρειανατολικῶς τοῦ Monte-Frumento, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑψώθησαν νέοι λόφοι.

Σήμερον ὁ μὲν κῶνος τῆς ἐκρήξεως τῆς πλησιεστέρας πρὸς τὸ Monte-Frumento δὲν ἀναδίδει πλέον οὔτε σκωρίας οὔτε τέφραν· ἡ καπνοδόχη τοῦ κρατῆρος ἐνεπλήσθη χωμάτων καὶ πετρῶν, καὶ μόνον διακρίνει τις ὅτι δὲν ἔπαυσεν ὁ ἐσωτερικὸς ὀργασμὸς τοῦ ἡφαιστείου ἐκ τῶν ἀτμῶν τῶν θειαφωδῶν ἢ μεστῶν χλωρυδρικοῦ ὀξέος, οἵτινες ἀναδίδονται ἐκ τῆς κλιτύος τοῦ βουνοῦ. Δεύτερός τις κῶνος, κείμενος εἰς θέσιν κατωτέραν τῆς ῥωγμῆς, φαίνεται συγκοινωνῶν εἰσέτι μὲ τὴν ἑστίαν τῆς λάβας· ἀλλ' οὗτος δὲν βροντᾷ πάντοτε, καὶ μετὰ πᾶσαν ὁρμὴν τὴν ὁποίαν καταβάλλει ἀναπαύεται, ὡς διὰ ν' ἀναλάβῃ ἀναπνοήν. Ἡ ἔκρηξις προαναγγέλλεται ὑπὸ πατάγου ὁμοίου μὲ τὸν τοῦ κεραυνοῦ· νέφη ἀτμοῦ ἀντυλισσόμενα, γέμοντα τέφρας καὶ πετρῶν, ἐξορμῶσιν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἡφαιστείου, σκοτίζουσι πρὸς στιγμὴν τὴν ἀτμοσφαῖραν, ῥαίνουσι τὰ ἐντὸς αὐτῶν βαρύτερα σώματα εἰς ἀπόστασιν ἑκατοντάδων μέτρων πέριξ τοῦ βουνοῦ, καὶ τότε, ἐλαφρυνόμενα τοιουτοτρόπως, ἀκολουθοῦσι τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀέρος καὶ ἀπομακρύνονται ἕως οὗ ἑνοῦνται μὲ τὰ νέφη εἰς τὸν ὁρίζοντα. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων κώνων, τῶν κατωτέρων δηλαδή, καὶ κειμένων ἀμέσως ὑπεράνω τῆς πηγῆς ἐξ ἧς ἐκρέει ἡ λάβα, οὗτοι δὲν παύουσι μυκώμενοι καὶ ἐκσφενδονίζοντες ὕλας ἀναλελυμένας ἀπὸ τῶν στομάτων των. Τὸ θέαμα τῶν κρατήρων τούτων εἶναι ἀληθῶς ἓν ἐκ τῶν λαμπροτάτων, καὶ οὐδὲν δύναται νὰ δώσῃ μεγαλητέραν ἰδέαν τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ πλανήτου ἡμῶν. Οἱ ἀτμοὶ τοὺς ὁποίους ἀναδίδει τὸ κοχλάζον φρέαρ τῆς λάβας συμπυκνοῦνται εἰς τὸ χεῖλος τῶν κρατήρων καὶ συμπεριδινίζονται· καὶ οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐρυθροί, ἄλλοι δὲ ὑποκίτρινοι διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀντανάκλασιν τῶν φλογερῶν ὑλῶν, ἄλλοι δὲ ἀλλόχροοι, κατὰ τὰ χώματα τὰ ὁποῖα ἀνατινάσσονται μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν δύναται τὸ βλέμμα νὰ τοὺς ἀκολουθῇ, διότι πολὺ ταχέως φεύγουσιν. Αἰσθάνεσαι ἀπέναντι τοῦ θεάματος τούτου τρόμον, ὁποῖον ἀπέναντι θηρίου ἐμψύχου· βλέπεις τὴν σωρείαν ἐκείνην τῶν λόφων, καὶ ὅλοι τρίζουσι, καὶ ὅλοι καπνίζουσι, καὶ ὅλων οἱ κῶνοι μεγαλύνονται ἀδιακόπως ἐκ τῶν ὑλῶν, αἵτινες ἀναῤῥίπτονται ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς!

(Revue des Deux Mondes.)

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι Β΄ ΤΕΥΧΕΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΑΪΟΣ.

Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. . . . . Σελ. 3
Αἱ πρόοδοι τῆ ςμηχανικῆς ἢ Τὰ ἐπ' ἐσχάτων μεγάλα δημόσια ἔργα. . » 25
Ἀδαμάντος ὁ Κοραῆς. . . . . » 57
Τὸ ἀνατομεῖον καὶ τὸ νεκροσκοπεῖον τοῦ Βερολίνου. . . . . » 79
Ὁ δραπέτης ταμίας. . . . . » 93
Μελέτη ἐπὶ τῆς βίβλου τῆς ἀνθρωπότητος. . . . . » 111
Ἡ ἀρχαία κωμῳδία καὶ ὁ Ἀριστοφάνης. . . . . » 126
Τὰ βοηθήματα τῶν τυφλῶν. . . . . » 136
Οἱ ἐν τῇ αὐστριακῇ Πολωνίᾳ Ἰουδαῖοι. . . . . » 143
Λόγος Βασιλείου τοῦ Μεγάλου κατὰ μεθυόντων. . . . . » 149

ΙΟΥΝΙΟΣ.

Ἡ καρδία τοῦ Λονδίνου. . . . . Σελ. 161
Ὁ Διάβολος ὑπὸ ποιητικὴν ἔποψιν. . . . . » 195
Συνοπτικαὶ σημειώσεις τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλολογίας τῶν Ἰουδαίων. » 212
Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει καὶ τῷ δράματι ἀδελφικῆς στοργῆς. (Α΄.) » 233
Ὁ ψιαθοπώλης Ἐρνέστης, ἢ Ἡ φιλανθρωπία ἀνταμειβομένη. . . . » 247
Ὁ Ῥωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλία. . . . . » 265
Οἱ Ἰησουῖται ἀπὸ τοῦ 1830. . . . . » 274
Ὁ Βίκτωρ Οὐγὼ καὶ τὰ πτωχὰ παιδία. . . . . » 282

ΙΟΥΛΙΟΣ.

Περὶ ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως. . . . . Σελ. 289
Περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς παραμυθίων. . . . . » 306
Οἱ Μορμῶνοι. . . . . » 327
Ἡ πόλις Βηθλεέμ. . . . . » 339

Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει καὶ τῷ δράματι ἀδελφικῆς στοργῆς. (Β'.) » 345
Περὶ ὀνείρων κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι. . . . . » 357
Περιήγησις φυσιοδιφῶν εἰς τὰς ὑπερβορείους χώρας. . . . . » 366
Τὸ πανόραμα τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος » 381
Περὶ ἠλεκτρικοῦ φωτός. . . . . » 390
Ἡ Μαγεία καὶ ἡ Ἀστρολογία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι. . . . » 398
Ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου. . . . . » 408
Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. . . . . » 419
Λουκιανοῦ περὶ πένθους. . . . . » 430

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἐν τῇ νέᾳ. . . . . » 433
Ἡ Ἰταλία καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν ζήτημα. . . . . » 459
Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει καὶ τῷ δράματι ἀδελφικῆς στοργῆς. (Γ'.) » 481
Περιήγησις φυσιοδιφῶν εἰς τὰς ὑπερβορείους χώρας (τέλος). . . . » 494
Νικόλαος Βοαλώ. . . . . » 513
Φιλώτας. (Τραγῳδία μονόπρακτος.). . . . . » 524
Ἡ Ἀστρολογία, ἡ Ἀλχημία καὶ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις.. . . . » 545
Τὸ ὄρος Αἴτνα καὶ ἡ ἔκρηξις τοῦ 1865. . . . . » 552

SISMANOGLIO

Photo "Stella"
N. P. Christides